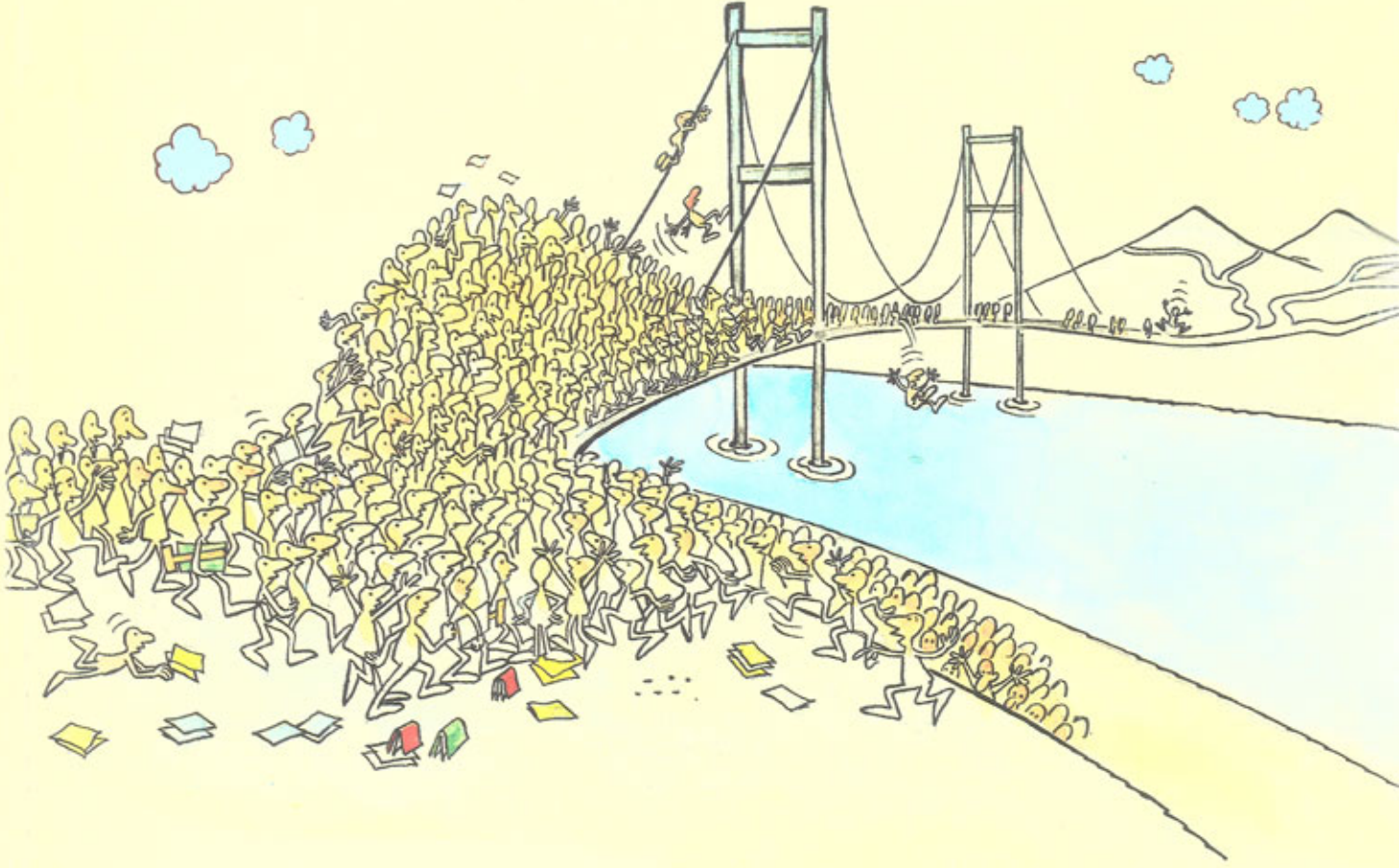

Türkiye'de Eğitim

Sorunlar ve Değişime Yapısal Uyum Önerileri

Türkiye'de Eğitim

Türkiye'de Eğitim

Zekâi BALOĞLU

Önsöz

Çağımızda sanayi toplumu, bilim ve teknolojiadaki hızlı gelişmelerle, enformasyon toplumuna dönüşmekte ve yoğun-bilgi, üretimi ve maliyeti etkileyen en önemli faktör olmaktadır. Rekabet üstünlüğü, ancak, çalışanların teknolojik yeniliklere paralel olarak bilgi ve beceri düzeyini yükseltmekle sağlanabilmektedir. Böylece ülkeler arası rekabette eğitim stratejik bir önem kazanmaktadır.

Artık başarı için, yalnızca okul eğitimi yetmemekte, hizmetiçi yaşam boyu eğitimi sağlamak ve meslek eğitimine katılmak maliyetin bir parçası olmaktadır. Bu gerçek, her ülkede, sanayici ve işadamlarının eğitim sorunları ile ilgilenmelerini ve işveren, işçi ve meslek kuruluşlarının program ve bütçelerinde eğitime geniş yer ayırmalarını zorunlu kılmaktadır.

Avrupa Topluluğu ülkelerinin en ünlü 40 sanayi firmasının bir araya gelmesi ile kurulan Avrupa Sanayicileri Yuvarlak Masası adlı birlik, teşkil ettiği eğitim ve insangücü daimi komiteleri ile, 1983 yılından beri eğitim çalışmalarını aralıksız sürdürmekte; enformasyon toplumuna dönüşen ABD ve Japonya'daki yenilikleri izlemekte ve Avrupa ülkeleri arasında eğitim sistemlerinin ahenkleştirilmesi ve eğitim belgelerinin standartlaştırılması için raporlar hazırlamakta ve yetkili makamlarla işbirliği yapmaktadır.

Eğitim Türkiye'nin de en önemli sorunudur. Bu sorunla ilgilenmek, kamu yararına çalışan gönüllü bir özel sektör kuruluşu olarak, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği'nin de görevidir.

Bu Rapor'un amacı, millî eğitimimizin bugünkü durumunu, 2000 yılına yönelik gelişme hedeflerini uluslararası karşılaştırmalar da yapmak suretiyle, bir sistem bütünlüğü içinde incelemek; Atatürk devrim ve ilkelerine bağlı olarak, temel sorunları, çözüm önerilerini ve özel kesimin katılımını belirlemeye çalışmak ve bunları, çoğulcu demokratik düzenimiz içinde, diğer sektörlerin ve genel olarak Türk toplumunun bilgisine sunmak, objektif ve bilimsel bir tartışma platformu sağlamaktır.

Rapor Zekâî BALOĞLU tarafından yazılmıştır. Kendisi Yedinci, Sekizinci, Dokuzuncu Milli Eğitim Şûraları ve bunların ürünü olarak Milli Eğitim Temel Kanunu'nun çıkarılıp uygulamaya konması dönemlerinin Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı görevini yapmış; İsviçre'de ve Fransa'da öğrenci Müfettişliği ve Kültür Müşavirliği görevlerinde bulunmuş; Sadi IRMAK Hükümeti'nde parlamento dışından Gençlik ve Spor Bakanı olmuştur; Halen Türk Eğitim Vakfı, ENKA Spor - Eğitim - Kültür Vakfı, İstanbul Göğüs-Kalp-Damar Cerrahisi Vakfı Mütevelliler Heyeti ve Yönetim Kurulları üyesi ve merkezi Amsterdam'da bulunan Avrupa Kültür Vakfı Guvernörler Konseyi seçimli üyesidir.

TÜSİAD, yayınlarında bilimsel ve tarafsız kalmayı amaç edinmiştir. Bu nedenle Rapor'da belirtilen değerlendirmelerin TÜSİAD'ın veya üyelerinin görüşleri ile doğrudan bir ilişkisi söz konusu değildir.

Giriş

Her eğitim sistemi, biri sistemin dışından, diğeri içinden, iki dizi faktörün sürekli etkisi altında yaşayan bir gerçektir. Dış faktörler her ülkenin tarihî oluşumuna, yönetim biçimine, nüfusunun sosyo-ekonomik yapısına, gelişmişlik düzeyine göre değişir. İç faktörlerin başlıcaları şunlardır: Eğitimin genel amaç ve temel ilkeleri, okul sistemin yapısı (ilk, orta ve yüksek öğretim kademeleri ve yaygın eğitim), geleneksel eğitim sisteminin dört temel unsuru (öğretmen, öğrenci, öğretim programları-eğitim araçları ve mekân)ve yönetim örgütü.

Eğitim sistemi dış faktörlerden sürekli olarak etkilenir. Onlara kendi iç dinamiği ile cevap verir. Gerekiyorsa uyum sağlar, onlarla bütünleşir. Çoğu zaman, kendi iç faktörleriyle onları etkiler, yönlendirir. Genel amaç ve temel ilkelere ters düşen dış faktörler karşısında direnir. Bazen direnemez, yenik düşer; hattâ iç dinamiği sarsılır. Nihayet, -çağımızda bilim ve teknolojideki hızlı ilerlemenin etkisiyle olduğu gibi- toplumların yapısı değişir ; o zaman da eğitim sisteminde yenileşme zorunlu olur. Bu etkileşme, bir *yapısal uyum*, başka deyişle *yeniden yapılanma*, ya da *değişim* sürecidir. Eğitim günümüzde hemen her toplumda işte bu süreç içindedir.

Toplum ve eğitim iç içedir. Eğitim sisteminin yalın olarak değişmesi sözkonusu olamaz. Eğitim yalnızca bireyin yeteneklerini geliştiren değil, aynı zamanda toplumun kalkınmasını sağlayan araçtır, itici güçtür. Kalkınma, eğitim sisteminin, diğer sektörlerle uyumu ölçüsünde gerçekleşir. Aynı şekilde, eğitimin gelişmesi de eğitim sistemini oluşturan temel unsurların hem birbirleriyle, hem de toplumun sosyal ve ekonomik koşullarıyla uyumu ölçüsünde başarı ve hız kazanır. Başka

deyişle, toplumda ve eğitimde *değişim* ancak birlikte olur. Bu nedenle, eğitim düzeyi her toplumun gelişmişlik derecesinin başlıca göstergesi olarak kabul edilir. Yine aynı nedenle, millî gelir içinde eğitimin payı gelişmişlik düzeyine göre önem kazanır.

Bu incelemenin amacı, Önsöz'de belirtildiği gibi, eğitim sistemindeki temel sorunları ortaya koymak ve çözüm yolları aramaktır. Bunun için, konuyu bir eğitim sorumlusu gibi yasa sınırları veya siyasal parti ve hükümet programı çerçevesi içinde değil, fakat bütün çıplaklığıyla görmek ve bulguları gerçekçi ve akılcı bir yaklaşımla yorumlayarak sonuca varmak gerekir.

Bu durumda tutulacak en uygun yol, önce, eğitimi etkileyen sözkonusu dış ve iç faktörleri incelemek, aralarındaki sürekli etkileşimden doğan sorunları belirlemek, bulguları diğer ülkelerle karşılaştırmak, benzer sorunlar karşısında dünyada uygulanan başlıca modelleri ve seçenekleri göstermek ve bütün bunlara dayalı olarak ortaya çıkacak çözüm önerilerini sistem bütünlüğü içinde sunmaya çalışmak olacaktır.

İşte bu yaklaşımla, birinci bölüm dış faktörlere ayrılmıştır. Dış ve iç faktörlerin etkileşimleri bu bölümü izleyen ve birbirinin devamı ve gelişmesi niteliğinde olan yedi ayrı bölümde incelenmiştir. İkinci bölümde nüfusun eğitim düzeyi hem ülke genelinde, hem de bölgelerde ayrı ayrı ele alınmış ve genel durum, çeşitli tablo ve şekillerle, başka ülkelerle karşılaştırmalı olarak yansıtılmıştır. Üçüncü bölümde, nüfus faktörünün baskısı altında eğitimde sayısal patlama ortaya konmuştur. Dördüncü bölüm eğitimde nitelik incelemesine ayrılmıştır. Bu bölümde nitelik krizine yol açan temel sorunlar üzerinde durulmuştur. Sorunların ortak noktası olan malî kaynaklar beşinci bölümün konusudur. Kaynak

sorunu, gerçekleşen birim maliyetlere göre, eğitimi-
mizde ilk kez böylesine bir bütünlük içinde açıklanmış-
tır. Sorunların temel nedeni olan eğitim sistemi birbirini
tamamlayan üç ayrı bölümde ele alınmıştır:Yönlendiri-
ci bir eğitim sisteminin kurulamayışı altıncı, meslek
eğitimini olumsuz yönde etkileyen faktörler yedinci,
sorumluluğu taşıyan yönetim, siyasal irade ve kamuoyu
da sekizinci bölümlerde incelenmiştir. Nihayet sıra özet
ve çözüm önerilerine gelmiş, sonuncu bölüm de bu ko-
nuya ayrılmıştır.

Hemen belirtmelidir ki, seçilen yol alışılmamış
bir yaklaşımdır. Ülkemizde eğitimin tümü üzerinde
sentez çalışması yok sayılacak kadar azdır. Eğitimin bu
çerçevede incelenmesi değişik bilim ve uzmanlık alan-
larının taranmasını gerektirmektedir. Eğitim bilimcile-
rimiz genellikle kendi uzmanlık alanlarında araştırma
ve yayın yapmaktadırlar. Ayrıca, gerekli bütün verile-
rin hazır bulunabileceği bir araştırma ve dokümantas-
yon merkezi de yoktur. Bilgileri çeşitli kaynaklardan
toplamak ve bunlar arasında tutarlılık sağlamak da çok
zaman almaktadır. Oysa çalışmayı kısa süre içinde ta-
mamlamak gerekmiştir. Bu nedenle çok geniş alana ya-

yılan incelemeyi sınırlamak ve konular arasında seçme
yapmak zorunlu olmuştur. Çeşitli öğretim kademeleri,
ancak eğitim sisteminin bütünlüğü içinde, daha çok bir-
birleriyle ilişkileri açısından ele alınmış; kademe içi so-
runlara, bu arada yükseköğretim içi tartışmalara giril-
memiştir. Ayrıca, 1989-90 öğretim yılında, bütçe dahil,
Bakanlıkça çeşitli konularda başlatılan ve sonuçları he-
nüz alınmayan çalışmalara da zorunluluk olmadıkça
değinilmemiştir.

İnceleme tarafımdan hazırlanmış ve yazılmıştır.
Ancak, yoğun bir çalışma ile kısa sürede yetiştirilebil-
mesi, başta TÜSİAD, Bakanlık, YÖK,ÖSYM, DPT ve
DİE yetkilileri olmak üzere,bilgi ve görüşlerine başvur-
duğum seçkin arkadaşlarımla katkıları ile olmuştur. Ya-
zım ve basım sırasında değerli çalışma arkadaşım Şevki
ULUS çok yakın ilgi ve yardımlarını esirgememiştir.

İnceleme kaleme alınırken, hiç bir kurum ve kişinin
yararına veya zararına bir ifade kullanmamaya özen
gösterilmiştir. Çalışma sürdürülecek ve iletilecek gö-
rüşler bu yayını izleyecek çalışmalarda memnunlukla
değerlendirilecektir.

Zekâi BALOĞLU

Bölüm

1

Eğitim Sistemini Etkileyen Dış Faktörler

Eğitim Sistemini Etkileyen Dış Faktörler

Türk eğitim sistemini olumlu ya da olumsuz etkileyen başlıca dış faktörler şu dört başlık altında toplanarak incelenecektir:

- Demokrasi
- Kalkınma
- Bilim ve teknoloji
- Nüfus.

Bu bölümde yukarıdaki faktörlerin eğitimi etkileyen yönleri vurgulanacaktır. Sistem içindeki etkileşim daha çok diğer bölümlere bırakılacak ve bağlantı kurmada kolaylık olması için etkileşimin hangi bölümlerde ele alınacağı belirtilecektir.

I. DEMOKRASİ FAKTÖRÜ - SOSYAL TALEP

Atatürk'ün önderliğinde gerçekleştirilen büyük değişim, *Türk devrimi*, millî eğitim sistemimizin başta gelen etkileyicisidir.

Bu devrimin özü, müslüman bir ülkede tarihte ilk olarak kişi egemenliğinden millet egemenliğine geçiştir: Ayrıcalıksız ve sınıfsız, kaynaşmış bir kitle olarak millet egemenliği. Artık, kökeni ne olursa olsun, hiçbir kimse, ya da sınıf egemen olmayacak; egemenlik *kayıtsız ve şartsız* milletin olacaktır. Aileden, idarî, askerî, dinî hangi sınıftan olursa olsun, hiçbir kişi ya da gruba ayrıcalık tanınmayacaktır.

Cumhuriyetle Başlayan Değişim

Millet egemenliğine geçiş, bir çok ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de çok zordu, köklü değişiklikler gerektiriyordu. Millet egemenliğinin temeli kişi özgürlüğü ve millî birlik idi. Oysa ne biri vardı, ne de öteki. Egemenliği kişiliğinde toplayan padişah, Kur'an'a ve şeriata bağlı olarak, sultan sıfatıyla devlet gücünü, halife sıfatıyla da din gücünü kullanıyordu. Herkes onun kurallarına uymak zorunda idi, kişi özgürlüğü söz konusu değildi. İlk adımda Sultanlık kaldırıldı (1922). Halifeliğe dokunulmamıştı. Atatürk dine karşı değildi (1). Hattâ Büyük Millet Meclisi yeni bir halife atamıştı. Ne var ki, halife durdukça, ona bağlı kişi egemenliği kurumlarında ve şariat düzeninde millet egemenliğinin gerektirdiği değişiklikleri yapmak ve bu egemenliği yaşatacak eğitim, bilim ve kültür kurumlarını yaymak imkânsızdı. Kişi egemenliği her an geri gelebilecekti. O sıralarda Atatürk'e karşı en yakın arkadaşlarının açtıkları mücadeleler (2) bilinmektedir. Ancak, Atatürk kesin kararlı idi. İkinci adımda, millet egemenliği rejiminin adı olan Cumhuriyet ilân edildi (1923). Bu, yalnızca bir biçim değişikliği idi. Millet egemenliğinin ön koşulu kişi özgürlüğü ve millî birlikti.

Millet egemenliği millî birlik ister ; millî birlik millî kültürle güçlenir ; millî kültür ise eğitim birliği ile sağlanır. Millet egemenliği bu zincirleme etkileşimin ürü-

nüdü. Bu da ancak millî bir eğitim sistemi ile gerçekleştirilebilir. "Türkiye Cumhuriyetinin temeli kültürdür" diyen Atatürk konunun önemini özlü bir biçimde ve yıllarca önce dile getirmiştir. Millet dil, kültür ve ideal birliği ile birbirlerine bağlı vatandaşların oluşturduğu bir siyasal ve sosyal topluluktur. Millî kültür, milleti bütünleştirici unsurlardan biridir. 1922 yılında BMM açış konuşmasında Atatürk,

"Yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize görecikleri tahsilin hududu ne olursa olsun, en evvel ve herşeyden evvel, Türkiye'nin istikbaline, kendi benliğine, millî geleneklerine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir."

diyerek Türk millî eğitiminin ana hedeflerinden birinin millî kültürle beslenmiş, vatansever bir nesil yetiştirmek olması gereğine işaret etmiştir.

Oysa, o zamanki eğitim kurumları millî olmaktan çok uzaktı. Okullar, birbirlerine kapalı dikey kuruluşlar halinde, üç ayrı kanalda yapılmıştı.

Birincisi ve en yaygın olanı Kur'an öğretimine, Arapça'ya ve ezberciliğe dayalı okullar (mahalle mektepleri ve medreseler), ikincisi yenilikçi Tanzimat okulları (idadiler ve sultanîler), üçüncüsü de yabancı dilde öğretim yapan okullar (kolejler ve azınlık okulları). Bu üç kanalda üç ayrı görüşün, üç ayrı yaşam biçiminin, hattâ üç ayrı çağın insanı yetiştiriliyordu. Kitapçıları da ayrı idi: Beyazıt sahafları birinciye, Cağaloğlu ikinciye, Beyoğlu da üçüncüye hizmet veriyordu. Millî, yani vatandaşları birleştirici bir eğitim sözkonusu değildi. İkinci ve üçüncü tür okulların çoğu ülkenin yönetildiği İstanbul'da idi. Daha çok vakıflar veya kişiler tarafından kurulan birinci tür okullar, halkın çoğunu, din ve şeriat kuralları baskısı altında tutuyordu. Cumhuriyetin başında devralınan yaklaşık 70 bin vakfın çoğu eğitimle ilgili idi. Halk, çeşitli tarikatlar ve bunlara bağlı tekke, zaviye ve türbelerin etki alanında bulunuyordu. Yalnız İstanbul'da 16 tarikat ve 438 tekke vardı. Toplum şeyhlik, ağalık, derebeylik, çelebilik, büyücülük gibi çeşitli adlar ve belli kisveler içinde, halkın sırtından geçinen kişilerin baskısı altında idi. Ülke ekonomisine dış unsurlar egemendi.

Bu ortamda, üç ayrı eğitim kanalı ile, -birbirine zincirlemesine bağlı- millet egemenliğini yaşam biçimi haline getirmiş kuşaklar yetiştirmek, millî kültürü güçlendirmek, millî birliği sağlamak ve millet egemenliğini gerçekleştirmek mümkün olamazdı.

Tevhidi Tedrisat: Eğitimin Demokratikleştirilmesi ve Lâiklik

İşte yukarıda özetlenen değişim süreci içinde, köklü

önlem olarak üç devrim yasası, aynı günde kabul edildi (3 mart 1924). Birincisiyle Halifelik kaldırıldı. Osmanlı Ailesi yurtdışına çıkarıldı. İkincisiyle vakıflar, medrese ve mahalle mekteplerinin bağlı olduğu Şer'îye ve Evkaf Vekâleti kapatıldı, cami ve mescitlerin yönetimi için bir devlet dairesi olarak Diyanet İşleri Başkanlığı; vakıfların yönetimi için de Vakıflar Genel Müdürlüğü kuruldu. Böylece şeriat düzenine son verildi ve din hizmetleri devletin kamu görevleri arasına alındı. Üçüncüsü ise Tevhidi Tedrisat Kanunu'dur. Bugün de Anayasa güvencesi altında bulunan bu yasa, özellikle iki bakımdan önemlidir.

Birincisi, eğitim sisteminin demokratikleştirilmesidir. Bu yasa ile ülkedeki bütün eğitim ve kültür kurumları Millî Eğitim Bakanlığı'na devredildi ve bağlandı. Üç ayrı kanal hemen birleştirildi: Birinci kanaldakiler kapatıldı, ikinciler geliştirildi, üçüncüler Bakanlığın denetim ve gözetimine alındı. Böylece temel eğitim çağından itibaren birbirine kapalı, üç ayrı nesil yetiştiren üç ayrı eğitim kanalı, eğitim diliyle sosyal mobilitayı engelleyen antidemokratik dikey eğitim kuruluşları birleştirildi ve eğitim sistemi demokratikleştirildi.

Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun ikinci önemli yönü eğitim alanında lâikliğin eyleme dönüştürülmesidir. Bu bakımdan yasa, uzun yıllar, hattâ bugün de *Talim ve Terbiye* hizmetlerinin düzenlenmesinde temel yasa niteliğini sürdürmektedir. Konunun iyice anlaşılabilmesi için *lâik devlet* ve *lâik eğitim* kavramları üzerinde durmak gerekir. Bunun için de, önce, Batı çıkışlı olan bu kelimeyi Batı'daki uygulama ile açıklamakta yarar vardır.

Lâiklik, kavram olarak, dinsizlik değildir; din işleri ile devlet işlerinin ayrılmasıdır. Başka deyişle, lâiklik birbiriyle çakışmadan işleyen ve birbirini tamamlayan iki kanatlı bir pencere gibidir: Biri devlet, öteki din. Hristiyanlıkta ikinci kanat ruhban sınıfından oluşan kilisedir. *Lâik devlet*, kısaca, önceleri kilisenin egemen olduğu toplumda, uzun çatışmalardan sonra, kiliseler ile devletin ayrılmasıdır (3). *Lâik eğitim* ise, bu ayırım içinde, *öğretimde dinî tarafsızlığı* ve *öğretim personelinin lâikliği*ni sağlama görevinin devlet üzerinde, isteyene okul programı dışında din eğitimi verilmesi görevinin de kilise üzerinde olmasıdır.

Türkiye Cumhuriyeti'ndeki lâik devlet anlayışı, içe-rik bakımından Batı'daki uygulamaya benzemekte; fakat yönetim bakımından Batı'dan ayrılmaktadır.

Lâik devletin temelinde dini devlet işlerine ve siyasete karıştırmamak yatar. Ne var ki islâm dini yalnız bir inanç dini değildir. Dinî kuralların önemli bir bölümü dünya işlerinin, yâni kişiyi, toplumu, hattâ devleti ilgilendiren işlerin düzenlenmesiyle ilgilidir. Oysa bu kurallar zamanla değişmek zorundadır. Bu düzenlemeleri, hukuk devleti ve lâik devlet olarak, çağdaş değişimin gereklerine göre yapmak devletin görevidir:

"Kimse, Devletin sosyal, ekonomik, siyasî veya hukukî temel düzenini kısmen de olsa, din kural-larına dayandırma veya siyasî veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dinî veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz." (4)

İçerik bakımından bu benzerliğe karşılık, yönetim bakımından bizdeki lâik devlet kavramı ile Batı'daki arasında büyük fark vardır: Türkiye Cumhuriyeti'ndeki lâiklik, hristiyanlıktakinin aksine islâmlıkta bir din otoritesi ve ona bağlı bir ruhban sınıfı olmadığı için, din hizmetlerinin düzenlenmesinin de devlet üzerinde kalmasını gerektirmiştir. Nitekim 429 sayılı yasa ile cami ve mescitlerin yönetim ve denetimi bir devlet dairesi olan Diyanet İşleri Başkanlığı'na; 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu ile de, din eğitimi ve din görevlilerini yetiştirme dahil, bütün eğitim görevleri Millî Eğitim Bakanlığı'na verilmiş; Batı'daki lâik devlet uygulamasının aksine, yönetim, gözetim ve denetim bakımından din devletten ayrılmamış, Devlet ile birleştirilmiştir. Kısaca, Batı'da *ayırma*, bizde *birleştirme* temel ilke olmuştur.

Lâiklik ilkesi içinde din eğitiminin başlıca iki konu-su vardır: Din eğitimi verme ve din görevlisi yetiştirme.

"Bizde ruhbanlık yoktur. Hepimiz eşitiz ve dini-mizin hükümlerini eşit olarak öğrenmeye mecburuz. Her ferd, dinini, din işlerini, imanını öğrenmek için bir yere muhtaçtır. Orası da mekteptir..."

Milletimizin, memleketimizin kültür alanları bir olmalıdır. Bütün memleket evlâdı, kadın-erkek aynı surette, oradan çıkmalıdır. Fakat, nasıl ki, her hususta yüksek meslek ve ihtisas sahiplerini yetiştirmek lâzım ise, dinimizin gerçek felsefesini inceleyecek, araştırarak, bilimsel ve teknik olarak telkin kudretine sahip olacak seçkin ve gerçek din bilimi adamlarını da yetiştirecek yükseköğrenim kurumlarına sahip olmalıyız." (5)

Atatürk'ün bu sözlerinin Tevhidi Tedrisat Kanunu'na aynen yansıdığı görülür. Hepsî beş madde olan kanunun bu konu ile ilgili 4.maddesi hükmü şudur:

"Maarif Vekâleti yüksek diniyat mütehasşısı yetiştirmek üzere Darülfünun'da bir ilâhiyat fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi din hizmetlerinin ifasıyla mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler kûşad edecektir."

Görüldüğü gibi, bugün de devrim yasalarının başın-

da Anayasa güvencesi altında bulunan Tevhidi Tedrisat Kanunu gereğince, eğitim alanında lâikliğin temel ilkesi, din görevlisi yetiştirme ve din eğitimi verme görevinin devletten *ayrılması* değil, aksine bir bakanlığın yetki ve sorumluluğu altında *birleştirilmesi*, yani tevhidi tedrisattır.

Atatürk'e göre lâiklik, bilimsel olmaktır. Millet egemenliği, bugünkü adıyla demokrasiyi yaşatacak yeni kuşaklar, ancak, eğitim birliği ilkesi içinde eşit olarak alacakları bilim ve fen eğitimi ile yetişecektir:

"Evlâdı memleketin müştereken ve mütesaviyen iktisaba mecbur oldukları ulûm ve fûnun vardır. Âli meslek erbabının tefrik olunabileceği derecatı tahsile kadar terbiye ve tedriste vahdet, heyeti içtimaiyemizin terakki ve tealisi noktai nazarından çok mühimdir." (6)

Atatürk'ün öğretmenlere güvenmesi ve Cumhuriyeti gençliğe emanet etmesi eğitim birliği ilkesinin simgesi olarak önem taşır:

"Dünyada her şey için, maneviyat için, hayat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir."

Yani,yeni kuşaklar hiç bir dogmatik baskının altında kalmadan yetişecekler ve her güçlüğü akılcı bir yaklaşımla çeceklerdir. "Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür" kuşaklar, Cumhuriyet'in güvencesidir; bunu sağlamak eğitimin başta gelen görevidir:

"Öğretmenler! Yeni nesil sizin eseriniz olacaktır."

İster dinî, ister askerî, ister komünist, ya da faşist olsun, herhangi bir dogmatik baskının altında olan yönetimlerde fertler için kişi özgürlüğü söz konusu olamaz. Bunların katı kuralları kişiyi bağlar. Bugün hangi islâm devletinde özgürlükçü demokrasi vardır? Kişi özgürlüğü, özgür düşünce millet egemenliğinin temelidir.

Şu halde, demokrasinin lâik eğitimden ilk beklentisi, bağınaz olmayan, özgür düşünceli insanı yetiştirmektir. *Özgür düşünme yeteneği*, demokrasi için Türk vatandaşına kazandırılacak eğitim profilinin en belirgin özelliğini oluşturur. Bu nedenledir ki Türk devriminin kilit taşı, ayrı eğitim kanallarını birleştirerek eğitimi millileştiren tevhidi tedrisat düzenlemesidir. Tevhidi tedrisat, eğitimi üç ayrı kanala bölünmüş toplumun, demokrasiye yapısal uyumunun sınır çizgisidir. Bu çizgiden geriye gitme, kişi egemenliğine yönelme, yani irticadır.

Yeni düzenleme ile bütün mahalle mektepleri ve

medreseler kapatıldı. Atatürkçü öğretmenlerle millî eğitim seferberliği başladı. Heyet-i İlmîye'nin önerileri alınarak okul programları üzerinde geniş kapsamlı ilk düzenleme yapıldı (1924). Eğitimdeki bu millîleştirme hareketini, aynı devrimci ruhla tamamlayacak diğer düzenlemeler kısa zamanda birbirini izledi: Şapka yasası (1925), aynı yıl tekke ve zaviyelerin kapatılması, tarikatların ve bunlara ilişkin unvan ve sıfatlar ile ayrıcalık ve bölücülüğün simgesi çeşitli giysilerin yasaklanması, Anayasa'da devletin lâikleştirilmesi (1928), aynı yıl yeni Türk harflerinin kabulü, hangi din ve mezhebe bağlı olursa olsunlar din görevlilerinin mabed ve ayinler dışında ruhani kıyafet taşımalarının yasaklanması (1934), hukuk ve ekonomi alanındaki yeni düzenlemeler, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, üniversite reformu gibi uygulamalar, hepsi de ayrıcalığı ve bölücülüğü gidermeye, millî birlik ve bütünlüğü güçlendirmeye ve demokrasiye yapısal uyumu sağlamaya yönelik düzenlemelerdir.

Özetle, Atatürk'ün önderliğinde gerçekleştirilen Türk Devrimi, kişi egemenliğinden millet egemenliğine geçiştir. Atatürk ilke ve inkılapları bu geçişi sağlayan düzenlemelerdir. Tevhidi tedrisat ilkesi bunların en önemlisidir; eğitim ve kültür alanındaki diğer yenilikler, hep bu ilkeyi destekleyici niteliktedir. Türk milleti, millet egemenliğine geçiş yolunda karşılaşılan engelleri, Atatürk'ün önderliğinde, o günlerin koşullarına göre getirilen çözümlerle önmeyi bildi. Çözüm yolları zamana göre değişebilir. Asıl olan, millet egemenliğinin sürekliliğini sağlamak ve geleceğini güvence altına almaktır; Atatürkçülüğün özü budur.

Bugünün Milli Eğitim Tablosu: Yine Üç Ayrı Kanal mı? (1)

Birleştirilen üç ayrı eğitim kanalı, Cumhuriyet'in 67. yılında ne duruma gelmiştir?

Bugün, tevhidi tedrisat çizgisinden önceki üçlü kanal daha gelişmiş ve bilinçlenmiş olarak tekrar günyüzüne çıkma eğilimindedir.

Birincisi, Kur'an öğretimi ile Kur'an dili ve yazısı Arapça'nın öğretimi ve ibadetin zorunlu tutulduğu kanaldır. Bu kanalda, çalışmalarını hem de siyasal parti ve devlet büyüklerinin hoşgörüsü altında açığa vurmaktan çekinmeyen kanunsuz tarikatlar, çoğu bunlara bağlı kişi ve kurumlarca açılan ve yönetilen binlerce Kur'an kursu ve kurs öğrenci yurtları, hızla artan öğrenci sayı-

sıyla genel eğitim kurumuna dönüşen ve ilköğretim çağı içinde Türk gençliğine ayrı eğitim veren imam-hatip ortaokul ve liseleri, bu menşeden olup yüksek öğrenimlerini tamamlayanların yönetici olarak başlarına getirildikleri genel eğitim ve yönetim kurumları, siyasal çevrelerin de desteğiyle üniversiteler içine kadar giren türban ve uzun manto gibi simgesel kıyafetler, nihayet Millî Eğitim dahil bir çok bakanlık ve diğer kamu kuruluşları içinde gittikçe yaygınlaşan mescitler görülmektedir. Bu kanal, 8 yıllık temel eğitim çağı içinde başlayarak gün geçtikçe büyümekte ve hızla gelişmektedir. Bu kanal, özgür düşünceye ve lâik eğitime dayalı olan diğer iki kanala tamamen kapalıdır.

İkinci kanalda öğretmen, bina, tesis, araç-gereç bakımından türlü imkânsızlıklar ve çok ağır şartlar altında yürütülen genel eğitim kurumları bulunmaktadır. Büyük öğrenci kitlesinin gittiği bu okulları bitirenlerin en az üçte ikisi "her yıl üniversitelerimiz önünde yığılan, hiç bir iş ve meslek sahibi olmayan, ne yapacağını bilmeyen, *sistem kurbanı* lise mezunu gençler" (7) olarak topluma itilmektedirler. Sayıları, her yıl, hızla büyümektedir.

Yine, yabancı dilde öğretim yapan ve eğitim sistemi içinde her bakımdan ayrıcalıklı konuma sahip olan bazı resmî ve özel okullar da temel eğitim çağı içinden başlayarak üçüncü eğitim kanalını oluşturmaktadır. Çocuklarını bu okullara yerleştirme imkânı bulabilen aileler, ilerde eğitim sistemi bölümünde açıklanacağı gibi, onların toplumda gözde olan, bol kazançlı ve sağlam gelecekli meslekleri edinme ayrıcalığını ele geçirmelerini sağlamış olmaktadır. Bu ayrıcalıktan doğan gençlik bunalımı gittikçe yayılmaktadır.

Görüldüğü gibi, üçlü kanal bugünün tablosunda tekrar yer almıştır (Şekil 1, sayfa 198). Birbirine kapalı bu kanallarda eğitim profili farklı üç ayrı tür gençlik yetiştirilmektedir. Farklılık o kadar belirgin ki, bugün de tıpkı Cumhuriyetten önce olduğu gibi, bazen üç ayrı kanalda okuyan üç kardeşi, aynı aile içinde yemek masasında dahi kalp huzuruyla bir arada tutmak zordur.

Dünkü karanlık tablodakine benzeyen yukarıdaki günümüz gerçeği göstermektedir ki, demokrasi faktörünün eğitim sistemi içindeki zorunlu temel ilkesi olan eğitim birliği, başka deyişle eğitim sisteminin demokratikleştirilmiş lâik yapısı zorlanmış ve demokrasiye uyumu çok güç olan dikey eğitim kuruluşları tekrar oluşmuştur.

Böylece, yolun başına dönülmüş gibidir. Kısır döngü başgöstermiştir. Bunun birtakım tehlikeleri de birlikte getirebileceği gözden uzak tutulmamalıdır. Demokrasi eğitimi etkileyemeyince, bu defa da bozulan eğitim sistemi demokrasiye olumsuz yönde zorlayacaktır. Temel eğitim çağı içinde başlayan birbirine kapalı ayrı dikey eğitim kuruluşlarında kültürel kimliği, millî

benliği, değer yargıları, yaşam biçimi ve dünya görüşü farklı kuşaklar yetişir. Bunlar arasında, millî birlik için gereken karşılıklı sevgi, hoşgörü, anlayış, kader-kıvanç-tasada ortak olma bağları zayıflar ; egemen olma tutkusu kamçılanır; demokrasi karşıtı zararlı akımlar bu ortamdan yararlanmaya kalkışır; bundan da zincirleme etkileşimle, önce millî birlik, sonra da demokrasi zarar görür. Türk kamuoyunda zaman zaman beliren huzursuzlukta ayırıcı eğitim kanallarının rolü olduğu unutulmamalıdır. Ayrı eğitim kanallarından doğan bu tartışmalar kamuoyunda, aile içinde, hattâ biraraya gelen her iki kişi arasında, basında, Millî Eğitim Şûraları'nda, siyasal partiler arasında, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde her vesile ile birden alevlenmekte, karşılıklı suçlamalara dönüşmekte, en yüksek Devlet katına kadar çıkmaktadır. Ayrı kanallar geliştikçe suçlamalar sürüp gidecek, toplum huzursuzluğu dinmeyecektir.

Çözüm nedir? Çözüm, cumhuriyetin kuruluş yıllarının koşulları içinde, tek parti yönetiminde etkinlikle uygulanan tevhidi tedrisatta olduğu gibi, zorlayıcı önlemler değildir. Çoğulcu demokrasi, zorlayıcı önlemi kabul etmez. Nitekim sonuç ortadadır. Yapılacak iş, çağdaş toplumun eğitim gereksinimlerini, temel ilkeleri bozmadan, sistemin dinamiği içinde karşılamaktır. Bu yapılabilir mi? Cevap için önce, ayrı kanalların doğmasına neden olan faktörleri, yine gerçekçi bir yaklaşımla irdelemek gerekir.

Üç kanaldan biri nüfus faktörünün baskısı altındadır. Bu konu ilerde nüfus faktörü başlığı altında ele alınacaktır.

İkinci kanal, çocuklarının yabancı dil öğrenmesini ve daha iyi bir eğitim görmesini isteyen ailelerin talebinden doğmaktadır. Bu konuya altıncı bölümde yer verilecektir.

Üçüncü kanalı doğuran din faktörüdür. İlerde çeşitli bölümlerde karşılaşılabilecek olan bu faktörün değerlendirilebilmesi için, burada, Tevhidi Tedrisat Kanunu'ndan günümüze tarihî gelişmeyi ana çizgileriyle sergilemekte yarar vardır (8).

Sözkonusu yasanın kesin hükmü uyarınca, 1924 yılında Bakanlık tarafından İstanbul'da Darülfunun'a bağlı olarak bir ilâhiyat fakültesi ile yurdun çeşitli yörelerinde 29 adet imam-hatip okulu (Tablo 75) açıldı. Ne var ki daha sonra, 1924 Anayasası'ndaki "*Türkiye Devletinin dini, Din-i İslâm'dır*" maddesi, 9 nisan 1928 değişikliği ile Anayasa'dan çıkarıldı. Hemen ardından 1 Ekim 1928'de yürürlüğe giren harf devrimi yasasıyla da, yeni Türk harflerinin kabulü ile birlikte, eski harflerle basılmış kitaplarla öğretim yapılması yasaklandı. Bu iki yasadan sonra imam-hatip okulları kapandı (1930), ortaokula dönüştürüldü. Genel öğretim kurumları programlarında yer alan din dersleri, Arapça ve eski yazı kaldırıldı (ortaokul'dan 1927, ilkokullardan 1928, ilköğ-

retmen okullarından 1931). "Darülfunun'un ilgasına ve üniversitenin teşkiline dair kanun"a bağlı kadro cetvelinden çıkarılması üzerine de İlahiyat Fakültesi kapandı. Böylece, yürürlükte bulunan Tevhidi Tedrisat Kanununda belirtilen din adamı yetiştirme ve din eğitimi verme görevleri terkedilmiş oldu. Gerçekten 1928-1948 yılları arasında yirmi yıl süre ile devlet eliyle din adamı yetiştirilmedi ve müslüman halkın din eğitimi ile Kur'an okumayı öğrenme gereksinimi karşılanmadı.

Başlıca gelişmeler şöyle oldu: 3 mart 1928 günü İstanbul'da ilk Türkçe hutbe okundu. 22 ocak 1932 günü Yerebatan Camii'nde ilk kez Türkçe Kur'an okundu. 5 şubat 1933 günü değişikliği ile lâiklik ilkesi Anayasa'ya girdi. 2 gün sonra ezan türkçeleştirildi. Ne var ki Kur'an dili ve yazısı Arapça olduğundan, müslüman vatandaşın Arapça Kur'an'ı okumayı öğrenme ve camilerinde nitelikli din adamı gereksinimi, özellikle köylerde, gittikçe arttı ve baskı haline geldi. Meydan, kanunsuz mezhep ve tarikatlarla bağlı cahil, çıkarıcı kimselere bırakıldı. Böyle bir ortamda, köylünün kalkınması gibi iyi niyetle açılan köy enstitüleri bu boşluğu dolduramadı, aksine çeşitli kesimlerde tepki yarattı. Konu kolaylıkla politik platforma geldi. Atatürk'ten sonra, hem de inkılâpları birlikte gerçekleştirdiği kendi başbakanının cumhurbaşkanlığı döneminde, imam-hatip okulları kurs niteliğinde tekrar açıldı (1948). Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak İlahiyat Fakültesi kuruldu (1949). İlkokullara program dışı olmak üzere din dersleri kondu (1949). 1950'de iktidar değişmesinden ve tekrar Arapça ezana dönülmesinden bu yana her dönemde, hem din görevlisi yetiştirme, hem de din eğitimi verme bakımından çok hızlı gelişmeler oldu. 1965 yılında çıkarılan 633 sayılı yasa ile Kur'an kurslarını açma, yönetme ve denetleme görevi müftülöklere verildi. Bu yasaya göre açılan Kur'an kursu sayısı 4715'e, öğrenci sayısı da 155 bin'e çıktı. Yüksek islâm enstitüleri ilâhiyat fakültesine dönüştü, fakülte sayısı 10, öğrenci sayısı 6029 (1988-89)'u buldu. 383 imam-hatip lisesinde öğrenci sayısı 282 bin'i aştı. Son defa, 1982 Anayasasındaki hükme göre Millî Eğitim Temel Kanunu'nda yapılan değişiklik ile, lâik eğitim ilkesi tekrarlanmakla birlikte, din kültürü ve ahlâk öğretimi ilkokul ve ortaokullar ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasına alındı.

Diğer gelişmeler ilerde ilgili bölümlerde daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Dil ve Yazıdaki İkilik

Bu hızlı gelişmelerde, geçmişteki bazı yanlış uygulamalar ve politik çıkar hesapları yanında, dil ve yazıdaki ikililiğin de eğitimi etkileyen önemli bir rolü olduğu unutulmamalıdır.

Din dili ile millî dili aynı olmayan ülkelerde bu sorunun önemini korumaktadır. Aynı sorun geçmişte Ba-

tı'da da vardı. Örnek olarak, Fransa'da Protestan Kilisesi başlangıçtan itibaren İncil'in Fransızca çevirisini kullanarak soruna köklü çözüm getirmiş ve herkesin kendi dili ile Tanrı'ya dua etmesini başarmıştır. Papalığa bağlı Katolik Kilisesi âyinlerde İncil'in Lâtince metninde asırlarca direnmiş ise de, Fransa'da din öğretiminde Katolik Kilisesi de yalnızca Fransızca çeviriyi kullanmıştır. Zamanla kilisenin direnmesi de gevşeyerek 1959-1962 arasında kilise âyinlerinde iki dil kullanılır olmuş (din görevlisi önce Lâtince metni, hemen arkasından Fransızca metni okumuş) (9); 1962'de Roma'da toplanan Katolik Kilisesi Evrensel Konseyi'nce dil konusunda alınan değişiklik kararından sonra Fransa'da katolik âyinlerinde de İncil'in yalnız Fransızca çevirisi kullanılmaya başlanmıştır. İncil'in Lâtince okunması zorunluluğunun sona ermesi, dilde ve yazıda ikilik engelini kaldırmış, hem ibadet hem de öğretim açısından büyük yararlar sağlamıştır.

Bize gelince, harf devrimi ile Arap harfleri ve Arapça öğretimi Türk eğitim sisteminden kaldırıldığı halde Kur'an dili ve yazısının Arapça olması, müslüman Türk halkını öğretim bakımından ikililik karşısında bırakmış; aslında Kur'an kursları ve imam-hatip okulları bu gereksinimi karşıladığı için hızla yaygınlaşmıştır. Dahası, bu ikilik cehaletle savaşımızı köstekleyen başlıca engellerden biri olmuştur. Cehaletle savaşta başarılı olabilmek için, okuma-yazmayı vatandaşın ekonomik ve sosyal kalkınması için olduğu gibi, manevi kalkınmasının da aracı haline getirmek gerekir. Okuma-yazma bir amaç değil bir araçtır. Yasaklansa dahi vatandaş ibadetin temel aracı olarak Arapça Kur'an okuyabilmek için her çareye başvuracaktır. Yurdumuzda Arapça Kur'an kurslarının, açık veya gizli, her devirde yaygın olması ve çok partili döneme geçtiğimizden bu yana siyasal emellerin istismar aracı haline gelebilmesi bu gereksinimden kaynaklanmaktadır.

Böylece, bir yandan millî eğitim sistemi dışındaki

Kur'an kursları, öte yandan sistem içindeki imam-hatip okulları, Kur'an ve din öğretimi zorunlu eğitim kurumları olarak, lâik öğretim kurumlarımız yanında, lâik olmayan ikinci kanalı oluşturmuştur. Üstelik, bu kanal lâik eğitim kurumlarını da gittikçe etkilemektedir.

"Türk millî eğitiminde lâiklik esastır." (10) Eğitimde lâiklik, ancak, "öğretici ve yönetici personelin lâikliği" ile sağlanır. Nitekim lâik Batı ülkelerinde din eğitimi veren görevliler okulun idare ve eğitim kurullarına kesinlikle katılamazlar :

"Din eğitimi veren din görevlisi, okul içinde hiç bir idarî ve eğitsel kurula katılamaz. Görevi, yalnızca, velisinin yazılı isteği üzerine öğrenciye din bilgileri vermektir."(11)

Oysa, 1982 Anayasası ile din kültürü ve ahlâk derslerinin ilk ve orta dereceli bütün okullarda zorunlu dersler arasına alınması, bu derslerin lâik olmayan kanalda yetişmiş öğretmenlerce okutulması ve bu öğretmenlere, son on yıllık uygulamada, okullarda, millî eğitim müdürlüklerinde ve Bakanlık'ta din eğitimi dışında müdürlük ve üst düzeyde yöneticilik görevleri de verilmesi, *öğretici ve yönetici personelin lâikliği* ilkesini zedelemiştir. Böylece, *Türk millî eğitiminde lâiklik esası* zorlanmıştır.

Ayrıca, Kur'an kurslarının, Millî Eğitim Bakanlığı'nın denetim ve gözetimi dışında örgütlenmesi, yönetim ve denetiminin din görevlilerine bırakılması, lâik eğitim denetiminin elden çıkmasını kolaylaştırmış; bu boşluktan yararlanarak, Türk devriminde yasaklanan tarikatlar tekrar canlanmış ve hem Tevhidi Tedrisat Kanunu'na, hem de Millî Eğitim Temel Kanunu'na aykırı olarak, Millî Eğitim Bakanlığı gözetim ve denetimi dışında açılmış binlerce Kur'an kursu ve kurs öğrenci yurdu, ülkenin her yanına hızla yayılarak Türk çocuklarını ikinci kanalda baskı altına almıştır. İrtica sınır çizgisi tevhidi tedrisatın gerisine kayma eğilimi gösteren, asıl, bu uygulamadır.

Özetle, *tevhidi tedrisat*, lâik Türkiye Cumhuriyeti'nde lâik eğitimin temel ilkesidir. İslâmiyetin yüceliği olarak Tanrı ile kul arasında kimse olmadığına, bu nedenle hristiyanlıktaki gibi devletler üstü otoriteye her bakımdan bağlı bir din örgütü ve ruhban sınıfı bulunmadığına göre, millî eğitimimizde din öğretimi görevini tevdi edebileceğimiz devlet dışında hiç bir güç yoktur. Dün de yoktu, yarın da olmayacaktır. Bu itibarla tevhidi tedrisat ilkesi, yalnızca önemli bir Atatürk devrimi olarak değil, başka bir çözüm yolu olmadığı için sonsuza kadar sürecektir. Bu temel ilke-

ye göre, din ve vicdan özgürlüğüne saygı duyarak, din eğitimi ancak kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de yasal temsilcisinin talebine bağlı olarak vermek, aydın din görevlilerini yetiştirmek, öğretici ve yönetici personelin lâikliğini sağlamak Millî Eğitim Bakanlığı'nın; yüksek din uzmanlarını yetiştirmek de üniversitelerimizin temel görevleri arasında olmaya devam edecektir. Bu görevleri başka yönlerle kaydırmak isteyecek veya lâik eğitim ilkesini zorlayacak çabalar, eninde sonunda, *tekrar tevhidi tedrisat ilkesi* ile karşılaşmaya mahkûmdur.

Üçlü kanal ile ilgili olarak yukarıda sıralanan ve aslında sosyal talep başlığı altında toplanması gereken bu faktörler, değişik biçim ve dozda, her uygar ülkede vardır. Şu farkla ki pek çok ülkede bu faktörler, eğitim sisteminin demokratik ve lâik yapısı bozulmadan cevaplandırılmaktadır. Sağlıklı bir çözüm, önce, uygulamadaki aksaklıkların ve sistemden doğan çarpıklıkların neden-sonuç bağlantısı içinde iyice incelenmesini gerekli kılar. Bu gerekçe iledir ki, ilerde hemen her bölümde, demokrasiye yapısal uyumun vazgeçilmez ilkesi olan tevhidi tedrisat, başka deyişle eğitim sisteminin demokratikleştirilmesi ve lâiklik ile ilgili etkileşmeler üzerinde önemle durulacak ve bulgulara dayalı çözüm önerileri son bölümde sıralanacaktır.

Türk İnsanın Profili

Buraya kadar, daha çok, demokrasi-eğitim sistemi yapısal ilişkisi üzerinde durulmuştur. Demokrasinin eğitimden asıl beklentisi eğitimin içeriğidir. Türk vatandaşına kazandırılması gereken *eğitim profili* nedir? Bu profil kazandırılırken eğitimde hangi kurallara uyulacaktır? Birinci soru eğitimin genel amaçlarını, ikincisi ise temel ilkelerini ilgilendirmektedir.

Türk Milli Eğitimin Genel Amaçları

Türk insanının profili Millî Eğitim Temel Kanunu'nda (12) yer alan amaçlarla çizilmiştir:

"Genel Amaçlar

Madde 2- Türk millî eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini,

1. Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlakî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlı-

ğı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu arttırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı seçkin bir ortağı yapmaktır.

Özel Amaçlar

Madde 3. Türk eğitim ve öğretim sistemi, bu genel amaçları gerçekleştirecek şekilde düzenlenir ve çeşitli derece ve türdeki eğitim kurumlarının özel amaçları, genel amaçlara ve aşağıda sıralanan temel ilkelere uygun olarak tespit edilir."

Özetle, insan profilinde, başlıca dört özellik olacaktır:

- İyi yurttaş
- Özgür düşünceli insan
- Millî kültür değerlerini benimsemiş, kültürel kimlik sahibi insan
- Meslek sahibi insan.

17 yıl önce belirlenmiş olan bu amaçlar günümüzde de yeterli midir? Avrupa Sanayici ve İşadamları Yuvarlak Masası çalışmaları çerçevesinde yapılan anket sonuçlarına göre (13), sanayi yöneticileri, gençlere verilen eğitimde üç eksiklik görmekte, beş istekte bulunmaktadır:

Üç eksiklik şunlardır:

- Ekonomik çevreyi anlama yetersizliği
- İş yapma ve iş bitirme yetersizliği
- Kâr etme kavramı yetersizliği.

Beş istek de şunlardır:

- İletişim yeteneğinin geliştirilmesi
- Ekip halinde çalışma yeteneğinin geliştirilmesi
- Karşılaşılan sorunları çözme yeteneğinin geliştirilmesi
- Öğrenmeyi öğrenme yeteneğinin geliştirilmesi
- Yabancı dil.

Bu özellikler kuşkusuz Türkiye için de önem taşımaktadır.

Türk Milli Eğitimin Temel İlkeleri

Genel amaçların gerçekleştirilmesinde gözetilecek ilkeler 14 madde halinde Millî Eğitim Temel Kanu-

nu'nda sıralanmıştır.

"Genellik ve Eşitlik

Madde 4. Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet ve din ayrımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.

Ferdin ve Toplumun ihtiyaçları

Madde 5. Millî eğitim hizmeti, Türk vatandaşlarının istek ve kabiliyetleri ile Türk toplumunun ihtiyaçlarına göre düzenlenir.

Yöneltme

Madde 6. Fertler, eğitimleri süresince, ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara veya okullara yöneltilerek yetiştirilirler.

Millî eğitim sistemi, her bakımdan, bu yöneltmeyi gerçekleştirecek biçimde düzenlenir.

Yöneltmede ve başarının ölçülmesinde rehberlik hizmetlerinden ve objektif ölçme ve değerlendirme metodlarından yararlanılır.

Eğitim Hakkı

Madde 7. Temel eğitim görmek her Türk vatandaşının hakkıdır.

Temel eğitim kurumlarından sonraki eğitim kurumlarından vatandaşlar ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde yararlanırlar.

Fırsat ve İmkân Eşitliği

Madde 8. Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlanır.

Maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim kademelerine kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılır.

Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır.

Süreklilik

Madde 9. Fertlerin genel ve meslekî eğitimlerinin hayat boyunca devam etmesi esastır.

Gençlerin eğitim yanında, hayata ve iş alanlarına olumlu bir şekilde uymalarına yardımcı olmak üzere, yetişkinlerin sürekli eğitimini sağlamak için gerekli tedbirleri almak da bir eğitim görevidir.

Atatürk İnkılâp ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği (14)

Madde 10. Eğitim sistemimizin her derece ve türü ile ilgili ders programlarının hazırlanıp uygulanma-

sında ve her türlü eğitim faaliyetlerinde Atatürk inkılâp ve ilkeleri ve Anayasada ifadesini bulmuş olan Atatürk milliyetçiliği temel olarak alınır. Millî ahlâk ve millî kültürün bozulup yozlaşmadan kendimize has şekli ile evrensel kültür içinde korunup geliştirilmesine ve öğretilmesine önem verilir.

Millî birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olarak Türk dilinin eğitimin her kademesinde, özellikleri bozulmadan ve aşırılığa kaçılmadan öğretilmesine önem verilir; çağdaş eğitim ve bilim dili halinde zenginleşmesine çalışılır ve bu maksatla Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile işbirliği yapılarak Millî Eğitim Bakanlığınca gereken tedbirler alınır.

Demokrasi Eğitimi (14)

Madde 11. Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevî değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır; ancak, eğitim kurumlarında Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine aykırı siyasî ve ideolojik telkinler yapılmasına ve bu nitelikteki günlük siyasî olay ve tartışmalara karışılmasına hiçbir şekilde meydan verilmez.

Lâiklik (14)

Madde 12. Türk millî eğitiminde lâiklik esastır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilkökul ve ortaokullar ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. "Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır (4)."

Bilimsellik

Madde 13. Her derece ve türdeki ders programları ve eğitim metodlarıyla ders araç ve gereçleri, bilimsel ve teknolojik esaslara ve yeniliklere, çevre ve ülke ihtiyaçlarına göre sürekli olarak geliştirilir.

Eğitimde verimliliğin artırılması ve sürekli olarak gelişme ve yenileşmenin sağlanması bilimsel araştırma ve değerlendirmelere dayalı olarak yapılır.

Bilgi ve teknoloji üretmek ve kültürümüzü geliştirmekle görevli eğitim kurumları gereğince donatılıp güçlendirilir; bu yöndeki çalışmalar maddî ve manevî bakımdan teşvik edilir ve desteklenir.

Planlılık

Madde 14. Millî eğitimin gelişmesi iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınma hedeflerine uygun olarak eğitim-insangücü-istihdam ilişkileri dikkate alınmak suretiyle, sanayileşme ve tarımda modernleşmede gerekli teknolojik gelişmeyi sağlayacak meslekî ve teknik eğitime

ağırlık verecek biçimde planlanır ve gerçekleştirilir.

Mesleklerin kademeleri ve her kademenin unvan, yetki ve sorumlulukları kanunla tespit edilir ve her derece ve türdeki örgün ve yaygın meslekî eğitim kurumlarının kuruluş ve programları bu kademelere uygun olarak düzenlenir.

Eğitim kurumlarının yer, personel, bina, tesis ve ekleri, donatım, araç, gereç ve kapasiteleri ile ilgili standartlar önceden tespit edilir ve kurumların bu standartlara göre optimal büyüklükte kurulması ve verimli olarak işletilmesi sağlanır.

Karma Eğitim

Madde 15. Okullarda kız ve erkek karma eğitim yapılması esastır. Ancak eğitimin türüne, imkân ve zorunluluklara göre bazı okullar yalnızca kız veya erkek öğrencilere ayrılabilir.

Okul ile Ailenin İşbirliği

Madde 16. Eğitim kurumlarının amaçlarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak için okul ile aile arasında işbirliği sağlanır.

Bu maksatla okullarda okul-aile birlikleri kurulur. Okul-aile birliklerinin kuruluş ve işleyişleri Milli Eğitim Bakanlığınca çıkarılacak bir yönetmelikle düzenlenir.

Her Yerde Eğitim

Madde 17. Millî eğitimin amaçları yalnız resmî ve özel eğitim kurumlarında değil, aynı zamanda evde, çevrede, işyerlerinde her yerde ve her fırsatta gerçekleştirilmeye çalışılır.

Resmî, özel ve gönüllü her kuruluşun eğitimle ilgili faaliyetleri, millî eğitim amaçlarına uygunluğu bakımından Millî Eğitim Bakanlığının denetimine tabidir."

Yukarıya aynen alınan yasa hükümlerinde görüldüğü gibi, Türk millî eğitiminin temel ilkeleri, 1973 yılında, demokrasi kurallarına uygun biçimde yasallaşmış bulunmaktadır. Genel olarak, bugün de bir eksiklik olmadığı söylenebilir.

Uygulamaya gelince, bu konu ileride ele alınacak ve sözkonusu yasal hükümler karşısında eğitim sisteminin bu ilkelere ne ölçüde uyum sağlayabildiği ilgili bölümlerde incelenecektir.

II. KALKINMA FAKTÖRÜ- EKONOMİK TALEP

Kalkınma, insangücü gereksinimi ve istihdam politikası bakımından eğitimi olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen önemli bir faktördür.

Ekonominin istihdam alanları için insangücü ihtiyacına ekonomik talep denir. Uygulanan ekonomi politikalarının bu talebi yaratması gerekir.

Eğitim arz kaynağıdır, görevi ekonomik talebi karşılamaktır. Bu bakımdan insangücü-eğitim-istihdam arasında çok sıkı bir ilişki ve etkileşim vardır.

Eğitim sisteminin ekonomik talebe cevap verebilmesi için aşağıdaki dört nokta özel önem taşır.

Birincisi, eğitim sisteminin yönlendirici yapıda kurulmasıdır. Kalkınma için gerekli sayı ve nitelikte insangücü ihtiyaçlarına göre eğitimin her kademesinde mesleğe hazırlayan programların bulunması, istihdam koşullarının bu programları çekici kılması ve eğitim sisteminin her öğrenciyi ilgi ve yeteneği ölçüsünde ve doğrultusunda bu programlardan birine yönlendirecek biçimde yapılandırılması gerekir.

Çekiciliği etkileyen önemli bir faktör, her programın daha üst öğrenime geçiş yolunun açık olması, eğitim diliyle yatay ve dikey geçişlere imkân vermesidir. Fırsat eşitliği bu geçişlerle sağlanır.

İkincisi, meslek-eğitim-belge bağlantısının kurulmasıdır. İnsangücü ile eğitim arasındaki etkileşme programlarda görülür. Programların insangücü niteliklerini belirleyen meslek standartlarına göre düzenlenmesi ve teknolojiye yeniliklere göre sürekli olarak geliştirilmesi gerekir.

İstihdam ile eğitim programları arasındaki ilişkiyi kuran belge'dir. Eğitim sonrası verilen belge (diploma, sertifika veya ehliyet belgesi) istihdamda geçerli değilse, bu durum eğitimin ekonomik talebe göre düzenlenmediğini gösterir. Ekonomik talebe cevap veren bir eğitim düzenlenmesi, meslek-eğitim-belge bağlantısının kurulması ile mümkündür. Bu bağlantı meslek eğitiminin ön koşuludur. Bu ön koşula dayalı olmayan program, ekonomiye kapalı, içine dönük ve genellikle etkinliği olmayan tek yanlı bir düzenleme ürünüdür.

Üçüncüsü sanayi-eğitim işbirliğidir.

Meslek-eğitim-belge bağlantısının kurulması, devlet ile özel sektör arasında işbirliğini gerektirir. Her meslek türü için o meslekteki işveren, işçi ve meslek kuruluşları temsilcilerinin bu işbirliğine etkili bir şekilde katılmaları zorunludur. İşbirliği özellikle şu üç aşamada düzenlenir: Meslek standartlarının hazırlanması, bu standartlara göre eğitim programlarının geliştirilmesi ve belge sınavlarında görev alınması.

Dördüncüsü arz-talep dengesi kurulmasıdır.

Uygulamada önemli olan bir husus da istihdamda

belge koşulunun aranmasıdır. Bu koşul hem işveren ve işçi, hem de eğitim açısından kritik bir konudur. Başlangıçta, belge aranması, işveren ve işçide tepki yaratabilir. Belgenin yararlı olduğunun anlaşılması belli bir süre geçmesini gerektirebilir. Bu nedenle belge, mesleğin özelliğine göre başlangıçta zorlayıcı değil, özendirici nitelikte olmalıdır. Ayrıca çalışanların tepkisini önlemek ve onları da özendirmek için, uygulama başladığında, yaygın bir intibak kolaylığı sağlanması önem taşır.

Belge zorunluluğunun eğitim planlaması için önemi, arz ve talep dengesinin kurulmasındadır. Belgeli işsizler sorunu eğitim sisteminin ekonomik talebi dikkate almamasından doğar. Belgeli işçi yokluğu ise istihdam piyasasının çekici olmadığını veya eğitim arzının yetersizliğini ortaya koyar. Bu nedenle, arz ve talep dengesi eğitim planlamasının en önemli sorunudur.

Arz-talep dengesi, planlamanın emredici nitelikte olduğu ülkelerde kolaylıkla sağlanabilmektedir. Kalkınma planının emredici değil, özendirici ve yol gösterici olduğu Batı demokrasilerinde, sosyal talebin dikkate alınmaması düşünülemez. Kalkınma hedeflerine yönelik sanayi teşvikleri, ekonominin gelecekteki gereksinimlerini belirlemeye imkân verir. Eğitim de bu gereksinimlere göre planlanır. Bu nedenledir ki, meslek-eğitim-belge bağlantısının kurulması ile ekonomi politikası, özellikle sanayi teşvik tedbirleri arasında yakın bir ilişki vardır.

Özetle, eğitim sisteminde yönlendirici yapının kurulmasını olumlu yönde etkileyen en önemli faktör, ekonominin çeşitli sayıda ve nitelikte insangücü gereksinimi, başka deyişle ekonomik taleptir. Bu talep, meslek eğitiminin gelişmesini ve sosyal talebin bu eğitime yönelmesini sağlar.

Yukarıdaki genel çerçeve içinde kalkınma faktörünün Türk eğitim sistemini etkilemesine gelince, Türkiye ithal ikamesi stratejisine dayalı kapalı ekonomi modelinden, ihracata yönelme stratejisi ile yürütülen piyasa ekonomisi modeline geçiş süreci içindedir. Bu süreçte istihdam politikası düzenlenmemiştir: Meslekler tanımlanmış ve meslek-eğitim-belge bağlantısı kurulmuş değildir. Yarı vasıflı işçiden yüksek teknikere kadar olan kademeler belirlenmemiştir. Bu koşullar altında kalkınma faktörü eğitim sistemini olumlu yönde etkileyememiş, eğitim sistemi de kalkınmayı destekleme ve hızlandırma görevini yeterince yerine getirememiştir. Bu nedenlerle kalkınma-eğitim etkileşmesinin incelenmesi önem taşımaktadır. Konu yedinci bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

III.BİLİM VE TEKNOLOJİ FAKTÖRÜ (15)

Çağımızda bilim ve teknoloji alanlarındaki ilerlemeler toplumların yapısını ve eğitim sistemlerini etkileyen faktörlerin başında gelmektedir.

Temel bilimler ve bunlara dayalı olarak gelişen modern teknoloji, gerçekleştirdiği yepyeni üretim, ulaşım, haberleşme yöntemleriyle toplumların yapısını değiştirmekte ve her ülkenin bu değişime yapısal uyumunu zorunlu kılmaktadır.

Değişim insanın yalnızca maddî yaşam koşullarında kalmamakta, asıl onun düşünce yapısını ve iş hayatını etkilemektedir. Bu nedenle gençlerin değişmelere uyabilecek ve katkıda bulunabilecek şekilde yetiştirilmeleri, bütün ülkelerin eğitim sorumlularını en başta ilgilendiren konu olmaktadır.

Bilim ve teknoloji birikimi günümüzde olağanüstü hızla artmakta, bu hız sonucunda bilgi ve teknolojinin geçerlilik süresi kısalmaktadır. Bu durum ise hem eğitim programlarının yeni gereksinimlere göre çeşitlendirilmesini, hem de öğretim programları ve eğitim araçlarının sürekli olarak yenilenmesini zorunlu kılmaktadır.

Özellikle kitle iletişim araçları, bilgisayar teknolojisi, nükleer teknoloji ve biyoteknoloji gibi alanlardaki gelişmeler toplumların yapısında değişme hızını artırmaktadır. Çağımızda sanayi toplumu, bilim ve teknolojiye ileri ilerlemelerle, enformasyon (bilgi) toplumuna dönüşmektedir. Bu toplumlarda yoğun-bilgi, üretimi ve maliyeti etkileyen en önemli faktör olmaktadır. Uluslararası rekabet üstünlüğü ancak her ülkede okul çağındaki gençlerin yeniliklere paralel eğitim imkânı bulması, çalışan nüfusun ise bilgi ve beceri düzeyinin sürekli olarak yükseltilmesi ile sağlanabilmektedir. Böylece eğitim uluslararası yarışmada stratejik bir önem kazanmakta ve bu önem bilim ve teknoloji alanındaki hızlı ve sürekli gelişmelere paralel olarak gittikçe artmaktadır.

Teknolojik gelişmenin devamı ve hızının korunması, teknolojinin yoğun biçimde eğitime uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. Çünkü, bilim ve teknolojinin günümüzde ulaştığı boyutları ve kazandığı gelişme hızını, geleneksel eğitim sistemi artık yakından takip edemez hale gelmiştir. Bu durum ileri ülkelerde yeni eğitim teknolojilerinin geliştirilmesini ve örgün ve yaygın eğitime sokulmasını zorunlu kılmıştır. Bu uygulama az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ileri ülkeler arasındaki uçurumun giderek daha da büyümesine neden olmuştur.

"Birinciler, daha çok, öğrenim çağına gelmiş genç kuşaklar ile her yıl bu çağ nüfusuna katılan yüzbinlerce çocuğa geleneksel eğitim verebilmenin mücadelesini sürdürmekte; ikinciler ise birinci gruptakilere benzer sorunları yıllar öncesi çözmüş olarak, yükseköğretim çağı dışında kalmış vatandaşlarına da bu öğrenimi gör-

me fırsat ve imkânı sağlayacak ve iktisaden faal nüfuslarına meslekleri ile ilgili yeni bilgi ve becerileri aktararak onların üretime katkılarını artıracak eğitim ve ekonomik reform uygulamalarına girişmektedirler. İleri ülkelerdeki bu değişimin altında yatan temel felsefe, teknolojik gelişmenin devamı ve hızının korunması için teknolojinin yoğun biçimde eğitim ve öğretime uygulanmasıdır.

Eğitim teknolojisi deyimindeki teknoloji sözcüğü, yalnızca eğitim sisteminde kullanılan teknik araç ve gereçleri kapsamamaktadır. Buradaki teknoloji sözcüğü modern araç-gereç kullanılması anlamından da öte, eğitimde öğretilmesi gereken bilgilerin en kısa zamanda, en kolay şekilde ve öğrenciler arasındaki bireysel kültür, zekâ, yetenek, kavrayış farklarını giderecek şekilde düzenlenerek onlara iletilmesi yöntemlerini de içeren bir kavramdır." (15)

Teknolojideki Yenilikler

Çağımızda eğitim teknolojisine ilişkin yenilikler aşağıda özetlenmiştir (16):

"Yeni teknolojik sistemler: Bilgisayarlar, televizyon sistemleri, eğitim amaçlı uydular, tele iletişim, bilgi işlem sistemleri, veri bankaları ve veri tabanı sistemleri gibi uygulamalar, yeni teknolojik uygulamalara bir kaç örnek oluşturmaktadır.

Öğrenme-öğretme süreçleri: Tam öğrenme, yeterliliğe dayalı öğrenme, bireysel ve bağımsız öğrenme, uzaktan öğretim, açıköğretim, mikro öğretim, ortamlara dayalı öğretim gibi gelişmeler, öğrenme-öğretme süreçleri ile yakından ilgili yeni teknolojilerdir.

Eğitim ortamları: Çok boyutlu ortamlar, video, telex, telefaks, eğitim teknolojisi merkezleri, program geliştirme laboratuvarları, elektronik laboratuvarlar, öğretim makinaları, robotlar, benzeşim ortamları gibi örnekler de eğitim teknolojisinin ortam boyutu ile ilgili bir kaç yeni teknoloji örneğidir.

Program düzenleme yöntemleri: Davranış analizi, içerik analizi, iş analizi, görev analizi, programlı öğretim, modüllü öğretim, paket programlar ve bireysel esasa göre düzenlenmiş öğretim sistemi gibi uygulamalar ise eğitim teknolojisinde program düzenleme konusundaki gelişme ve uygulamalara ait bir kaç örnektir.

Eğitimde insangücü ile ilgili gelişmeler: Öğrenci gruplarının sayısı, nitelik, ilgi ve beklenti yönünden değişmesi, eğitimde hiyerarşik personel yapısı ve yeni uzmanlık alanları gibi gelişmeler insangücüyle ilgili yeni uygulamalardır."

Yeni eğitim teknolojileri içinde kitle eğitimi için televizyon ve video en etkili biçimde kullanılmaktadır.

Yeni eğitim teknolojilerinin en belirgin özelliği, eğitimin kitleleştirilmesi ve bireyselleştirilmesidir. Eğitimi kitlelere götürebilmek için radyo ve televizyon başlıca kitle iletişim araçları olarak kullanılmakta ve bu araçlara dayalı olarak uygulanan açıköğretim veya uzaktan öğretim, eğitim sistemleri içinde bütün ülkelerde hızla yayılmaktadır. Eğitimi bireyselleştirme aracı olarak da video kasetler, ses bantları, özel surette hazırlanmış yazılım paketi ile birlikte en yaygın olarak kullanılmakta, bilgisayar destekli eğitim de gittikçe gelişmektedir.

Bu yeni teknolojiler eğitime yeni boyutlar kazandırmaktadır. Geleneksel eğitimde dört temel unsur vardır: Öğretmen, öğrenci, eğitim araçları ve mekân. Geleneksel eğitim sisteminin amacı, bu dört unsur çerçevesinde, öğretmenin, öğrenciye, öğretim programındaki bilgi ve becerileri sınıfta kazandırmaktır. "Genellikle öğretmen ile öğrenci arasında tek yönlü bir iletişim kurulmuştur. Bu durum belleğe yüklenen ve kısa bir süre sonra önemli bölümü kaybolmaya mahkûm belletme çabasıdır. Bu nedenle geleneksel öğretim sistemi, gençlere kendilerine doğuştan bağışlanan tüm duyarlı organlarını kullanarak, beyinlerinde algı-vergi üretimi yapmalarını sağlamak yerine, onların bellek ve hayal güçlerine bilgi yığmaktadır. Böylece mevcut eğitim sistemi içinde yetişenler arasında, bu sisteme rağmen sivrilip üst düzeyde beceriye kavuşan ve bilgi üretir hale gelenler ancak üstün yetenekli öğrenciler olmakta, diğerlerinde mevcut, fakat eğitim sistemi elvermediği için kullanılabilir potansiyel israf edilmekte, yani köretilmektedir. Diğer bir deyişle, bu sistem bir yandan üstün yetenekli veya kişisel ve ailevi olanaklarla normal yeteneği geliştirilmiş öğrenciler dışında kalanları, üretim yapacak becerilere sahip dinamik bir güç olarak yetiştirmek yerine, onları az-çok bilen, fakat üretici ve yaratıcı gücü geliştirilmemiş pasif bir varlık haline getirmektedir. Bu aynı zamanda kamu eğitim hizmetlerinin israfı ve adaletsiz dağılımı demektir." (15)

Teknolojinin Yararları

Yeni eğitim teknolojileri geleneksel eğitim sisteminin duvarlarını aşmaktadır. Sağladığı yararlar başlıca dört noktada özetlenebilir:

Öğretmen Açısından

Her sistemde öğreticinin rolü daima en büyüktür. Ancak her öğretmenin aynı yetenekte olduğunu söylemek mümkün değildir. Yeni teknolojiler öğretmenler arasındaki bu yetenek farklarını geniş ölçüde giderebilen yardımcılardır. Ders en seçkin öğretmen tarafından

en yeni metodlarla işlenmekte ve en seçkin öğretmen- den hem öğretmenler, hem de öğrenciler geniş ölçüde yararlanma imkânı bulmaktadırlar. Öğretmen, kullandığı araçtaki ders örneğini sürekli olarak göz önünde tutmak ve bundan yararlanarak dersini en iyi ve kolay anlaşılır şekilde öğrencilerine nasıl vereceğini düşünmek zorundadır. Öğrenci kendi öğretmenini, araçtaki öğretmen ile zihninde her an karşılaştırmakta ve öğretmenini etkilemektedir. Bu durum öğretmeni sürekli olarak bilgisini yenilemeye, öğretim metodunu geliştirmeye, dersini daha iyi hazırlamaya yöneltmekte ve öğretmenler arasında bir birinden daha iyi öğretim yapma yarışını hızlandırmaktadır. Teknoloji öğrencinin görevini azaltıp onun yerini alamaz. Teknoloji ne kadar ileri götürülürse götürülsün, dersi yine öğretmenin hazırlamasına ve sınıfta yine öğretmenin yorumuna gerek vardır. Yeni eğitim teknolojileri, başta TV okulu ve video olmak üzere, yetiştirme ve hizmetiçi eğitim açısından öğretmenin eksiklerini süratle gidermeye yarayan, öğretim sürecinde etkinliğini artırıp daha verimli olmasına ortam hazırlayan ve farklı düzeydeki öğretmenler arasında belirli ölçüde nitelik eşitliği sağlayan yardımcılarıdır.

Programlar ve Eğitim Araçları Açısından

TV, video, bilgisayar gibi araçlarda kullanılan programlar en yetkili uzmanlarca geliştirilmekte, gerek görüntü ve ses kayıtları, gerekse basılı malzemeler bir program paketi olarak hazırlanmakta ve konular bilginin öğrenciye iletimini en etkili şekilde gerçekleştirebilecek ortamda işlenmektedir. "Nitekim, bugün televizyonu eğitimde kullanan ülkelerde, örneğin, tıp öğrencileri süper elektronik mikroskoplar aracılığı ile kanda allerjinin oluşumunu, diğer teknik aygıtların yardımı ile video kaydı yapılmış olarak, ülserin sinir sistemi üzerindeki etkilerini somut olarak ekrandan izleyebilmektedirler. Kezâ, fen bilgisi eğitimi gören öğrenciler, bir yüksek izabe fırını içindeki yanmayı, gazları ve çeşitli oluşumları özel televizyon kameralarının yardımı ile fırının içine girmişçesine görebilmekte, deniz dibindeki hayatı, yer altındaki böcek ve canlıların yaşamını, ana rahminde ceninin oluşumunu, güneşteki patlamaları, bütün canlılığı ile sayfalar dolusu kitap okumaya fazlaca ihtiyaç duymadan, bir daha unutmamak üzere görerek öğrenebilmektedirler. Tarih derslerinde, belgesel film ve dökümanlar drama ile birleştirilerek öğrenciye verildiğinde öğretim büyük bir etkinlik kazanmaktadır.

TV bütün bu araçları ve onlara özgü yararları bir arada toplayan ve bu özelliği ile hem öğretmenin hem de öğrencinin her an ve en kolay biçimde emrine hazır olan en etkili araçtır. Bu özellikleri nedeniyle TV ile eğitim, önce ileri ülkelerde örgün eğitimde okul içinde kapalı devre olarak kullanılmış; öğretmenlerin ve öğrencilerin en etkili yardımcısı olduğu görülünce, eğitim teknoloji-

si disiplininde gelişmeyi hızlandırarak kısa sürede yaygınlaşmıştır. Araştırmalar göstermektedir ki TV ile eğitimde öğrenci yüzde 30 daha çabuk dersi kavramakta, yüzde 35 daha dikkatli olmakta ve yüzde 50 daha uzun süre dersi takip imkânı elde etmektedir." (15)

Öğrenci Açısından

"TV, video gibi araçların sağladığı en büyük kolaylık eğitim malzemesinin öğrencinin emrinde olmasıdır." Öğretmenin sınıfta anlattığı dersi tekrarlama olanağı sınırlıdır. Ne var ki, dersi dinlediği halde bir kerede anlayamayan veya o derste bulunmayan bir öğrenci, evvelce olmayan bir fırsata şimdi video sistemi ile kavuşmuş bulunmaktadır. Çünkü sınıfta banda kaydedilip okulun video kütüphanesine alınan ders, öğrenci veya öğrenci gruplarınca, uygun vakitlerde defalarca tekrarlanabilmektedir. Öğrenci konuyu tam öğreninceye kadar videoyu okulda veya evinde kullanabilmektedir. Tekrarlama, her öğrenciye öğrenmede fırsat eşitliği sağlamaktadır. Böylece yeni teknolojiler, en iyi şekilde geliştirilmiş malzeme ile, hem eğitimin kitlelere yayılmasında, hem de bireyselleşmesinde etkili rol oynamaktadır. "Özellikle üniversitelerdeki öğretimde, ünlü bilim adamlarının dersleri video bant kayıtları ile diğer üniversitelerce temin edilmekte ve video kütüphaneleri oluşturularak, gerek sınıfta, gerek evde öğrencilerin yararlanmasına sunulmaktadır. Böylece öğrenciler, toplumun yetiştirdiği değerli bilim adamlarından ve seçkin öğretmenlerden yararlanma fırsatını eşit olarak elde etmiş olmaktadır." (15)

Mekân Sınırlamasının Ortadan Kaldırılması Açısından

Kitle araçlarının örgün ve yaygın eğitime getirdiği faydalardan biri de ekonomik ve sosyal boyutlardır. "Bu boyutlar, TV'nin eğitim işlevini, duvarları yıkarak okul dışına taşıması ile elde edilmiş olmaktadır. Çağımızda yeni eğitim teknolojisi ve iletişim araçları, geleneksel eğitim duvarlarını aşarak, iş yerinde, evde, seyahatte, her yerde kişiye ulaşmıştır. Açıköğretim yolu ile her öğretim kademesinde eğitim yapılabilen, örgün ve yaygın meslek eğitimi ülke veya bölge düzeyinde, çeşitli TV kanalları ile açık yayın şeklinde eğitilmek isteyenlere iletilmektedir. Bu tür eğitim programları içinde sonucunu diplomaya bağlayan ve örgün eğitime eş değerde eğitim verenler olduğu gibi, belli üretim kesimlerindeki üreticilere, üretim artırıcı eğitim verenlere kadar, çeşitli uygulamalar vardır. Açıköğretim suretiyle, ilkokuldan üniversiteye kadar mevcut örgün eğitim kurumlarının görevlerini destekleyen eğitim TV'si kanallarına sahip ülkelerin sayısı giderek artmaktadır. TV'nin eğitimde bu tür kullanımından amaç, eğitimde etkinlik kadar

ve belki ondan da çok, ekonomik fayda amaçlarına dayanmaktadır.

Bu türde, daha çok, ülkeye dağılan okulların ders programlarına ilişkin, ders araç ve gereçleri ile laboratuvar donanımlarının maliyetinin yüksekliği sorununu çözmek ön planda gelmektedir. Söz konusu uygulamada devlet, okulların her birine ayrı donanım harcaması yapmak yerine, yalnızca TV eğitim merkezine bu imkânları sağlamakta ve buralarda eğitim teknolojisi yöntemlerine göre, her eğitim kademesi için hazırlanan programlar, okulların ders konularını işleme takvimine uygun şekilde gün ve saati belirlenmiş olarak, özel kanallardan ulusal şebeke aracılığı ile yayınlanmaktadır. Her eğitim kademesinde öğretmenler, sınıftaki derslerini, önceden hazırlanıp okullara dağıtılan yayın programına uygun bir zamanlama içinde yapmakta ve anlattıkları konuyu destekleyecek gerçek görüntüler, belgeler, laboratuvar deneyleri ve hazırlanmış yardımcı programları kendi sözlü anlatımlarından önce veya sonra sınıftaki TV alıcısından, öğrencilere izletmektedirler." (15) Bu yayınlar okulda veya evlerde bantlara kaydedilebildiğinden video kitaplıkları gittikçe zenginleşmekte ve yayılmaktadır.

Özetle eğitim teknolojisi olarak anılan bu disiplinin çıkardığı eğitim modeli, gerek okul içinde, gerekse dışında yaygın biçimde kullanılma özellikleri ile her yönden etkinliğini üst düzeyde sürdürmektedir. Bu özellikleri nedeniyle de söz konusu sistem ülkeler arasında hızla yayılmaktadır. Hattâ Avrupa Konseyi ve AT ülkeleri, sisteme uyduları da dahil ederek TV yayınları yolu ile, eğitimin ülkeler arası ahenkleştirilmesini gerçekleştirecek anlaşmalar ve projeler yapmaktadırlar.

Bilim ve teknoloji alanındaki ilerlemelerin eğitim sistemlerini nasıl etkilediği yukarıda özetlenmiştir. Ancak unutulmamalıdır ki, ne kadar yeni teknolojiler kullanılırsa kullanılsın, klasik ders araç-gereçleri, eğitimde mutlaka gerekli ve çok önemli araçlardır. Bunların da, bilim ve teknolojiye yeni yaklaşımları yansıtacak şekilde sürekli olarak geliştirilmesi, eğitimden sorumlu makamların başta gelen görevleri arasındadır. Bu görevin yerine getirilebilmesi de, yine bilimsel ve teknolojik yenilikleri sürekli olarak izleyebilecek güçte uzmanların işbirliğini sağlayabilen bilimsel bir kurumlaşmayı gerekli kılmaktadır.

Teknoloji faktöründen, eğitim sistemimizin ne derece etkilendiği ileride çeşitli bölümlerde incelenecektir.

IV. NÜFUS FAKTÖRÜ

Nüfus, Türk eğitim sistemini en çok zorlayan, bu nedenle hem ülke çapında hem de bölge ve iller düzeyinde kapsamlı ve ayrıntılı bir eğitim planlamasını gerekli kılan faktördür.

Bu bölümde nüfusun demografik özellikleri ve sosyo-ekonomik yapısı gözden geçirilerek nüfus-eğitim ilişkisi bakımından önem taşıyan bazı noktalara işaret edilecek, etkileşimler daha sonra ilgili bölümlerde incelenecektir.

Hızlı Nüfus Artışı

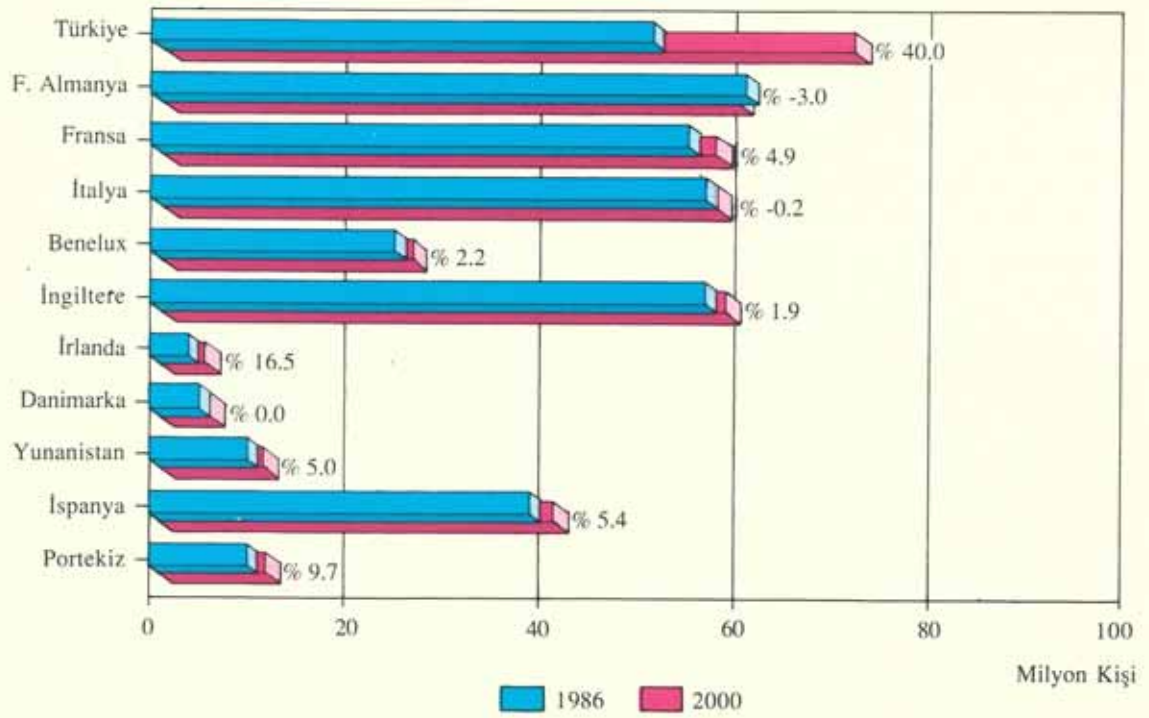
Hızlı nüfus artışı, okullaşmayı ve eğitimin niteliğini olumsuz yönde etkileyen faktörlerin başında gelmektedir.

Türkiye, dünyada nüfusu hızla artan, alt orta gelir grubu (Tablo 1, sayfa 204) ülkeleri arasındadır: 1927 yılında 13.6 milyon iken 1985'te 3.7 kat artarak 50.6 milyon olmuştur. 2000 yılında DİE tahminlerine göre (17) 73 milyonu, DPT tahminlerine göre (18) 69.3 milyonu, Dünya Bankası verilerine göre 67 milyonu (19) bulacaktır.

Türkiye'nin entegre olmak istediği Batı sisteminden ayrıldığı temel konulardan biri demografik özellikleridir. Batı Avrupa ülkelerinde nüfus artışı yok denecek kadar düşüktür (Şekil 2). Yunanistan'ın 1986'da 10 milyon olan nüfusu 2000 yılında yine 10 milyon civarında kalacaktır. Portekiz 10 milyon iken 11, İspanya 39 iken 41 milyon olacaktır. F. Almanya ve İtalya gerileyecek, diğerlerinde artış hissedilmeyecektir. Nüfus artış hızı sıfıra yaklaşan, hattâ bazılarında negatif eğilimler gösteren bu ülkelerde, eğitim alanındaki bütün çabalar, esasen yıllardan beri iyi olan eğitim kalitesinin daha da iyileştirilmesi amacıyla yoğunlaştırılmaktadır. Nüfus yaşlandığından eğitim hareketi, aynı zamanda, yetişkinler eğitimine doğru kaymakta; böylece, gelişmişliğin göstergesi olarak, genel nüfusun eğitim düzeyi yükselmektedir.

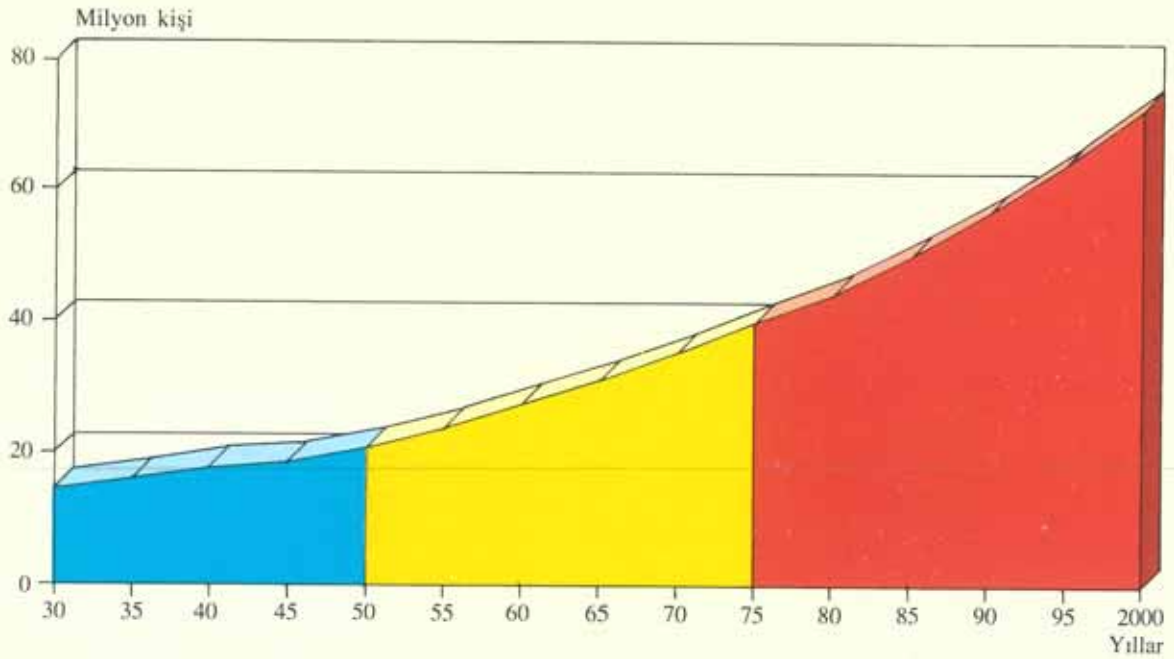
Oysa, Türkiye'de nüfus artışı hızı yüzde 2.5 düzeyinde seyretmektedir. Şekil 3'te Türk nüfusunun 1930'lardan bugüne seyri ve 2000'li yıllara doğru izleyeceği muhtemel eğri görülmektedir. Nüfus her 25 yılda iki misli artmaktadır. 2000 yılında 23 milyon daha artış olacaktır. Bu artış, eğitime çok ağır bir yeni yük bindirmektedir. Esasen okullaşma oranı ve kalitesi düşük olan eğitim, çığ gibi büyüyen bu artış altında kalmaktadır. Böylece hızlı nüfus artışı, Batı ülkeleri ile aradaki gelişmişlik düzeyi farkının gittikçe açılmasına neden olan faktörlerin başında yer almaktadır.

Şekil 2. Türkiye ve bazı Avrupa ülkelerinde 1986 - 2000 yıllarında nüfus değişimleri

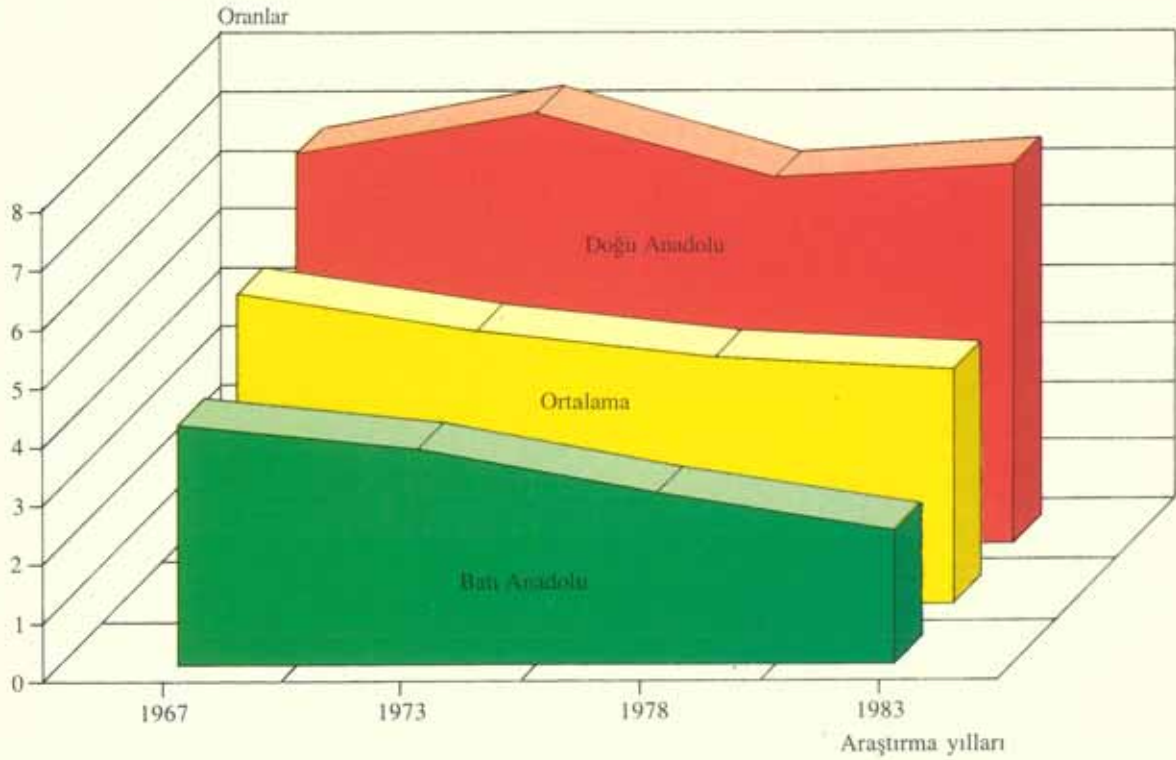
Kaynak: EUROSTAT 1987, Luxembourg
Türkiye İstatistik Yıllığı, 1987

Şekil 3 Türkiye'de nüfusun artışı ve 2000'li yıllara ilişkin tahmin eğrisi

Kaynak: Türkiye İstatistik Yıllığı 1987

Şekil 4. Doğu ve Batı Anadolu'da toplam doğurganlık oranlarında değişme

Kaynak: DPT, T. Kocaman, VI. BYKP Nüfus Tahminleri, Ocak 1989, sayfa 5

Doğurganlık, eğitim düzeyi ile ilişkilidir: eğitim düzeyi düşük aileler genellikle çok sayıda çocuğa sahip olmakta; buna karşılık, eğitim düzeyi yükseldikçe çocuk sayısı azalmaktadır. Türkiye'de nüfus ve aile sağlığı üzerine yapılan araştırma (20) bulgularından, okumaz yazma bilmeyen kadınların ortalama 5.1 çocuk doğurdıkları ve bu çocuklardan yüzde 21'inin bir yaşını tamamlamadan öldüğü, oysa üniversite mezunu kadınların ortalama 1.4 çocuk doğurdıkları ve bunların yalnızca yüzde 2.2'sinin bir yaşını tamamlamadan öldüğü anlaşılmaktadır. Burada doğum kontrolü ve aile planlaması hizmetlerinin rolü olmakla birlikte, asıl görev eğitime düşmektedir. Türkiye'de son yıllarda doğurganlık hızında azalma vardır. Azalma eğilimi bölgeler ve kırsal-kent yerleşmelerinde önemli farklılıklar göstermektedir. Şekil 4'te görüldüğü gibi Batı Anadolu'da azalan bir eğilime karşılık Doğu Anadolu'da en yüksek düzeye çıkmış olmakla birlikte son yıllarda değişmeyen bir eğilim gözlenmektedir.

Demografik göstergelerdeki gelişmeler dünya, gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve Avrupa Topluluğu ile karşılaştırmalı olarak Tablo 2'de verilmektedir.

Bu tabloda görüldüğü gibi, kaba doğum, doğurganlık, kaba ölüm ve bebek ölüm oranları bakımından gittikçe azalma gösteren bir eğilime rağmen, Türkiye'nin nüfus artış hızı yine de dünya ortalamasının üstünde seyretmeye devam etmektedir.

Genç Nüfus Yapısı

Türkiye, yalnızca nüfus artış hızı itibarıyla değil, bunun eğitimle ilgili çok önemli bir sonucu olan nüfus yapısı bakımından da Batı ülkelerinden ayrılmaktadır.

Nüfusumuzun eğitim sistemini etkileyen en belirgin özelliği genç yapısıdır. 1985 Genel Nüfus Sayımı'na (GNS) göre Türkiye'nin genç nüfus profili Şekil 5'te, 1980-1985 cinsiyete göre yaş grupları nüfusları da Şekil 6'da görülmektedir. 1985'te yaş ortalaması 19 dolayındadır. Başka deyişle, Türk nüfusunun yarısı 20 yaşından gençtir. Her dört Türk'ten üçü 40 yaşından küçüktür ve 65 yaşın üstündekilerin toplam nüfus içindeki payı sadece yüzde 4.2 civarındadır. Genel eğitim çağı nüfusu sayılan 5-24 yaş grubu Türkiye nüfusunun yüzde 46'sını oluşturmaktadır.

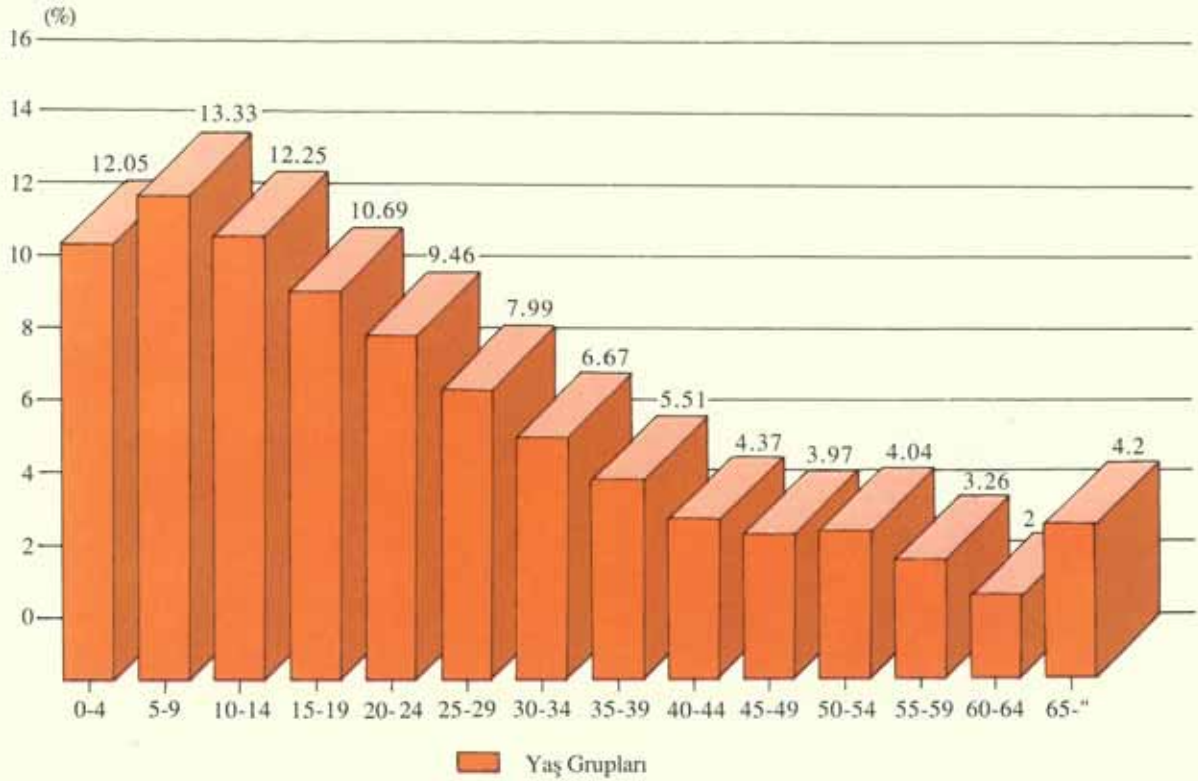
Tablo 2. Uluslararası demografik göstergelerdeki gelişmeler

<i>Toplam nüfus (Bin)</i>	<i>1985</i>	<i>1990</i>	<i>1995</i>
Dünya (1)	4 836 645.0	5 246 209.0	5 677 574.0
Avrupa Topluluğu (1)	321 054.0	323 955.0	327 369.0
Türkiye (2)	50 664.5	56 570.1	63 019.3
AT'nin dünya nüfusuna oranı (%)	6.64	6.18	5.77
Türkiye nüfusunun dünya nüfusuna oranı (%)	1.05	1.08	1.11
Türkiye nüfusunun AT nüfusuna oranı (%)	15.78	17.46	19.25
<i>Nüfus artış hızı (Binde)</i>	<i>1960-1965</i>	<i>1985-1990</i>	<i>1990-1995</i>
Dünya	20.10	16.26	15.80
Gelişmiş ülkeler	12.00	6.10	5.60
Gelişmekte olan ülkeler	23.70	19.60	18.90
Avrupa Topluluğu	7.86	1.80	2.10
Türkiye	24.62	22.05	21.59
<i>Kaba doğum oranları (Binde)</i>			
Dünya	35.8	26.0	25.0
Gelişmiş ülkeler	20.3	15.1	14.6
Gelişmekte olan ülkeler	41.9	29.4	28.1
Avrupa Topluluğu	19.1	13.5	13.3
Türkiye	41.3	29.9	28.5
<i>Toplam doğurganlık oranları (Kadın başına canlı doğum)</i>			
Dünya	5.0	3.0	3.1
Gelişmiş ülkeler	2.7	2.0	2.0
Gelişmekte olan ülkeler	6.1	3.7	3.4
Avrupa Topluluğu	2.8	1.8	1.8
Türkiye	6.2	3.8	3.5
<i>Kaba ölüm oranları (Binde)</i>			
Dünya	15.4	9.9	9.3
Gelişmiş ülkeler	9.0	9.5	9.5
Gelişmekte olan ülkeler	18.3	10.0	9.3
Avrupa Topluluğu	10.2	10.7	10.6
Türkiye	15.3	7.8	6.9
<i>Bebek ölüm oranları (Binde)</i>			
Dünya	119.0	71.0	63.0
Gelişmiş ülkeler	32.0	14.0	12.0
Gelişmekte olan ülkeler	137.0	79.0	70.0
Avrupa Topluluğu	33.6	9.9	9.0
Türkiye	208.0	65.2	51.3
<i>Doğuşta hayatta kalma umidi (yıl)</i>			
Dünya	51.5	61.1	62.6
Gelişmiş ülkeler	69.7	74.0	74.8
Gelişmekte olan ülkeler	47.5	59.1	60.8
Avrupa Topluluğu	69.9	74.5	75.2
Türkiye	52.1	65.6	67.6

Kaynak: (1) U.N. Demographic Estimates and Projections, 1950-2025, New York 1988.

(2) DPT. VI. Plan Nüfus Tahminleri, Ocak 1989.

Şekil 5. Türkiye'de nüfusun yaş gruplarına göre yüzde olarak dağılımı

Kaynak: DIE, 1988

Son yıllarda ana-çocuk sağlığı ve aile planlaması alanında alınan önlemler, doğurganlığın bir önceki döneme göre gerilemeye yol açtığını göstermektedir: VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlıkları için DPT tarafından yapılan 1985-2000 yılları arasındaki yaş gruplarına göre toplam nüfus tahminleri Tablo 3 ve 4'de görülmektedir. Bu tahminlere göre, 0-14 yaş grubu nüfusunun toplam nüfus içindeki payı 1985'te yüzde 37.8 iken 2000 yılında yüzde 34.1'e düşecektir. Çalışma çağındaki 15-64 yaş grubunun toplam nüfus içindeki payı, aynı yıllarda yüzde 57.9'dan yüzde 60.6'ya, 65 ve daha yukarı yaş grubunun payı ise yüzde 5.3'e yükselecektir.

Türkiye'de görülen bu genç nüfus yoğunlaşmasına karşılık, Batı ülkelerinde nüfus yoğunlaşması ileri yaş gruplarındadır. Tablo 5 ve 6'da görüldüğü gibi Avrupa Topluluğu ülkelerinde genç nüfus yüzdesi gittikçe düşecek, nüfus yaşlanmaya devam edecektir.

Artış hızı yüksekliğinin ve bunun bir sonucu olarak ortaya çıkan genç nüfus yapısının eğitim sistemi üzerinde nasıl büyük bir talep baskısı doğuracağı, ayrıca açiklama gerektirmeyecek kadar ortadadır.

Görülüyor ki, iyimser tahmine dayalı azalma eğilimine rağmen, nüfusumuz genç yapısını koruyacak ve 2000 yılında 0-24 yaş grubu nüfusu 36 milyonu, 5-24 yaş grubundaki eğitim çağı nüfusu ise yaklaşık 25 milyonu bulacaktır.

Dağınık Küçük Yerleşme Birimleri

Batı ülkelerinden çok farklı olarak Türkiye'de eğitimin yayılmasını zorlaştıran bir faktör de, coğrafi yapı ile ilgili olarak, nüfusunun dağınık ve küçük yerleşme birimlerinin çok sayıda olmasıdır.

Tablo 3. Yaş gruplarına göre toplam nüfus tahminleri*(Yıl ortası - Bin kişi)*

Yaş grupları	Toplam															
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
0-4	6098	6166	6352	6641	7004	7380	7669	7899	8044	8078	7995	8031	8126	8232	8318	8379
5-9	6784	6682	6537	6344	6147	6021	6094	6298	6620	6988	7317	7501	7650	7767	7859	7946
10-14	6161	6325	6497	6660	6763	6762	6668	6477	6231	6041	6005	6113	6361	6702	7038	7301
15-19	5361	5501	5650	5807	5970	6135	6304	6489	6656	6747	6738	6634	6419	6168	6003	5986
20-24	4748	4870	4979	5084	5197	5326	5467	5616	5773	5935	6099	6269	6453	6619	6712	6704
25-29	3999	4139	4287	4436	4578	4710	4832	4942	5047	5160	5289	5430	5579	5736	5898	6062
30-34	3337	3455	3575	3699	3828	3963	4103	4250	4399	4542	4674	4795	4905	5010	5124	5253
35-39	2754	2867	2974	3080	3188	3301	3418	3538	3662	3791	3925	4065	4212	4360	4503	4635
40-44	2177	2259	2362	2480	2599	2714	2826	2933	3038	3145	3258	3375	3494	3617	3746	3880
45-49	1999	1993	2002	2027	2070	2131	2212	2314	2430	2548	2662	2772	2877	2981	3088	3201
50-54	2049	2051	2026	1988	1953	1934	1929	1939	1963	2006	2066	2146	2246	2359	2475	2587
55-59	1632	1714	1795	1868	1920	1945	1947	1925	1890	1858	1842	1839	1849	1874	1915	1975
60-64	1108	1170	1248	1335	1423	1505	1580	1656	1726	1777	1802	1802	1779	1749	1726	1716
65-69	661	697	746	807	882	975	1047	1118	1189	1261	1332	1409	1488	1554	1594	1606
70-74	676	575	519	498	505	536	576	627	684	741	797	831	871	926	1002	1101
75+	779	798	813	824	831	832	818	802	787	776	772	786	809	842	886	943
Toplam	50322	51262	52364	53578	54859	56171	57491	58824	60138	61394	62574	63796	65118	66496	67887	69276

Tablo 4. Seçilmiş yaş gruplarına göre nüfus ve yüzde dağılımları*(Yıl ortası-Bin kişi)*

Yaş grupları	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
0-14	19043	19173	19386	19645	19914	20164	20431	20674	20895	21107	21317	21644	22137	22701	23215	23626
%	37.84	37.40	37.02	36.67	36.30	35.90	35.54	35.15	34.74	34.38	34.07	33.93	34.00	34.14	34.20	34.10
15-64	29164	30020	30900	31803	32727	33664	34619	35603	36583	37509	38356	39126	39813	40473	41190	42000
%	57.96	58.56	59.01	59.36	59.66	59.93	60.22	60.52	60.83	61.10	61.30	61.33	61.14	60.87	60.67	60.63
65+	2115	2069	2078	2130	2210	2343	2440	2547	2660	2778	2901	3025	3168	3322	3482	3650
%	4.20	4.04	3.97	3.97	4.04	4.17	4.25	4.33	4.42	4.53	4.64	4.74	4.86	5.00	5.13	5.27
0-6	8825	8744	8818	9065	9383	9753	10201	10625	10904	11062	11096	11126	11226	11379	11508	11609
%	17.54	17.06	16.84	16.92	17.10	17.36	17.74	18.06	18.13	18.02	17.73	17.44	17.24	17.11	16.95	16.76
7-11	6626	6742	6775	6680	6518	6302	6100	6010	6106	6341	6673	7025	7306	7513	7670	7767
%	13.17	13.15	12.94	12.47	11.88	11.22	10.61	10.22	10.15	10.33	10.66	11.01	11.22	11.30	11.30	11.21
12-14	3592	3687	3792	3900	4014	4109	4130	4039	3885	3704	3548	3494	3605	3809	4037	4250
%	7.14	7.19	7.24	7.28	7.32	7.31	7.18	6.87	6.46	6.03	5.67	5.48	5.54	5.73	5.95	6.13
15-17	3299	3396	3491	3582	3678	3783	3893	4011	4104	4121	4032	3874	3682	3530	3488	3592
%	6.56	6.63	6.67	6.69	6.70	6.73	6.77	6.82	6.82	6.71	6.44	6.07	5.65	5.31	5.14	5.19
18-21	4040	4122	4216	4324	4446	4572	4698	4825	4957	5098	5252	5381	5436	5392	5247	5026
%	8.03	8.04	8.05	8.07	8.10	8.14	8.17	8.20	8.24	8.30	8.39	8.43	8.35	8.11	7.73	7.26
25-54	16314	16764	17228	17709	18216	18753	19321	19916	20539	21192	21874	22582	23313	24064	24834	25619
%	32.42	32.70	32.90	33.05	33.21	33.39	33.61	33.86	34.15	34.52	34.96	35.40	35.80	36.19	36.58	36.98
55-64	2740	2884	3043	3203	3343	3450	3528	3581	3615	3635	3644	3641	3628	3622	3641	3691
%	5.45	5.63	5.81	5.98	6.09	6.14	6.14	6.09	6.01	5.92	5.82	5.71	5.57	5.45	5.36	5.33
0-24	29152	29544	30015	30536	31081	31624	32202	32779	33324	33789	34154	34548	35009	35488	35930	36316
%	57.93	57.63	57.32	56.99	56.76	56.30	56.01	55.72	54.41	55.04	54.58	54.15	53.76	53.37	52.93	52.42

Kaynak: DPT, T. KOCAMAN, VI. BYKP, Nüfus Tahminleri, ocak 1989, sayfa 41

Şekil 6. 1980 ve 1985 genel nüfus sayımlarında cinsiyete göre yaş grupları (1000 Kişi)

Kaynak: Turkish Educational System, MEB, Ankara 1989

Nüfusu 5000'in altında olan 36 811 yerleşme biriminde 22.5 milyon kişi yaşamaktadır. 18.1 milyonu, nüfusu 2000'in altında olan 34 413 köydedir. Bunun da 10 milyonu, nüfusu 1000'in altındaki 26 750 köyde, mahalle, kom, mezra gibi çok küçük birimlere dağılmış durumdadır. Bazılarında da nüfus azalması ve boşalma olmaktadır.

Planlı dönemde öngörülen iskân politikalarına, köy-kent projelerine ve benzer tedbirlere rağmen, nüfusu 2000'den az olan köy sayısında eksilme olmamıştır.

Nüfusu 2000'den az olan köy sayısı ve nüfus:

1975		1985	
Köy Sayısı	Nüfus	Köy Sayısı	Nüfus
34 702	17 799 230	34 418	18 099

Küçük yerleşme birimlerinin çoğunda tek sınıflı bir ilkokulu dahi besleyecek sayıda öğrenci yoktur.

Kentlere Yoğun Göç ve Gecekondulaşma

Büyük kentlere akın ve gecekondulaşma olanca hızı ile sürmekte ve hızlı nüfus artışından çok daha fazla yeni eğitim talebi yaratmaktadır.

1965'te kent nüfusu 10.8 milyon iken, 1985'te 26.8 milyona yükselmiş, bucak ve köy nüfusu ise 1965'te 20.5 milyon iken, 1980'de 25 milyona çıkmış, 1985'te 23.7 milyona inmiştir. Şehirlere bu akından doğan eğitim talebinin büyüklüğünün anlaşılabilmesi için bölgeler ve şehirler arasındaki göç alma ve verme hareketinin

Tablo 5. Türkiye ve AET ülkelerinde üç ana yaş grupları dağılımı ve bağımlılık oranları
(Bin)

	1950				1980				2000			
	0-14	15-64	65+	Bağımlılık oranı	0-14	15-64	65+	Bağımlılık oranı	0-14	15-64	65+	Bağımlılık oranı
Almanya	11 654	33 633	4 702	486	11 351	40 414	9 165	508	9 844	39 896	9 082	474
Fransa	9 477	27 508	4 751	517	11 896	34 265	7 347	562	10 740	37 307	8 201	508
İtalya	12 309	30 598	3 862	528	12 381	36 865	7 695	545	10 274	38 857	9 977	521
Hollanda	2 964	6 367	78	589	3 117	9 346	1 616	506	2 788	10 342	2 050	468
Belçika	1 805	5 879	955	469	1 976	6 453	1 405	524	1 777	6 615	1 572	506
Lüksemburg	59	208	29	423	65	243	50	470	54	236	59	480
İngiltere	11 306	33 881	5 429	494	11 639	35 945	8 302	555	10 017	36 724	8 468	503
İrlanda	858	1 794	317	655	1 025	1 917	367	726	1 106	2 626	385	568
Danimarka	1 124	2 757	390	549	1 071	3 320	733	543	948	3 529	772	487
Yunanistan	2 168	4 884	514	549	2 129	5 961	1 239	565	2 230	6 478	1 686	605
A.E.T. Toplamı	53 824	147 509	21 732	512	56 650	174 729	37 917	541	49 778	182 610	42 256	504
Türkiye	7 976	12 146	687	713	17 385	24 947	2 106	781	21 808	41 150	3 497	615

Kaynak: DPT, Türkiye'de Nüfus Yapısındaki Gelişmeler ve Uluslararası Karşılaştırmalar, Nisan 1986, sayfa 32

Tablo 6. Türkiye ve AET ülkelerinde üç ana yaş grubunun yüzde dağılımı ve bağımlılık oranları

	1950				1980				2000			
	0-14	15-64	65+	Bağımlılık oranı	0-14	15-64	65+	Bağımlılık oranı	0-14	15-64	65+	Bağımlılık oranı
Almanya	23.3	67.3	9.4	486	18.6	66.3	15.0	508	16.7	67.8	15.4	474
Fransa	22.7	65.9	11.4	517	22.2	64.0	13.7	562	19.1	66.3	14.6	508
İtalya	26.3	65.4	8.3	528	21.7	64.7	13.5	545	17.4	65.7	16.9	521
Hollanda	29.3	63.0	7.7	589	22.1	66.4	11.5	506	18.4	68.1	13.5	468
Belçika	20.9	68.1	11.1	469	20.1	65.1	14.3	524	17.8	66.4	15.8	506
Lüksemburg	19.9	70.3	9.8	423	18.0	68.0	13.9	470	15.5	67.6	16.9	480
İngiltere	22.3	66.9	10.7	494	20.8	64.3	14.9	555	18.1	66.5	15.3	503
İrlanda	28.9	60.4	10.7	655	31.0	57.9	11.1	726	26.9	63.8	9.4	568
Danimarka	26.3	64.6	9.1	549	20.9	64.8	14.3	543	18.1	67.2	14.7	487
Yunanistan	28.7	64.6	6.8	549	22.8	63.9	13.3	565	21.5	62.3	16.2	605
A.E.T. Toplamı	24.1	66.1	9.7	512	21.0	64.7	14.1	541	18.1	66.5	15.4	504
Türkiye	38.3	58.4	3.3	713	39.1	56.1	4.8	781	32.8	61.9	5.3	615

Kaynak: Tablo 5

incelenmesi gerekmektedir. Bu maksatla hazırlanan Şekil 7,8,9 ve 10 (sayfa194-197)'daki dört nüfus haritasında görüldüğü gibi, son dört genel nüfus sayımı döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden Batı Anadolu'ya göç devam etmektedir. 1965-1970 dönemindeki göçlerde Van, Kayseri, Konya, Gaziantep, Erzurum, Elazığ gibi Doğu ve İç Anadolu kentleri göç alırken, 1970-1975 döneminde Doğu Anadolu bölgesinde Van göç almağa devam etmiştir. 1975-1980 döneminde ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Van dahil tüm iller, Batı illeri lehine göç vermiştir. Bu dönemde göç alan illerin, Marmara, Ege, İç Anadolu ve Akdeniz bölgesinde yoğunlaştığı görülmektedir. 1980-1985 döneminde ise, önceki dönemlerde göç veren Batı ili Bilecik dahi göç alır duruma gelmiştir. Göç Verme bakımından yüzde -114.79 (17 785 kişi) ile ilk sırada Tunceli ve yüzde -58.79 (48 736 kişi) ile Erzurum ikinci sırada gelmektedir. Bu dönemde en çok göç alan iller ise sırasıyla İstanbul, Kocaeli, İçel, İzmir, Bursa, Antalya, Sakarya, Ankara, Eskişehir, Tekirdağ, Bilecik, Manisa ve Muğla olmuştur.

Göçün en yoğun olduğu İstanbul'da yıllık nüfus artışı DPT rakamlarına göre yüzde 5.4 iken Türkiye'nin genel nüfus artış ortalaması yüzde 2.2'dir. Bu durumda İstanbul'a her yıl yaklaşık 350-400 bin kişinin göç ettiği görülmektedir. İstanbul'da belgelere geçen gecekondulaş-

yısının 350 bin, toplam gecekondulaşmanın ise 700 bin olduğu tahmin edilmektedir.

Hızlı göç bu kentlerin alt yapı, eğitim, sağlık gibi kamu hizmetlerinin görülmesinde sorunlar yaratmaktadır. Metropolen iller ile Konya, Gaziantep, Manisa, Balıkesir, Antalya gibi kentleşme hızı yüksek merkezlerde eğitim altyapısı yetersiz kalmakta, ikili öğretim ve kalabalık sınıflar sorunu ortaya çıkmakta, bu durum ise eğitimin kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Batı Anadolu'ya göç devam etmektedir. DPT tahminlerine göre 1988 yılında kent nüfusu 27 milyona yükselerek genel nüfusun yarısını geçmiş, kentleşme hızı yıllık yüzde 4.6 dolayında olmuştur.

Kentlere akın ve gecekondulaşma, Batı Avrupa ülkelerinden çok farklı bir faktör olarak, büyük kentlerde eğitim talebini birden artırmakta ve talep baskısı eğitim hizmetlerinde darboğaz yaratmaktadır.

Yurtdışında Çalışan Nüfus ve Yetersiz Eğitim

Çocuk sayısı ile ilgili ayrıntılı veriler bulunabilen 1987 yılı nisan ayında, yurtdışında bulunan Türk işçi ve ailelerinin sayısı 2.3 milyon olup işçi sayısı (Tablo 7) 1 088 653'tür. Bir önceki yıla göre toplam vatandaş

Tablo 7. Yurtdışındaki işçilerimizin ve aile fertlerinin ülkelere göre dağılımı (1987)

Ülkeler	İşçi sayısı	Çocuk sayısı	Toplam vatandaş sayısı
Almanya	597 092	544 100 (0-18 Yaş)	1.434 300
Hollanda	77 700	71 407 (0-19 yaş)	156 396
Fransa	76 800	74 935 (0-19 yaş)	180 147
Belçika	32 500	29 579 (0-14 yaş)	78 039
Danimarka	11 000	9 017 (0-18 yaş)	22 313
İngiltere	5 000	2 000 (-) (1)	16 000
Avusturya	33 437	25 000 (0-18 yaş)	80 000
İsviçre	25 254	20 535 (0-19 yaş)	49 259
İsveç	10 000	9 999 (0-19 yaş)	21 538
Norveç	1 199	1 199 (0-19 yaş)	3 574
Avrupa Ülkeleri			
Toplamı	869 762		2 041 566
Avustralya	29 000	(-) (1)	87 000
Libya	23 000	(-) (1)	24 000
S.Arabistan	150 000	(-) (1)	160 000
Irak	4 194	101 (0-18 yaş)	4 345
Kuveyt	3 000	(-) (1)	3 300
Diğer Ülkeler	9 697	(-) (1)	10 660
Arap Ülkeleri			
toplamı	189 891		202 305
Genel toplam	1 088 653		2 330 871

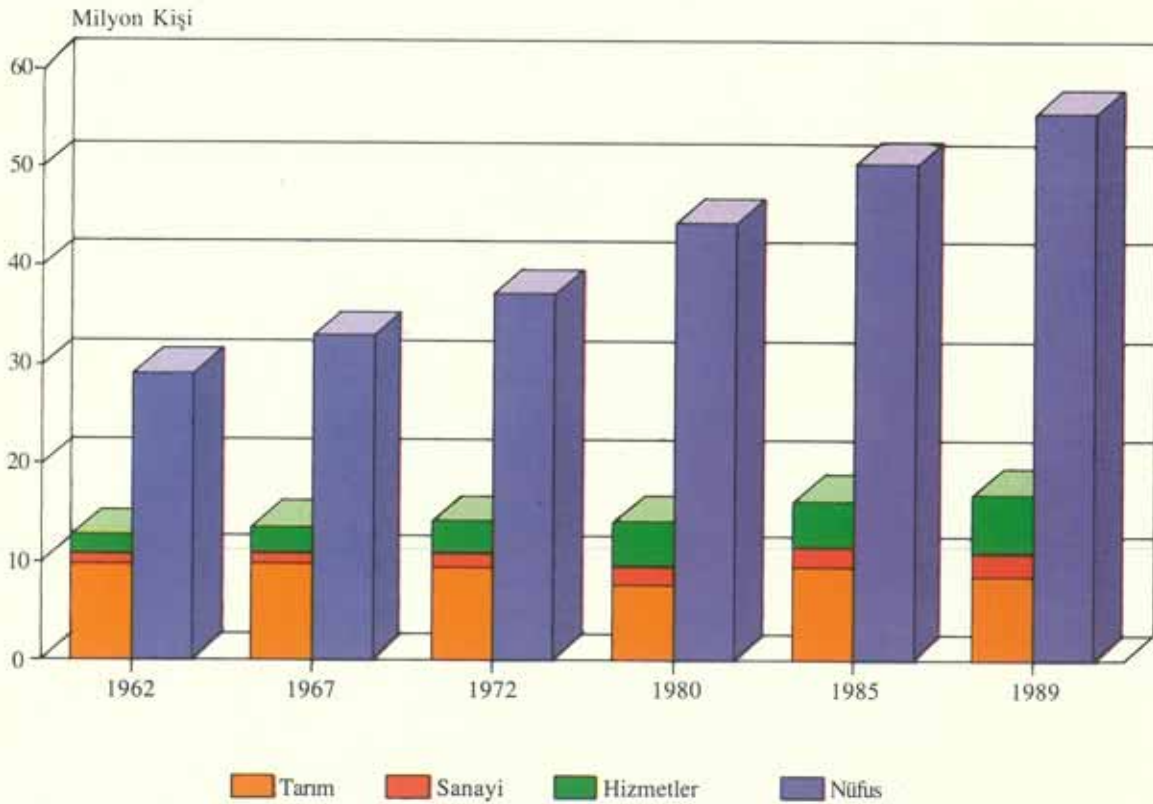
sayısında yüzde 2.1, işçi sayısında ise yüzde 1.6 artış olmuştur. İşçi vatandaşlarımızın yüzde 87.6'sı Avrupa, 8.7'si Ortadoğu ülkelerinde ve Libya'dadır. Yerleşme amacı ile göçmen alan Avusturalya'da bulunanlar, yurtdışındaki işçilerimizin yüzde 3.7'sini oluşturmaktadır. Avrupa ülkelerindeki toplam sayı 2 041 566 olup bunun yüzde 41'i 0-19 yaş grubundaki çocuklardır. Bu çocukların yüzde 69'u Federal Almanya'dadır.

1989'da yurtdışındaki (Tablo 8 ve 9, sayfa 206) toplam 613 bin işçi çocuğunun (Bu sayıya dövizli, dövizsiz ve resmî öğrenciler dahil değildir. Tablo 10, sayfa 206) Türkçe ve Türk kültürü öğretimi için Bakanlıkça yurtdışına 1241 öğretmen gönderilmiş, 3 bin öğretmen de ilgili ülkelere mahallen görevlendirilmiştir. Ortalama 142 çocuğa bir öğretmen çok yetersiz bir sayı olarak göze çarpmaktadır.

Üst öğretime geçişte Türkçenin hâlâ yabancı dil saydırılamaması, Türk çocuklarının ilkökul sıralarında elenerek üst öğrenime geçiş haklarının kaldırılması, çıraklık eğitimi için yer bulunamaması, Atatürk ilkelerine ve Anayasa düzenimize karşı olduklarını basın organlarında ilân eden birtakım gizli maksatlı kişi ve kuruluşların işçi vatandaşlarımıza mane-

vi baskı yapma girişimleri gibi sorunlar gittikçe artmaktadır. Çoğu, uzun yıllardır yurtdışında yaşayan bu vatandaşlarımızın, millî kültür kimliklerini kaybetmeden, bulundukları topluma uyumlarını sağlamak amacı ile her türlü eğitim ve kültür etkinliklerini götürmek eğitim talebini arttıran önemli diğer bir faktör olmaktadır.

Şekil 11. İstihdamın sektörel dağılımı ve genel nüfusa oranı

Kaynak: Tablo 11

Türkçe Bilmeyen Nüfus Faktörü

Okullaşmanın geri kaldığı bazı yörelerde Türkçe bilmeyen nüfusun artması sorunu, eğitim sistemini günümüze kadar yeter derecede etkilememiştir. Sorun bu yörelerde temel eğitimin gerçekleşmemesi, bazı yerlerde geleneksel şeyhlik, ağalık ve aşiret düzeninin halk üzerindeki etkisini sürdürmesi, üstelik nüfusun hızla artması ve artan nüfusun göç ederek büyük şehirler etrafında gecekondulaşması ile ağırlık kazanmaktadır. Toplumun gelişmesini engelleyen bu sosyal yapıyı en etkili değiştirme aracı olan 8 yıllık temel eğitimin bu yörelerde süratle genelleştirilmesine ve kitle iletişim araçlarından da yararlanılarak çok yoğun bir eğitim ve kültür hareketine ihtiyaç vardır.

Ayrıca, Lozan Andlaşması ile uluslararası düzeyde sonuçlanan azınlık sorunlarının ülkemizin bütünlüğüne göz diken bazı dış kaynaklarca istismar edilmesi ve yurtdışındaki soydaşlarımızın insan haklarından mahrum bırakılması gibi sorunlar karşısında, eğitim sistemi genellikle kayıtsız kalmakta, Türk gençliğini aydınlatma ve bilinçlendirme görevini yeterince yerine getirememektedir.

Faal Nüfusun Sektörel Dağılımı

Planlı dönemde Türkiye'de sosyo-ekonomik yapı değişikliği çok sınırlı olmuştur.

Olumlu gelişmelerden biri olarak belirtilen 20 bin ve daha fazla nüfuslu kent yerleşmelerinin genel nüfusun yarısını barındırması yanıltıcı bir görünümdür. Çünkü kentlerin büyük çoğunluğunda, özellikle büyük kentleri saran gecekondu bölgelerinde ne kentli yaşam, ne de istihdam biçimi geçerlidir.

İstihdamın sektörlere dağılımında gelişme son derece sınırlıdır. 1962 ile 1989 arasında genel nüfus 28.9 milyondan, 55 milyona çıkmış, artış yüzde 92 olmuştur. Böyle iken, aynı yıllar arasında çalışan nüfus 12.6 milyondan 16.7 milyona çıkmış (Tablo 11 ve Şekil 11), artış yalnızca yüzde 32 olarak gerçekleşmiştir. Başka deyişle, işgücü artışı nüfus artışının yüzde 60 gerisinde kalmıştır. Bu tespit, Türkiye'de işgücü artışının kalkınma planlaması dışında kaldığını göstermektedir.

Sektörlere gelince, aynı yıllar arasında tarımda işgücü yüzde 14 azalırken, sanayide yüzde 157, hizmetler sektöründe ise, sanayinin de etkisiyle yüzde 203 artmıştır. Diğer yandan 1962'de nüfusun yüzde 3.4'ü sanayide çalışırken, 1989'da bu oran yüzde 4.6'ya yükselmiştir. Görüldüğü gibi, sanayi sektöründe çalışan nüfus, genel nüfusa oranla, planlı dönemde yalnızca yüzde 1.2 oranında çok sınırlı bir artış kaydetmiştir. Oysa, Tablo 12'de görüldüğü gibi, 1980'de Yunanistan'da istihdamın yüzde 29'u, İspanya ve Portekiz'de yüzde 27'si sanayi sektöründedir. Türkiye'de ise, 9 yıl sonra 1989'da bu oran yüzde 15'tir.

Sanayileşmiş ülkelerde genel olarak, istihdamın yüzde 7'si tarımda, yüzde 35'i sanayide, yüzde 58'i hizmetler sektöründe çalışmaktadır. ABD ve Japonya ile karşılaştırıldığında, (Şekil 12,13 ve 14 A ve B) "1950'li yıllarda -tarım sektörünün ABD'de istihdam açısından sonuncu sektör durumuna düşmesinin üzerinden yaklaşık olarak 20 yıl geçtikten sonra- Japonya'da nüfusun halâ yarıya yakınının tarım sektöründe istihdam edildiği görülmektedir. Ancak sanayileşme süreciyle birlikte, yaklaşık olarak 30 yıl içinde Japonya'nın istihdam yapısı ile ABD'nin istihdam yapısı büyük ölçüde birbirini andırır olmuştur" (21). ABD ile Japonya'nın ana sektörlerdeki istihdam payları bakımından giderek birbirine benzemeleri raslantı değildir. Üç ülke ile ilgili şe-

Tablo 11. İstihdamın sektörel dağılımı (1000 kişi)

	1962 (1)		1967 (1)		1972 (1)		1980 (2)		1985 (3)		1989 (4)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tarım	9740	77	9556	72	9307	72	7583	55	9390	59	8380	50
Sanayi	995	8	1222	9	1491	12	1911	14	2053	13	2561	15
Hizmetler	1908	15	2460	19	3119	16	4317	31	4512	28	5792	35
Toplam	12643	100	13238	100	13917	100	13811	100	15955	100	16733	100
Toplam artış indeksi	100.0		104.7		110.1		109.2		126.2		132.3	
Nüfus	28 933		32 750		37 132		44 438		50306		55 541	

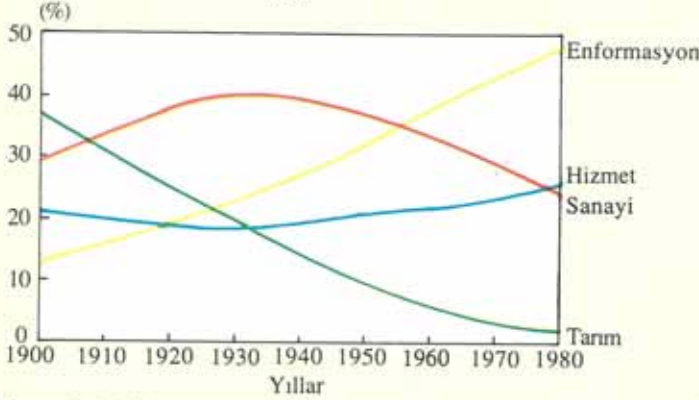
Kaynak: (1) DPT IV. BYKP, sayfa 26

(2) DPT VI. BYKP Öncesinde Gelişmeler, sayfa 382

(3) DPT 1989 yılı Programı, sayfa 312

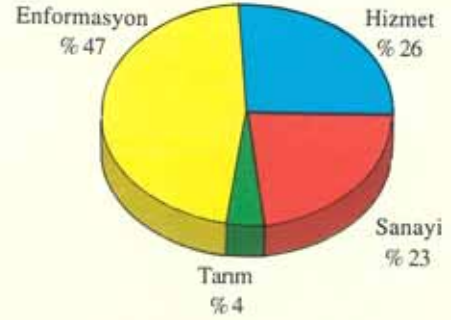
(4) DPT 1990 yılı programı, sayfa 336

Şekil 12 A. ABD' de dört ana sektörün istihdamdaki paylarının yüzde olarak değişimi

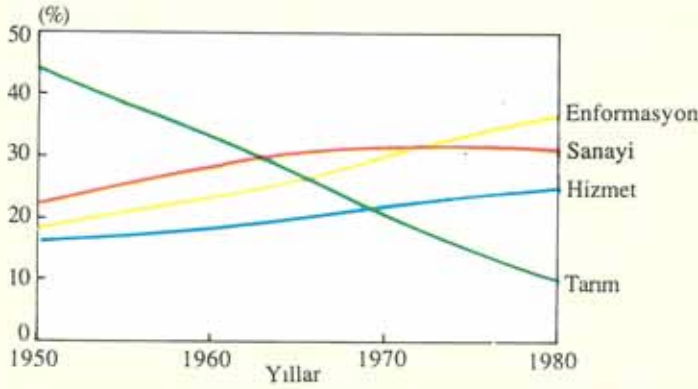

Kaynak: Bilim-Araştırma-Teknoloji
DPT Yayın no. 2188, Sayfa 226

Şekil 12 B. ABD'de dört ana sektörün istihdamdaki paylarının yüzde olarak dağılımı, 1980

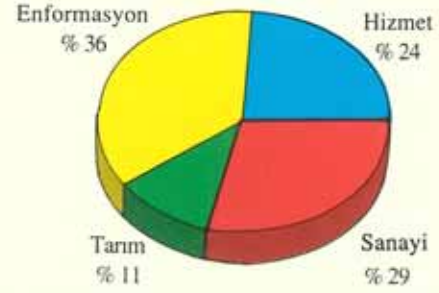

Şekil 13 A. Japonya'da dört ana sektörün istihdam paylarının yüzde olarak değişimi

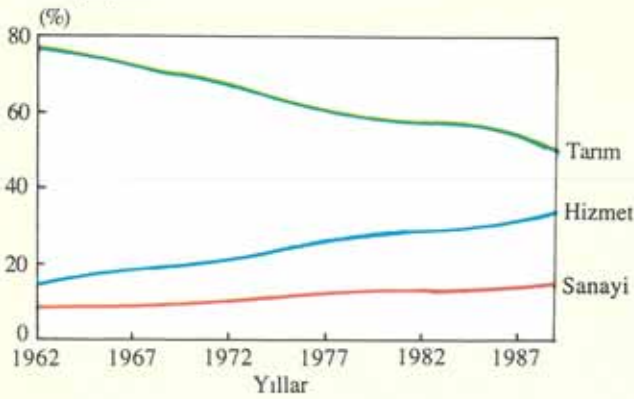

Kaynak: Bilim - Araştırma - Teknoloji,
DPT, Yayın no. 2188, Sayfa 226

Şekil 13 B. Japonya'da dört ana sektörün istihdam paylarının yüzde olarak dağılımı, 1980

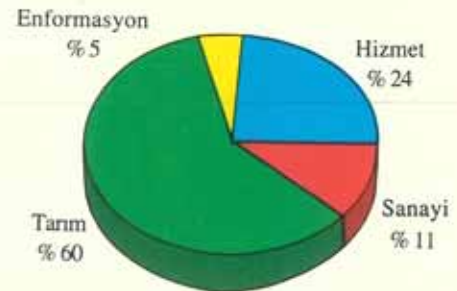

Şekil 14 A. Türkiye'de sektörlerin istihdam paylarının yüzde olarak değişimi

Kaynak: Tablo 11

Şekil 14 B. Türkiye'de dört ana sektörün istihdam paylarının yüzde olarak dağılımı, 1985

killer Japon kalkınmasında eğitimin rolünü göstermesi bakımından anlamlıdır. Enformasyon sektörü en büyük istihdam alanı haline gelen bu iki ülke, sanayi toplumundan enformasyon toplumuna dönüşmekte, Avrupa ülkeleri de onları izleme çabası içinde bulunmaktadır. Şekil 14 B'de görüldüğü gibi, Türkiye'de enformasyon sektörü 1985'te henüz yüzde 4.9 gibi (21) çok az bir paya sahiptir. Bu payın yükselmesi, ancak, sanayileşmenin hızlanması ve eğitim sisteminin bilimsel ve teknolojik gelişmeye uyumu ölçüsünde mümkün olacaktır. Bu karşılaştırma, Türkiye'de yaratılabilen istihdam gelişmesinin yetersizliğini, gelişmiş ülkelere göre katedilmesi gereken arayı, özellikle eğitime düşen görevin önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Tablo 12. İstihdamın 3 ana sektöre dağılımı (1965-1980)

	Tarım		Sanayi		Hizmetler	
	1965	1980	1965	1980	1965	1980
Fransa	18	9	39	35	43	56
F.Almanya	11	6	48	44	41	50
Yunanistan	47	31	24	29	29	40
İtalya	25	12	42	41	34	48
İspanya	34	17	35	37	32	46
Portekiz	38	26	30	37	32	38
Türkiye (1)	75	55	11	14	14	31
Alt orta gelir grubu	65	55	12	16	23	29
Üst orta gelir grubu	45	29	33	31	32	40
Sanayileşmiş ülkeler	14	7	38	35	48	58

Kaynak: The World Bank, World Development Report 1988, sayfa 282

(1) 1980 yüzdeleri VI. BYKP Öncesinde Gelişmeler, sayfa 382.

Bugünkü durumda Türkiye'de istihdamın üç ana sektöre dağılımı, (Tablo 12), dünyada *alt orta gelir grubu ülkeleri* ortalaması görünümündedir.

İşgücü Planlaması

Kalkınma planlarında işgücü bir üretim girdisi olarak değerlendirilmemiştir. Türkiye Avrupa ülkeleri içinde en çok genç ve ucuz işgücüne sahip bir ülkedir.

Kıt kaynaklarla kalkınma hedeflerine yönelen Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüğü olan bu işgücünü stratejik bir üretim girdisi olarak değerlendirmesi gerekirdi. Oysa kalkınma planlarında bu yapılmamış ve işgücü istenildiği zaman müracaat edilebilecek, bol bir dış unsur olarak kabul edilmiştir. İşgücü unsuruna bu bakış açısı, planlarda insan unsurunu tali durumda bırakmış, nüfus ve işgücü artışının planlama dışında kalmasına yol açmıştır. Bu tutum sosyo-ekonomik değişimin en önemli araçtan yoksun kalması sonucunu doğurmuş, değişimde zaman ve kaynak kaybının nedeni olmuştur. Döviz kurlarının düşük tutulması, yatırım ve gümrük indirimleri, bu yatırımların gerektirdiği girdi ithalleri için kolaylıklar, diğer sektörlerden fon aktarılması gibi araçların kullanılması sabit sermaye yatırımlarını teşvik etmiş, insan sermayesine yatırımı vazgeçilebilir hale getirmiştir. Nitekim, eğitime ayrılan yatırım payları genel bütçe yatırımları içinde 1960'lı yıllarda yüzde 38.4'e kadar yükselirken (Tablo 65, sayfa 231), bu pay 1980'li yıllarda yüzde 9.6'ya kadar düşmüştür.

Özetle, eğitim sistemi nüfus faktöründeki farklılıklardan ötürü Batı ülkeleri eğitim sisteminde olmayan başlıca üç ek baskı altındadır:

- Artan nüfusun eğitim talebini karşılamak,
- Esasen geri olan okullaşma oranlarını artırmak,
- Eğitimin kalitesini yükseltmek.

Bugünkü eğitim düzeyi ne olursa olsun, nüfus faktörü açısından önemli nokta şudur: Nüfus büyük-

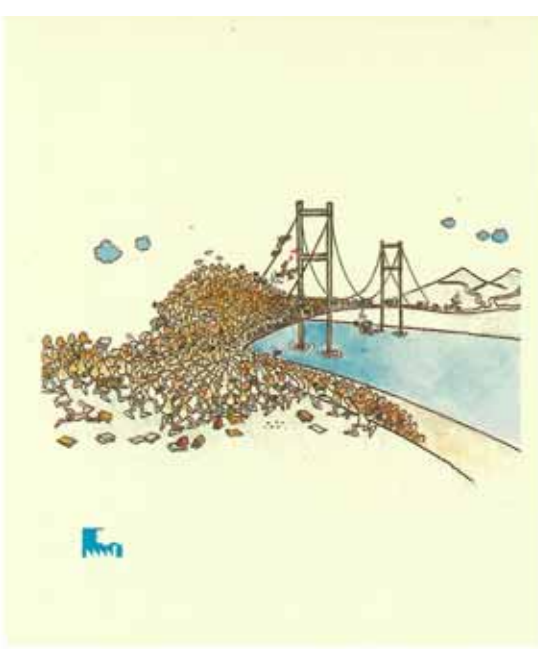
lüğü bakımından, Türkiye, entegre olmak istediği Avrupa Topluluğu ülkeleri arasında Federal Almanya, İngiltere, Fransa ve İtalya'dan sonra beşinci sırada gelmektedir. Bu ülkelerde nüfus artış hızı sifıra yaklaşırken, hattâ bazılarında azalma eğilimi gösterirken, Türk nüfusu artmaktadır. Bu artışla Türkiye, 2000 yılında, nüfus bakımından, Avrupa Topluluğu'nun en büyük ülkesi olacaktır. Bu topluluğa yapısal uyum, herşeyden önce, nüfusun eğitim düzeyinin yükseltilmesini gerekli kılmaktadır. Bu konuya öneriler bölümünde dönülecektir.

Bölüm

2

Nüfusun Eğitim Düzeyi: Genellik ve Eşitlik

Nüfusun Eğitim Düzeyi: Genellik ve Eşitlik

Bu bölümde nüfusun eğitim düzeyi, sayısal olarak ülke genelinde ve bölgeler arasında incelenecek ve başka ülkelerle karşılaştırmalar yapmak suretiyle eğitim düzeyi bakımından Türkiye'nin uluslararasıdaki ko-

numu belirlenmeye çalışılacaktır. İnceleme üç yönden yapılacaktır: okuma-yazma bilmeyenler, bir okul bitirenler ve okullaşmada dengesiz dağılım.

Tablo 13 Bölgelere göre illerin dağılımı

Bölgeler	İller
Güneydoğu Anadolu	Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Siirt, Şanlıurfa.
Doğu Anadolu	Ağrı, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkâri, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van.
Karadeniz	Amasya, Artvin, Bolu, Çorum, Giresun, Gümüşhane, Kastamonu, Ordu, Rize, Samsun, Sinop, Tokat, Trabzon, Zonguldak.
Akdeniz	Adana, Antalya, Burdur, Hatay, İsparta, İçel, Kahramanmaraş.
İç Anadolu	Ankara, Çankırı, Eskişehir, Kayseri, Kırşehir, Konya, Nevşehir, Niğde, Sivas, Yozgat.
Ege	Afyon, Aydın, Denizli, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak.
Marmara	Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çanakkale, Edirne, İstanbul, Kırklareli, Koceli, Sakarya, Tekirdağ.

Yukarıdaki gruplandırmaya gidilirken, yalnızca, buna göre daha önce yapılmış bazı araştırma verilerinden yararlanılması düşünülmüştür. Tablolarda her ildeki durum aynı başlıklar altında gösterildiği için değerlendirilmeyi illere göre de kolaylıkla yapmak mümkün olacaktır. Yeni altı ilimiz için yeterli istatistikler henüz yayınlanmadığından, dağılım eski illere göre yapılmıştır.

Uluslararası karşılaştırmada, en son yayınlanan 1988 Unesco İstatistik Yıllığı'ndaki verilere dayanılmıştır. Her ülkede nüfusun eğitim düzeyi ile ilgili istatistikler, ancak genel nüfus sayımı sırasında tespit edilmekte ve ayrıntılı sonuçların yayınlanması zaman almaktadır. 1985 Genel Nüfus Sayımı nüfusun sosyal ve ekonomik niteliklerinin illere göre yayınlanması 1989 yılında tamamlanabilmektedir. Son Unesco İstatistik Yıllığı 1988'de yayınlandığı halde, nüfusun eğitim düzeyi ile ilgili veriler genellikle 1970-1980 yıllarına aittir. Bazı ülkelerde nüfus sayımı 10 yılda bir yapılmaktadır. Ülkeler arasında güvenilir nitelikte en son yayın olduğu

için istatistik veriler bu kaynaktan alınmış ve tipik olarak seçilen bazı ülkeler, Dünya Bankası'nın dörtlü gelişmişlik düzeyi gruplandırma düzenine (22) göre sıralanmıştır (Tablo 1, sayfa 204).

Nüfusun eğitim düzeyi, elde mevcut en son veri olan 1985 GNS sonuçlarına göre önce ülke genelinde ve bölgelerde incelenecektir.

Ülke Genelinde

1985 GNS sonuçlarına göre 6 ve daha yukarı yaştaki nüfusun eğitim düzeyi Tablo 15'te görülmektedir. Bu yaştaki nüfus toplamı 43.1 milyondur (Aşağıda kısaca nüfus denilecektir). Nüfusun 21.8 milyonu (yüzde 50.6) erkek, 21.3 milyonu (yüzde 49.4) kadındır. Tablo-da toplam nüfusun okuryazarlık, bitirilen son öğretim kurumu ve cinsiyete göre sayıları verilmektedir. Daha kolay anlaşılabilmesi için dağılım sayıları ve yüzdeleri Tablo 16 ve 17'de çıkarılmıştır.

Tablo 15. 6 ve daha yukarı yaştaki nüfusun okuryazarlık, bitirilen son öğretim kurumu ve cinsiyete göre dağılımı (1985 GNS)

	<i>Toplam</i>	<i>Kadın</i>	<i>Erkek</i>
6 ve daha yukarı yaştaki nüfus	43 112 337	21 311 483	21 800 854
Okuma-yazma bilmeyenler	9 703 662	6 770 698	2 932 964
Okuma-yazma bilenler toplamı	33 295 756	14 485 213	18 810 543
İlkokul mezunu olmayan okur yazar	7 929 774	3 833 866	4 095 908
Bir okul bitirenler toplam (1) (Bitirilen son öğretim kurumu)	25 365 982	10 651 347	14 714 635
İlkokul	18 775 003	8 399 305	10 375 698
Ortaokul	2 801 358	956 550	1 844 808
Lise	1 926 648	739 128	1 187 520
Lise dengi meslek okulu	908 001	315 285	592 716
Yüksek okul-fakülte	952 634	240 292	712 342
Öğrenim kurumu bilinmeyen	2 334	787	1 551
Bilinmeyen	112 919	55 572	57 347

Kaynak: Tablo 14, sayfa 205

(1) Bir okul bitirenler sayısına bir üst okul bitirenler dahil değildir.

Tablo 16. 6 ve daha yukarı yaştaki nüfusun okuryazarlık, bitirilen son öğretim kurumu ve cinsiyete göre dağılımı yüzdeleri (1985 GNS)

	Toplam %	Kadın %	Erkek %
6 ve daha yukarı yaştaki nüfus	100.00	100.00	100.00
Okuma-yazma bilmeyenler	22.51	31.77	13.45
İlkokul mezunu olmayan okur yazar	18.39	17.99	18.79
İlkokul	43.55	39.41	47.59
Ortaokul	6.50	4.49	8.46
Lise	4.47	3.47	5.45
Lise dengi meslek okulu	2.11	1.48	2.72
Yüksekokul-fakülte	2.21	1.13	3.27
Öğrenim kurumu bilinmeyen	0.01	0.00	0.01
Bilinmeyen	0.26	0.26	0.26

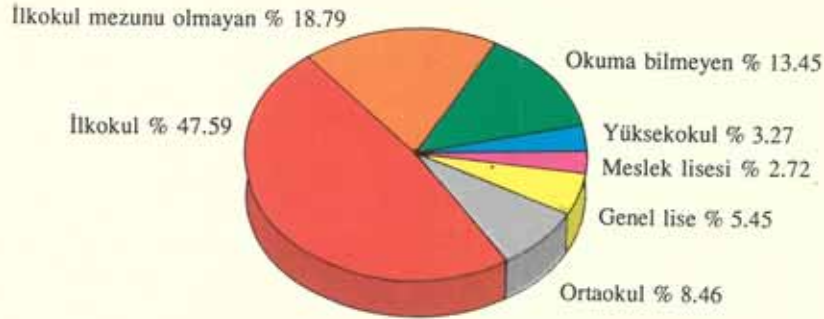
Kaynak: Tablo 14, sayfa 205

Tablo 17. Bölgelerde 6 ve daha yukarı yaştaki nüfusun okuryazarlık, bitirilen son öğretim kurumu ve cinsiyete göre dağılımı (1985 GNS)

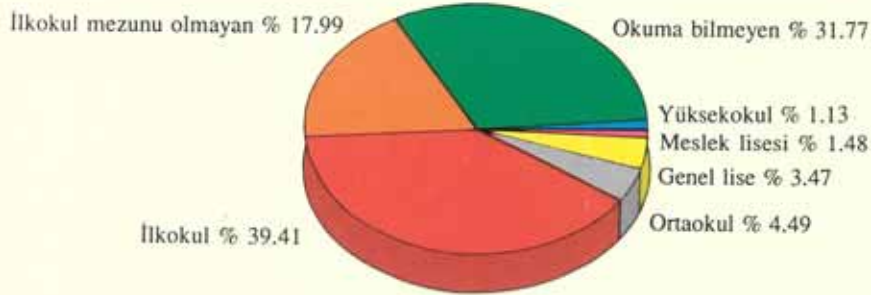
		Bitirilen son öğretim kurumu							
	Toplam nüfus (1)	Okuma- yazma bilmeyen (2)	Bir öğr. kurumu mezunu olmayan (3)	İlkokul (4)	Ortaokul (5)	Genel lise (6)	Meslek lisesi (7)	Fakülte ve yüksek okul (8)	
Türkiye	T 43 212 337	9 703 662	7 929 774	18 775 003	2 788 230	1 926 648	908 001	952 634	
	E 21 800 854	2 932 964	4 095 908	10 375 698	1 836 477	1 187 520	592 716	712 342	
	K 21 311 483	6 770 698	3 833 866	8 399 305	951 753	739 128	315 285	240 292	
Güneydoğu Anadolu	T 3 397 809	1 489 557	664 318	935 080	137 817	88 238	33 236	35 919	
	E 1 730 360	484 765	384 074	631 360	105 334	66 711	22 944	29 268	
	K 1 667 449	1 004 792	280 245	303 720	32 483	21 527	10 292	6 651	
Marmara	T 9 775 450	1 381 798	1 613 739	4 739 907	835 385	609 084	262 916	312 758	
	E 5 082 650	413 359	818 240	2 582 543	513 991	349 355	165 688	228 574	
	K 4 692 800	968 439	795 499	2 157 364	321 394	259 779	97 228	84 184	
Akdeniz	T 5 177 715	1 139 327	998 251	2 298 466	314 698	218 460	95 921	95 694	
	E 2 627 692	343 666	510 426	1 291 129	204 343	136 089	59 452	73 890	
	K 2 550 023	795 661	487 825	1 007 337	110 355	82 371	36 469	16 804	
Ege	T 5 912 183	1 098 344	996 279	2 911 979	366 943	241 711	145 931	137 287	
	E 3 000 848	327 235	510 149	1 586 262	237 490	140 107	93 439	98 881	
	K 2 911 335	771 109	486 130	1 325 717	129 453	101 604	52 492	34 306	
İç Anadolu	T 7 878 042	1 439 260	1 409 320	3 554 364	580 174	428 328	196 377	233 780	
	E 3 938 345	408 290	707 042	1 865 164	379 338	258 081	129 409	171 909	
	K 3 939 697	1 030 970	702 278	1 689 200	200 836	170 247	66 887	61 871	
Doğu Anadolu	T 4 213 586	1 490 395	841 875	1 414 907	200 403	140 620	52 897	50 125	
	E 2 147 712	469 691	469 288	861 192	156 267	105 199	37 979	41 272	
	K 2 065 874	1 020 704	372 587	553 715	54 136	35 421	14 918	8 853	
Karadeniz	T 6 759 552	1 664 441	1 405 992	2 920 300	342 810	200 157	120 723	87 071	
	E 3 273 247	485 958	696 690	1 558 048	239 714	131 978	83 724	68 548	
	K 3 486 305	1 178 483	709 302	1 362 252	103 096	68 179	36 999	18 523	

Kaynak: DİE, GNS 1985, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri
(İllere göre yayınlanan 67 kitaptan derlendi) Z.B.

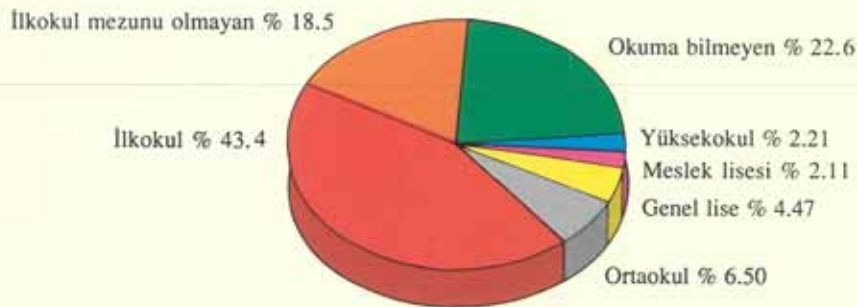
Şekil 15. 6 ve yukarı yaştaki erkek nüfusun okuryazarlık ve bitirilen son öğrenim kurumuna göre dağılımı

Şekil 16. 6 ve yukarı yaştaki kadın nüfusun okuryazarlık ve bitirilen son öğrenim kurumuna göre dağılımı

Şekil 17. 6 ve yukarı yaştaki toplam nüfusun okuryazarlık ve bitirilen son öğrenim kurumuna göre dağılımı

Kaynak: Tablo 15 ve 16

Tablo 18. Türkiye ve bölgelerde 6 ve daha yukarı yaştaki nüfusun okuryazarlık, bitirilen son öğretim kurumu ve cinsiyete göre dağılımı oranları (1985 GNS)

		<i>Okuma - yazma bilenler</i>							
<i>Bölgeler</i>		<i>Toplam nüfus</i>	<i>Okuma-yazma bilmeyen</i>	<i>İlkokul mezunu olmayan</i>	<i>Bitirilen son öğretim kurumu</i>				
					<i>İlkokul</i>	<i>Ortaokul</i>	<i>Genel lise</i>	<i>Meslek lisesi</i>	<i>Fakülte-yüksekokul</i>
Türkiye	T	100.0	22.6	18.5	43.4	6.6	4.5	2.1	2.2
	E	100.0	13.5	18.8	47.6	8.4	5.4	2.7	3.3
	K	100.0	31.8	18.0	39.4	4.5	3.5	1.5	1.1
G.Doğu Anadolu	T	100.0	43.8	19.6	27.5	4.1	2.6	1.0	1.1
	E	100.0	28.0	22.7	36.5	6.1	3.9	1.3	1.7
	K	100.0	60.3	16.8	18.2	1.9	1.3	0.6	0.4
Marmara	T	100.0	14.1	16.5	48.5	8.5	6.2	2.7	3.2
	E	100.0	8.1	16.1	50.8	10.1	6.9	3.3	4.5
	K	100.0	20.6	17.0	46.0	6.8	5.5	2.1	1.8
Akdeniz	T	100.0	22.0	19.3	44.4	6.1	4.2	1.9	1.8
	E	100.0	13.1	19.4	49.1	7.8	5.2	2.3	2.8
	K	100.0	31.2	19.1	39.5	4.3	3.2	1.4	0.7
Ege	T	100.0	18.6	16.9	49.3	6.2	4.1	2.5	2.3
	E	100.0	10.9	17.0	52.9	7.9	4.7	3.1	3.3
	K	100.0	26.5	16.7	45.5	4.4	3.5	1.8	1.2
İç Anadolu	T	100.0	18.3	17.9	45.1	7.4	5.4	2.5	3.0
	E	100.0	10.4	18.0	47.4	9.6	6.6	3.3	4.4
	K	100.0	26.2	17.8	42.9	5.1	4.3	1.7	1.6
Doğu Anadolu	T	100.0	35.4	20.0	33.6	4.8	3.3	1.3	1.2
	E	100.0	21.9	21.9	40.1	7.3	4.9	1.8	1.9
	K	100.0	49.4	18.0	26.8	2.6	1.7	0.7	0.4
Karadeniz	T	100.0	24.6	20.8	43.2	5.1	3.0	1.8	1.3
	E	100.0	14.8	21.3	47.6	7.3	4.0	2.6	2.1
	K	100.0	33.8	20.3	39.1	3.0	2.0	1.1	0.5

Kaynak: Tablo 17

Bu iki tabloya dayalı olarak hazırlanan Şekil 15,16 ve 17'de ülke çapında eğitim düzeyi bir bakışta göze çarpmaktadır.

Bölgelerde

Her bölgenin, 1985 GNS sonuçlarına göre, 6 ve daha yukarı yaş nüfusu, okuma-yazma bilmeyenler ile okuma-yazma bilenlerin (ilkokul mezunu olmayan ve ilkök, ortaokul, lise, meslek lisesi, fakülte-yüksekokul bitirenler) cinsiyete göre sayıları, yukarıdaki ülke geneli tablosuna benzer bir biçimde gösterilmiştir.

Ayrıca, Tablo 17 ve 18'deki verilere dayalı olarak:

Şekil 18 A, B ve C'de okuma-yazma bilmeyenler ile ilkök mezunu olmayanlar,

Şekil 19 A, B ve C'de bir okul bitirenler,

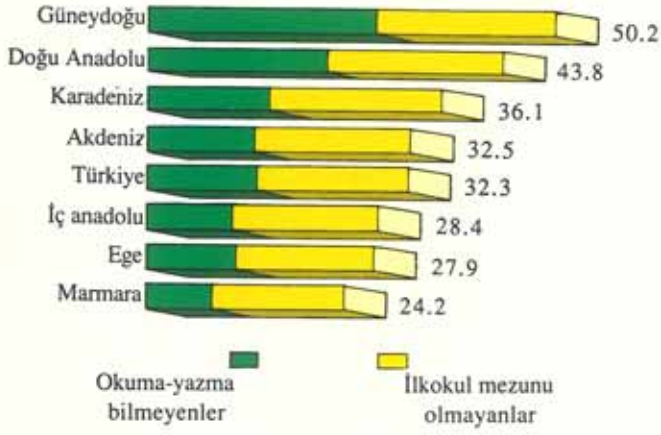
Şekil 20 A, B ve C'de ilkök bitirenler,

Şekil 21 A, B ve C'de de ortaokul, lise meslek lisesi, fakülte ve yüksekokul bitirenler hem erkek ve kadın, hem de toplam olarak ayrı ayrı gösterilmiş; böylece, bütün Türkiye'de nüfusun eğitim düzeyini ülke genelinde ve bölgelere göre karşılaştırmalı olarak bir bakışta görme imkânı sağlanmıştır.

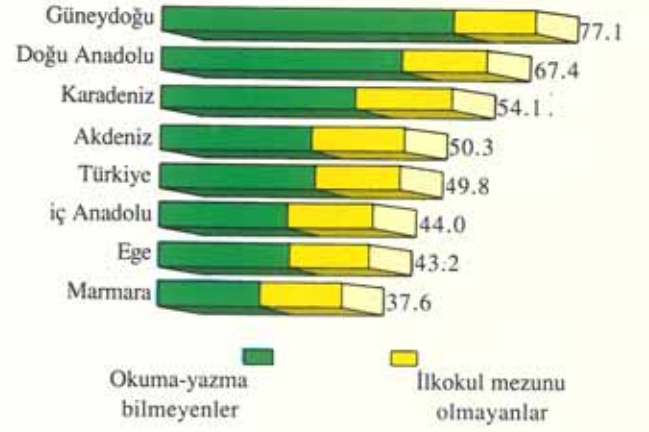
Okuma-Yazma Bilmeyenler

6 ve daha yukarı yaştaki nüfus içinde, okuma-yazma bilmeyenlerin oranı yüzde 22.5'tir (Tablo 18). Bu oran diğer ülkelerle karşılaştırıldığında (Tablo 19), Türkiye'nin *alt orta gelir grubu ülkeleri* arasında bulunduğu

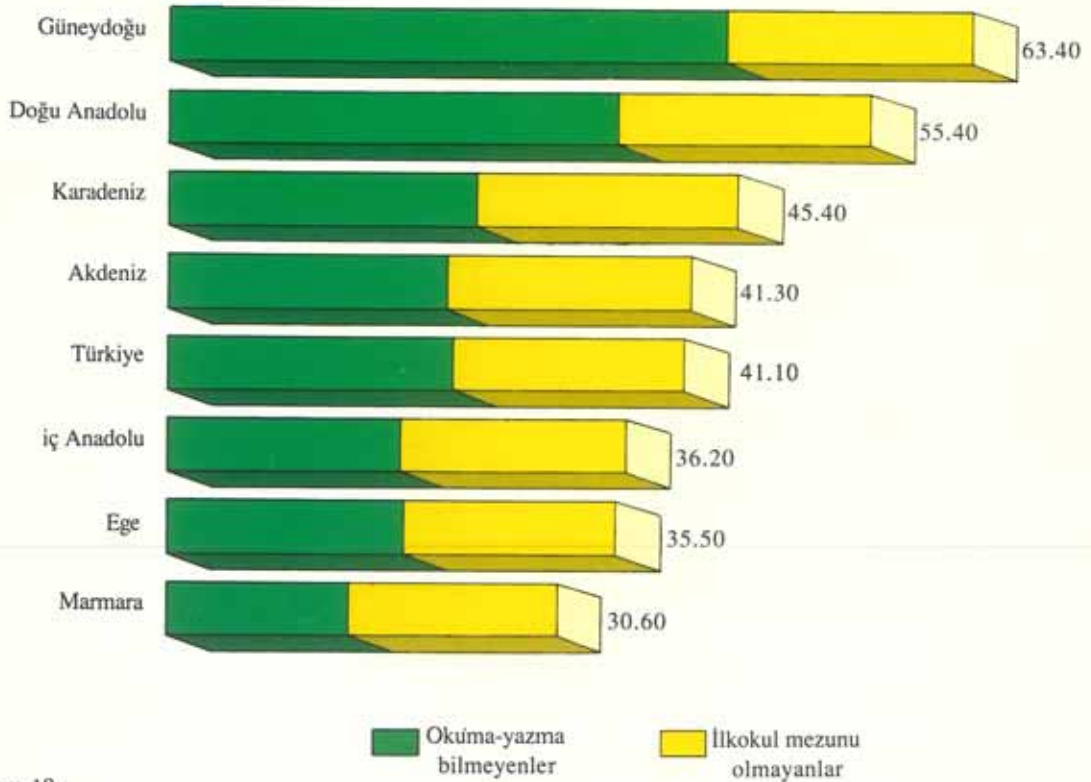
Şekil 18 A. 6 ve daha yukarı yaştaki erkek nüfusun okuma-yazma bilmeyenlere ve ilkokul mezunu olmayanlara göre dağılımı

Şekil 18 B. 6 ve daha yukarı yaştaki kadın nüfusun okuma-yazma bilmeyenlere ve ilkokul mezunu olmayanlara göre dağılımı

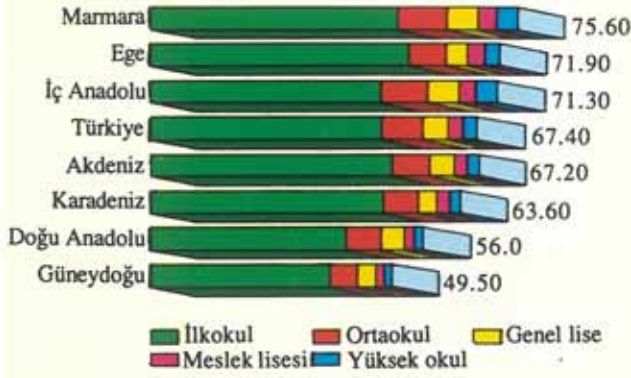

Şekil 18 C. 6 ve daha yukarı yaştaki toplam nüfusun okuma-yazma bilmeyenlere ve ilkokul mezunu olmayanlara göre dağılımı

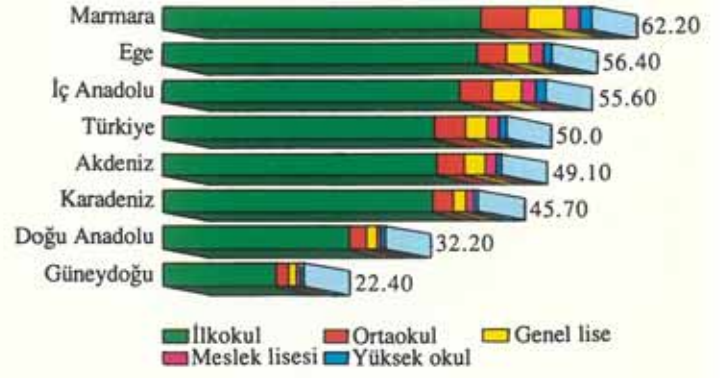

Tablo 17 ve 18

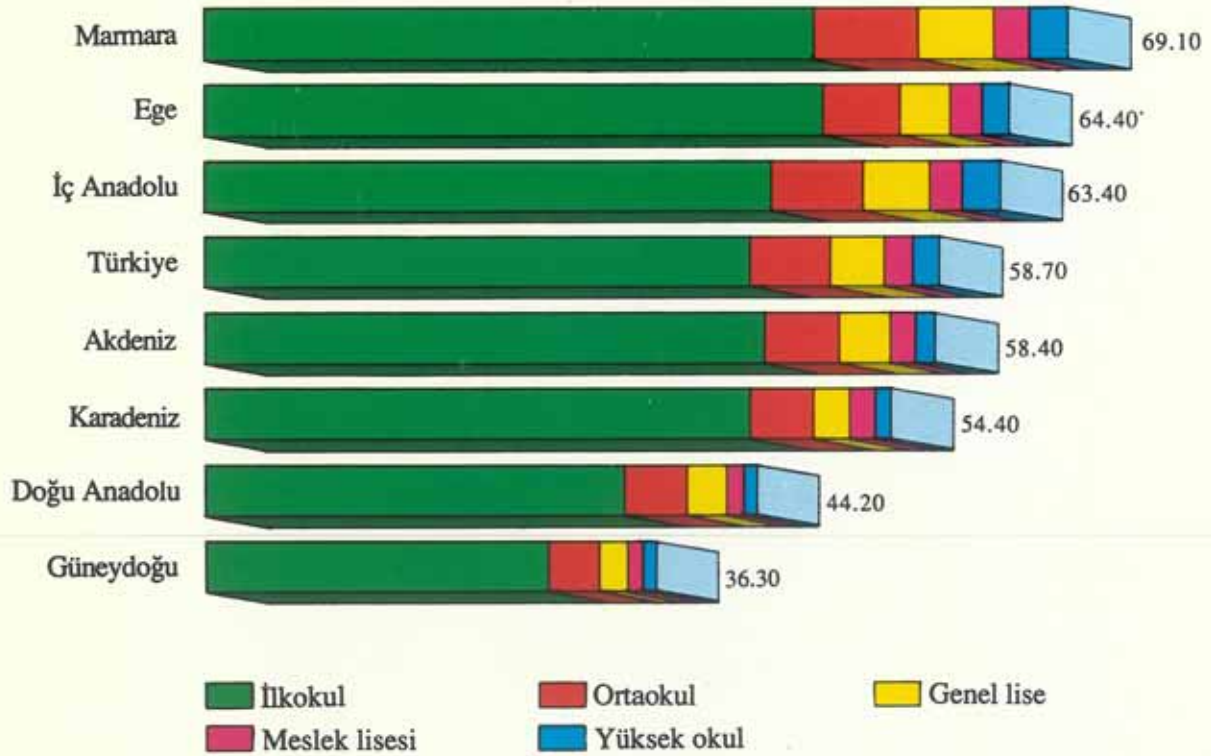
Şekil 19 A. 6 ve daha yukarı yaştaki erkek nüfusun bitirilen son öğrenim kurumuna göre dağılımı

Şekil 19 B. 6 ve daha yukarı yaştaki kadın nüfusun bitirilen öğrenim kurumuna göre dağılımı

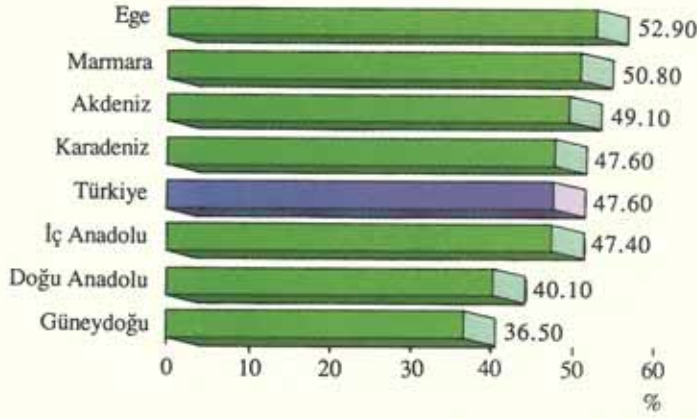

Şekil 19 C. 6 ve daha yukarı yaştaki toplam nüfusun bitirilen son öğrenim kurumuna göre dağılımı

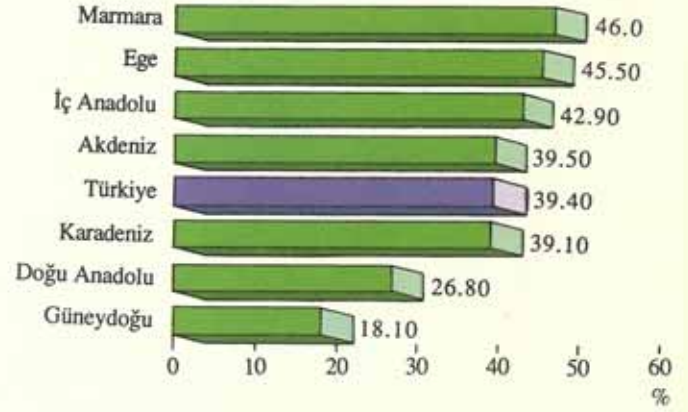

Kaynak: Tablo 17 ve 18

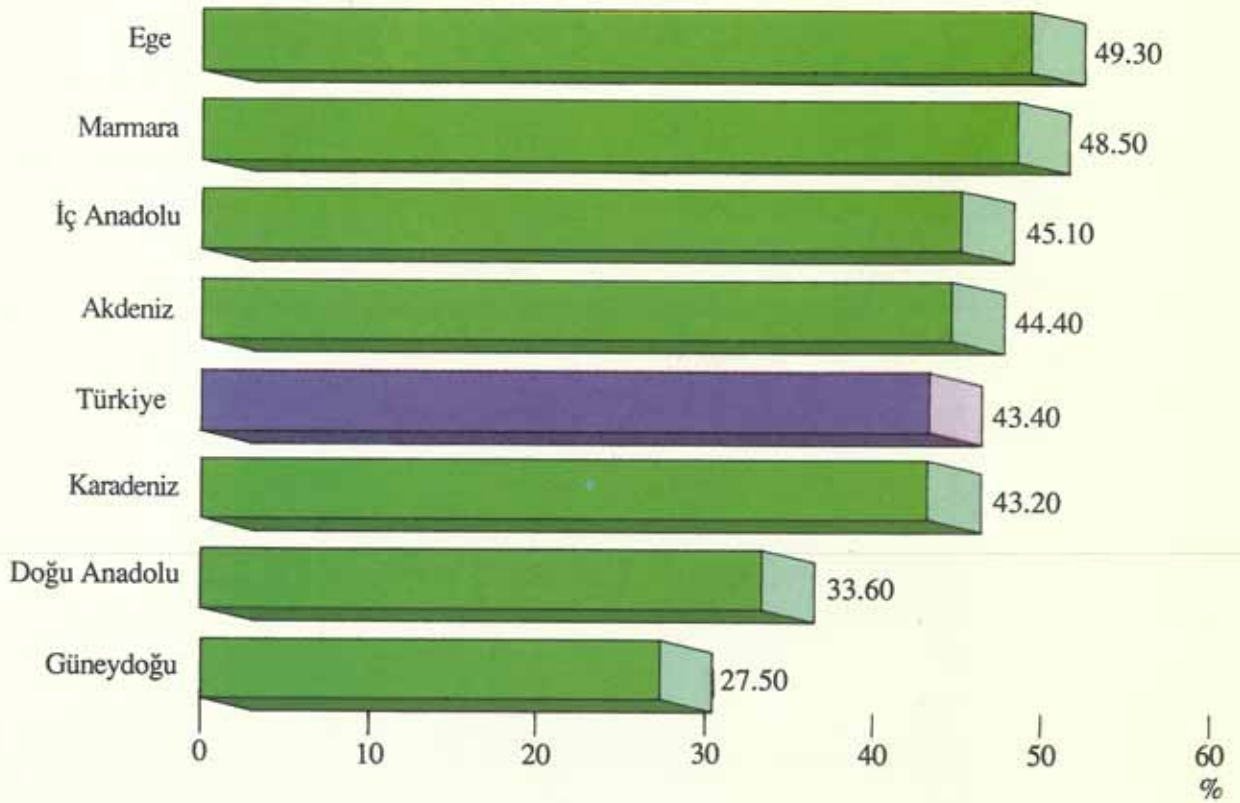
Şekil 20 A. 6 ve daha yukarı yaştaki erkek nüfusun ilkökul bitirenlere göre dağılımı (1985 GNS)

Şekil 20 B. 6 ve daha yukarı yaştaki kadın nüfusun ilkökul bitirenlere göre dağılımı (1985 GNS)

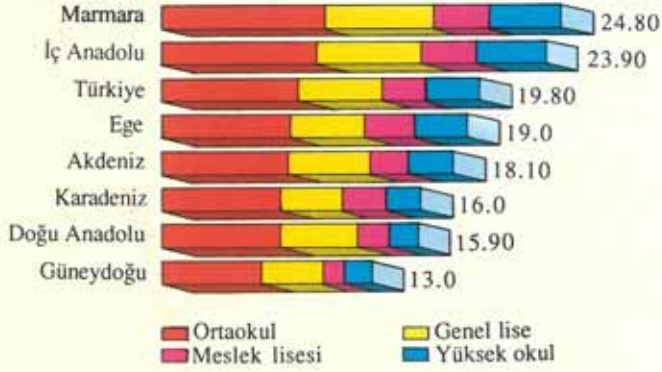

Şekil 20 C. 6 ve daha yukarı yaştaki toplam nüfusun ilkökul bitirenlere göre dağılımı (1985 GNS)

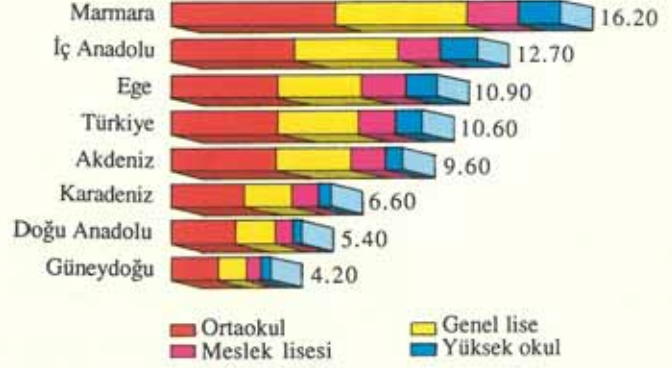

Kaynak: Tablo 17 ve 18

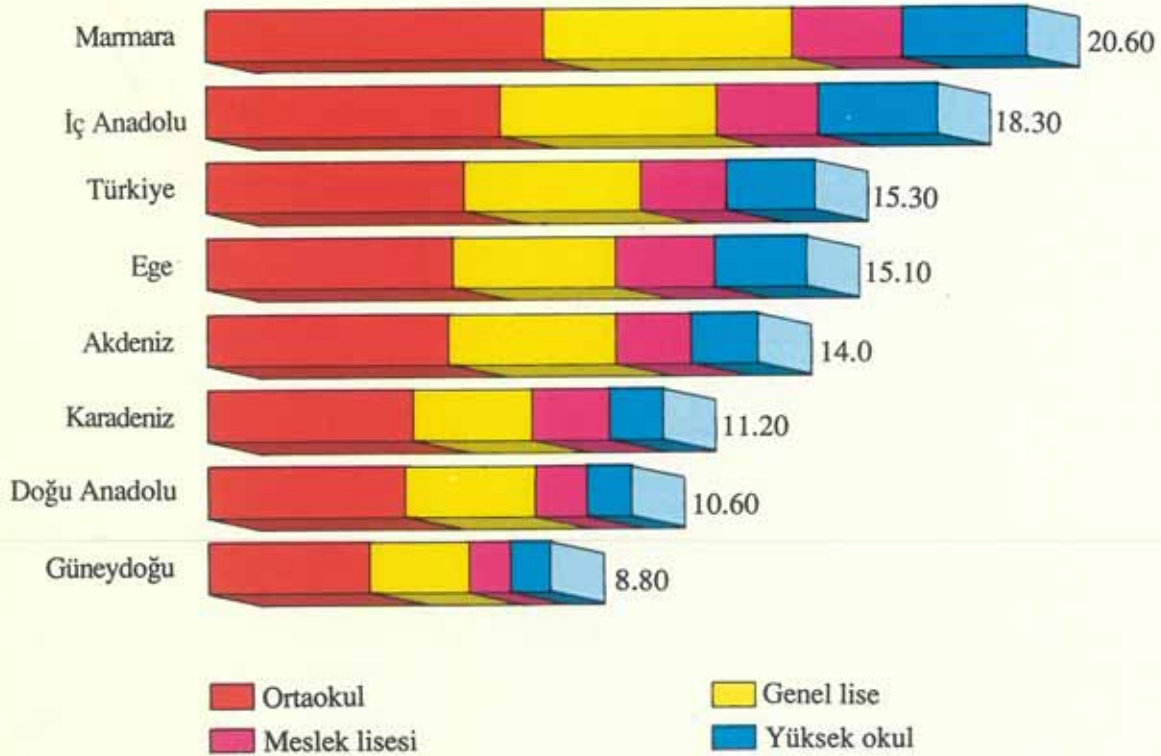
Şekil 21 A. 6 ve daha yukarı yaştaki erkek nüfusun ortaokul, lise ve yükseköğrenim bitirenlere göre dağılımı (1985 GNS)

Şekil 21 B. 6 ve daha yukarı yaştaki kadın nüfusun ortaokul, lise ve yükseköğrenim bitirenlere göre dağılımı (1985 GNS)

Şekil 21 C. 6 ve daha yukarı yaştaki toplam nüfusun ortaokul, lise ve yükseköğrenim bitirenlere göre dağılımı (1985 GNS)

Kaynak: Tablo 17 ve 18

Tablo 19. Türkiye ve çeşitli ülkelerde okuma-yazma bilmeyenlerin 15 ve daha yukarı yaştaki nüfusa oranları

<i>Ülkeler</i>	<i>Yıllar</i>	<i>Okuma-yazma bilmeyenlerin 15 + yaş gurubu nüfusuna oranı (%)</i>		
<i>Sanayileşmiş ülkeler</i>		<i>Toplam</i>	<i>Erkek</i>	<i>Kadın</i>
ABD	1979	0.5	--	--
Japonya	--	--	--	--
BA Emirlikleri	1975	46.5	41.6	61.9
İtalya	1985	3.0	2.1	3.7
İsveç	--	--	--	--
İspanya	1981	7.1	4.0	9.9
<i>Üst orta gelir gurubu</i>				
Brezilya	1982	22.2	20.9	23.4
İsrail	1983	8.2	5.0	11.3
Güney Kore	1970	17.8	8.5	26.6
Yunanistan	1981	9.5	3.9	14.7
Macaristan	1980	1.1	0.7	1.5
Portekiz	1985	16.0	11.0	20.0
Yugoslavya	1985	10.4	4.5	16.1
<i>Alt orta gelir gurubu</i>				
Mısır	1976	61.8	46.4	77.6
Tunus	1984	49.3	39.5	59.4
Endonezya	1980	32.7	22.5	42.3
Tayland	1980	12.0	7.7	16.0
Türkiye (+ 15 yaş)	1984	25.8	14.1	37.5
Türkiye (+ 6 yaş) (1)	1985	22.6	13.5	31.7
<i>Alt gelir gurubu</i>				
Hindistan	1981	59.2	45.2	74.3
Pakistan	1981	73.8	64.0	84.8
Afganistan	1979	81.8	69.7	95.0
<i>Sınıflandırılmayan</i>				
SSCB	1970	0.3	0.2	0.3

Kaynak: Unesco Statistical Yearbook 1988, sayfa 1-15
(1) Tablo 18

görülmektedir.

İspanya, Portekiz, Yunanistan, Yugoslavya, Güney Kore, Tayland gibi ülkelerden sonra gelen Türkiye, aynı gelir grubundaki Endonezya, Tunus ve Mısır'dan daha ileridedir. 1988 Unesco İstatistik Yıllığı'nda Türkiye 15 ve yukarı yaştaki nüfusunun dörtte biri okuryazar olmayan ülkeler arasındadır.

Din dili ve yazısı ile millî dili ve yazısı aynı olan ülkelerde, dinî görevlerin yerine getirilmesi gereksinimi ve din görevlilerinin çabaları ile, okuryazarlık oranı yükselmekte; aynı olan ülkelere ise düşük kalmaktadır. Türkiye'de bu ikinci grup ülkeler arasındadır. Din ve eğitim dili ile yazısı arasındaki ikilik hem okuma-yazma öğrenimini olumsuz yönde etkilemekte, hem de bu ülkelerde eğitim birliği ilkesini zorlayarak ikili eğitim kanalının doğmasına neden olmaktadır. (Demokrasi faktöründe daha önce ele alınan bu konuya altıncı bölümde tekrar dönülecektir).

Sonuç ortadadır: 1985 Genel Nüfus Sayımı gününde 9.7 milyon kadın-erkek vatandaşımız okuma-yazma bilmediğini bildirmiştir. Okuma-yazma bilmeyenlerin oranı ülke genelinde yüzde 22.6 iken, bu oran Marmara'da yüzde 14.1, İç Anadolu'da yüzde 18.3, Ege'de yüzde 18.6, Akdeniz'de yüzde 22.0, Karadeniz'de yüzde 24.6, Doğu Anadolu'da yüzde 35.4, Güney Doğu Anadolu'da yüzde 43.8 olmaktadır.

Okuryazar olmayan kadın sayısı 6.7 milyondur. Okuryazar olmayan kadın oranı ülke genelinde yüzde 31 iken, bu oran bölgelerde yüzde 20 ile yüzde 60 arasında değişmektedir. İllere inildiğinde aynı oran Hakkâri ve Diyarbakır'da yüzde 76'yı, Şanlıurfa ve Mardin'de yüzde 71'i, Sirt'te yüzde 65'i, Bitlis'te yüzde 61'i bulmaktadır.

Özetle, 6 ve daha yukarı yaştaki nüfusun yüzde 22.5'ini oluşturan 9.7 milyon kişi okuma-yazma bilmemekte, 5000 yıl önce aynı topraklar üzerinde insanlığa kazandırılan en ilkel eğitim aracından yoksun bulunmaktadır. Bölgelere göre değişen bu düşük okuma-yazma oranı, eğitimde bireyler arasındaki eşitsizliği ve bölgeler arasındaki dengesizliği giderebilmek ve uluslararası eğitim göstergelerindeki düşüklüğü yükseltebilmek için kapatılması gereken aranın büyüklüğünü ortaya koymaktadır.

Bir Okul Bitirenler

Ayrıntıya girmeksizin, diplomasızlar ve diplomalıların oranlarını, ülke genelinde, bölgeler arasında ve uluslararası planda kısaca karşılaştırmak, okuma-yazma bilen nüfusumuzun eğitim düzeyini ortaya koymaya yetecektir.

Ülke genelinde (Tablo 17), 1985 GNS sonuçlarına göre, okur-yazar 7.9 milyon vatandaşımız diplomasızdır ve zorunlu öğrenimi tamamlayamadan ilkokulu terketmişlerdir. 25.3 milyon vatandaşımız bir okul diplomasına sahiptir. Bitirilen son öğretim kurumuna göre, ilkokul diplomalı sayısı 18.7 milyon, ortaokul diplomalı 2.7 milyon, lise diplomalı 1.9 milyon, meslek okulu diplomalı 908 bin, fakülte ve yüksekokul diplomalı sayısı 952 bin kişidir.

Sonuç olarak, (Tablo 18) Türkiye'de her 100 kişiden:

22.6'sı okuryazar değildir,
18.5'i ilkökulu bitirmeden hayata atılmıştır.
Bitirilen son öğretim kurumuna göre:
43.4'ü ilkokul mezunudur,
6.6'sı ortaokul mezunudur,
4.5'i lise mezunudur,
2.1'i meslek okulu mezunudur,
2.2'si yüksekokul veya fakülte mezunudur.

Başka deyişle, her 100 kişiden 95.7'si, örgün millî eğitim sistemi içinde, herhangi bir mesleğe hazırlanmadan hayata atılmıştır.

Bu düşük oranlar, ülke genelinde eğitim alanında bireyler arasındaki eşitsizliği ortaya koymaktadır.

Bölgelere gelince, bir okul bitirenlerin oranlarında büyük dengesizlikler göze çarpmaktadır: Eğitim düzeyi en yüksek Marmara'da, en düşük Güneydoğu'dadır; bu iki bölge arasında sırasıyla Ege, Akdeniz, İç Anadolu, Karadeniz ve Doğu Anadolu yer almaktadır.

Zorunlu öğrenimi bitirmeden ilkokulu terk ederek hayata atılmış olanların en çok olduğu bölge Karadeniz'dir (yüzde 20,8).

Güney Doğu'da 100 vatandaşımızdan 73'ü, 100 ka-

dın vatandaşımızdan 82'si ilkököl diplomasından yoksundur. İl olarak Van yüzde 86, Şanlıurfa yüzde 87, Mardin yüzde 88 ile en gerilerdedir.

Bitirilen son öğretim kurumuna göre (Tablo 17 ve 18), ülke çapında 100 vatandaşımızdan yalnızca 6'sı ortaokul mezunu olarak hayata atılmıştır. Bu oranın, diğer öğretim kademelerine göre çok düşük olması, ortaokulun genellikle hayata değil, üst öğrenime hazırlamasından ileri gelmektedir. (Bu konu ileride altıncı bölümde ele alınacaktır.) Bu nedenle ortaokul mezunu oranı büyük illerimizde de çok düşük görülmektedir: İstanbul'da her 100 kadın vatandaşımızdan yalnızca 9'u, Ankara'da 8'i, İzmir'de 7'si, Konya'da 2,6'sı ortaokul diplomalıdır.

Lise diplomalı oranlarında, Güneydoğu, Doğu ve İç Anadolu'da diğer bölgelere göre öteki eğitim kademelerindeki kadar büyük fark görülmemektedir; nedeni, buralarda yükseköğretime geçiş oranının düşük olmasıdır. Eğitimde fırsat eşitliği bakımından önemli olan bu sorun, altıncı bölümde ele alınacaktır.

Fakülte veya yüksekokul diplomalı açısından en yüksek erkek oranı, Marmara (yüzde 4.5) ve İç Anadolu (yüzde 4.4), en yüksek kadın oranı yine Marmara (yüzde 1.8) ve İç Anadolu (yüzde 1.6); en düşük kadın oranı da binde 4 ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu, binde 5 ile Karadeniz bölgelerindedir.

Çok genel nitelikteki bu karşılaştırma, okuryazarlık oranlarında olduğu gibi, bir okul bitirenler bakımından bölgeler arasındaki dengesizliği daha da ağırlaştırmaktadır.

Tablo 17 ve 18 ile bunlara dayalı Şekil 18,19,20 ve 21 A,B ve C'de ülke genelinde ve bölgelerde eğitim düzeyini ayrıntılı olarak görmek ve karşılaştırmak mümkündür.

Genel nüfusumuzun eğitim düzeyi yukarıda özetlenmiştir. Sonuç asıl başka ülkelerle karşılaştırıldığında anlam kazanmaktadır (23).

Tablo 20'de çeşitli ülkelerde 25 ve daha yukarı yaştaki nüfusun eğitim düzeyi Unesco düzenine göre verilmektedir. (→) işareti hemen sonra gelen verinin bu sütunu da kapsadığını belirtmektedir.

Oranlar karşılaştırıldığında diplomalı oranlarının, her öğretim kademesinde, diğer Avrupa ülkelerine göre gerilerde kaldığı görülmektedir. Fark, yükseköğretim diplomalılarında birden göze çarpmaktadır: Sanayileşmiş ülkeler ve üst orta gelir grubu ülkelerde (iki grupta toplam 46 ülke vardır) oranlar genellikle Türkiye'dekin-

den ileride bulunmaktadır. Türkiye'de 1980'de yüzde 3.6 olan yükseköğretim diplomalı oranı, Birleşik Arap Emirlikleri'nde iki katına yakın (yüzde 6), Yugoslavya'da iki katı (yüzde 6.8), Yunanistan'da iki katından fazla (yüzde 7.6), İspanya'da (yüzde 7.1), Güney Kore'de (yüzde 8.9), Japonya'da (yüzde 14.3), ABD'de (yüzde 32.2)'dir.

Uluslararası bu kısa karşılaştırma da, sonuç olarak, Türkiye'nin, okuma-yazma bilmeyenlerde olduğu gibi, diplomalı nüfus bakımından da, dünya ülkeleri arasında *alt orta gelir grubu* ülkeleri içinde bulunduğunu göstermektedir.

Okullaşmada Dengesiz Dağılım

Okuryazar olmayan nüfus ve bir okul bitirenler yukarıda incelenmiştir. Bu defa da ülke genelinde ve bölgelerde okullaşma oranları ele alınacak, böylece nüfusun eğitim düzeyi ile ilgili inceleme tamamlanmış olacaktır.

Okullaşma oranları, yukarıda olduğu gibi yine cinsiyete göre verilecektir. Cinsiyete göre istatistik bilgileri en son 1987-88 öğretim yılı için yayınlanmış bulunmaktadır. Bu nedenle inceleme bu yıla göre yapılacaktır. 1988 ve 1989 toplam okullaşma oranları üçüncü bölümde ayrıca yer alacaktır.

Ülke Genelinde

Türkiye'de 1987-88 öğretim yılında cinsiyete göre okullaşma oranları Tablo 21 ve Şekil 22'de gösterilmektedir.

1988'de 18.3 milyonu bulan 7-21 yaş okul çağı nüfusunuzun 10.6 milyonu okula gitmektedir: 6 milyonu erkek, 4.6 milyonu kız öğrencidir. Her 100 öğrenciden 57'si erkek, 43'ü kız öğrencidir.

İlkokullarda öğrenci sayısının çağ nüfusundan fazla görülmesi, öğrenciler arasında 7-11 yaşları dışında çocukların da bulunmasından ileri gelmektedir. Diğer kademelerdeki okullaşma oranları da aynı şekilde brüt sayılara dayalıdır.

Kalkınmada öncelikli yörelerde 100 ve diğer bölgelerde 150'den fazla nüfus yaşadığı köylerin tamamına ilkököl hizmeti götürülmüştür (24).

1987-88 öğretim yılında ortaokul kademesinde (Tablo 21) çağ nüfusunun yüzde 52.5'i, ortaöğretim (genel+meslekî liseler) kademesinde yüzde 32'si, yük-

Tablo 20. Türkiye'de çeşitli ülkelerde 25 ve daha yukarı yaştaki nüfusun eğitim düzeyi

Ülkeler	Yıl	Okulsuz	Bitirilen son öğretim kurumu				
			İlköğretim		Ortaöğretim		Yükseköğretim
			bitirmemiş	bitirmiş	1. Devre	2. Devre	Mezunları
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
<i>Sanayileşmemiş ülkeler</i>							
ABD	1981	3.3	→	64.6	→	→	32.2
Japonya	1980	0.4	→	45.3	→	39.7	14.3
BA. Emirlikleri	1975	72.2	5.2	→	16.7	→	6.0
İtalya	1981	19.3	47.4	→	18.0	11.2	4.1
İsveç	1979	41.6	→	→	7.3	35.7	15.4
İspanya	1981	35.1	11.8	32.7	7.6	5.7	7.1
<i>Üst orta gelir gurubu</i>							
Brezilya	1980	32.9	50.4	4.9	6.9	→	5.0
İsrail	1982	9.7	30.6	→	36.6	→	23.1
Güney Kore	1980	19.7	34.5	→	18.2	18.7	8.9
Yunanistan	1981	11.5	16.9	44.3	6.1	13.6	7.6
Macaristan	1980	1.3	8.0	3.2	57.0	23.6	7.0
Portekiz	1970	44.2	17.3	30.0	6.8	→	1.6
Yugoslavya	1981	15.8	53.9	→	23.4	→	6.8
<i>Alt orta gelir gurubu</i>							
Mısır	1976	86.3	4.7	→	5.7	→	3.4
Tunus	1984	66.3	18.9	→	12.0	→	2.8
Endonezya	1980	41.1	31.6	16.8	4.7	4.9	0.8
Tayland	1980	20.5	67.3	2.4	4.5	2.3	2.9
Türkiye (25 +)	1980	52.4	25.3	→	8.7	→	3.6
(6+yaş gurubu) (1)	1985	22.5	18.3	43.4	6.4	6.5	2.2
<i>Alt gelir gurubu</i>							
Çin	1982	44.5	→	32.7	16.1	5.6	1.0
Hindistan	1981	72.5	11.3	→	13.7	→	2.5
Pakistan	1981	78.9	8.7	→	10.5	→	1.9
Afganistan	1979	89.0	6.5	0.3	1.1	→	3.0
<i>Sınıflandırılmayan</i>							
SSCB (10+yaş gurubu)	1979	36.0	→	→	44.8	10.7	8.3

Kaynak: Unesco Statistical Yearbook 1988, sayfa (1-26)

(1) DIE, 1985 GNS

Not: (→) İşareti verinin sonraki sütun içinde olduğunu gösterir.

Tablo 21. Türkiye'de 1987-88 öğretim yılında erkek ve kız okullaşma oranları (1)

Öğretim kademeleri		Toplam	Erkek	Kız
İlkokul	7-11 yaş	6 412 000	3 262 000	3 150 000
	Öğrenci sayısı	6 880 000	3 636 000	3 244 000
	Okullaşma %	107	111	102
Ortaokul	12-14 yaş	3 906 596	2 038 457	1 868 139
	Öğrenci sayısı	2 051 057	1 313 589	736 468
	Okullaşma oranı %	52.5	64.4	39.4
Lise (Genel-meslek)	15-17 yaş	3 596 904	1 857 677	1 739 227
	Öğrenci sayısı	1 168 587	743 165	425 422
	Okullaşma oranı %	32	40	25
Yükseköğretim	18-21 yaş	4 406 725	2 243 469	2 163 256
	Öğrenci sayısı	481 600	320 624	160 976
	Okullaşma oranı %	11	14	7.5
Toplam	7-21 yaş	18 322 225	9 401 603	8 920 622
	Öğrenci sayısı	10 581 248	6 013 378	4 566 866
	Okullaşma oranı %	58	64	51

Kaynak: MEB-DPT-DİE

(1) İllere göre kız-erkek okullaşma oranları en son yayınlanan verilere göre hesaplanmıştır. 1988-89 okullaşma oranları Tablo 35'tedir

seköğretim kademesinde ise yüzde 11'i okullaşmış bulunmaktadır.

Çeşitli ülkelerde okul sistemleri Tablo 22, okullaşma oranları da Tablo 23'te gösterilmiştir.

1989 Unesco İstatistik Yıllığı'nda, dünyada zorunlu öğretim süresi 5 yıl olarak en geride yalnızca 12 ülke kalmıştır: Benin, Senegal, Colombia, Bangladeş, Burma, Hindistan, İran, Laos Macau, Nepal, Vietnam. 12. ülke olarak Türkiye'nin de bunlar arasında görülmesi acı bir gerçektir. Bu konuya altıncı bölümde dönülecektir.

Türkiye'de okul süresi, ilkokul 5 yıl, ortaokul 3 yıl, lise 3 yıl olmak üzere toplam 11 yıldır. Diğer ülkelerde bu süre genellikle 12 ve daha fazladır.

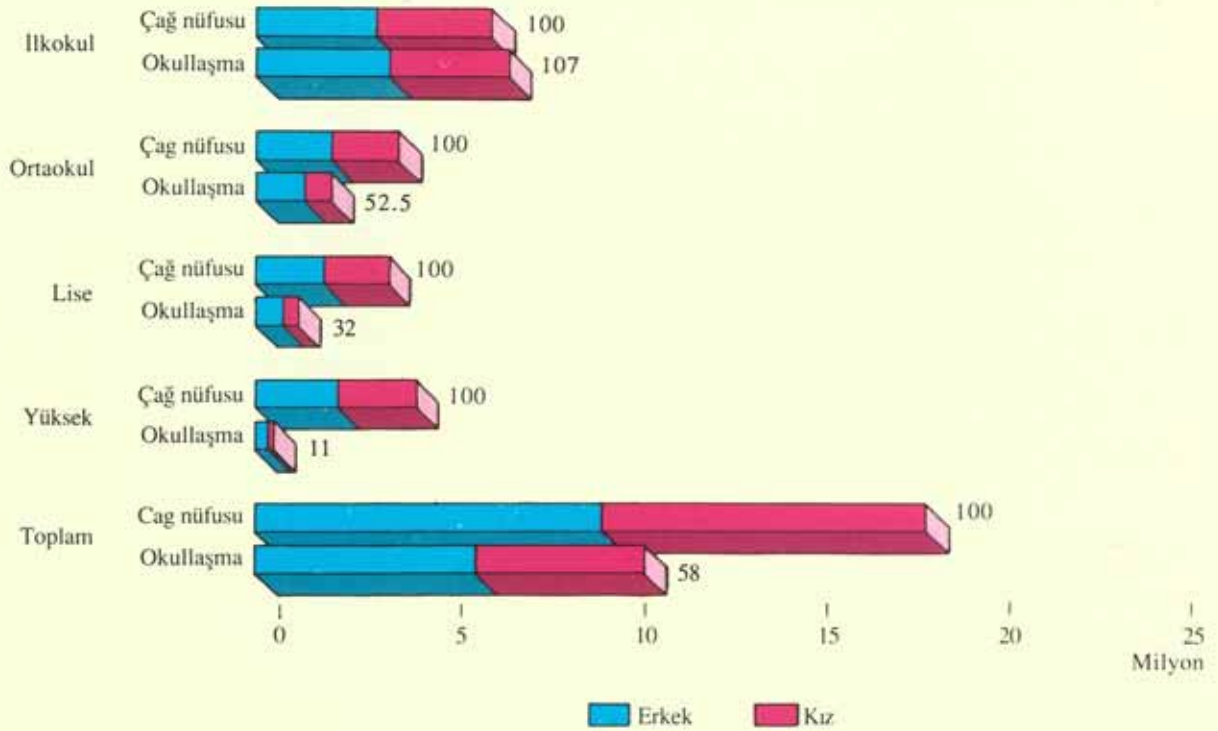
Zorunlu eğitim süresi Portekiz ve Güney Kore'de 6, Yugoslavya'da 8, Yunanistan'da 9, İspanya'da 10

yıl olup hepsinde de ilk ve ortaöğretim süresi toplam 12 yıldır.

Sanayileşmiş ülkelerde ve üst orta gelir grubu ülkelerinde ortaöğretim okullaşma oranları çok yüksek görülmektedir. Bunun bir nedeni de okul-işyeri işbirliği ile sağlanan meslek eğitiminin (çıraklık eğitimi) okullaşma oranları içine alınmasıdır. Bu konu yedinci bölümde ayrıca incelenecektir.

Tablo 23'te görüldüğü gibi Türkiye, orta ve yükseköğretim kademesinde okullaşma oranları bakımından, *altı orta gelir grubu* ülkeler arasında bulunmaktadır.

Şekil 22. Türkiye'de 1987-88 öğretim yılında erkek ve kız okullaşma oranları

Kaynak: Tablo 21

Bölgelerde

İlkokul ülke genelinde ve bölgelerde genelleşmiş, yükseköğretim ise belli bölgelerdeki üniversitelerde yoğunlaşmış olduğundan, bölgelerde okullaşma oranları yalnızca ortaokul ve liseler (genel+meslek) bakımından incelenecektir. Bu inceleme bölgelerarası farklılıkları belirlemeye yetecektir. (Genel ve meslekî liseler ayırımı ileride altıncı bölümde incelenecektir).

Bölgelerde ortaokul kız, erkek ve toplam öğrenci sayılarının 12-14 çağ nüfusuna oranı Şekil 23 A,B,C'de, genel ve meslekî lise kız,erkek ve toplam öğrenci sayılarının 15-17 çağ nüfusuna oranı da Şekil 24 A,B,C'de görülmektedir. Şekillerin dayanağı olan sayılar Tablo 24'tedir. Bölgelerin illere göre sayıları da, Tablo 25.1'den 25.7'ye kadar 7 ayrı tabloda (sayfa 208-213) gösterilmiştir.

1988 sonuçlarına göre ortaokul kademesinde okullaşma oranları ülke düzeyinde yüzde 52 iken, bu oran

bölgelerde yüzde 31 ile yüzde 71 arasında, illerde ise yüzde 21 ile yüzde 78 arasında değişmektedir. Şekil 23 C'de görülmektedir ki, ortaokul kademesinde okullaşma oranı Marmara, Ege ve İç Anadolu'da ülke ortalamasının üstünde, Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu'da ise altındadır. Marmara'daki kız okullaşma oranı (Şekil 23 B) Karadeniz'in 2 katı, Doğu Anadolu'nun 3 katı, Güneydoğu'nun ise 3 katından fazladır. Bu fark, sekiz yıllık temel eğitimin ikinci kademesinin genelleştirilebilmesi için katedilecek mesafenin boyutlarını ortaya koymaktadır.

Lise (genel+meslek) kademesinde (Şekil 24 C) ülke genelinde okullaşma oranı yüzde 32 iken, bu oran Marmara'da yüzde 41.8, İç Anadolu'da yüzde 36.5, Akdeniz'de yüzde 31.2, Karadeniz'de yüzde 30.1, Doğu Anadolu'da yüzde 22.9, Güneydoğu Anadolu'da ise yüzde 17.6'dır. Aynı oran kızlarda (Şekil 24 B) bölgeler arasında yüzde 38 ile yüzde 9.8 arasında değişmektedir.

Tablo 22. Çeşitli ülkelerde okul sistemlerinin kuruluşu

Ülkeler	Zorunlu öğretim süresi	Giriş yaşı, ilkokul ve genel ortaöğretim süreleri																	
		Yaşlar																	
		5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20		
<i>Sanayileşmiş ülkeler</i>																			
ABD	11		I	I	I	I	I	I	I	I	L	L	L	L					
Japonya	9		I	I	I	I	I	I	0	0	0	L	L	L					
B.A. Emirlikleri	6		I	I	I	I	I	I	0	0	0	L	L	L					
İtalya	8		I	I	I	I	I	0	0	0	L	L	L	L			L		
İsveç	9			I	I	I	I	I	I	0	0	0	L	L			L		
İspanya	10		I	I	I	I	I	0	0	0	L	L	L	L					
<i>Üst orta gelir gurubu</i>																			
Brezilya	8			I	I	I	I	I	I	I	I	L	L	L					
İsrail	11		I	I	I	I	I	I	I	I	L	L	L	L					
Güney Kore	6		I	I	I	I	I	I	0	0	0	L	L	L					
Yunanistan	9		I	I	I	I	I	I	0	0	0	L	L	L					
Macaristan	10		I	I	I	I	I	I	I	I	L	L	L	L					
Portekiz	6		I	I	I	I	I	I	0	0	0	L	L	L					
Yugoslavya	8			I	I	I	I	0	0	0	0	L	L	L			L		
<i>Alt orta gelir gurubu</i>																			
Mısır	6		I	I	I	I	I	I	0	0	0	L	L	L					
Tunus	6		I	I	I	I	I	I	0	0	0	L	L	L			L		
Endonezya	6			I	I	I	I	I	I	0	0	0	L	L			L		
Tayland	7			I	I	I	I	I	I	0	0	0	L	L			L		
Türkiye	5		I	I	I	I	I	0	0	0	L	L	L						
<i>Alt gelir gurubu</i>																			
Çin	9			I	I	I	I	I	0	0	0	L	L						
Hindistan	5		I	I	I	I	I	0	0	0	L	L	L	L					
Pakistan	5	I	I	I	I	I	0	0	0	L	L	L	L						
Afganistan	8			I	I	I	I	I	I	I	I	L	L	L			L		
<i>Sınıflandırılmayan</i>																			
SSCB	10			I	I	I	I	I	0	0	0	L	L						

Kaynak: 1988 Unesco Statistical Yearbook, sayfa 3-7

I: İlkokul, O: Ortaöğretim I. devre, L: Ortaöğretim II. devre

Tablo 23. Çeşitli ülkelerde ortaöğretim (ortaokul+genel ve meslekî lise) ve yükseköğretim kademelerinde brüt okullaşma oranları (*)

<u>Ülkeler</u>	<u>Yıl</u>	<u>İlkokul</u>	<u>Ortaöğretim</u> <u>Ortaokul+genel ve meslekî lise</u>	<u>Yükseköğretim</u>
<i>Sanayileşmiş ülkeler</i>				
ABD	1986	102	90	59.3
Japonya	1986	102	96	28.8
B.A. Emirlikleri	1985	99	65	15.6
İtalya	1986	97	76	24.7
İsveç	1985	98	83	37.4
İspanya	1985	104	98	29.6
<i>Üst orta gelir gurubu</i>				
Brezilya	1983	103	35	11.3
İsrail	1986	99	79	33.3
Güney Kore	1987	94	95	33.9
Yunanistan	1984	106	88	23.5
Macaristan	1986	98	70	15.4
Portekiz	1984	127	52	12.6
Yugoslavya	1986	95	82	19.2
<i>Alt orta gelir gurubu</i>				
Mısır	1985	87	54	21.2
Tunus	1986	118	39	5.5
Endonezya	1984	118	39	6.5
Tayland	1985	97	30	19.6
Türkiye	1986	117	44	10.2
	1989	106	46	12.6
<i>Alt gelir gurubu</i>				
Çin	1986	129	42	1.7
Hindistan	1983	90	34	8.9
Pakistan	1986	44	18	5.1
Afganistan	1986	18	6	1.4
<i>Sınıflandırılmayan</i>				
SSCB	1986	106	99	21.6

Kaynak: 1988 UNESCO Statistical Yearbook, sayfa 3-17

(*) Okul sistemlerinin kuruluşu Tablo 22'de gösterilmiştir.

Tablo 24. Ülke genelinde ve bölgelerde cinsiyete göre çağ nüfusları, öğrenci sayıları ve okullaşma oranları (1987-88) öğretim yılı)

Bölgeler	Ortaokul (12-14 yaşlar)								
	Çağ nüfusu			Öğrenci sayısı			Okullaşma oranı (%)		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T
Marmara	389 633	352 346	741 979	323 139	213 169	536 308	82.9	60.5	71.7
Ege	232 282	223 896	456 178	163 497	103 405	266 902	70.4	46.2	58.3
İç Anadolu	368 957	351 432	720 389	240 440	151 571	392 011	65.2	43.1	54.2
Güneydoğu	206 380	175 289	381 669	93 289	31 726	125 015	45.2	18.1	31.7
Karadeniz	331 385	308 205	639 590	205 298	93 834	299 132	62.0	30.4	46.2
Doğu Anadolu	243 254	209 417	452 671	125 076	44 326	169 402	51.4	21.2	36.3
Akdeniz	266 566	247 554	514 120	163 850	98 437	262 287	61.5	39.8	50.7
Türkiye	2 038 457	1 868 139	906 596	1 313 589	736 468	2 051 057	64.4	39.4	51.9
	Lise (Genel-meslek) (15-17 yaşlar)								
	E	K	T	E	K	T	E	K	T
Marmara	405 656	335 100	740 756	182 770	128 659	311 429	45.1	38.4	41.8
Ege	234 010	216 597	450 607	89 496	59 649	149 145	38.2	27.5	32.9
İç Anadolu	348 304	339 937	688 241	160 280	91 539	251 819	46.0	26.9	36.5
Güneydoğu	167 552	151 151	318 703	42 542	14 787	57 329	25.4	9.8	17.6
Karadeniz	272 980	286 113	559 093	13 845	52 799	166 644	41.7	18.5	30.1
Doğu Anadolu	183 340	185 638	368 978	60 621	23 305	83 926	33.1	12.6	22.9
Akdeniz	245 835	224 691	470 526	93 611	54 684	148 295	38.1	24.3	31.2
Türkiye	1 857 677	1 739 227	3 596 904	743 165	425 422	1 168 587	40.0	24.5	32.3

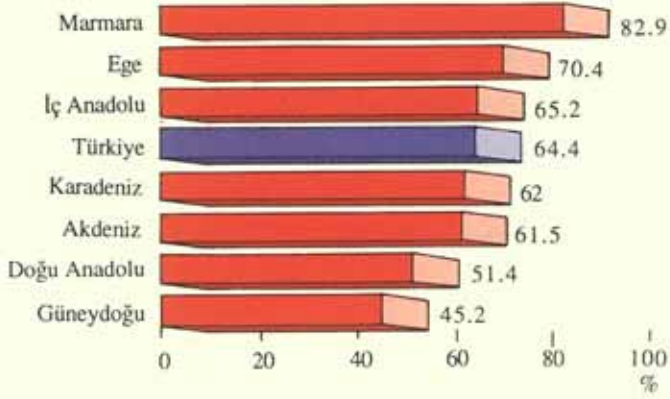
Kaynak: DPT-MEB

İller kademesinde okullaşma oranlarında çok büyük farklılıklar görülmektedir. Ortaokullarda toplam okul-

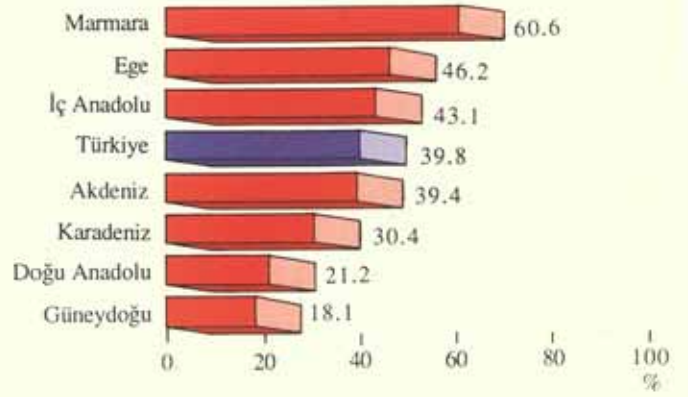
laşma oranları en ileri ve en geri olan iller, yüzdeleri ile birlikte aşağıya çıkarılmıştır.

İller (en ileri)	Ortaokul toplam okullaşma oranı	İller (en geri)	Ortaokul toplam okullaşma oranı
1. İstanbul	78.7	1. Mardin	21.7
2. Eskişehir	76.9	2. Ağrı	22.1
3. İzmir	75.5	3. Van	23.3
4. Kocaeli	75.1	4. Ş. Urfa	24.0
5. Kırklareli	67.5	5. Bitlis	24.5
6. Bursa	66.4	6. Bingöl	24.6
7. Edirne	65.2	7. Hakkari	25.3
8. Ankara	65.0	8. Muş	25.8
9. Balıkesir	63.8	9. Siirt	29.0
10. Uşak	60.4	10. Sinop	30.2

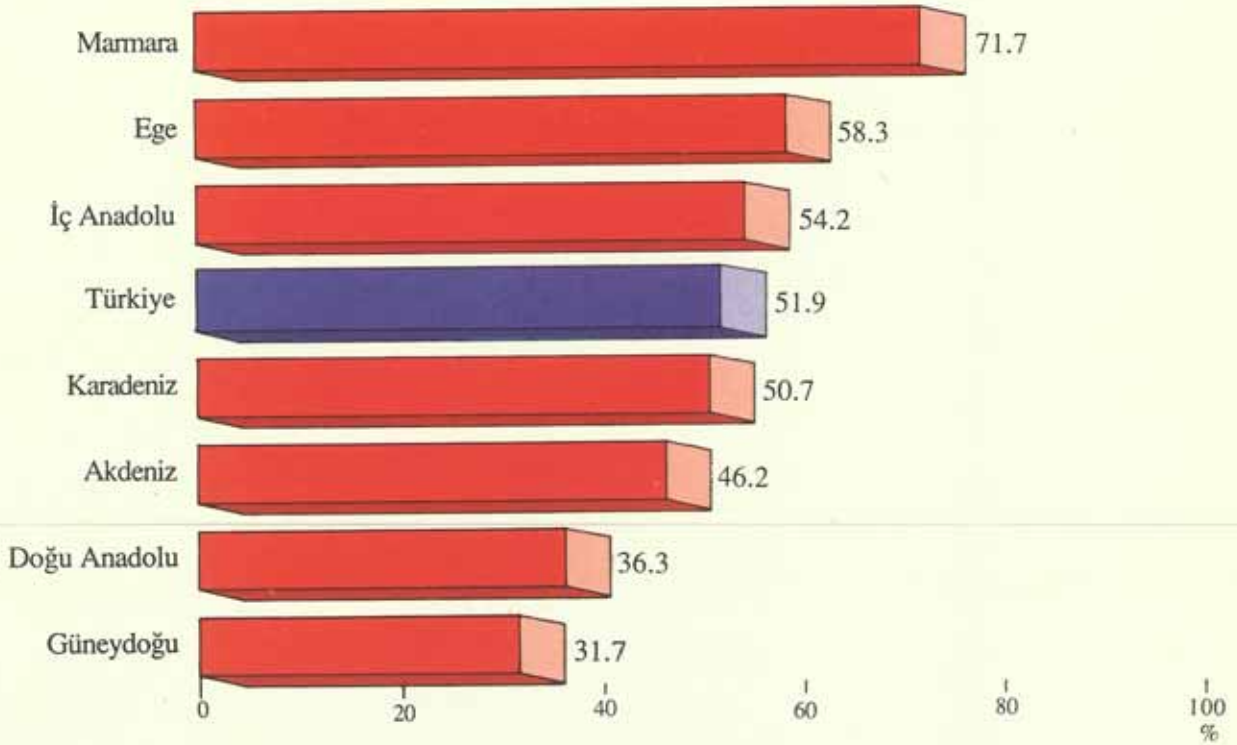
Şekil 23 A. Ülke genelinde ve bölgelerde erkek ortaokul öğrencilerinin 12-14 yaş çağı nüfusuna oranı (1987-88)

Şekil 23 B. Ülke genelinde ve bölgelerde kız ortaokul öğrencilerinin 12-14 yaş çağı nüfusuna oranı (1987-88)

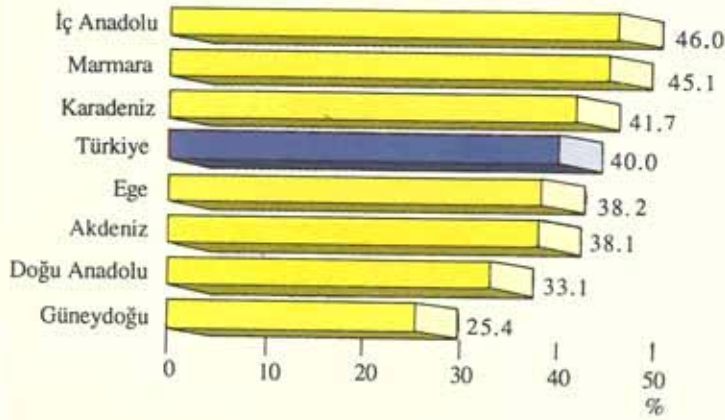

Şekil 23 C. Ülke genelinde ve bölgelerde toplam ortaokul öğrencilerinin 12-14 yaş çağı nüfusuna oranı (1987-88)

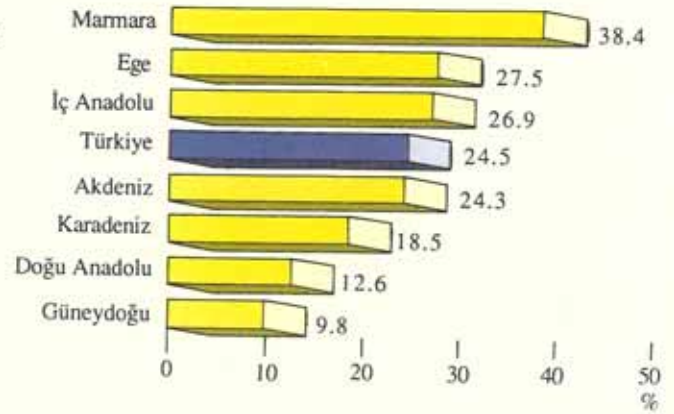

Kaynak: Tablo 24

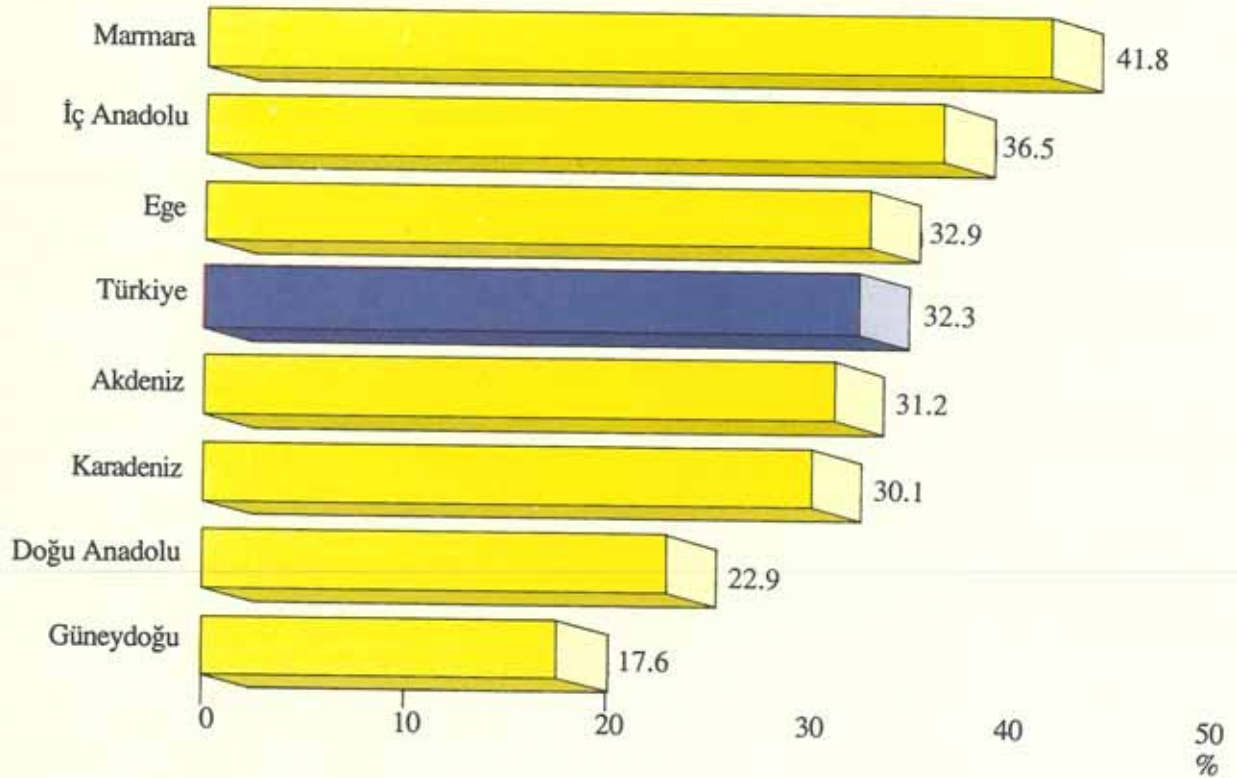
Şekil 24 A. Ülke genelinde ve bölgelerde erkek lise öğrencilerinin 15-17 yaş çağı nüfusuna oranı (1987-88)

Şekil 24 B. Ülke genelinde ve bölgelerde kız lise öğrencilerinin 15-17 yaş çağı nüfusuna oranı (1987-88)

Şekil 24 C. Ülke genelinde ve bölgelerde toplam lise öğrencilerinin 15-17 yaş çağı nüfusuna oranı (1987-88)

Kaynak: Tablo 24

Ortaokullarda kız okullaşma oranları en ileri ve en geri olan iller şunlardır:

İller
(en ileri)

1. İstanbul	72.1
2. Ankara	70.3
3. İzmir	67.9
4. Eskişehir	59.2
5. Edirne	55.2
6. Kırklareli	54.5
7. Kocaeli	54.0
8. Tekirdağ	51.9
9. Adana	50.0
10. Bursa	48.7
11. Burdur	46.7
12. İçel	46.6

İller
(en geri)

1. Bitlis	7.6
2. Mardin	8.2
3. Hakkari	9.2
4. Ş. Urfa	9.8
5. Van	10.5
6. Bingöl	10.8
7. Malatya	11.2
8. Muş	11.2
9. Ağrı	11.9
10. Gümüşhane	13.1
11. Erzurum	16.7
12. Kastamonu	17.4
13. Diyarbakır	17.6
14. Sinop	19.3
15. Kahramanmaraş	21.5

Lise kademesinde (genel+meslek) iller düzeyindeki farklılık çok daha büyüktür. Liselerde toplam okullaşma oranları en en ileri ve en geri olan iller, yüzdeleri ile birlikte şunlardır:

İller
(en ileri)

1. Ankara	49.6
2. Eskişehir	47.8
3. İstanbul	47.0
4. İzmir	43.7
5. Kocaeli	42.1
6. Balıkesir	40.0

7. Kırklareli	39.4
8. Artvin	38.7
9. Adana	38.1
10. Kayseri	37.5
11. Edirne	36.7
12. Nevşehir	35.9
13. Bursa	35.7
14. Amasya	34.6

İller
(en geri)

1. Hakkâri	7.6
2. Gümüşhane	8.4
3. Şanlıurfa	11.4
4. Mardin	11.9
5. Ağrı	12.0
6. Bitlis	12.3
7. Bingöl	12.4
8. Muş	13.1
9. Van	15.7
10. Siirt	16.3
11. Adıyaman	17.2
12. Çankırı	18.0
13. Kahramanmaraş	19.7
14. Diyarbakır	20.1
15. Sinop	21.0
16. Yozgat	21.1
17. Kastamonu	23.2
18. Erzurum	23.5
19. Çorum	24.6
20. Gaziantep	24.7

Liselerde kız okullaşma oranları en ileri ve en geri iller aşağıda sıralanmıştır:

İller
(en ileri)

1. İstanbul	48.0
2. Ankara	45.0
3. İzmir	43.3
4. Eskişehir	36.9
5. Kırklareli	33.4
6. Kocaeli	33.0
7. Edirne	30.3
8. Adana	30.2
9. Balıkesir	30.1
10. Tekirdağ	29.2
11. Bursa	29.0
12. İçel	28.5
13. Afyon	27.2

14. Isparta	25.7	7. Van	6.2
15. Antalya	25.5	8. Bingöl	6.6
16. Uşak	25.0	9. Siirt	6.8
<i>İller</i>	<i>Lise kız okullaşma</i>	10. Adıyaman	8.8
<i>(en geri)</i>	<i>oranları</i>	11. Yozgat	9.3
1. Hakkâri	2.7	12. Gümüşhane	9.9
2. Bitlis	4.2	13. Erzurum	10.2
3. Ağrı	4.3	14. Kahramanmaraş	10.3
4. Mardin	4.3	15. Kastamonu	10.7
5. Şanlıurfa	5.3	16. Diyarbakır	11.7
6. Muş	5.3	17. Çorum	12.0
		18. Tokat	13.7
		19. Niğde	13.8
		20. Konya	14.4

İller arasındaki büyük eşitsizlikleri sergileyen yukarıdaki karşılaştırmalar, ülke genelinde ve bölgelerde ortaokul ve lise (genel+meslek) kademelelerinde nüfusu esas alan bir okullaşma haritası bulunmadığını ortaya koymaktadır. Kız okullaşma oranlarının birçok ilimizde çok düşük olması, bazı yörelerde kadın hakları, özellikle kızların eğitimi bakı-

mından büyük eşitsizlikler yaratıldığını, arayı kapayabilmek için önemli çabalar harcamak gerektiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, Türkiye, nüfusunun eğitim düzeyi bakımından, dünyada *alt orta gelir grubu* ülkeler arasında bulunmaktadır (Tablo 26, sayfa 212).

Bölüm

3

Eğitimde Sayısal Gelişme ve Hedefler

Eğitimde Sayısal Gelişme ve Hedefler

Bu bölümde, nüfus faktörünün büyük baskısı altında, öğretim kademelerinde son 20 yıllık dönemde, öğrenci artışları incelenecek ve eğitimdeki sayısal gelişme diğer ülkelerle karşılaştırmalı olarak ortaya konacaktır.

Sayısal gelişmeler, aşağıdaki sıra ile ekler arasında yer alan tablolarda gösterilmiştir:

Tablo 27: Okul öncesinden, lise sonuna kadar resmî veya özel bütün okul türlerine göre, okul, yeni kayıt, şube, toplam öğrenci, öğretmen sayıları ile bir önceki öğretim yılı sonu toplam öğrenci, geçenler, kalanlar, başarı oranları ve mezun sayıları (yaygın eğitim kursları da dahil), ayrıntılı verileri Bakanlıkça yayınlanan en son 1988-89 öğretim yılına göre, tek bir genel döküm tablosu içinde görülebilmektedir (sayfa 214).

Tablo 28: Örgün eğitim kurumlarında Cumhuriyet boyu gelişmeler 28.1'den 28.19'a kadar numaralanan 19 tabloda özetlenmiştir (sayfa 216).

Tablo 29-32: Yükseköğretim kademesinde, biri vakıf üniversitesi olmak üzere, 29 üniversite vardır. Yurt düzeyine yayılmış devlet üniversiteleri bünyesinde 211 fakülte, 114 enstitü ve 187 yüksek okul bulunmaktadır. Bayburt ili hariç (25), bünyesinde bir yüksek öğretim kurumu olmayan il kalmamıştır. Hattâ, 26 ilçede yükseköğretim kurumu açılmıştır. Cumhuriyetten günümüze kadar yüksek öğretim kurumlarındaki gelişmeler Tablo

29 da görülmektedir (sayfa 215).

Her üniversitede, kuruluşundan günümüze, ön lisans ve lisans düzeyindeki, öğrenci ve öğretim elemanları sayıları, YÖK tarafından yayınlanan iki ayrı genel döküm tablosunda (Tablo 30 ve 31, sayfa 221-222) topluca verilmektedir. 1988-89 öğretim yılı tüm üniversite öğrenci sayıları genel dökümü, DİE tarafından tanınan en son istatistikleri kapsayan Tablo 32'dedir (sayfa 223).

Tablo 33 okullaşma oranları: Çeşitli öğretim kademelerinde çağ nüfusu, öğrenci sayıları ve okullaşma oranları, 33.1'den 33.5'e kadar numaralı 5 ayrı tabloda, genellikle son 30 yıllık dönemi yansıtacak biçimde verilmiştir (sayfa 224).

Aşağıdaki bölümlerde yapılan değerlendirmeler, bu tablolarda yer alan verilere dayalıdır.

Eğitimde Sayısal Gelişme

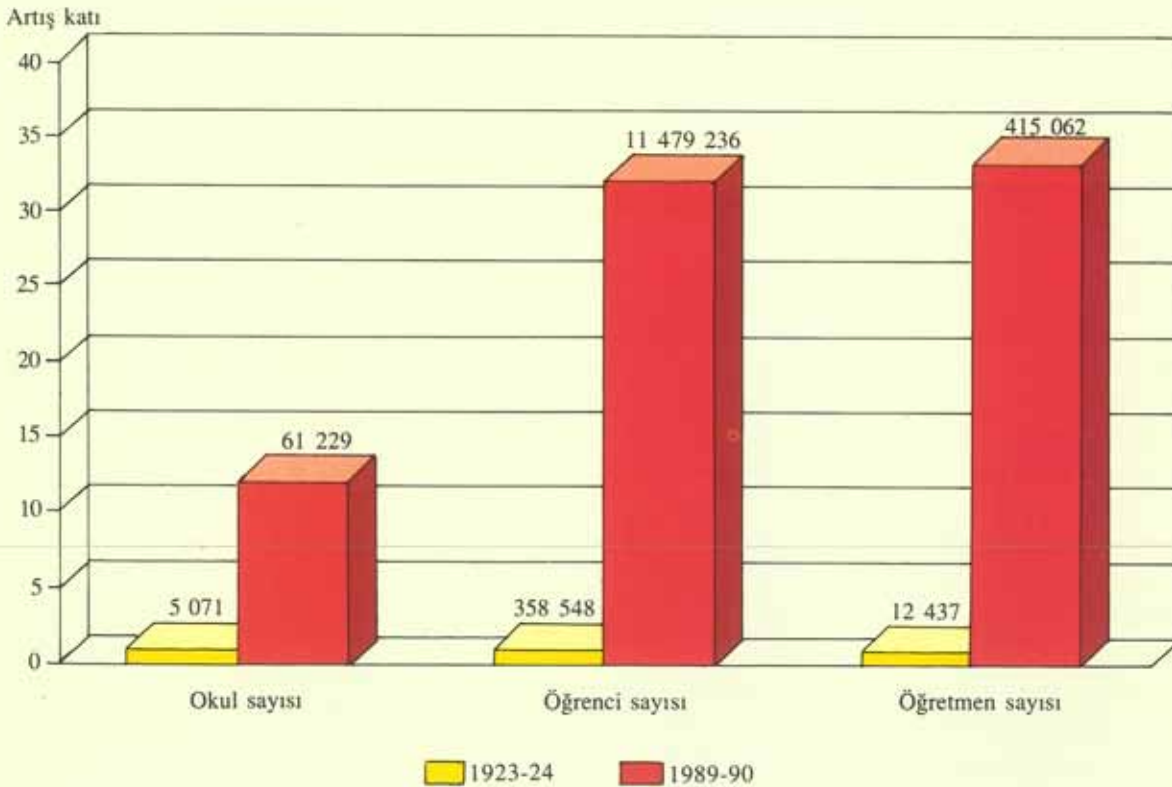
Cumhuriyet döneminde okul türlerinde çeşitli öğretim kademelerine göre, sayısal gelişmeler ve artış oranları Tablo 34, Şekil 25'te gösterilmiştir.

Tabloda görüldüğü gibi, 1989-90 öğretim yılı geçici verilerine göre, bütün kademelerde okul sayısı 61 229, örgün eğitim öğrenci sayısı 11 479 236, öğretmen sayısı 415 062'ye çıkmıştır.

Tablo 34. Cumhuriyet döneminde sayısal gelişmeler ve artış katları

Okul türü	1923 - 1924			1989 - 1990			Artış katı		
	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı
Okul öncesi	-	-	-	-	110 534	6 734	-	-	-
İlkokul	4 894	341 941	10 238	51 169	7 191 027	224 382	10.4	21.0	21.9
Ortaokul	72	5 905	796	6 357	2 280 606	47 239	88.2	386.2	59.3
Genel liseler	23	1 241	513	1 700	750 091	61 277	73.9	604.4	119.4
Meslekî-teknik liseler	64	6 547	583	1 605	542 956	44 423	25.0	82.9	76.1
Toplam	5 053	355 634	12 130	60 831	10 875 214	384 055	12.0	30.5	31.6
Yükseköğretim (Açıköğretim dahil)	9	2 914	307	398	604 022	31 007	44.2	207.2	101.0
Genel toplam	5 071	358 548	12 437	61 229	11 479 236	415 062	12.0	32.0	33.3

Kaynak: MEB

Şekil 25. Cumhuriyet döneminde toplam okul, öğrenci ve öğretmen artış katları

Kaynak: Tablo 34

Cumhuriyetin başlangıcından bugüne kadar nüfusun 4.3 defa artmasına karşılık, öğrenci 32, öğretmen 33 kat artmış; öğrenci sayısı ilkokulda 21, ortaokulda 386, genel lisede 604, meslekî ve teknik liselerde 83, yükseköğretimde 207 defa katlanmış; görüldüğü gibi eğitimde sayısal patlama olmuştur.

Sayısal patlama, son 20 yılın okullaşma oranlarındaki artışlarda (Tablo 35) görülmektedir. Bu tabloya esas olan veriler, Tablo 33.1'den 33.5'e kadar numaralı 5 tablodan alınmıştır (sayfa 224-228). Bu tablolarda ilkokul, ortaokul, genel lise, meslek liseleri ve yükseköğretim kademelerinde yıllara göre çağ nüfusu, öğrenci sayıları ve okullaşma oranları verilmektedir.

Sayısal patlama, esasen düşük olan okullaşma oranlarının artması yanında, asıl nüfus artışından kaynaklanmaktadır. Nüfus artışının rolü aşağıdaki uluslararası karşılaştırmada daha iyi görülmektedir.

Avrupa ülkelerinde ilkokul öğrenci sayılarında azalmalar:

Almanya'da	1975'te	6.4 milyondan
	1985'te	2.2 milyona inmiştir.
Yunanistan'da	1980'de	901 binden
	1984'te	889 bine inmiştir.
İtalya'da	1980'de	4.4 milyondan
	1986'da	3.5 milyona inmiştir.
Portekiz'de	1980'de	1.20 milyondan
	1985'te	1.17 milyona inmiştir.
İspanya'da	1980'de	3.6 milyondan
	1986'da	3.3 milyona inmiştir.
İsviçre'de	1980'de	567 binden
	1986'da	373 bine inmiştir.
İngiltere'de	1975'de	5.7 milyondan
	1985'te	4.2 milyona inmiştir.
Türkiye'de	1970'de	4.9 milyondan
	1989'da	7.2 milyona çıkmıştır.

Diğer Avrupa ülkelerinde, birinci bölümde açıklandığı gibi, nüfus artışı yok denecek kadar azdır. Bu nedenle, ilkokul öğrenci sayılarında, yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, önemli ölçüde azalma vardır. 1975-1985 yılları arasında Federal Almanya'da 6.4 milyondan 2.2 milyona, İngiltere'de 5.7 milyondan 4.2 milyona büyük bir azalma göstermiştir. Yunanistan, Portekiz ve İspanya'da da azalma vardır.

Oysa, Türkiye'de 1970-1989 yılları arasında ilkokul öğrenci sayısı 2.3 milyon artışla 7.2 milyona yüksel-

Tablo 35. 1970 - 1989 Yılları arasında okullaşma oranlarında artış (1)

Okullar	Yıllar	Çağ nüfusu	Toplam öğrenci	Okullaşma oran
Okul öncesi (5-6 yaş)	1988-89	2 450 000	104 000	4.2
İlkokul (7-11 yaş)	1970-71	5 716 000	4 937 000	86.0
	1980-81	6 520 000	5 691 000	87.2
	1985-86	6 218 000	5 735 000	92.2
	1988-89	6 680 000	7 059 000	105.6
Ortaokul (12-14 yaş)	1970-71	2 606 000	851 305	32.7
	1980-81	3 020 000	1 312 837	43.5
	1985-86	3 396 000	1 854 871	54.6
	1988-89	3 898 000	2 225 020	57.1
Lise (genel+meslek) (15-17 yaş)	1970-71	2 338 000	411 821	17.6
	1980-81	3 023 000	889 612	29.4
	1985-86	3 321 000	1 037 820	31.2
	1988-89	3 611 000	1 272 000	35.2
Yüksek (2) (18-21)	1970-71	2 606 000	159 231	6.1
	1980-81	3 808 000	237 369	6.2
	1985-86	4 151 000	449 414	10.8
	1988-89	4 362 000	551 000	12.6
Toplam (7-21 yaşlar)	1970-71	13 266 000	6 359 357	-
	1980-81	16 371 000	8 130 818	-
	1985-86	17 086 000	9 077 105	-
	1988-89	18 551 000	11 107 020	-

Kaynak: Tablo 33.1 ve 33.5

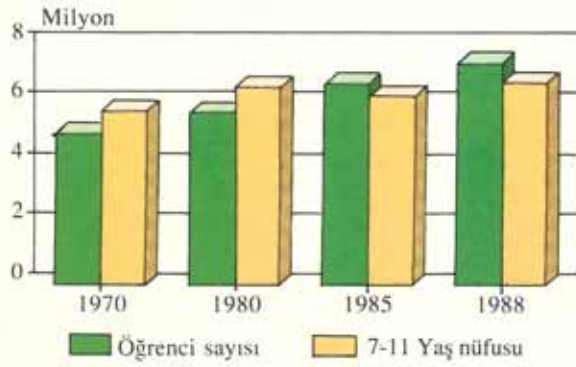
(1) Öğrenci sayıları (sayfa 224-228) yaş grubu dışındaki öğrencileri de kapsayan brüt sayılardır. Bu nedenle ilkokullarda oran yüzde 100'ün üstünde görülmektedir.

(2) Açıköğretim dahildir.

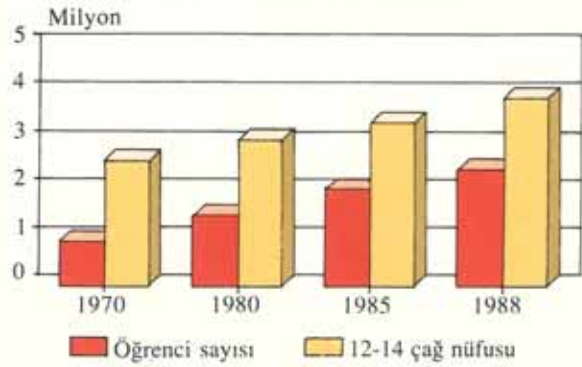
miştir. Bu artış, diğer ülkelere oranla, Türk eğitim sisteminin ne derece büyük bir nüfus baskısı altında olduğunu göstermekte ve okul sisteminin yönlendirici bir yapıda kurulması zorunluluğunu ortaya koymaktadır.

Son 20 yıllık dönemde en çok artış liselerde (genel+meslek) olmuştur: 1970'te 411 821 olan öğrenci sayısı 1988-89'da, diğer bakanlıklara bağlı okullar dahil, 1 272 000'e çıkmıştır.

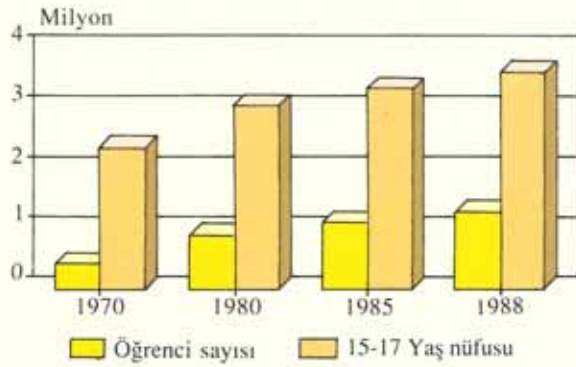
Şekil 26 A. İlkokullarda öğrenci sayısı ve çağ nüfusu gelişmeleri

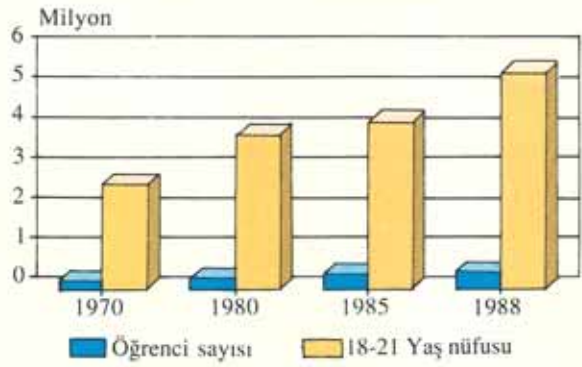
Şekil 26 B. Ortaokullarda öğrenci sayısı ve çağ nüfusu gelişmeleri

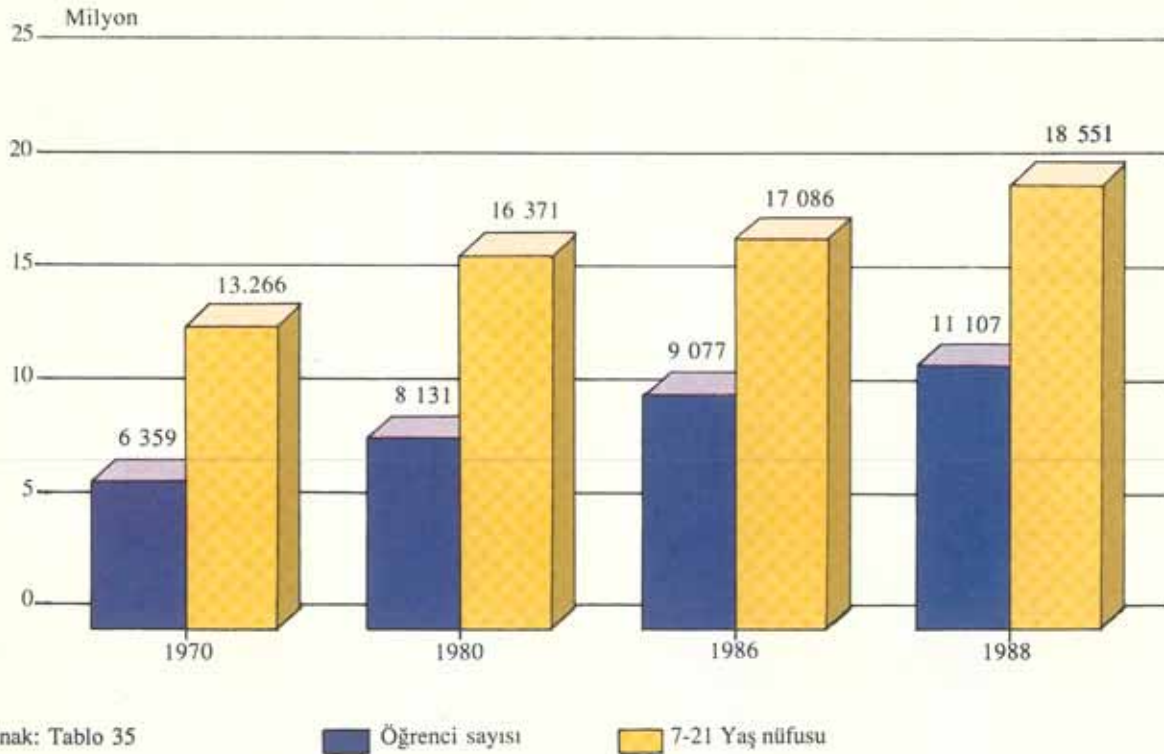
Şekil 26 C. Liselerde öğrenci sayısı ve çağ nüfusa gelişmeleri

Şekil 26 D. Yüksekokullarda öğrenci sayısı ve çağ nüfusu gelişmeleri

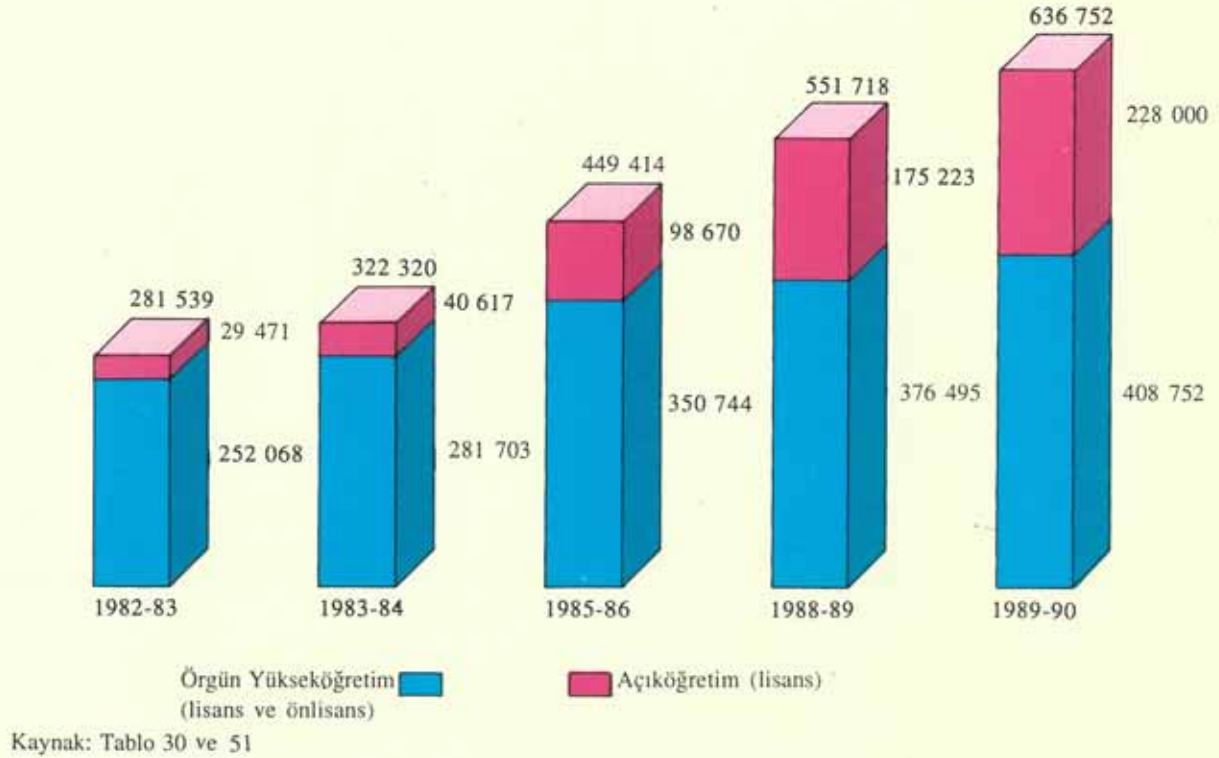

Şekil 26 E. Toplam öğrenci sayısı ve çağ nüfusu gelişmeleri

Kaynak: Tablo 35

Şekil 27. Örgün ve açık yükseköğretimde öğrenci sayıları (1982-1990)

Artış hızında liseleri ortaokullar izlemiştir: 851 bin öğrenciden 2.2 milyona yükselme olmuştur.

Yükseköğretimde lisans ve önlisans düzeyinde öğrenci sayısı (Tablo 30), açıköğretim hariç 1970'te 159 231'den 1988-89'da 376 495'e çıkmıştır. 1982-83 öğretim yılında başlayan açıköğretim iktisat ve iş idaresi lisans programlarında öğrenci sayısı 29 binden, 1988-89'da 175 223'e, 1989-90'da ise (Şekil 27), 228 bine ulaşmış, tüm yükseköğretimin yüzde 36'sını bulmuştur (26).

Üç Eğitim Piramidi

1934, 1971 ve 1988 öğretim yıllarına ait üç eğitim piramidi Şekil 28 A,B ve C'dedir. İlk ikisinde kademelere göre okula giden toplam öğrenci sayısının çağ nüfusuna oranları, üçüncüsünde ise aynı zamanda erkek ve kız ayırımına göre dağılım görülmektedir. Bu üç piramit Türk millî eğitimindeki sayısal gelişmeyi bir bakışta görmeye imkân vermektedir.

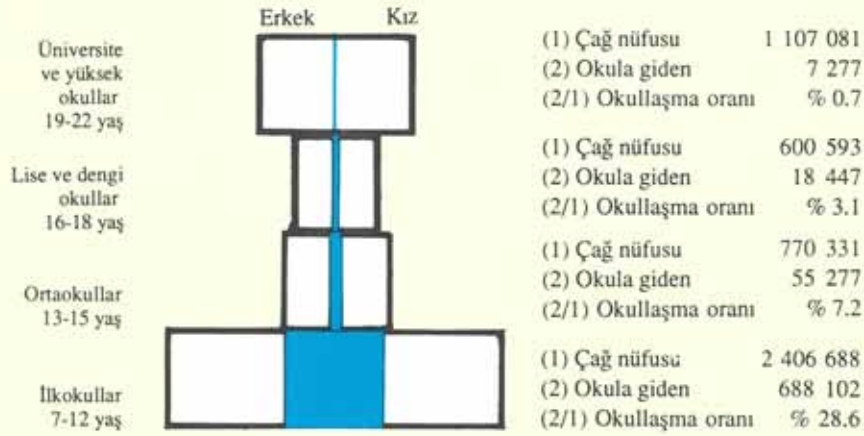
Gelişme Hedefleri

Öğrenci sayılarındaki artış, Türk toplumunun en büyük sorunudur. Demokrasiye ve kalkınmaya yapısal uyum süreci içerisinde öğrenci artışı durmayacaktır. Bir yandan, esasen düşük olan okullaşma oranları artacak, öte yandan nüfus artış hızı ve kentlere akın devam ettiği için eğitimde sayısal patlama kaçınılmaz olacaktır.

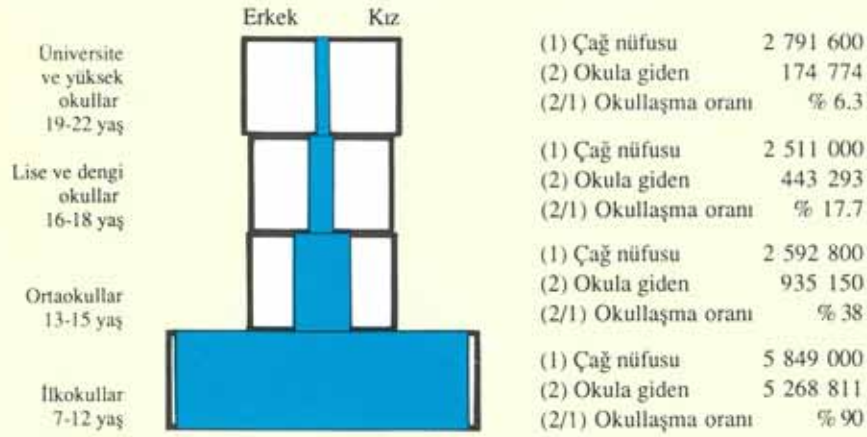
Birinci bölümde vurgulanan demokrasinin temel ilkesi fırsat eşitliği ve dengeli kalkınma ilkelerine saygılı hiçbir siyasal güç, "Ben de okul isterim, yoksa oy vermem" diyen vatandaşın bu vazgeçilmez temel insan hakkı talebine karşı duramayacaktır. "Kalite düşer" özürü, vatandaşın ısrarı karşısında, dün geçerli olmadı, yarın da olmayacaktır. Sosyal talep baskısı, öğrenci artışını sürdürecektir.

Doğum kontrolü ve aile planlaması politikalarına dayalı en iyimser tahminlere rağmen, VI. Plan sonunda (1993) 7-21 çağ nüfusu 19.3 milyon olacaktır.

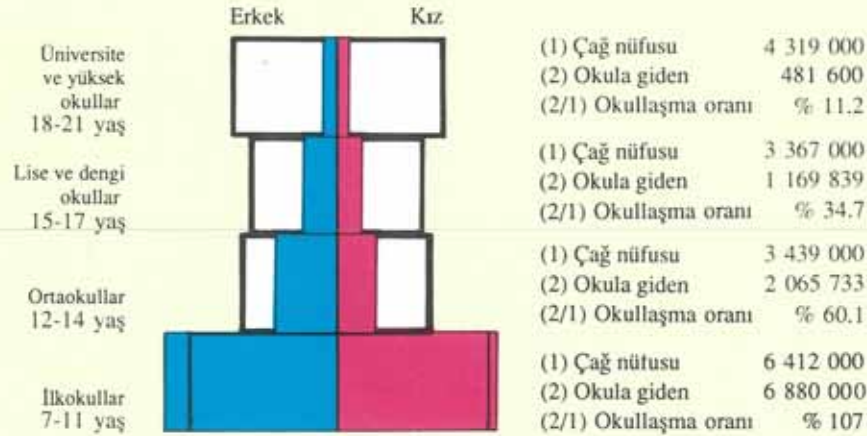
Şekil 28 A. 1935-36 öğretim yılı öğretim kademelerinde okullaşma oranı (1)

Şekil 28 B. 1972-73 öğretim yılı öğretim kademelerinde okullaşma oranı (1)

Şekil 28 C. 1987-88 öğretim yılı öğretim kademelerinde okullaşma oranı (2)

Kaynak: (1). Cumhuriyetin 50. yılında Milli Eğitimimiz, MEB yayını, İstanbul 1973
 (2) Kız-erkek okullaşma oranlarını gösterebilmek için son olarak yayınlanan 1987-88 istatistikleri kullanılmıştır.

Tablo 36. VI. BYKP hedefleri ve 1989-90 öğretim yılı gerçekleşme durumu (%)

	1989-90 Öğretim yılı		1993-94 Hedefi
	Hedef	Gerçekleşme	
Okul öncesi	5.5	4.6	11.5
İlkokul (1)	100.0	93.4	100.0
Ortaokul	65.0	57.0	80.0
Genel liseler	21.2	20.3	24.0
Meslek liseleri	16.0	14.7	21.2
Yükseköğretim	12.6	14.1 (2)	15.0

(1) Net okullaşma oranı

(2) Yükseköğretimdeki okullaşmanın % 9'u örgün öğretimdedir.

Tablo 36'da görüldüğü gibi, VI. Planda 1993 yılı için okul öncesinde yüzde 11.5, ilkökulda yüzde 100, ortaokul,

lise ve yükseköğretim kademelerinde sırasıyla yüzde 80, 45 ve 15 oranlarında okullaşma hedef alınmıştır.

Plan dönemi sonu olan 1993-94 yılında 15-17 yaş grubundaki gençlerin yüzde 45.2'sinin, yani 1 842 000 öğrencinin lise öğrenimine başlaması ve bunlardan 864 000'inin meslekî ve teknik öğretim kurumlarına devam etmesi, bunun da 432 000'inin endüstriyel teknik öğretim görmesi öngörülmektedir (Tablo 37).

Oysa, ilkökul, ortaöğretim (ortaokul ve lise) ve yükseköğretim kademelerinde gerçekleşmiş olan brüt okullaşma oranları (Tablo 23), sırasıyla,

İtalya'da (1986) 95, 74, 24.3

Yunanistan'da (1985) 104, 90, 26.2

Yugoslavya'da (1987) 95, 80, 18.6

G. Kore'de (1988) 104, 89, 36

Türkiye'de (1988) 105.6, 46, 12.4

(1993) 100, 62.6, 15'tir.

Görüldüğü gibi, Türkiye'nin 1993-94 için öngördüğü okullaşma hedefleri, bu ülkelerin yıllar önce orta ve yükseköğretimde gerçekleşmiş bulunan oranlarından çok geride kalmaktadır.

Aradaki açığı kapatabilmek için 2000 yılında daha ileri hedefler çizilmesi zorunludur. Bu konu dokuzuncu bölümde ele alınacaktır.

Tablo 37. VI. BYKP'da öngörülen hedeflere göre genel, meslekî ve teknik liselerde okutulması planlanan öğrenci sayıları

Yıllar	Çağ nüfusu (Bin)	Toplam		Genel liselerde		Meslekî ve teknik liselerde		Endüstriyel teknik öğretimde	
		Okullaşma oranı	Öğrenci sayısı	Okullaşma oranı	Öğrenci sayısı	Okullaşma oranı	Öğrenci sayısı	Okullaşma oranı	Öğrenci sayısı
		%	(Bin)	%	(Bin)	%	(Bin)	%	(Bin)
1988-89	3 611	35.2	1 272	20.5	741	14.7	531	6.7	245
1989-90	3 702	37.2	1 378	21.2	786	16.0	593	7.4	274
1990-91	3 796	39.2	1 489	21.9	832	17.3	657	8.1	307
1991-92	3 890	41.2	1 604	22.6	880	18.6	724	8.8	342
1992-93	3 991	43.2	1 726	23.3	931	19.9	795	9.5	379
1993-94	4 071	45.2	1 842	24.0	978	21.2	864	10.6	432

Kaynak : MEB

Açıklama: VI. Beş Yıllık Plan döneminde meslekî ve teknik liseler için öngörülen % 21.2 okullaşma hedefininin % 10.2'si endüstriyel teknik öğretim için ayrılmıştır. 1989-1993 yılları arasındaki beş yılda endüstriyel teknik öğretimde çağ nüfusunun her yıl % 0.7 oranında daha fazla okullaşmanın sağlanması planlanmıştır.

Bölüm

4

Nitelik Gelişmesi: Eğitimde Kalite Krizi

Nitelik Gelişmesi: Eğitimde Kalite Krizi

Birinci bölümdeki hızlı nüfus artışı ve ikinci bölümdeki düşük eğitim düzeyi, üçüncü bölümde görüldüğü gibi eğitimde sayısal patlama yaratmış; demokratik düzenimiz içinde gelişen sosyal talebin baskısı ile her yerde okul açmak, ikili öğretim yapmak, sınıf mevcutlarını arttırmak, yeni üniversite ve yüksekokullar açmak ve açıköğretime öğrenci yığmak zorunlu olmuştur. Bu çok hızlı sayısal gelişme eğitimin kalitesini düşürmüştür.

Kaliteyi etkileyen faktörler pek çoktur. Bunların hepsini incelemek bu kitaba sığmayacağı gibi amaç da

bu değildir. Burada önemli olan, çözüm yollarını bulabilmek için, sorunların kaynağına inmektir. Kaynağa inebilmek için de, kuşkusuz, önce önemli sorunlardan hiç olmazsa bazılarının incelenmesi gerekmektedir. Bu bölümde incelenecek sorunlar şunlardır: İkili öğretim sorunu, kalabalık sınıflar sorunu, okul yapıları sorunu, programlar ve eğitim araçları sorunu, başarı sorunu, öğretmen sorunu. Bu sorunların ortak noktası ve kaynağı, daha sonra altıncı, yedinci ve sekizinci bölümlerde ele alınacaktır.

Tablo 38. İl ve ilçe merkezleri ile köylerdeki okulların öğretim şekline göre dağılımı (1987-1988)

Yerleşim birimi	İlkokul				Ortaokul (1)				Genel lise (2)			
	İkili	(%)	Normal	Okul Sayısı	İkili	(%)	Normal	Okul Sayısı	İkili	(%)	Normal	Okul Sayısı
Şehir	4209	71	1750	5959	971	56	762	1733	504	50	504	1008
Köy	7470	17	37069	44539	237	6	2892	3129	72	22	257	329
Toplam	11679	23	38776	50455	1208	25	3654	4862	576	43	761	1337

Kaynak: DPT. VI. BYKP Öncesinde Gelişmeler, sayfa 364

(1) Resmî genel ortaokul

(2) Resmî genel lise

İkili Öğretim Sorunu

İl ve ilçe merkezleri ile köylerdeki okulların ikili öğretime göre dağılımı Tablo 38'de gösterilmiştir.

İkili öğretim yaygın bir hal almıştır. İlkokulların kentlerde yüzde 71'inde, köylerde yüzde 17'sinde ikili öğretim yapılmaktadır. Kentlerde 1733 ortaokulun 971'inde ikili öğretim vardır. En çok liselerdedir: kentlerdeki 1008 lisenin yarısı, köylerdeki 329 lisenin 72'si, bütün liselerin yüzde 43'ü ikili öğretim yapmak zorunda kalmıştır.

Bu öğretim yılı başındaki genel durum da Tablo 39'dadır.

Tablo 39. 1989-90 Öğretim yılında öğretim şekline göre okul sayısı (resmî)

Okul türü	Toplam	Normal	İkili
İlkokul	50 040	40 354	9 686
İlköğretim okulu	820	614	206
Bağımsız ortaokul	3 270	2 731	539
Genel lise	1 350	838	512
Liseye bağlı ortaokul	1 027	603	424
Ticaret liseleri	267	234	33
Toplam	56 774	45 374	11 400

Kaynak: MEB

Kalabalık Sınıflar Sorunu

İlkokul, ortaokul ve genel liselerde, şube ve öğrenci sayıları ile şube başına düşen öğrenci sayıları Tablo 40'tadır.

Sınıf mevcutları alabildiğine artmakta ve artış, Tablo'da görüldüğü gibi, her yıl gittikçe daha da büyümektedir. Ülke genelinde kentlerde ilkokullarda 1984-85'te ortalama 38 olan öğrenci/şube oranı, 1987-88'de 40'a çıkmıştır. Ortalama 51'den 54'e çıkan yığılma ile orta okullar en sıkışık durumdadır. Liselerde de Türkiye ortalamasının 46'dan 49'a çıkması acı bir gerçektir.

Nüfus akınının fazla ve gecekondulaşmanın yoğun olduğu Adana, Ankara, Bursa, Gaziantep, İçel, İstanbul, İzmir ve Konya gibi büyük kentlerde (Tablo 41) sınıf mevcutları her yıl gittikçe kabarmaktadır.

Ayrıcalıklı konumda bazı okullarda sınıf mevcutlarının 30-40'ı geçmemesine özen gösterilirken, diğer bütün okullara hiç bir sınırlama getirilememekte; sınıflara normal sayının 2-3 katı, 70-80'lere varan öğrenci yığılmaktadır.

Tablo'da görüldüğü gibi ilkokullarda en kalabalık sınıflar sırasıyla Gaziantep, Adana ve İstanbul'da; ortaokullarda Adana, İstanbul, Bursa'da; genel liselerde ise İstanbul, Adana ve Ankara'dadır.

Yığılma kaliteyi düşüren etkenlerin başında gelmektedir. Gerçekten iki öğrencinin zor oturacağı çoğu zaman eski sıralara 3-4 öğrencinin sığdırıldığı, bazılarının ayakta kaldığı, öğretmene dolaşacak yer kalmayacak derecede ağızına kadar doldurulduğu sınıflarda, en nitelikli öğretmenler bulunsa, en iyi programlar ve eğitim araçları kullanılsa dahi öğrenci-öğretmen etkileşmesi normal olarak sağlanamayacağı için kaliteli bir öğretim yapılamayacaktır. Eğitim sürecinde her öge koşullara göre değişken olabilir, fakat kaliteli bir eğitim için sınıf mevcudu değişken olamaz.

İkili öğretim ile günlük okul süresinin kısalması, çalışmanın çok erken ve çok geç saatlere sıkıştırılması, geç saatlerin verimsizliği gibi nedenler, eğitimin kalitesine olumsuz etki yapmaktadır. Bu etki, gidiş-gelişin zor olduğu yerlerde çocukların sabah gün ağarmadan, akşam gün karardıktan sonra sokaklara dökülmesi ile daha da ağırlaşmaktadır.

Sınıf mevcutlarının kabarması eğitimde kalite düşmesinin, tablolarda görüldüğü gibi kabarmanın her yıl artması ise kalitenin her yıl daha fazla düşmeye devam etmesinin en açık göstergesidir.

Gerçekten kalabalık sınıflar, eğitimde nitelik krizi yaratan ve âcil çözüm bekleyen temel sorunlardan biri olmaktadır.

Tablo 40. İlkokul, ortaokul ve genel liselerde şube ve öğrenci sayıları

Yıllar	Kent			Köy			Toplam		
	Şube	Öğrenci sayısı	Öğrenci/şube	Şube	Öğrenci sayısı	Öğrenci/şube	Şube	Öğrenci sayısı	Öğrenci/şube
<i>İlkokul</i>									
1984-85	88255	3324884	38	213164	3202590	15	301414	6527424	22
1985-86	89287	3450755	39	215577	3185103	15	304864	6635858	22
1986-87	91779	3548166	39	219516	3155729	14	311295	6703895	22
1987-88	95117	3703673	40	222144	3176631	14	317301	6880304	22
<i>Ortaokul (1)</i>									
1984-85	28632	1470589	51	9954	290471	29	38586	1761060	47
1985-86	29924	1556157	52	10114	298714	30	39638	1854871	47
1986-87	30897	1652962	53	10380	309362	30	41277	1962334	48
1987-88	32712	1769284	54	10732	321894	30	43444	2091178	48
<i>Genel lise (2)</i>									
1984-85	12066	555296	46	950	28570	30	13017	583866	45
1985-86	12541	594005	47	1080	33980	31	13639	627985	46
1986-87	12937	634924	49	1197	37746	32	14134	672670	48
1987-88	12353	656188	49	1314	41039	31	14637	697229	48

Kaynak : DPT, VI. BYKP Öncesinde Gelişmeler, sayfa 365

(1) Bağımsız ortaokullar, genel liseler ve ilköğretim okulları bünyesindeki ortaokullar.

(2) Resmî genel liseler.

Okul Yapıları Sorunu

İkili öğretim ve kalabalık sınıflar sorunu, okul yapıları, tesis ve donatım yetersizliğinin büyüklüğünü göstermektedir.

Okul yapıları ile ilgili başlıca sorunlar şöylece sıralanabilir (27):

- Bugünkü durumda okullar, çağdaş ihtiyaçlara cevap verecek fizikî yapıdan yoksundur.
- Çağdaş teknolojik yenilikler okul yapılarına yansımamıştır.
- Yatırım ödeneklerinin tahsisinde bilimsel baza oturan bütçe anahtarları kullanılmamaktadır.
- Eğitim yatırımlarının planlanması ve yürütülmesi için rasyonel ve işlerliği olan organizasyonlar kurulmamış, elverişli takip ve denetleme hizmeti sunulmamıştır.
- Yatırım programına alınan projeler, genellikle, yeterli ödenek ayrılmadığından, planlandıkları yıl ve sürede bitirilmemiştir.
- Yıllardan beri yeterince bakımı ve onarımı yapılmayan eğitim yapıları sorunu had safhaya gelmiştir.

Tablo 42'de görüldüğü gibi, ilkökul, ortaokul ve genel+meslekî liselerde halen 230 036 adet derslik mevcuttur. 40 öğrenciye bir derslik ve ikili öğretimden normal öğretime geçiş için, bugünkü durumda 62 326 yeni dersliğe ihtiyaç vardır. Bir derslik ortalama 40m² olduğuna göre toplam derslik alan ihtiyacı yaklaşık 2,5 milyon m²'dir. Bu derslik alanı kadar da (laboratuvar, resim atelyesi, yönetim binası, dolaşım alanları, depolar, ısıtma merkezi, yemekhane, dinlenme yeri, toplantı salonu, spor salonu vb.) tamamlayıcı üniteler gerektiği düşünülürse toplam olarak yaklaşık 5 milyon m² kapalı okul alanına ihtiyaç vardır. Tabloda genel liseler için gösterilen ihtiyaç dikkati çekecek derecede küçüktür. Bu nedenle öngörülen toplam m²'yi asgari ihtiyaç saymak hatalı olmaz.

Günümüzde inşaat için yaklaşık m² maliyet birimi 500 bin TL olarak kabul edilebilir. Buna göre 5 milyon m² toplam inşaat alanı, (5 000 000 x 500 000 TL) yaklaşık 2,5 trilyon TL'lık bir finansman kaynağını gerektirmektedir. Çok kaba bir hesapla çıkarılan bu meblağın, uluslararası ölçüde, yaklaşık olarak 1000 megavatlık bir hidroelektrik santrali veya 200 km.lik bir otoyol

Tablo 41. Şehirli nüfusu 300 000'den fazla olan illerde (1) şube, öğrenci ve şube başına ortalama öğrenci sayıları

	1984-1985			1985-1986			1986-1987			1987-1988		
	Şube	Öğrenci	Ö/Ş	Şube	Öğrenci	Ö/Ş	Şube	Öğrenci	Ö/Ş	Şube	Öğrenci	Ö/Ş
<i>İlkokullar</i>												
Adana	3516	154115	44	3635	161666	44	3866	172614	47	4084	182000	45
Ankara	7337	296424	40	7350	302117	41	7876	321065	41	8074	329216	41
Bursa	2278	92981	41	2383	96264	40	2514	100442	40	2643	105775	40
Gaziantep	2123	100276	47	2241	106599	48	2337	110955	47	2377	115846	49
İçel	1863	73957	40	1901	78741	41	2013	81890	41	2124	87079	41
İstanbul	14510	620126	43	14735	641710	44	15245	678843	45	15554	706470	45
İzmir	4967	193390	40	4915	199271	41	5203	209765	40	5449	218570	40
Konya	2009	106434	39	2890	109269	39	2910	114172	39	3030	119190	39
<i>Ortaokullar (2)</i>												
Adana	826	52999	64	847	56712	67	904	59193	65	961	63 188	66
Ankara	2457	141740	58	2405	146115	61	2507	151098	60	2687	159579	59
Bursa	567	33033	58	602	35913	60	608	37136	61	639	40702	64
Gaziantep	369	20552	56	392	23598	60	411	25167	61	438	26750	61
İçel	470	27839	59	543	30570	56	554	32468	59	579	34405	59
İstanbul	3815	226929	59	3860	235378	61	3948	251262	64	4037	264387	65
İzmir	1212	68557	57	1314	76579	58	1395	83533	60	1481	90590	61
Konya	600	30108	50	605	32206	53	603	33566	56	629	34800	55
<i>Genel liseler (3)</i>												
Adana	431	23754	55	437	24977	57	432	25901	60	436	25586	59
Ankara	1140	60344	53	1129	63307	56	1101	64664	58	1150	634	56
Bursa	228	11462	50	256	12722	50	270	14285	53	270	14734	55
Gaziantep	184	9269	50	197	10008	51	216	11525	53	229	11937	52
İçel	264	12603	48	281	13892	49	288	14941	52	295	15483	52
İstanbul	1495	87577	59	1480	88731	60	1554	96097	62	1540	98546	64
İzmir	630	30873	49	633	32848	52	648	34678	54	673	35670	53
Konya	301	12888	43	322	14514	45	328	16197	49	349	17128	49

Kaynak : DPT, VI. BYKP Öncesinde gelişmeler, sayfa 366

- (1) Kaza ve il merkezlerinde oturan nüfus.
- (2) Bağımsız ortaokullar, genel liseler ve ilköğretim okulu bünyesindeki ortaokullar.
- (3) Resmî genel liseler.

karşılığı olduğu düşünülürse, eğitim kalitesinin iyileştirilmesi için gerekli olan bu yatırım ihtiyacının hiç de bulunamayacak bir kaynak olmadığı görülür.

Aynı tabloda VI. Plan dönemi sonuna kadar toplam derslik ihtiyacı olarak gösterilen 147 350 adet derslik esas alınırsa toplam (147 350 x 40 m² x 2) yaklaşık 12 milyon m² kapalı inşaat alanı gerekmektedir. Toplam olarak, 1994 yılı sonuna kadar 1989 yılı fiyatı ile (12 000 000 x 500 000 TL) 6 trilyon TL'lık bir yatırım ihtiyacı doğmaktadır.

Özetle, okul yapıları ve donatım yetersizliği eğitimin niteliğini olumsuz yönde etkileyen önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir. Sorunun çözümü, hem inşaat uygulaması, hem de parasal kaynak bakımından, bugüne kadar olandan farklı bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır.

Tablo 42. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ortaöğretim kurumlarının mevcut derslik durumu ve VI. BYKP sonuna kadar derslik ihtiyacı

Okul türü	Mevcut derslik sayısı	40 öğrenciye 1 derslik ve ikiliden normal öğretime geçiş	1989-90 Plan hedefi açığı	Geçici bina yerine	1990-91 ihtiyacı	1991-92 ihtiyacı	1992-93 ihtiyacı	1993-94 ihtiyacı	Toplam ihtiyaç
Okul öncesi	4 638	—	1 160	—	1 140	1 960	2 280	2 280	9 120
İlkokul	172 540	38 844	20 215	8 707	3 165	3 165	3 165	3 165	80 426
Ortaokul	14 626	19 454	7 885	—	5 400	4 425	2 562	325	40 081
Genel lise	20 982	3 998	900	—	1 150	1 200	1 275	1 175	9 698
Meslekî lise	17 280	—	1 250	—	1 600	1 675	1 775	1 725	8 025
Toplam	230 066	62 326	31 410	8 707	12 755	12 425	11 057	8 670	147 350

Kaynak: MEB

Not: 1. Okul öncesi eğitimde 25 çocuk için bir derslik düşünülmüştür.

2. İlk, orta, lise ve dengi okullarda 40 öğrenci için bir derslik dikkate alınmıştır.

3. Yıllık derslik ihtiyaçları VI. BYKP'da öngörülen okullaşma oranlarına göre tespit edilmiştir.

Öğretim Programları ve Ders Kitapları Sorunu

• Öğretim kurumlarında çok sayıda dersi her öğrenciye zorlayan en pahalı uygulama modeli sürdürülmektedir. Ortaokul ve liselerde 13-15 dersin her öğrenciye okutulması öğretmen, derslik ve araç-gereç ihtiyacını arttırmaktadır. Ders sayıları azaltılmamış; okul programları öğrencileri ilgi ve yeteneklerine göre yönlendirecek şekilde çeşitlendirilememiştir.

• Ortaokul ve liselerde öğrencileri hayata ve iş alanlarına hazırlayan programlar geliştirilememiştir.

• İlkokul, ortaokul ve liselerde yıllardır aynı kalıp geleneksel programlar uygulanmaktadır. Programlar ve ders kitapları genellikle eskidir: Örnek olarak, ilkökul hayat bilgisi (1968), sosyal bilgiler (1968), fen bilgisi (1977), resim (1968), müzik (1968); ortaokulda matematik (1977), fen bilgisi (1977), yabancı dil (1973), resim-iş (1957); lisede matematik (1974), yabancı dil (1973), psikoloji (1967), Türk dili ve edebiyatı (1957), sanat tarihi (1957) gibi programlar gösterilebilir.

Programları yenileştirme zorunluluğu Bakanlıkça da kabul edilmektedir (28):

"Çağın teknolojik gelişimi ve çeşitli bilim alanındaki ilerlemeler paralelinde toplumumuzun değişen ve farklılaşan eğitim ihtiyaçlarına da cevap verecek şekilde her tür ve derecedeki okullarımıza ait öğretim programlarının yeni bilimsel ve teknolojik gelişmelere yer vermek suretiyle geliştirilmesi ve yenilenmesi gerekmektedir."

• Yasa hükmü olduğu ve esasları IX. Milli Eğitim Şûrası'nda kararlaştırıldığı halde (29) ilkökul ve ortaokul programları 8 yıllık temel eğitim içinde kaynaştırılmış bir bütün halinde yeniden düzenlenememiştir.

• Müfredat programı ilgili branştan yetkililerin hazırladığı bir konular listesi, ders kitabı da bu listeye göre bir veya birkaç yetkilinin hazırladığı bir araç olarak devam etmektedir. Eğitim programlarının geliştirilmesi, hazırlama, deneme, değerlendirme, yenileştirme ve sü-

rekli olarak gözden geçirme evrelerini kapsayan sistemli bir çalışma gerektirmektedir. Bu görevi yerine getirebilecek güçte -bilim ve teknoloji faktöründe belirtilen- bilimsel kurumlaşma eğitim sistemimizde gerçekleştirilememiştir.

Özetle, öğretim programlarının öğrencileri ilgi ve yetenekleri ölçüsünde ve doğrultusunda yetiştirecek; onlara ezbere bilgiler aktarmak yerine öğrenmeyi öğretecek temel kavramları anlama, yorumlama ve uygulayabilme imkânı verecek; problem çözme yetenek ve davranışları ile bilimsel düşünme alışkanlığı kazandıracak; araştırma yapmayı, ekip halinde çalışmayı, konuşma, tartışma ve yazışma yolu ile iletişim kurmayı teşvik edecek biçimde yenileştirilmesi gerekmektedir.

Ders Araç ve Gereçleri Sorunu

• Okullarımız çağdaş ders araç ve gereçleri ile yeni teknolojilerden genellikle yoksundur.

• Öğrencinin genellikle tek öğrenim aracı olarak kullanıldığı ders kitapları, içerik olarak güncel, görünüm olarak çekici değildir. Bunların iyi kağıda basılmış, iyi okunabilir, cazip ve güzel eserler olması Türk millî eğitimi için halâ özlenen bir amaçtır. Bakanlık resmî yayınında belirtildiği gibi (30):

"Ders araçları arasında hiçbir zaman önemini yitirmeyen ders kitaplarının ele alınarak çağdaş hale getirilmesi mutlaka gereklidir".

• Öğretim programlarına ve ders kitaplarına uyan öğretmen kitapları yoktur.

• İlk ve ortaöğretimde kullanılan tüm ders aletlerinin yapımı için, Ankara'da 1960'lı yıllarda bir Ders Aletleri Yapımı ve Onarım Merkezi kurulmuştur. Bu merkezden yeter derecede yararlanılamamaktadır:

"Üzülerek belirtelim ki tam teşkilâtli bir kurum olan Ders Aletleri Yapım ve Onarım Merkezi'nden yeterince yararlanılamadığı bilinmektedir. Ders aracı geliştirme, üretme ve eğitimin hizmetine sunma bakımından bu merkezde yetkili uzman kişilerden oluşan bir danışma birimi kurulmasının uygun olacağını düşünüyoruz.

..... Bugün okullarımızda bulunan araç ve gereçlerin öğretmenlerimizce verimli şekilde kullanılmadığı, özellikle öğrencilere deney yaptırılmadığı, bu durumun sonucu olarak da öğrencilerin fen derslerini sevmeyeceği bilinen bir gerçektir. Bu aksaklıkları gidermek için öğretmenin çok ciddi bir programla

hizmet içinde yetiştirilmesi hiç ihmal edilmeyecek bir konudur. Bu problemin ülke genelinde çok ciddi olarak ele alınması gerekir. Öğretmen, deneyleri yapmadıkça, öğrencilere de yaptıramayacaktır. Fen öğretimi hiçbir zaman başarılı bir düzene giremeyecektir. İlk ve orta öğretimde kullanılacak öğretmene ve öğrenciye hitap eden laboratuvar kılavuzları geliştirilerek, bunlardan ilgililerin yararlanmasını sağlamak da gereklidir." (31)

• Bakanlığa bağlı olarak 1950'lerde kurulan Film, Radyo ve Televizyonla Eğitim Merkezi'nin üretip illere dağıtmakta olduğu manyetik bant, slayt, film, film şeridi, levha, flaşkart, figürin, harita gibi araçların da ihtiyaçları karşılayacak miktar ve nitelikte olmadığı bilinmektedir:

"Bu çeşit araçların yapımında da ders programlarına paralel seri halinde kitlerin hazırlanması yoluna gidilmesi ve üretilen görsel araçların eğitimdeki çağdaş gelişmelere uydurulabilmesi için Film, Radyo ve Televizyonla Eğitim Merkezi'nin organizasyonu, personel, araç-gereç, donatım yönünden çağın gereklerine uygun hale getirilmesi gereklidir" (31).

• Okul kitaplıkları yetersizdir. Mevcut kitaplar genellikle tek nüshadır. Birer örneği her öğrenciye dağıtmak suretiyle sınıfta okunup tartışılacak hemen hiçbir temel eser yoktur.

• Laboratuvarların, atelyelerin, hattâ öğretmen odasının ihtiyaç zorlaması ile sınıflara çevrildiği sık sık basına yansımaktadır.

• Toplantı, tiyatro, konferans gibi çalışmalar için gerekli olan kapalı salon okulların büyük çoğunluğunda yoktur.

• Sağlık, beslenme, ergenlik çağı sorunları, okula giriş-dönüş, müzik, oyun, boş zamanları değerlendirme genellikle ihmal edilmektedir.

• Okullar, öğrencilerin beden eğitiminde ve okul sporunun gelişmesinde birinci derecede rolü olan spor tesislerinden genellikle yoksundur. Okul ve spor kulübü ikilemi, yetenekli öğrencilerin spor çalışmalarına yönlendirilmesini ve ülkemizde sporun gelişmesini engellemeye devam etmektedir.

• Radyo ve televizyonla eğitimden yararlanma çok sınırlı kalmaya devam etmektedir. Radyoda ilkokullar için çok sınırlı sayıda İngilizce, Fransızca, Almanca dersler verilmektedir. Televizyonda ortaokul ve liselelerin bazı sınıfları için fizik, kimya, matematik, Türkçe ve İngilizce için hazırlanan sınırlı sayıda örnek dersler yayınlanmaktadır.

• Açıköğretim Fakültesi televizyon ile eğitim yapmaktadır. Bu fakültece düzenlenen iş idaresi ve iktisat

lisans programlarına 1989-90 yılında 259 bin, eğitim önlisans programlarına 22 bin, turizm eğitimi programlarına yaklaşık 20 bin, Batı Avrupa iş idaresi ve iktisat lisans programlarına 2 bin, Batı Avrupa önlisans programlarına 102 öğrenci kayıtlı bulunmaktadır (32).

Ne var ki, televizyonda halâ eğitim için ayrı bir kanal ayırlamadığından programlar normal yayın saatlerinin dışında sabahın erken ve gecenin geç saatlarına sıkıştırılmakta ve bu durum TV ile eğitimi olumsuz yönde etkilemektedir:

"Bugün eğitim teknolojisini başarı ile geliştirip kullanan ülkelerde çağdaş kitle iletişim araçlarından televizyonun ne derece güçlü bir role sahip olduğunu tartışmak bile gereksiz görülmektedir. Ancak ve ne yazık ki, ülkemizde pür televizyon olgusunun bile bazı kesimlerde halâ slogan malzemesi yapılması, ulusal TV kurumunun güncel politika kavgalarının konuları arasında ön sırayı işgal edebilmesi ve televizyon ile eğitim adı altındaki talihsiz ve temelsiz bir acele uygulamanın kötü sonuçları, bu konunun da ülkemizde yeterince ele alınıp anlaşılmasını önlemiştir." (33)

• Bilgisayar destekli deneme eğitim çalışmalarına başlanmıştır. 1988-89 öğretim yılında 11'i yabancı, 17'si yerli olmak üzere toplam 28 yazılım ve donanım firması, 50 genel, meslekî, teknik lisede uygulama yapmışlardır. 1989-90 öğretim yılında Ankara (8), İstanbul (8), İzmir (1) ve Muğla (1) olmak üzere toplam 18 genel lise, meslek lisesi ve ilkokulda yapılacak olan deneme uygulamalarına 10 firmanın katılması Bakanlıkça kabul edilmiştir. Pilot proje uygulamalarındaki yazılım geliştirilmesi, öğretmen eğitimi ve donanımın maliyeti bugünkü rayiç fiyatlarla 6 milyar TL olarak öngörülmüştür. Deneme uygulamalarında şu anda 17 genel eğitim, 18 meslekî ve teknik eğitimde olmak üzere toplam 35 dersin yazılımı gerçekleştirilmekte ve denenmektedir. Bilgisayar destekli eğitim ve bilgisayar kullanımı öğretimi, okullardaki toplam 1178 adet bilgisayar ile sürdürülmektedir.

Tablo 43. 1973-1987 Yılları arasında öğrenci akışı (ilkokula giren 1000 öğrenciden üniversiteyi bitiren)

Yıllar	Okul	Giren	Bitiren
1973-74	İlkokul	1000	975
1978-79	Ortaokul	470	321
1981-82	Lise (gen+mes.)	296	231
1984-85	Yüksek öğ.	134	77

Kaynak: MEB Brifingi, Nisan 1990, sayfa 26

mektedir.

Henüz deneme aşamasında olan ve büyük parasal kaynak gerektiren bu çalışmalarda zaman kaybına ve ısrafa yer verilmemesi ve uygulamada okullar arasında eşitsizlikler yaratılmaması için konunun her bakımdan incelenerek bütçeyi de içeren akılcı bir genel uygulama planının hazırlanmasına ve bu planın kamuoyuna açıklanmasına ihtiyaç vardır.

Özetle, Türk eğitim sistemi öğretim programları ve eğitim araçları açısından, bilim ve teknolojideki çağdaş gelişmelerin çok gerisinde kalmaktadır. Kalıplaşmış geleneksel öğretim programları ile yetersiz eğitim araçları yıllardan beri önemli değişikliğe uğramadan kullanılmaya devam edilmektedir. Programlar ve eğitim araçları açısından eğitim sistemi, bilim ve teknoloji faktöründen yeterince etkilenmemiş ve Türk toplumu değişmeye uyumun en etkili aracından yoksun kalmıştır.

Verimlilik Sorunu

Yukarıdaki öğrenci akış tablosu, normal süresi içinde sınıfta kalmadan öğretim kademesini bitiren öğrenci sayısı hakkında genel bir fikir vermektedir. 1973-74 öğretim yılında, ülke genelinde, ilkokula başlayan 1000 öğrenciden (Tablo 43),

- 5 yıl sonra 975'i ilkokulu bitirmiş,
- 1987-88'de 470'i ortaokula girmiş,
3 yıl sonra 321'i ortaokulu bitirmiş,
- 1981-82'de 296'sı liseye girmiş,
3 yıl sonra 231'i liseyi bitirmiş,
- 1984-85'te 134'ü yükseköğretime girmiş,
nihayet 77'si 1987-88'de yükseköğrenimini bitirmiştir.

Sınıfta Kalanlar

Son 5 yıllık plan döneminde ilkokul, ortaokul ve genel liselerde sınıfta bırakılan öğrenci sayıları Tablo 44 ve Şekil 29 A,B ve C'de gösterilmiştir.

Son 5 yılda ilkokullarda 2.7 milyon çocuk sınıfta bırakılmıştır. Her 100 çocuktan 8'i başarısız sayılmıştır.

Ortaokullarda başarısızlık oranı, ilkokulun 3 katıdır. Sınıfta kalanların sayısı her yıl artmıştır: 1983-84'te 341 bin öğrenci sınıfta kalmış iken, bu sayı 1987-88'de 546 bin'e yükselmiştir.

Tablo 44. V. Plan döneminde ilkökul, ortaokul ve genel liselerde başarı durumu (*)

Okul türü	1983-84	1984-85	1985-86	1986-87	1987-88	Plan dönemi toplamı
<i>İlkokullar</i>						
sınıfta kalan	597 583	552 728	539 074	519 023	505 365	2 713 773
toplam öğr.	6 365 764	6 443 215	6 537 445	6 578 989	6 609 856	
kalan/top. (%)	9	9	8	8	8	
<i>Ortaokullar</i>						
sınıfta kalan	340 994	491 723	511 125	585 849	545 813	2 475 504
toplam öğr.	1 600 641	1 695 207	1 770 281	1 865 792	1 944 655	
kalan/top. (%)	21	29	29	31	28	
<i>Liseler</i>						
sınıfta kalan	107 421	165 863	169 443	203 612	196 491	842 830
toplam öğr.	523 911	550 192	593 004	636 057	697 227	
kalan/top. (%)	21	30	29	32	28	
<i>Genel toplam (Kalanlar)</i>	1 045 998	1 210 314	1 219 642	1 308 484	1 247 669	6 032 107

Kaynak: MEB, DPT.

(*) Okul dışından sınava girenler dahildir.

İlkokul ve ortaokul sekiz yıllık temel eğitim dönemi-
dir. Görülüyor ki temel eğitim döneminde, son beş yılda
5.2 milyon çocuk başarısız sayılarak sınıfta bırakılmış-
tır.

Genel liselerde sınıfta kalma oranı da ortaokullarda-
ki gibidir. Sınıfta kalanların sayısı plan dönemi başlan-
gıç yılında 107 421 iken, son yılda 196 491'e çıkmıştır.

Böylece plan döneminde 6 milyondan fazla öğrenci
başarısızlıkla damgalanmış ve bu kadar genç, sıra arka-
daşlarından koparılmış, sınıfından dışlanmış, daha kü-
çük yaşlardaki çocuklar arasına itilmiş ve onlarda ken-
dilerine güvensizlik ve aşağılık duygusu yaratılmıştır.

Bu sonuç, her çocuğun 4 kişilik bir ailesi olduğu dü-
şünülürse, en az 5 yılda 24 milyon insanda üzüntü ve hu-
zursuzluk yaratmıştır. Başarısızlık, yalnızca sınıfta ka-
lan çocuklar ve aileleri için değil, fakat üretime geç gir-
diklerinden aynı zamanda bütün Türk toplumu için de
önemli bir ekonomik kayıp olmaktadır.

Parasal Kayıp

Bu büyük başarısızlık Türk eğitim sistemindeki ve-
rimsizliği göstermektedir. Verimsizliğin derecesini an-
lamak için parasal kaybı da ortaya koymakta yarar var-

dır.

Sınıf tekrarının neden olduğu parasal kayıp, biri bi-
rim maliyete, diğeri derslik kaybına göre olmak üzere,
iki türlü hesaplanabilir.

Birim Maliyete göre Kayıp

Daha sonra beşinci bölümde açıklanacağı gibi, top-
lam birim maliyet (kamu + özel + vazgeçme maliyeti),
1988 sabit fiyatları ile ilkökullarda 479 000 TL, ortaokul
ve liselerde ise 851 000 TL'dir. Bu rakamlar ilkökul,
ortaokul ve liselerde sınıfta kalan ve Tablo 44'te verilen
öğrenci sayıları ile çarpıldığında elde edilen toplam
ekonomik maliyet Tablo 45'te gösterilmiştir.

Görüldüğü gibi:

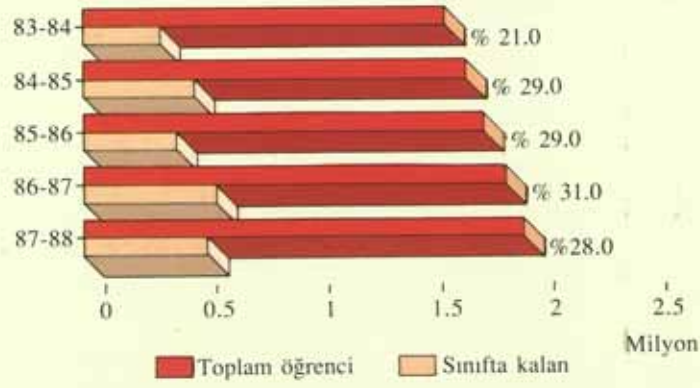
- 1987-88 öğretim yılında sınıfta kalanların toplam
ekonomik maliyeti, ilkökullarda 242, ortaokul ve lise-
lerde ise 632 olmak üzere toplam 874 milyar TL'dir. Bu
meblağ 1988 yılı MEB yatırım ödeneklerinin (308.5
milyar TL) 2.8 katıdır.

- 1983-84 ten, 1987-88 öğretim yılına kadar Beşinci
5 Yıllık Plan döneminde ise yalnızca resmî

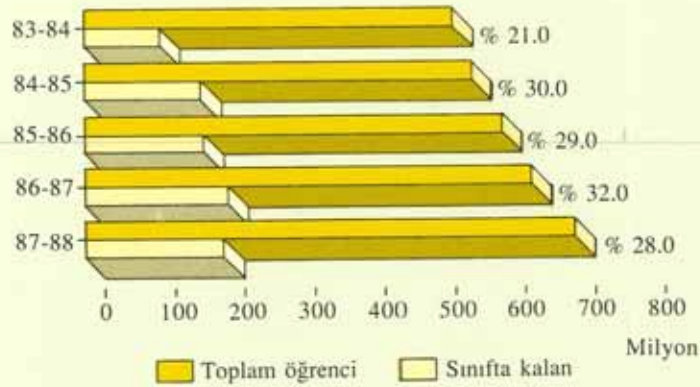
Şekil 29 A. İlkokullarda V. Plan döneminde başarı durumu

Şekil 29 B. Ortaokullarda V. Plan döneminde başarı durumu

Şekil 29 C. Liselerde V. Plan döneminde başarı durumu

Kaynak: Tablo 44

Tablo 45. İlkokul, ortaokul ve genel liselerde sınıfta kalan öğrencilerin toplam maliyeti (kamu-özel-vazgeçme maliyeti)

Yıllar	İlkokul			Genel ortaokul +Genel lise			Toplam maliyet (TL)
	Sınıfta kalan öğrenci sayısı	Birim maliyet	Toplam maliyet (TL)	Sınıfta kalan öğrenci sayısı	Birim maliyet	Toplam maliyet (TL)	
1987-88	505 365	479 000	242 milyar	742 304	851 000	632 milyar	874 milyar
V.BYKP dönemi (1983-87)	2 713 773	479 000	1.3 trilyon	3 318 335	851 000	2.8 trilyon	4.1 trilyon

Kaynak: (1) Tablo 44

(2) DPT Türkiye'de öğrenci maliyetleri 1989, sayfa 61

ilkokul+ortaokul+liselerde sınıfta kalanların topluma ekonomik maliyeti, toplam 4.1 trilyon TL'ye ulaşmaktadır ki bu meblağ da, 1988 MEB bütçesinden (1.8 trilyon TL) 2.2 kat fazladır. Başka deyişle 5 yıllık dönemde yalnızca resmî ilkök, ortaokul ve liselerde sınıfta kalan toplam 6 milyon öğrenci için toplum tarafından harcanan 4.1 trilyon TL ile 2.2 yıl MEB bütçesini karşılamak mümkündür. Bu miktara meslek liseleri, özel okullar ve üniversitelerdeki başarısızlık maliyetleri dahil değildir. Bu kurumlardaki başarısızlık da hesaba katıldığı takdirde, parasal kayıp daha büyük boyutlara ulaşacaktır.

Derslik Kaybı

1988-89 öğretim yılı resmî ilkokullarda başarı durumu Tablo 46'dadır. Bu tabloya göre sınıfta kalmaların sebep olduğu derslik kaybı, ortalama 40 öğrenciye bir derslik üzerinden, $1\,314\,453 / 40 \text{ öğrenci} = 32\,861$ derslik eder.

Bu sayıdaki dersliğin boş bina olarak inşaat maliyeti, yukarıda okul yapılarında kullanılan ölçütlere göre, 1.3 trilyon TL'lik yatırım gerektirir. Bu meblağ, Şekil 30'da görüldüğü gibi, 1988 MEB yatırım bütçesinin yaklaşık 4.2 katı, 1988 bütçesinin yüzde 73'üdür. Bu karşılaştırmada da son yılda sınıfta kalmaların neden olduğu derslik kaybının yatırım olarak maliyeti görülmektedir.

Hiç şüphesiz, yukardaki rakamlar gerçek bir değer ifade etmemekte, yalnızca sınıfta kalanların topluma maliyeti hakkında kabaca bir fikir vermektedir.

Gelişmiş ülkelerde öğrenci başarısızlığı yok denecek kadar azdır. Başarısızlığın görüldüğü okullarda, öğrenci velileri ile yöneticiler ve öğretmenler arasında ciddi tartışmalar olmakta ve başarısızlık nedenleri araştırılarak bunların kısa zamanda giderilmesi ve öğrencinin, genellikle sınıfta bırakılmadan, ilgi ve başarısına göre yönlendirilmesi sağlanmaktadır.

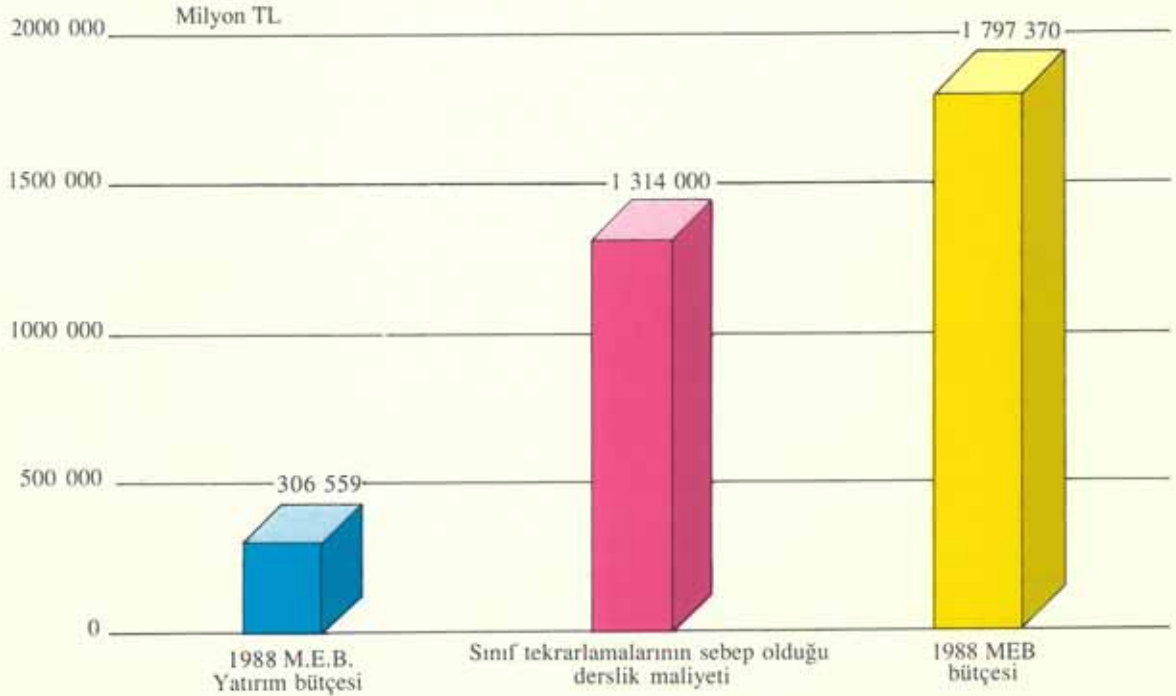
Başarıyı olumsuz yönde etkileyen nedenlerin başın-

Tablo 46. 1988-89 Öğretim yılı resmî okullarda sınıfta kalanlar

	Geçenler	Sınıfta kalanlar	Başarı oranı %
İlkokul	5 996 460	453 830	93.0
Ortaokul	1 488 791	578 461	72.0
Genel lise	462 367	186 128	71.3
Meslekî lise	380 743	96 034	79.8
Toplam	8 328 361	1 314 453	86.4

Kaynak: MEB Brifingi. Nisan 1990, s. 26

Şekil 30. 1988-89 öğretim yılı resmî okullarda sınıf tekrarının sebep olduğu derslik maliyeti ile MEB bütçesinin karşılaştırılması

Kaynak: Tablo 46

da, programlar ve öğrenci akış kurallarının okulların amaçlarına göre düzenlenmemiş ve merkezî bir kontrol ve değerlendirme sisteminin kurulmamış olması gelmektedir.

Her çocuğu, 13 dersten başarılı olmaya zorlayan eski ortaokul, yine ortaöğretimin birinci kademesi gibi devam etmektedir. Başarısız sayılanlar elenmekte ve okul dışına atılmaktadırlar. Oysa, ortaokul Millî Eğitim Temel Kanunu ile temel eğitim içine alınmıştı. Temel eğitim döneminde her çocuk, yetenek, ilgi ve ihtiyaçlarına göre yetiştirilecek, başarısız sayılan öğrencinin elenmesi ve okul dışına atılması söz konusu olmayacak, her öğrenci 8 yıllık bir temel eğitimden geçirilmek suretiyle isteği ve başarıları ölçüsünde çalışma hayatına veya üst öğrenime yönlendirilmiş olacaktır.

Liselere gelince, bu kurumlar da öğrencileri sadece yükseköğretime hazırlamakta; bunun için, seçmeliler hariç, toplam 15 dersi her öğrenciye zorlamakta; başarısız sayılanı sınıfta bırakmak veya okul dışına atmak suretiyle elemeye devam etmektedir. Oysa, yine aynı yasa

ile, ortaöğretimin toplumun ihtiyaçlarına cevap veren çeşitli programlardan oluşmuş bir sistem bütünlüğüne kavuşturulması ve öğrencilerin elenmeden yeteneklerine göre bu programlara yönlendirilmek suretiyle ya yükseköğretime ya da hem mesleğe hem de yükseköğretime veya hayata ve iş alanlarına hazırlanması öngörülmüştü. Bu sistem de kurulamamıştır. Bu konu altıncı bölümde ayrıntılı olarak incelenecektir.

Ortaokulda olduğu gibi, lisede de eğitim, öğrencileri ezberci olmaya zorlayan ve başarısız sayılanı eleyen geleneksel düzen içinde sürüp gitmektedir.

Üstelik, ülke düzeyinde merkezî bir kontrol ve değerlendirme sistemi kurulamadığından, her okul ve öğretmen tam bir serbesti içinde bırakılmıştır. Bu tutum sübjektif uygulamalara ve eğitim sistemine dışarıdan karışmalara yol açmaktadır. Nitekim ölçme ve değerlendirmenin objektif olduğuna inanmayan çok sayıda ailenin itirazı Danıştay'ca kabul edilmekte ve çok kez notlar değiştirilmektedir.

Üyesi bulunduğumuz Avrupa ülkelerinde öğrenciler genellikle yıl kaybetmeksizin yetenekleri ölçüsünde yetiştirilirken, Türkiye'de verimsizlik eğitim sisteminin doğurduğu acı bir sonuç olmakta; bu da hem milyonlarca gencin küçük yaşlardan itibaren başarısızlıkla damgalanarak toplum içinde itilmelerine ve insangücü kaybına, hem de esasen kıt olan malî kaynakların büyük ölçüde israfına yol açmaktadır.

Öğretmen Sorunu

Eğitim kalitesini doğrudan etkileyen faktörlerin başında öğretmen niteliği, öğretmen niteliğini etkileyen faktörlerin başında da öğretmen maaşlarının düşüklüğü gelmektedir. Bu bakımdan, öğretmen sorununa diğerlerinden daha geniş yer ayrılacak ve inceleme şu beş başlık altında yapılacaktır: Öğretmen yetiştirme, öğretmen ihtiyacı, sosyal statü ve hizmetiçi eğitim.

Öğretmen Yetiştirme

1973 yılında çıkarılan Millî Eğitim Temel Kanunu, öğretmen yetiştirmede yeni bir aşamanın başlangıcı olmuştur.

"Madde 43- Öğretmenlik, Devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleğidir. Öğretmenler bu görevlerini Türk millî eğitiminin amaçlarına ve temel ilkelere uygun olarak ifa etmekle yükümlüdürler. Öğretmenlik mesleğine hazırlık genel kültür, özel

alan eğitimi ve pedagojik formasyon ile sağlanır. Yukarıda belirtilen nitelikleri kazanabilmesi için, hangi öğretim kademesinde olursa olsun, öğretmen adaylarının yüksek öğrenim görmelerinin sağlanması esastır."

Bugün, öğretmenler başlıca üç kaynaktan yetiştirilmektedir: Birincisi ilkökul öğretmenini yetiştiren eğitim yüksekokulları, ikincisi ortaokullara ve liselere öğretmen yetiştirmekle görevli eğitim fakülteleri, üçüncüsü ise temel ve sosyal bilimlerde lisans diploması veren fen ve edebiyat fakülteleridir. İlkokul öğretmenini yetiştiren 2 yıllık eğitim yüksekokulları da 1990-91 öğretim yılı başında 4 yıla çıkarılmıştır. Böylece öğretmen yetiştiren bütün kurumlar üniversite içinde bütünleştirilmiş, hangi kademedede olursa olsun öğretmenlik en az lisans seviyesinde Batı standartlarına uygun bir meslek düzeyine gelmiştir.

Öğretmen yetiştiren kurumlara, geleceğin ihtiyaçları da dikkate alınarak yeterli sayıda ve nitelikte eleman yetiştirmek için konunun, yükseköğretim içinde, bugüne kadar olandan çok farklı bir yaklaşımla başlı başına bir proje olarak ele alınmasında zorunluluk vardır. Bu zorunluluk ayrıca eğitim alanında araştırmalar yapılması, her kademedeki öğretim programlarının ve eğitim araçlarının geliştirilmesi, hizmetiçi eğitimin düzenlenmesi, özellikle yeni eğitim teknolojilerinin eğitim sistemimize girmesi için gerekli malzemelerin hazırlanması gibi ihtiyaçların hızla artması karşısında daha büyük ağırlık kazanmaktadır.

Öğretmen İhtiyacı

İlk ve ortaöğretim kademelerinde

Ülke genelinde ilk ve ortaöğretim kademelerinde

Tablo 47. İlk ve ortaöğretim kademelerinde öğretmen başına düşen öğrenci sayıları

Türü	1988-89 (1)			1989-90 (2)		
	Öğrenci sayısı	Kadrolu öğretmen sayısı	Öğrenci/öğretmen oranı	Öğrenci sayısı	Kadrolu öğretmen sayısı	Öğrenci/öğretmen oranı
Okul öncesi	103 931	6 391	16	110 534	6 734	16
İlkokul	7 059 108	219 351	32	7 191 027	224 382	32
ortaokul	2 225 020	43 233	51	2 280 606	47 239	48
Genel liseler	710 021	52 830	13	750 091	61 277	12
Meslek liseleri	504 139	42 651	12	542 956	44 423	12
Toplam	10 706 150	364 461	-	10 875 214	384 055	-

Kaynak: (1) Tablo 35

(2) MEB 1990 Yılı Bütçe Konuşması, Aralık 1989, sayfa 3

Tablo 48. Çeşitli ülkelerde ilkokullarda toplam öğrenci, öğretmen sayıları ve öğrenci/öğretmen oranları

Ülkeler	Yıl	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı	Öğrenci/öğretmen
İtalya	1984	3 904 143	276 553	14
İsveç	1983	647 557	40 488	16
Yunanistan	1984	889 648	37 942	23
F.Almanya	1986	2 271 546	133 471	17
İngiltere	1985	4 296 000	244 000	18
İspanya	1985	3 483 948	137 807	25
Portekiz	1985	1 178 639	70 897	17
Bulgaristan	1986	1 089 729	62 235	18
Suudi Arabistan	1986	1 460 283	90 535	16
Pakistan	1986	7 368 130	187 425	39
Japonya	1986	10 665 404	457 767	23
Çin	1986	59 499 700	5 413 600	11
İran	1986	7 232 820	258 062	24
Irak	1986	2 920 959	123 310	24
Güney Kore	1986	4 771 722	130 142	37
Türkiye	1988	7 059 108	219 351	32

Kaynak: 1988 Unesco Statistical Yearbook, sayfa 3-84

Not: Okul süresi için bakınız Tablo 22

öğretmen başına düşen öğrenci sayıları Tablo 47'de verilmiştir.

İlkokulda ülke genelinde bir öğretmene 32 öğrenci düşmektedir. Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında bu sayı oldukça yüksek çıkmaktadır. 1988 Unesco İstatistik Yıllığı'ndan elde edilen bilgilere göre, ilkokulda, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı gelişmiş ülkelerin 26'sında 21'den az, 12 ülkede 21-30 arasındadır. Dünyada ise bu sayı 55 ülkede 21'den az, 69 ülkede 21-30 arasındadır. Bu durumda Türkiye dünya'da 124 ülkeden sonra gelen ülkeler arasında yer almaktadır.

Çeşitli ülkelerde ilkokullarda toplam öğrenci ve öğretmen sayıları ve öğrenci/öğretmen oranları Tablo 48'de gösterilmektedir.

Tabloda görüldüğü gibi, Batı Avrupa ülkelerinde oranlar 14-25 arasında değişmekte, en yüksek İspanya (25) ve Yunanistan (23) olmaktadır. Pakistan (39), Güney Kore (37) Türkiye'den sonra gelmektedir.

Türkiye'de ortaokullarda kadrolu öğretmen başına 48 öğrenci, genel liselerde ise öğretmen başına 12 öğrenci düşmektedir. Bazı öğretmenlerin hem ortaokul hem de lisede görev yaptıkları dikkate alınırsa ortaokul ve lise ortalaması olarak öğretmen başına 31 öğrenci düştüğü görülür. Diğer ülkelerde bu sayı Tablo 49'da

gösterilmiştir.

Genel ortaokul ve genel liselerde öğretmen başına öğrenci sayısı, gelişmiş Batı Avrupa ülkelerinde 10-14 arasında seyretmektedir. Bu sayı Yunanistan'da 12, Portekiz'de 13, İspanya'da 21, Pakistan, Japonya ve Çin'de 18 olmaktadır. Güney Kore bu öğretim kademesinde de Türkiye'den sonra gelmektedir. Bu sonuç Güney Kore'de sayısal patlama sonucu okullaşma oranının çok yüksek olmasından doğmaktadır.

Öğretmen ihtiyacı hakkında Milli Eğitim Bakanlığı'nda yapılmakta olan çalışmalarda, ortaokul ve genel liseler kademesinde, mevcut sınıf düzenine göre, Türkiye genelinde, bazı dallarda öğretmen fazlalığı olduğu, buna karşılık aynı dallarda bazı illerde öğretmen ihtiyacı bulunduğu, Bakanlıca kamuoyuna yapılan bir açıklamada (34) 39 bin öğretmen açığına karşı 42 bin fazlalık olduğu, dolayısıyla öğretmenlerin illere dağılımının rasyonel olmadığı görülmektedir.

Aslında mevcut duruma dayalı olarak yapılacak ihtiyaç tespiti yanıltıcı olur. Öğretmen ihtiyacını belirleyen başlıca üç faktör vardır: (1) öğretmenin doldurmakla yükümlü olduğu haftalık ders saati, (2) öğretmenin okutması gereken esas ve yardımcı dersler, (3) okuldaki sınıf sayısı ve sınıflardaki öğrenci mevcutları.

Tablo 49. Çeşitli ülkelerde ortaokul ve genel lise toplam öğrenci ve öğretmen sayıları ve öğrenci/öğretmen oranları

Ülkeler	Yıl	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı	Öğrenci/öğretmen
İtalya	1984	5 338 731	547 148	10
İsveç	1983	604 067	51 466	12
Yunanistan	1984	701 274	39 776	12
F.Almanya	1985	4 573 005	359 219	13
İngiltere	1985	4 474 000	321 000	14
İspanya	1985	3 349 211	160 723	21
Portekiz	1984	529 855	40 250	13
Bulgaristan	1986	164 107	9 637	17
Pakistan	1986	3 004 932	166 103	18
Suudi Arabistan	1986	630 251	43 420	14
Japonya	1986	11 250 252	632 432	18
Çin	1986	48 899 300	2 757 600	18
İran	1986	3 376 272	159 417	21
Irak	1986	27 039	1 169	26
Güney Kore	1987	4 011 124	120 224	33
Türkiye	1988-89	2 935 041	96 068	31

Kaynak: 1988 Unesco Statistical Yearbook.

Not: Okul süresi için bakınız Tablo 22

Gerçek öğretmen ihtiyacının belirlenebilmesi için söz konusu üç faktörün birbiriyle tutarlı olması, başka deyişle Millî Eğitim Temel Kanunu'nda da belirtildiği gibi, standartların tespiti ve okulların bu standartlara göre optimum büyüklükte kurulması ve verimli olarak işletilmesi gerekmektedir. Bu standartlar uygulanmadığı için, gerçek öğretmen ihtiyacı da belirlenememekte ve bu durum çözüm bekleyen bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Yükseköğretim Kademesinde

29 üniversitenin herbirinde son 9 yıldaki öğrenci ve öğretim elemanı sayıları Tablo 29, 30, 31 ve 32'dedir. Bu tablolardaki verilere dayalı olarak yıllara göre çıkarılan öğrenci/öğretim üyesi ve öğrenci/öğretim elemanı oranları Tablo 50'de, Ocak 1990 itibarıyla üniversitelere göre öğrenci, öğretim üyesi ve öğretim elemanı sayıları ve oranları ise Tablo 51 ve Şekil 31 ve 32'de görülmektedir.

Çeşitli ülkelerde, açıköğretim hariç, üniversite ve öteki yüksek öğretim kurumlarında öğrenci/öğretim elemanı oranları Tablo 52'dedir. Bu tabloda lisans düzeyinde en çok açıköğretim öğrencisinin Türkiye'de bulunduğu, buna karşılık açıköğretimde görevli eleman sayısının öğrenci sayısına oranla, Güney Kore'de 6 kat, İran'da 152, İngiltere'de de 140 kat daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum, Türkiye'de açıköğretimin

öğretmen kadrosu gereksiniminin en kısa zamanda karşılanması zorluluğunu vurgulamaktadır.

Ülke genelinde son yedi yıl içinde öğretim üyesi ve elemanı sayılarında büyük bir gelişme kaydedildiği görülmektedir. 1981-1988 yıllarında öğretim üyesi sayısı 5349'dan 9105'e, toplam öğretim elemanı sayısı ise 22 223'ten, 28 114'e yükselmiştir. Böylece, ülke genelinde açık öğretim hariç, öğretim üyesi başına 41, öğretim elemanı başına ise 13 öğrenci düşer duruma gelmiştir.

YÖK'ten alınan sözlü verilere göre, VI. Plan dönemi sonunda öğretim üyesi sayısının 9000'den 19 500'e, öğretim elemanının ise, 28 000'den 57 000'e çıkarılması öngörülmektedir.

Yükseköğretime öğretim üyesi yetiştirmek üzere, son 3 yılda yurtdışına 800 dolayında öğrenci gönderilmesi önemli bir aşamadır. Bu elemanları üstün başarılı olmaya özendirici ve Anadolu'nun çeşitli köşelerinde kendilerini bekleyen görev yerlerine zamanında dönme istek ve heyecanını artırıcı nitelikte yeni önlemlerin alınması gerekmektedir.

Yükseköğretimde çok sayıda öğretim üyesi gereksinimini karşılayabilmek için, bir yandan yurtdışına eleman gönderme uygulaması sürdürülürken bir yandan da yurt içinde özellikle fen ve öğretmen yetiştirme alanlarında lisansüstü eğitim kapasitesinin artırılması zorunludur. Böylece, hem daha fazla lisansüstü öğrenci yetiştirilmesi sağlanacak; hem de, yabancı öğretim ele-

Tablo 50. Yükseköğretimde öğrenci/öğretim elemanı oranları

Yıllar	Öğrenci sayısı (örgün öğretim)	Öğretim elemanı sayısı	Öğretim üyesi sayısı (prof.+doç.+yrd.doç.)	Bir öğretim elemanına düşen öğrenci sayısı	Bir öğretim üyesine düşen öğrenci sayısı	Öğrenci sayısı (1)
1981-82	226 637	22 223	5 349	10.2	42.4	13 776
1983-84	281 703	20 333	6 826	13.8	41.3	40 617
1984-85	332 729	21 949	7 186	15.2	46.3	65 456
1985-86	350 744	22 968	7 260	15.3	48.3	98 670
1986-87	357 796	24 382	7 767	14.7	46.1	123 804
1987-88	362 042	27 196	8 931	13.3	40.5	133 139
1988-89	376 495	28 114	9 105	13.4	41.3	175 223
1989-90	408 752	20 272	10 273	20.2	39.8	228 000

Kaynak: Tablo 30 ve 31

(1) Oranlara dahil değildir.

Tablo 51. Üniversitelere göre öğrenci, öğretim üyesi, öğretim elemanı sayıları ile öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayıları (Ocak 1990)

Üniversiteler	Öğrenci sayısı	Öğretim üyesi	Oran	Öğretim elemanı	Oran
Akdeniz	8 304	165	50.3	514	16.1
Anadolu	17 200	368	46.7	1 086	16.7
Ankara	30 725	1 054	29.1	2 685	11.4
Atatürk	15 035	317	47.4	1 139	13.2
Bilkent	4 266	65	65.6	259	16.4
Boğaziçi	7 646	201	38.0	601	12.7
Cumhuriyet	5 917	126	46.9	596	10.2
Çukurova	13 747	329	41.7	989	13.9
Dicle	7 913	160	49.4	713	11.0
Dokuz Eylül	23 890	452	52.8	1 410	16.9
Ege	17 528	623	28.1	1 672	10.4
Erciyes	7 466	159	46.9	609	12.2
Fırat	5 976	164	36.4	529	11.2
Gazi	31 597	556	56.8	2 022	15.6
Gaziantep	3 331	45	74.0	201	16.3
Hacettepe	23 175	850	27.2	2 540	9.1
İnönü	4 222	73	58.6	261	16.1
İstanbul	40 049	1 364	29.3	3 244	12.3
İstanbul Teknik	17 595	618	28.4	1 620	10.8
Karadeniz	11 862	219	54.1	720	16.4
Marmara	18 902	454	41.6	1 484	12.7
Mimar Sinan	3 481	204	17.0	426	8.1
Ondokuz Mayıs	8 589	158	54.3	560	15.3
Orta Doğu Teknik	16 422	527	31.1	1 509	10.8
Selçuk	16 659	282	59.0	1 028	16.2
Trakya	11 938	107	111.5	460	25.9
Uludağ	18 591	325	57.2	1 119	16.6
Yıldız	14 569	275	52.9	800	18.2
Yüzüncü Yıl	2 157	34	63.4	231	9.3
Toplamlar	408 752	10 273	39.8	20 272	20.2
Açıköğretim Fakültesi	228 000				
Genel toplam	636 752				

Kaynak: YÖK Brifingi. Ankara, 16 Nisan 1990, sayfa 12

manları ile desteklenmek suretiyle de olsa, öğrenci maliyetleri ülke şartlarına daha uygun olacaktır.

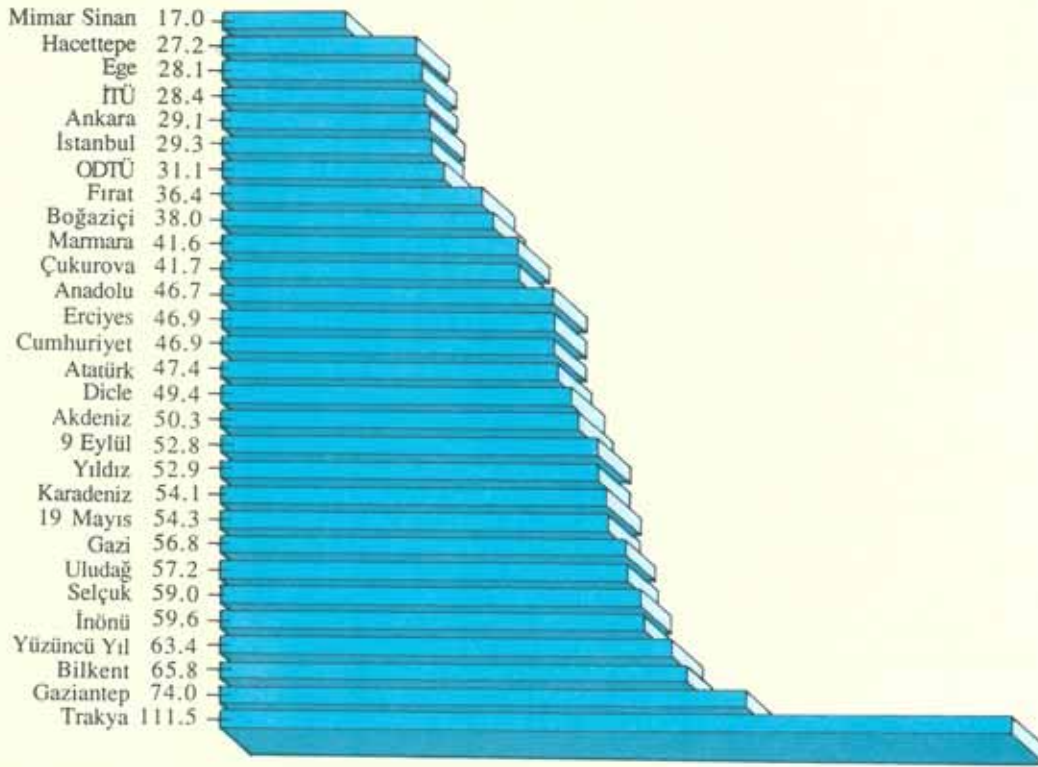
Öğretmenin Sosyal Statüsü ve Ekonomik Sorunu

Her toplumda değişime uyumu sağlayan eğitimidir; eğitimin en etkili aracı ise öğretmendir. Bu nedenle eğitim her toplumun başta gelen sorunu, öğretmen de toplumun en saygın kişisidir. Başka deyişle her toplum okulu kadar, her okul da öğretmeni kadar güçlüdür.

Böyle iken, ne acıdır ki, önceliklerin başka ekonomik alanlara kaydırılması nedeniyle, Türkiye'de öğretmenlik, bugün çekiciliğini tamamen yitirmiş bir meslek durumuna düşmüştür.

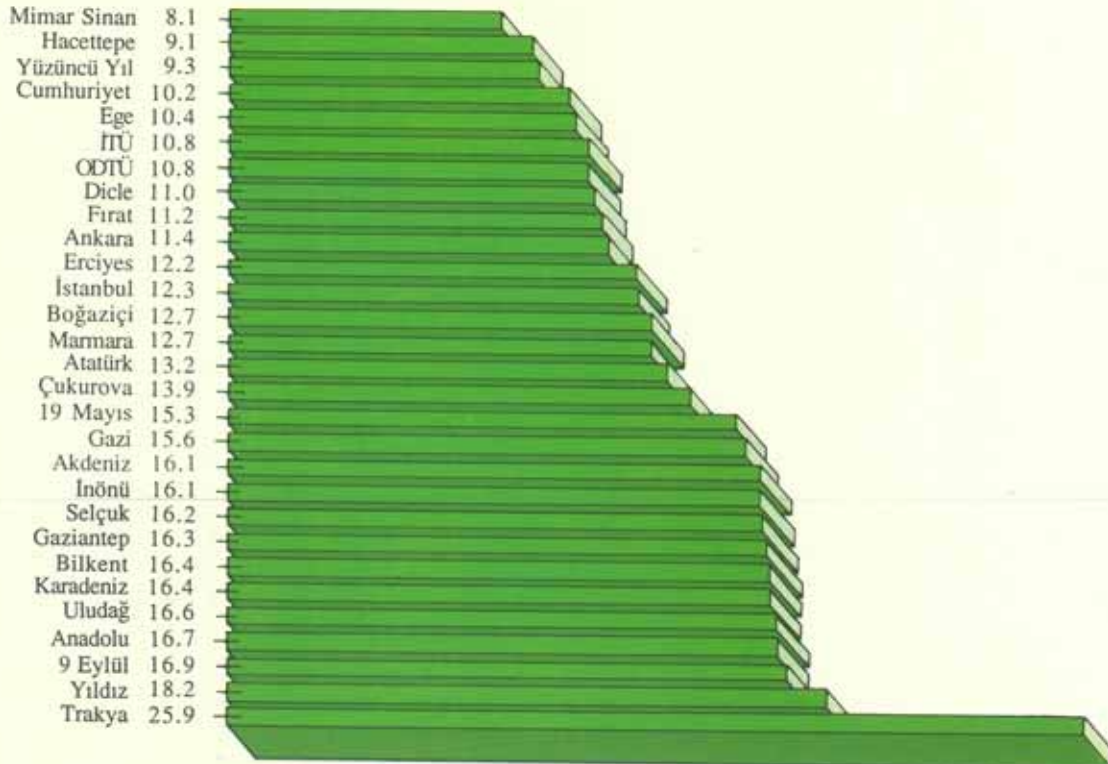
İhtiyaç karşısında, öğretmenlik formasyonu aranmaksızın kitle halinde öğretmenler ve er öğretmenler göreve çağırılmış, mektupla öğretimle veya kısa süreli hızlandırılmış programlarla yaklaşık 25 bin kişiye asaleten hem de lise öğretmenliği görevi verilmiş, nitelikli öğretmen dahi 70-80 kişilik kalabalık sınıflarda görevini yapamamanın bunalımına itilmiş, ev kirasını dahi karşılamayacak maaşla zor durumlara düşürülmüş, yurdun en ücra köşelerinde çok güç yaşam koşulları içinde sorunları ile yalnız bırakılmıştır. Sonuç olarak, hem görev koşulları ağır, hem de maddi imkânları düşük kalan öğretmenlik, gençler için, hiç de çekiciliği olmayan en geri meslekler arasına itilmiştir.

Şekil 31. Üniversitelerde öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayıları

Kaynak: Tablo 51

Şekil 32. Üniversitelerde öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayıları

Kaynak: Tablo 51

Tablo 52. Çeşitli ülkelerde ve üniversite+diğer yüksekokullar ve açıköğretimde öğrenci/öğretim elemanı sayıları ve oranları

Ülkeler	Yıl	Üniversite ve yüksekokullar			Açık üniversite		
		Öğrenci sayısı	Öğretim elemanı	Öğretim elemanı başına öğrenci	Öğrenci	Öğretim elemanı	Öğrenci/Öğretmen
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
İtalya	1986	1141127	51649	22	-	-	-
İsviçre	1985	219757	6236	12	-	-	-
Yunanistan	1984	111446	6778	16	-	-	-
F.Almanya	1984	1519050	182310	8	-	-	-
İngiltere	1984	929633	73638	13	77336	5906	13
Suudi Arabistan	1986	130924	11694	11	-	-	-
İspanya	1985	886235	46230	19	48891	510	95
Portekiz	1984	112851	11272	10	-	-	-
Bulgaristan	1986	125576	17427	7	-	-	-
Pakistan	1986	64443	3878	17	34866	70	498
Japonya	1986	2399232	248430	10	10455	559	25
Çin	1976	1976950	471111	4	-	-	-
İran	1984	215742	19569	11	3590	349	12
Irak	1983	126715	7176	18	-	-	-
Güney Kore	1986	1332455	35573	37	182329	599	304
Türkiye	89-90	408752	20272	20	228000	125	1824

Kaynak: 1. Unesco 1988 Statistical Yearbook,

2. Türkiye için: Tablo 51 ve dipnot 32.

Not: 1. (2) ve (3) numaralı sütunlara üniversite ve yüksekokullar dahil, açıköğretim hariştir.

2. (3) numaralı sütunda yalnızca öğretim üyesi değil, öğretim elemanı toplam sayısı verilmiştir.

Devlet yetkililerince çok iyi bilinen bu sorunlar, üniversitelerimizde yıllar boyu incelenerek raporlara bağ-

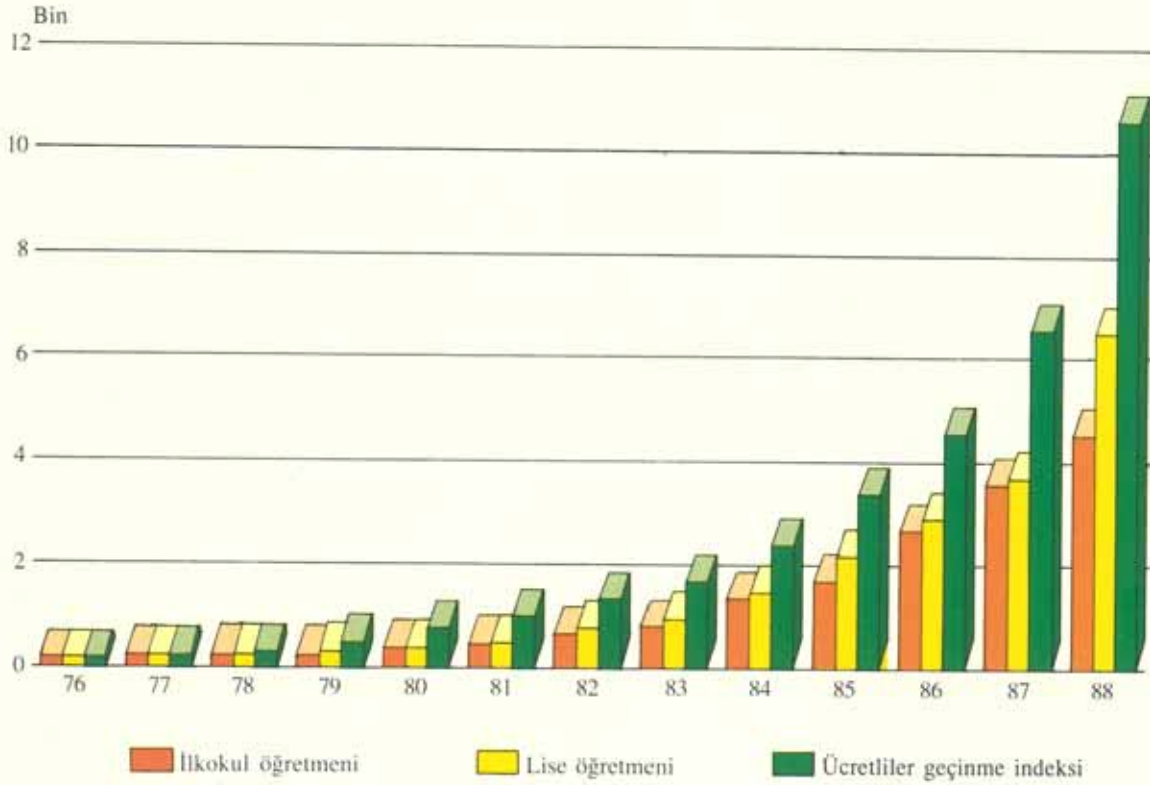
lanmış; bu raporlar, hem de Cumhurbaşkanı ve Başbakanların vaitkâr sözleriyle açılışı yapılan Millî Eğitim

Tablo 53. İTO geçinme indeksleri ile öğretmen maaşları karşılaştırması (nominal net maaş + vergi iadesi)

Yıllar	Lise öğretmeni		İlkokul öğretmeni		Ücretliler geçinme indeksi 1976=100
	Net maaş	İndeks	Net maaş	İndeks	
1976	5546	100.00	4750	100.00	100.0
1977	6828	123.12	5986	126.02	130.5
1978	7940	143.17	6955	146.42	220.6
1979	11159	201.21	5982	125.94	389.1
1980	16019	288.84	13294	279.87	683.3
1981	21739	391.98	17614	370.82	928.5
1982	37962	684.49	26863	565.54	1 248.9
1983	47614	858.53	33952	714.78	1 600.1
1984	76009	1 370.52	59115	1 244.53	2 298.7
1985	115711	2 086.39	89452	1 983.20	3 292.8
1986	155722	2 807.83	122023	2 568.91	4 465.5
1987	198872	3 585.86	165298	3 479.96	6 471.4
1988	335341	6 046.54	253442	5 335.62	10 548.5

Kaynak: Memur İşçi ve Emeklilerin Nominal Ücret Serileri (1963-1987) DPT, Yayın no 2119-SPB-411 (sayfa 63-64)

Şekil 33. Ücretliler geçinme indeksleri ile öğretmen maaşlarının karşılaştırılması

Kaynak: Tablo 53

Şûraları'na konu olmuş; ne yazık ki her defasında aynı acılar tekrarlanmış, alınan kararlar kağıt üzerinde kalmış; kalkınma planlarına giren politikalar ve tedbirler takipsiz ve kuramsal cümleler olmaktan öteye gidememiştir (35):

"Öğretmenlik mesleğinin geliştirilmesi ve öğretmen niteliğinin artırılmasına ilişkin çalışmaların sürdürülmesine rağmen bu konuda beklenen gelişmeler yeterli düzeyde olmamıştır. Öğretmen ve öğretim üyelerinin ücretlerindeki yetersizlikler, eğitimin niteliğinin yükseltilmesi ve öğretmenlik mesleğinin cazip hale getirilmesini olumsuz yönde etkilemiştir... Öğretmenlerin hizmetiçi eğitim çalışmalarına sınırlı çalışmalarla devam edilmiş, ancak bu konuda mevzuat, program ve teşkilatlanma yetersizlikleri çözüme kavuşturulamamıştır."

Öğretmenlik mesleği çekiciliğini yitirmiştir. Bunun asıl nedeni öğretmen maaşlarının yetersizliğidir.

1976-1988 yılları arasında öğretmenlerin, vergi iadesi dahil, net maaşlarındaki gelişmeler Tablo 53 ve Şe-

kil 33'te verilmektedir.

1976-1988 yılları arasında ilkökul öğretmenlerinin maaşı ortalama 53.3 kat, lise öğretmenlerinin maaşı ortalama 60.4 kat artmasına rağmen İstanbul Ticaret Odası ücretliler geçinme indeksi 105.4 kat artmıştır.

1980-1988 yılları arasında lise öğretmenlerinin maaşları, ilkökul öğretmenlerinin maaşlarına göre 21.3 puan fazla artış göstermiştir. İlkokul öğretmenlerinin maaşı aynı yıllar arasında yüzde 117.3 artarken, lise öğretmenin maaşı yüzde 138.3 artmıştır. Böylece 1988 yılı sonu itibarıyla ilkökul öğretmenin net maaşı, vergi iadesi dahil, cari fiyatlarla 253 442 lira, lise öğretmenin maaşı ise net 335 341 lira olmuştur.

Tablo 54 öğretmen aylıklarındaki düşme hakkında genel bir fikir vermek amacıyla hazırlanmıştır.

Tabloda, öğretmen aylıklarında dolar bazında 1980-1988 arasında düşmeler olduğu görülmektedir. Nitekim ilkökul öğretmeni başlangıç maaşı 1980'de 171 dolar karşılığı iken, bu miktar 1982'de 157'ye, 1984'te 124'e, 1986'da 104'e, 1988'de 148'e düşmüştür. Aynı düşme

Tablo 54. Dolar karşılığı olarak öğretmen aylıklarında gelişme

		<i>İlkokul</i>		<i>Ortaokul</i>		<i>Lise</i>		<i>Meslekî+Teknik</i>	
		<i>Maaş+ücret</i>		<i>Maaş+ücret</i>		<i>Maaş+ücret</i>		<i>Maaş+ücret</i>	
		TL	\$	TL	\$	TL	\$	TL	\$
1.3.80	Başlangıç	12 020	171	13 216	188	13 936	199	16 636	237
	5/1	13 149	187	14 748	210	15 468	220	18 108	258
	1/4	17 269	246	18 868	268	19 588	279	22 228	317
1.3.82	Başlangıç	22 477	157	26 669	186	28 019	195	33 644	235
	5/1	26 291	183	30 110	210	31 460	220	36 410	254
	1/4	37 082	259	40 913	286	42 263	295	47 213	330
1.1.84	Başlangıç	36 604	124	38 366	130	40 031	136	47 216	161
	5/1	39 511	135	44 090	150	45 755	156	51 860	176
	1/4	65 559	223	71 008	242	72 637	248	78 778	268
1.1.86	Başlangıç	60 280	104	70 071	121	72 411	125	82 629	143
	5/1	71 578	124	78 495	136	80 835	140	89 415	155
	1/4	127 002	220	134 919	234	137 259	238	145 839	253
1.1.88	Başlangıç	150 350	148	161 577	158	167 427	164	191 339	187
	5/1	164 350	161	174 117	171	179 967	176	201 417	197
	1/4	268 862	264	284 618	279	290 468	285	311 918	306
1.7.89	Başlangıç	503 633	235	507 361	236	515 461	240	548 722	256
	5/1	544 502	254	546 230	255	554 330	258	584 030	272
	1/4	830 883	387	832 611	388	840 711	392	870 411	406

Kaynak: MEB

ortaokul, lise ve meslekî-teknik okul öğretmen aylıklarında da görülmektedir. 1980-1986 yılları arasında öğretmen maaşlarındaki dolar karşılığı gerileme, yüzde 34 olmuştur.

Diğer ülkelerle karşılaştırmalı olarak öğretmen ücretleri

Tablo 55'te gösterilmektedir.

Tablo 56'da görüldüğü gibi fiyat artışlarından en çok etkilenen kesim öğretmenler olmaktadır. Üstelik, kamu personeli içinde lojman imkânlarından yararlananların

Tablo 55. Çeşitli ülkelerde öğretmen ücretleri (1.1.1988'e göre) (Dolar olarak)

<i>Ülke</i>		<i>Okul öncesi</i>	<i>İlkokul</i>	<i>Ortaokul</i>	<i>Lise</i>	<i>Meslekî teknik</i>
F.Almanya	En düşük	1329	1455	1518	1582	1645
(Hessen)	En yüksek	2025	2594	2658	2848	4240
ABD	En düşük	1428	1564	1700	1768	1768
(Illinois)	En yüksek	3035	3324	3613	3758	3758
İsviçre	En düşük	1968	2755	3150	3937	3937
	En yüksek	3150	4725	5511	6300	6300
Holanda	En düşük	1390	1390	1390	1390	1668
	En yüksek	2224	2224	2780	2780	3336
Avusturya	En düşük	1278	1278	1278	1548	1980
	En yüksek	2066	2066	2066	2975	3736
S.Arabistan	En düşük	1170	1170	1170	1170	1170
	En yüksek	2080	2340	2340	2340	2340
Türkiye	En düşük	147	147	158	164	188
	En yüksek	264	264	280	285	306

Kaynak: MEB, Bazı Ülkelerin Eğitim Sistemleri, Ankara 1988

Tablo 56. Bazı kamu personelinin maaşlarında gelişmeler (net maaş+vergi iadesi)

Yıllar	İlkokul öğretmeni	Lise öğretmeni	Profesör (sosyal bilimler)	Genel Müdür	Kaymakam	Hakim savcı	Uzman doktor	Milletvekili
1976	4 750	5 546	8 938	7 251	7 662	8 196	8 878	10 576
1980	13 294	16 019	28 212	21 174	23 510	31 159	43 007	61 647
1985	89 452	115 711	203 273	178 207	184 357	204 558	149 307	397 310
1987	165 298	198 872	423 908	386 593	362 932	491 644	264 442	865 751

Kaynak: DPT-Memur, İşçi ve Emeklilerin Nominal Ücret Serileri, Mart 1988

en sonunda öğretmen gelmektedir. Ele geçen maaş çok yerde ev kirasını bile karşılamaya yetmemektedir. Maaş yetersizliği ve konut, mesleğin çekiciliğini kaldıran iki önemli sorun olmaktadır. Hızlı enflasyon karşısında öğretmenler çok zor durumda kalmışlardır. Ek iş yapan öğretmen sayısı özellikle büyük şehirlerde artmıştır.

Son ayarlamalarla, yeni göreve başlayan ilkökul öğretmenin 1989 başında 163 bin TL olan aylık ve yan ödemesi 1990 başında 404 bin TL, birinci derecenin 4. kademesinde bulunan ilkökul öğretmenininki ise 334 bin TL iken 815 bin TL, 76 bin TL olan eğitim ve öğretim tazminatı 204 bin TL, orta öğretimde 900 TL olan ek ders ücreti 2500 TL olmuştur (36). Bunlar brüt miktarlardır. Aynı dönemde İstanbul'da Belediye temizlik işçilerinin 390 bin TL dolayında olan aylık ücretleri yaklaşık 1.2 milyon TL'ye çıkmıştır. Bu örnek, öğretmen aylıklarındaki artışın yetersizliği hakkında bir fikir vermektedir.

Maaş yetersizliği ve konut sorunu çözülmedikçe öğretmenlik mesleğini çekici kılmak ve başarılı gençleri bu mesleğe yönlendirmek mümkün olmayacaktır.

1982 ve 1986 yıllarındaki ÖSYS sınavlarında öğrencilerin öğretmenlik mesleğine yönelmeleri ile ilgili bir araştırmada (37), öğretmenlik mesleğinin gençlerimiz arasındaki saygınlığı konusunda ortaya çıkan aşğıdaki bulgular önemlidir:

- 1982 yılındaki en başarılı 10 000 öğrencinin yaptığı tercihlerin yüzde 26'sı tıp ve yüzde 67'si mühendislik dallarına aittir. 4 yıllık öğretmenlik programına yapılan tercihler yüzde 6, iki yıllık programlara ise binde 8'dir.
- Öğretmenlik programlarını kazanan 1982 yılında 13 383 ve 1986 yılında 17 984 öğrenciden hiç birinin orta

taöğretim başarı notu 100 üzerinden 80'den yukarı, yani pekiyi derecesinde değildir. Kısaca belirtmek gerekirse, 1982 ve 1986 Öğrenci Yerleştirme Sınavları'nda ortaöğretim başarı notu pekiyi sayılabilecek hiç bir öğrenci öğretmenlik mesleğine yönelmemiştir.

- 1982 Öğrenci Yerleştirme Sınavı sonuçlarına göre öğretmen yetiştiren bir yükseköğretim programını tercih edip kazanan 4468 kız ve 7780 erkek öğrenci içinde hem annesi hem de babası yükseköğretim görmüş olanlar, kızlarda 30 (% 006) ve erkeklerde sadece 13 (% 0016) kişidir. Bu sayılar, Türkiye genelinde yükseköğretim görmüş olanların erkeklerde % 3.3 kadınlarda % 1.1 oranlarıyla karşılaştırılırsa, yükseköğretim görmüş anne-babaların çocuklarını öğretmenlik mesleğine yönlendirmedikleri, başka deyişle, bu gençlerin öğretmenlik mesleğine tercihleri arasında yer vermedikleri görülür.

- Öğrenci yerleştirme sınavlarında öğretmen yetiştiren yükseköğretim programlarını tercih edip yerleşen öğrenciler mezun oldukları okul türlerine göre incelendiğinde ortaya çıkan tablo öğretmen liseleri ve öğretmenlik mesleği açısından düşündürücüdür.

Tablo 57'de görüldüğü gibi, öğretmen lisesi mezunları öğretmen yetiştiren fakültelere rağbet etmemektedir.

İlkokul öğretmeni yetiştiren eğitim yüksekokullarında öğretmen lisesi çıkışlı öğrenci oranı yüzde 7.7 iken imam-hatip lisesi çıkışlı öğrenci oranı yüzde 10.6'dır.

Eski öğretmen okulları, öğretmen liseleri olarak devam etmektedir. 1988-89 öğretim yılında 28 öğretmen lisesi bulunmaktadır. Lise kısımlarında 10 508, orta kısımlarında 9 057 olmak üzere 19 565 öğrenci vardır.

Bugünkü uygulamada öğretmen lisesi mezunlarının öğretmen yetiştiren yükseköğretim programlarına yönelmek yerine sosyal statüsü daha yüksek diğer alanları tercih ettikleri görülmektedir. Yönelmeyi teşvik amacıyla 1989 üniversite giriş sınavında ilk 10 tercih arasın-

Tablo 57. 1986 ÖYS'de öğretmenlik programlarını tercih edip yerleşen öğrenciler

Okul türü	4 yıllık eğitim fakülteleri				2 yıllık eğitim yüksekokulları			
	E	K	Top.	Top. %	E	K	Top.	Top. %
Fen liseleri	2	-	2	-	-	-	-	-
Yabancı dilde öğretim yapan liseler	99	251	350	-	-	-	-	-
Genel liseler	2621	2863	5484	3.6	2527	2595	5122	61.9
Teknik ve endüstri meslek liseleri	1621	84	1705	56.5	666	23	689	8.3
İmam-hatip liseleri	404	106	510	17.5	738	140	878	10.6
Öğretmen liseleri	322	205	527	5.2	382	258	640	7.7
Kız meslek liseleri	310	816	1126	5.4	236	704	940	11.3
Toplam	5379	4325	9704	11.6	4549	3721	8270	100

Kaynak: YÖK - ÖSYM

da öğretmen yetiştiren programlara yer verip kazanan 4010 öğrenciye burs ve yatılılık verilmesini sağlayan 3580 sayılı yasa 1989-90 öğretim yılında uygulamaya konulmuştur. Ancak, bu uygulamadan beklenen sonucun alınabilmesi için, önce öğretmenlik mesleğinde maddî durumun iyileştirilmesi ve mesleğin çekiciliğini arttıracak diğer önlemlerin alınması zorunludur. Yoksa, başarılı gençler, başka alanlara kaymanın yollarını araştırma çabalarını sürdüreceklerdir.

Özetle, öğretmenlik dün bizde, bugün bütün gelişmiş ülkelerde başarılı gençlerin heyecanla ve istekle koştukları bir meslek iken, şimdi, genellikle, başarısı ortanın altında gençlerin başka seçenekleri olmadığı için girmek zorunda kaldıkları bir meslek durumuna düşmüştür. Bu durumda öğretmen sorunu yalnızca millî eğitiminizin değil, tümüyle Türk toplumunun öncelik ve ivedilikle ele alınması gereken önemli sorunlarından biri olmaktadır.

Öğretmenin Hizmetiçi Eğitim Sorunu

Teknoloji faktöründe açıklandığı gibi, hızla değişen çağımızda, bir yandan, kitle iletişim araçları her evde herkesi en çekici programlarla etkisi altına almakta; diğer yandan, yeni eğitim teknolojileri okul duvarlarını aşmış her gence en yeni bilgi ve becerileri kendi evinde bireysel çalışma ile öğrenme imkânı vermekte ve bu imkân günden güne artmaktadır. Bu durum, mesleğe girmeden önceki bilgi düzeyi ne olursa olsun, her öğretmene, en azından kendi dalındaki yeni bilgi ve becerile-

ri zamanında edinme imkânının verilmesini zorunlu kılmaktadır. Gelişmiş ülkeler öğretmenlik mesleğini yıllar önce en az lisansüstü eğitime dayanmış ve öğretmenlerine, bilimsel ve teknik araştırmalara paralel yetiştirme ve yarışma imkânı sağlayabilmiş ülkelerdir.

Eğitimde çağdaşlaşmanın en etkili yolu öğretmene sürekli olarak yenileşme imkânı vermektir. Öğretmen toplumunda değişimin itici gücüdür. Her değişim, bu güç ölçüsünde gerçekleşir. Öğretmenin yeni bilgi ve becerilerle donatılması sağlanmadıkça toplumun çağımızdaki değişime yapısal uyumu mümkün olmaz, fizikî yatırımlar beklenen sonucu vermez.

Hizmetiçi eğitimin her öğretmene, en azından, kendi dalındaki yeni bilgi ve becerileri zamanında aktaracak, yeni eğitim teknolojilerinden yararlanma ve bunları derslerinde kullanabilme kolaylıklarını sağlayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Bu konuda kitle iletişim araçlarından geniş ölçüde yararlanmak çok büyük önem taşımaktadır.

Bu bakımdan, öğretmen yetiştirmenin önlisans düzeyine çıkarılması üzerine, daha önce 120 bin ilkökul öğretmenin açıköğretim önlisans programından yararlandırılması öğretmenlik mesleğinde kitlesel bir hizmetiçi eğitim hareketi olmuştur. Bu olumlu gelişme, bu defa, öğretmen yetiştirmenin lisans düzeyine çıkarılması üzerine, önlisans eğitiminde başarılı olan ilkökul öğretmenleri ile iki yıllık yüksekökul mezunu öğretmenlerin açıköğretim lisans tamamlama programına alınmaları yolundaki karar ile daha da ileri bir aşamaya ulaştırılmaktadır. Türk öğretmenin büyük ilgisini kazanan bu hareketin gittikçe geliştirilerek sürdürülmesi yararlı olacaktır.

Ayrıca, öğretmeni işbaşında yaşam boyu üstün başarıya özendirmek ve üstün başarılı öğretmen-den daha çok yararlanabilmek için, ona kendi dalında lisansüstü eğitim, doktora ve uzmanlık imkânı veren, ye-

ni eğitim teknolojileriyle donatılmış, Harp Akademileri'nde olduğu gibi barınma ve beslenme imkânlarına sahip, her bakımdan güçlü yeni bir kuruluşa gerek vardır. Öğretmenlik mesleğini seçen herkes, bu yeni örgütün imkânlarından yararlanabilmek için işbaşında bütün gücüyle çalışmaya ve yarışmaya yönelecektir. Millî eğitim için gerekli üst düzey yönetici ve uzman kadrolarının yetiştirileceği bu yeni örgüt, bakanlık-üniversite işbirliği ile kurulmalı ve Türk toplumunun en seçkin ve gözde kurumu olmalıdır. Konunun, Dünya Bankası ile kredi ön-

anlaşması yapılan Millî Eğitim Projesi (38) adlı bir çalışmada içinde, Bakanlıkça ele alınmış olması da bu aşamada önemli bir adım olarak görülmektedir.

Özetle, hizmetiçi eğitimin yukarıdaki gereksinimleri karşılayacak biçimde yeniden düzenlenmesi eğitimin önemli sorunlarından biri olmaktadır.

Bölüm

5

***Sorunların Ortak Noktası:
Kaynakların Yetersizliği, Mali Kriz***

Sorunların Ortak Noktası: Kaynak Yetersizliği, Mali Kriz

Eğitime Ayrılan Kaynaklar

Gayri Safi Millî Hasıla (GSMH) İçinde

GSMH içinde eğitim sektörünün payları (Tablo 58) son 20 yıllık dönemde sürekli bir düşme göstermiştir:

1972'de yüzde 3.3 olan eğitimin payı 1986'da yüzde 1.5'e, 1989'da 1.8'e inmiştir. Toplam eğitim sektörü (MEB+YÖK) ise 1971'de yüzde 4.44'ten 1980'li yıllarda yüzde 2.1'lere düşmüştür.

Toplam eğitim sektöründe son 20 yılın en düşük değeri 1986'da yüzde 2.13 olarak gerçekleşmiştir. Bu değer 1971 'de ayrılan payın yarısından daha azdır. Bu süre içinde yükseköğretimin payı hemen hemen aynı kalmış, 1985 yılından itibaren aynı oran bozulmamıştır. MEB payı 1971 yılında yüzde 3,01 iken, 1985 yılında yüzde 1.67'ye, 1986 yılında yüzde 1,57'ye, 1989'da da 1.83'e düşmüştür. Görülüyor ki, düşme MEB paylarında olmuş, YÖK payı değişmemiştir. O kadar ki, ortalama olarak bu pay yüzde 0.60'larda seyrederken 2547 sayılı YÖK kanununun ilk uygulama yılı olan 1983 yılında 0.83'e yükselmiştir.

Konsolide Devlet Bütçesi İçinde

Toplam eğitim bütçesinin konsolide bütçe içerisindeki (Tablo 59) en yüksek oranı yüzde 16.5 ile 1975 yılında gerçekleşmiş, 1979-1983 IV. Plan döneminde yüzde 12'ye kadar azaldığı yıllar olmuş, 1985-1988 arasında daha da düşerek yüzde 11'lere inmiştir:

Toplam eğitim bütçesi içerisinde MEB ve YÖK bütçelerine gelince, YÖK oranları daima yüzde 3 dolayında istikrarlı bir seyir izlemiştir. Bu da göstermektedir ki öncelik, Anayasa'da, 222 sayılı İlköğretim Kanununda ve Kalkınma Planları'nda öngörüldüğü gibi, temel eğitim ve meslekî eğitim kademelerinde değil, öğrenci artış sayıları daha az olduğu halde yükseköğretimde gerçekleşmiştir.

MEB payının en yüksek gerçekleştiği yıl yüzde 15.2 ile 1974 yılı olmuştur. III, IV ve V. Plan dönemlerinde gerçekleşme hep bu düzeyin altında kalmış ve oranlar 1985-1988 yılları arasında yüzde 8'lere kadar düşmüştür. Oranlardaki 1970-1989 arası değişimler Şekil 34'te gösterilmektedir.

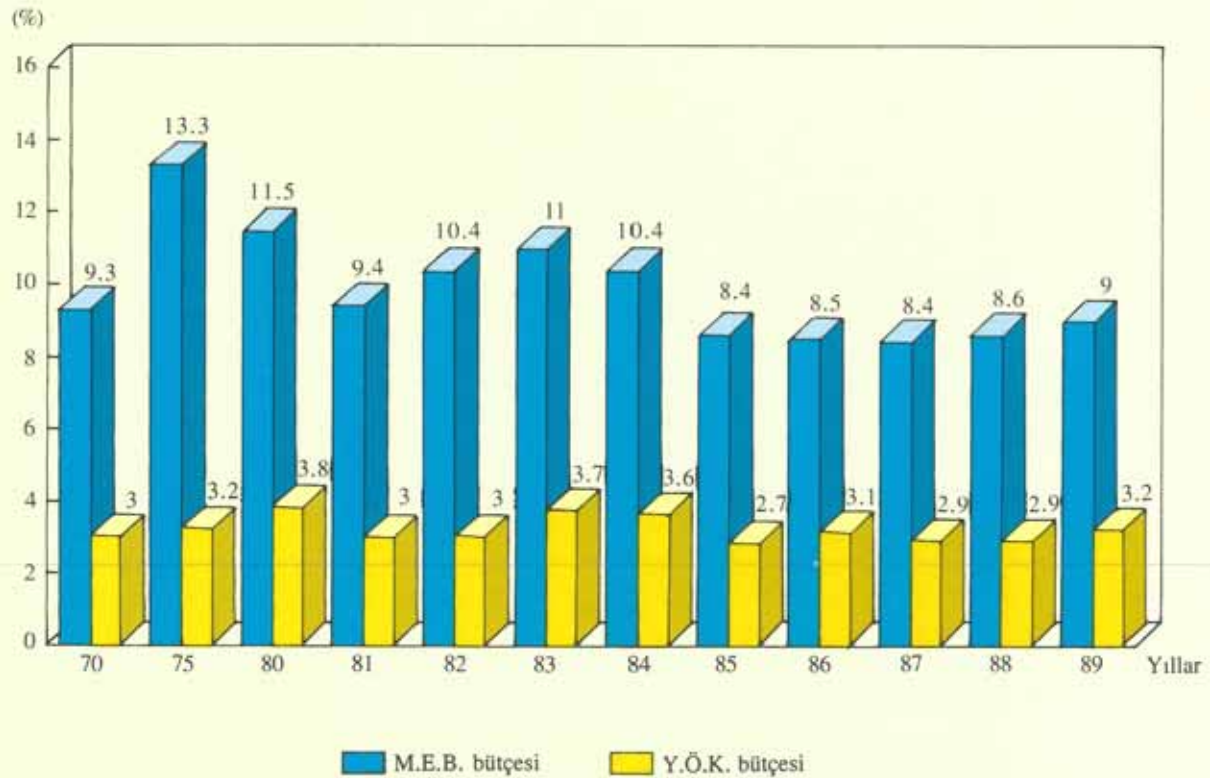
Görüldüğü gibi, MEB ve YÖK'ün payları 1970 yılında sırasıyla yüzde 9.3 ve 2,9 iken, 1989 yılında bu oranlar yüzde 9.0 ve 3.2 olmuş; başka bir deyişle 1970-1989 yılları arasında konsolide devlet bütçesi cari fiyatlarla 1100 kat büyüdüğü ve öğrenci sayısı 2.1 kat arttığı halde, eğitime ayrılan oranlarda yükselme yerine düşme görülmüştür. Harcamalar fiyat artışlarının etkisin-

Tablo 58. Gayri safi milli hasıla (GSMH) içinde eğitim sektörünün payları (%)

Yıllar	MEB'nin payı	YÖK'ün payı	Toplam
1970	2.28	0.58	2.86
1971	3.01	0.43	4.44
1972	3.28	0.58	4.36
1973	2.67	0.61	3.28
1974	2.77	0.70	3.47
1975	2.47	0.65	3.12
1976	2.99	0.68	3.67
1977	2.74	0.71	3.45
1978	1.95	0.62	2.57
1979	1.94	0.78	2.72
1980	1.89	0.65	2.54
1981	2.12	0.71	2.83
1982	2.08	0.63	2.71
1983	2.49	0.83	3.32
1984	1.85	0.64	2.49
1985	1.67	0.54	2.21
1986	1.57	0.56	2.13
1987	1.59	0.55	2.14
1988	1.74	0.61	2.35
1989	1.83	0.94	2.77

Kaynak: MEB-YÖK

Şekil 34 Konsolide devlet bütçesi içinde eğitim harcamaları

Kaynak: Tablo 59

Tablo 59. Konsolide devlet bütçesi içinde eğitim harcamaları (cari fiyatlar ile)

Yıllar	Konsolide bütçe (1)	Toplam eğitim bütçesi (2)	% (2/1)	MEB bütçesi (3)	% (3/1)	YÖK bütçesi (4)	% (4/1)
1970	29 893.2	3 658.8	12.2	2 769.3	9.3	889.5	3.0
1975	109 252.3	18 002.3	16.5	14 510.7	13.3	3 491.6	3.2
1980	770 040.3	117 597.6	15.3	88 255.5	11.5	29 342.1	3.8
1981	1 558 743.1	193 787.5	12.4	147 261.9	9.4	46 526.0	3.0
1982	1 804 708.1	242 548.7	13.4	187 657.8	10.4	54 890.9	3.0
1983	2 600 000.0	382 098.7	14.7	286 619.0	11.0	95 479.8	3.7
1984	3 285 000.0	459 742.2	14.0	341 555.5	10.4	118 186.7	3.6
1985	5 542 182.0	617 696.0	11.4	465 982.1	8.4	151 713.9	2.7
1986	7 254 111.0	841 009.5	11.6	618 523.5	8.5	222 486.0	3.1
1987	11 050 686.0	1 252 228.0	11.3	928 604.0	8.4	323 624.0	2.9
1988	20 840 000.0	2 411 816.0	11.6	1 797 372.0	8.6	614 444.0	2.9
1989	32 920 000.0	4 010 565.0	12.2	2 967 077.0	9.0	1 043 488.0	3.2

Kaynak: Tablo 60 ve 61 (sayfa 227,228)

arındırılarak sabit fiyatlarla analiz edildiğinde, konsolide devlet bütçesinin 1975-1989 yılları arasında 6.4 kat artmasına rağmen, toplam eğitim sektörü (MEB+YÖK)

harcamaları yalnızca 4.7 kat artmıştır. 1988 yılı fiyatları ile kamu eğitim harcamaları ve gelişme indeksleri Tablo 62 ve Şekil 35'te gösterilmiştir.

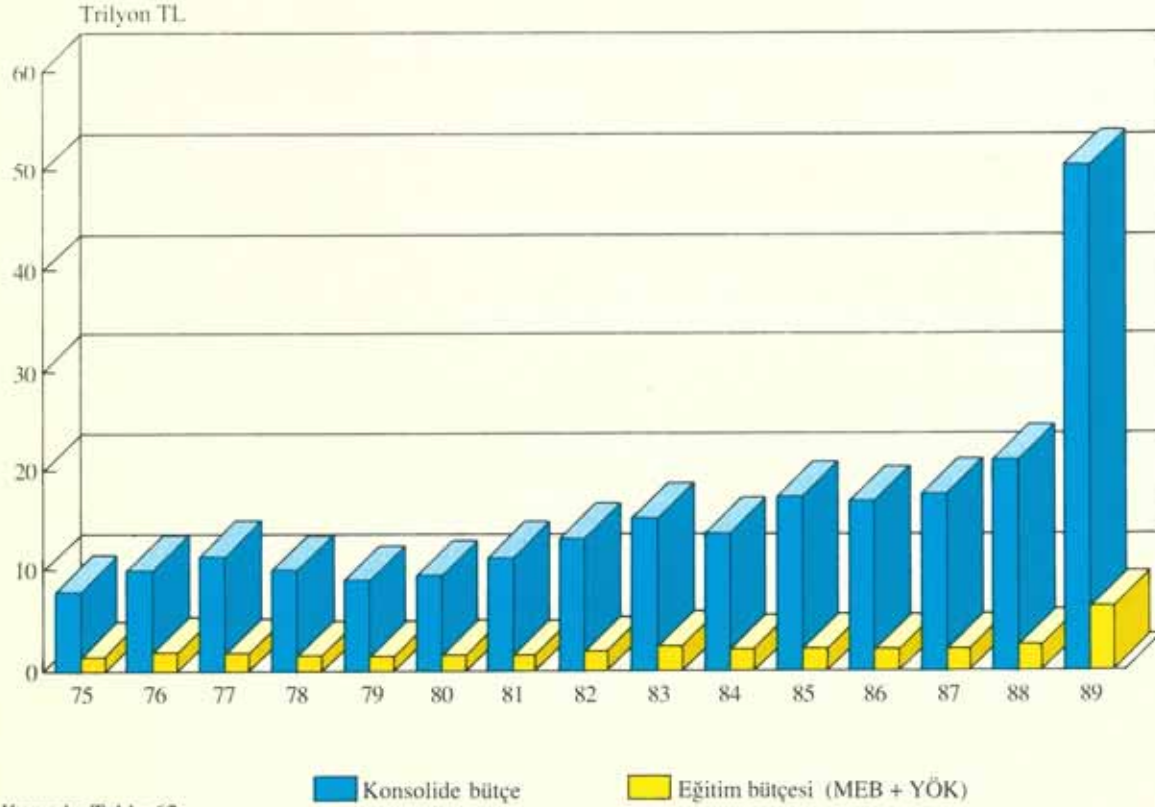
Tablo 62. Kamu eğitim harcamaları (1988 yılı fiyatları ile)

(Milyon TL)

Yıllar	Konsolide bütçe	İndeks	Eğitim bütçesi (MEB+YÖK)	İndeks
1975	7 859 913.7	100.0	1 295 129.5	100.0
1976	9 886 721.5	125.7	1 663 993.7	128.4
1977	11 294 903.0	143.7	1 548 553.4	119.5
1978	9 892 000.0	125.8	1 247 618.4	96.3
1979	886 668.0	11.3	1 277 933.6	98.6
1980	9 277 594.0	118.0	1 416 837.3	109.3
1981	11 117 996.0	141.4	1 382 224.7	106.7
1982	13 030 383.0	165.7	1 751 253.4	135.2
1983	15 133 877.0	192.5	2 224 090.2	171.2
1984	13 535 229.0	172.2	1 894 281.8	146.2
1985	17 222 443.0	219.1	1 919 502.8	148.2
1986	16 677 374.0	212.2	1 863 939.5	143.9
1987	17 482 496.0	222.4	1 981 060.0	152.9
1988	20 840 000.0	265.1	2 411 816.0	186.2
1989	50 252 380.0	639.0	6 122 127.5	472.0

Kaynak: DPT

Şekil 35. Kamu eğitim harcamaları (1988 fiyatları ile)

Uluslararası Karşılaştırmalar

Çeşitli ülkelerde GSMH ve devlet bütçesinden eği-

time ayrılan paylar Tablo 63'te görülmektedir.

Ülkemizde eğitime ayrılan paylar genellikle çok düşüktür. Afrika ülkeleri büyük bir eğitim çabası içerisinde bulunmaktadır. Bu ülkelerde GSMH ve bütçeden ayrılan paylar Türkiye'nin genellikle 2 ve 3 katına kadar çıkmaktadır. Arap ülkelerinde eğitime ayrılan paylar daha da yüksektir. Gelişmiş ülkelerde esasen yıllardan beri eğitime büyük kaynaklar ayrılmaktadır. Fransa'da 1989 yılında devlet bütçesinin yüzde 23.2'si eğitime ayrılmıştır. Gelişmiş ülkelerde nüfus artış hızının azlığı nedeniyle öğrenci artışı olmadığı ve eğitimin kalitesi esasen yüksek olduğu halde, yine de, eğitime ayrılan kaynaklar artmaya devam etmektedir. Bu durum gelişmiş ülkelerde eğitimde kalite yarışmasına verilen önemin bir göstergesidir. Devlet bütçesinde eğitime ayrılan

paylar, yüzde olarak, Türkiye ile aynı gelir düzeyinde görülen ülkelere Filipinler'de 20, Yemen'de 17, Tayland'da 21, Tunus'ta 14, Ekvator'da 33, Güney Kore gibi büyük hamle içinde olan ve okullaşma oranlarında patlama görülen bir ülkede yüzde 28.2 iken Türkiye'de toplam eğitim bütçesinin genel bütçe içindeki payı 1975'lerde yüzde 16.5'ten 1985-1988 yılları arasında yüzde 11'lere inmiş; MEB oranı ise yüzde 8'lere kadar düşmüştür.

Hızlı nüfus artışı karşısında bu oranlarda artış olması gerekirken, 1970'li yıllara göre, bir de düşme olması eğitime gerekli önemin verilmediğini ve eğitimde önemli boyutlarda malî kriz bulunduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Tablo 63. Çeşitli ülkelerde GSMH ve devlet bütçesinden eğitime ayrılan paylar

Ülkeler	Yıl	GSMH'dan	Devlet bütçesi'nden
Afrika			
Cezayir	1985	6.1	15.6
Congo	1983	5.8	10.9
Mısır	1985	5.5	11.5
Liberya	1980	5.7	24.3
Libya	1985	7.5	19.8
Togo	1983	6.2	20.8
Tunus	1982	5.5	14.2
<i>Türkiye</i>	<i>1989</i>	<i>2.7</i>	<i>12.2</i>
Amerika			
Kanada	1986	7.4	15.5
Kosta Rika	1986	5.2	20.4
Küba	1985	6.3	30.1
ABD	1983	6.7	18.1
Panama	1985	5.2	18.7
Brezilya	1985	3.3	17.2
Şili	1985	4.5	15.3
Colombiya	1986	2.9	24.7
Ekvator	1980	5.6	33.3
Venezuela	1985	6.8	21.3
<i>Türkiye</i>	<i>1989</i>	<i>2.7</i>	<i>12.2</i>
Asya			
Yemen	1980	6.2	16.9
Hindistan	1985	3.6	9.4
İran	1980	-	19.5
Fas	1986	-	16.6
Filipinler	1986	-	20.1
Güney Kore	1985	4.8	28.2

<i>Ülkeler</i>	<i>Yıl</i>	<i>GSMH'dan</i>	<i>Devlet bütçesi'nden</i>
İsrail	1984	10.2	9.2
Japonya	1985	5.1	17.9
Ürdün	1989	8.0	14.8
Güney Kore	1985	4.8	28.2
Kuveyt	1984	4.2	10.3
Malezya	1985	6.6	16.3
Suudi Arabistan	1986	10.6	11.2
Suriye	1985	6.4	11.8
Tayland	1983	3.9	21.1
<i>Türkiye</i>	<i>1989</i>	<i>2.7</i>	<i>12.2</i>

Avrupa

Belçika	1986	5.5	14.3
Bulgaristan	1986	7.1	-
Danimarka	1986	7.2	13.4
Fransa	1983	6.0	18.5
Lüksemburg	1982	6.0	16.1
Hollanda	1984	6.9	16.8
Norveç	1983	6.9	13.6
İsveç	1986	7.6	12.6
İspanya	1985	3.3	14.1
İsviçre	1984	4.9	19.7
İngiltere	1984	5.2	11.3
Portekiz	1987	4.5	-
Yugoslavya	1980	4.7	32.5
SSCB	1984	6.8	10.2
Ukrayna	1985	-	21.1

<i>Türkiye</i>	<i>1989</i>	<i>2.7</i>	<i>12.2</i>
----------------	-------------	------------	-------------

Okyanusya

Avusturalya	1985	5.6	12.8
Yeni Zelanda	1986	5.3	20.9

Tablo 64. Konsolide devlet bütçesi yatırımları içinde eğitim sektörü yatırım harcamalarının gelişimi (%)

Yıllar	MEB yatırım ödeneklerinin payı	YÖK yatırım ödeneklerinin payı	Toplam
1970	2.5	4.6	7.1
1971	2.7	4.4	7.2
1972	2.8	4.4	7.2
1973	10.0	4.3	14.3
1974	11.0	4.9	15.9
1975	10.5	4.4	14.9
1976	9.8	4.6	14.4
1977	9.4	4.1	13.5
1978	7.2	4.6	11.8
1979	8.1	4.0	12.1
1980	6.0	3.6	9.6
1981	6.0	2.9	8.9
1982	6.4	3.7	10.1
1983	6.4	4.3	10.7
1984	6.7	3.7	10.4
1985	6.1	3.5	9.6
1986	6.7	3.9	10.6
1987	7.4	4.3	11.7
1988	8.7	4.9	13.6
1989	9.8	4.9	14.7

Kaynak: Tablo 60 ve 61 (sayfa 229-230)

Yatırım Payları

1970-1988 yılları arasında konsolide devlet bütçesi toplam kamu yatırım harcamaları içinde eğitim yatırım harcamalarının payı yüzde 7-15 arasında değişmektedir. En yüksek oran 1974 yılında 15.9, son yıllarda en düşük oran ise yüzde 9.6 ile 1985 yılında olmuştur. YÖK'e ayrılan yatırım harcamaları paylarında, GSMH ve konsolide bütçe paylarında olduğu gibi, önemli bir değişme olmamıştır. Oysa, 1974 yılında MEB yatırım harcamalarının payı yüzde 11.0 iken, bu oran 1980'li yıllarda yüzde 6.0'lara düşmüş ve 1988 yılında da yüzde 8.7 olmuştur.

Yukarıda konsolide devlet yatırımları içinde görülen MEB yatırımlarındaki düşmeler, genel bütçe yatırımları ile MEB yatırımlarının karşılaştırıldığı Tablo 65'te (sayfa 231) çok daha artmaktadır. MEB yatırım ödeneklerinin genel bütçe yatırım ödeneklerine oranı 1967'de yüzde 32.3 ve 1968'de yüzde 38.4'lere çıkar-ken, bu oran, eğitim söylevlerine daha çok yer verilen

1980'de yüzde 9.6, 1981'te yüzde 11.2, 1983'te yüzde 11,8'lere kadar düşmüş, başka deyişle üçte birlere kadar indirilmiştir.

Diğer yandan bütçe kanunlarında her yıl yapılan ve yüzde 13'lere kadar varan kesintiler, yüzde 20'yi bulan ödenek blokları, K.D.V. gibi nedenlerle kullandırılmayan ödenek toplamı bazen yüzde 50 dolayına ulaşmıştır. Hızlı enflasyondan kaynaklanan maliyet artışları ve ödemelerdeki gecikmeler yüzünden planlanan yatırımları gerçekleştirme imkânları daha da daralmıştır. Bu uygulama eğitim kurumlarını büyük bir darboğaza sokmuş, sınıf mevcutlarının alabildiğine artmasına ve eğitimde nitelik krizine yol açmıştır.

Tablo 66. Milli Eğitim Bakanlığı personel harcamalarındaki gelişmeler (kesin hesap)

(Milyon TL)

Yıllar	Personel harcamaları (1988 sabit fiyatları ile)	İndeks	Personel sayısı (binkışı)	İndeks
1980	1 273 047.0	100.0	-	-
1981	1 236 483.7	97.1	-	-
1982	1 074 698.2	84.4	-	-
1983	1 242 955.2	97.6	463.8	100.0
1984	1 176 161.5	92.3	452.4	97.5
1985	1 207 227.6	94.8	467.8	100.8
1986	1 208 420.7	94.9	467.7	100.8
1987	1 440 106.0	113.1	481.8	103.8
1988	1 533 891.5	120.5	485.6	104.7
1989	-	-	489.6	105.5

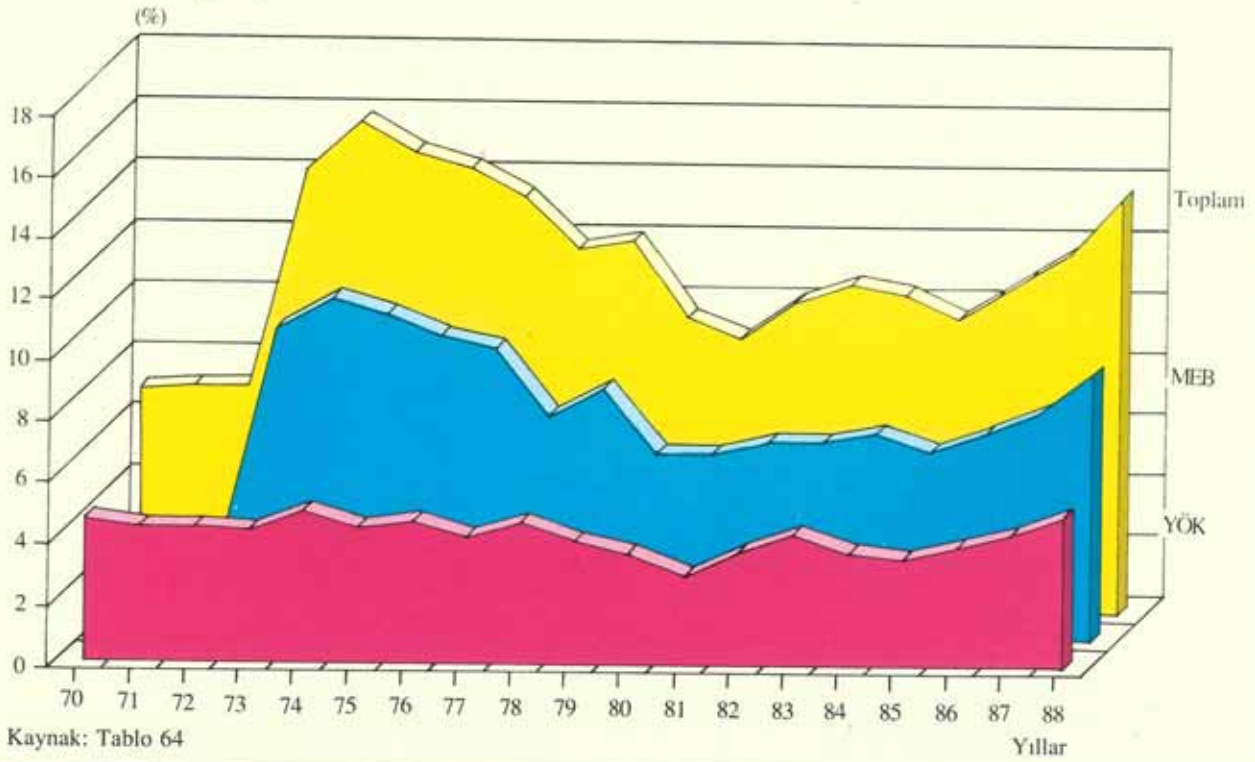
Kaynak: MEB

Tablo 67. Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinin bütçe kalemlerine göre dağılımı (%)

	1986	1987	1988	1989
Personel gid.	49.5	48.3	52.1	47.7
Diğer cariler	16.7	17.1	14.8	14.1
Yatırım	22.6	24.4	27.4	33.9
Transfer	11.2	10.2	5.3	4.3
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: MEB

Şekil 36. Konsolide devlet yatırımları içinde eğitim sektörü yatırım harcamaları gelişimi

Tablo 68. Millî eğitime halk katkıları

(Milyon TL)					
Yıllar	Halk katkısı		Yıllar	Özel idare katkısı	
	Halk katkısı sağlandığı yıl değeri	Bayındırlık Bak. 1989 yılı deflatörüne göre		Özel idare katkısı sağlandığı yıl değeri	Bayındırlık Bak. 1989 yılı deflatörüne göre
1982	3 098.4	64 508.3	1982	1 495	31 125.9
1983	5 255.0	86 970.0	1983	2 700	44 685.0
1984	6 709.9	89 912.6	1984	3 766	50 464.4
1985	25 066.1	217 772.5	1985	5 596	48 629.2
1986	37 614.9	236 221.6	1986	10 587	66 486.7
1987	46 267.1	209 127.3	1987	21 276	96 167.5
1988	82 386.8	246 339.6	1988	34 224	102 329.7
1989	150 000.0	150 000.0	1989	48 930	48 930.0
Toplam	356 393.2	1 300 852.0	Toplam	128 574	488 818.2

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı

Not: DPT 1989 yılı deflatörleri kullanılmıştır.

Personel Harcamaları

MEB personel harcamalarında (Tablo 66) sabit fiyatlarla 1980-1986 yılları arasında düşme görülmüştür. Aynı dönemde öğretmen sayısı yüzde 2.2 artarak 382 827'ye çıkarken, personel harcamaları sabit fiyatlarla 5.1 puan gerileyerek 1 273 047 milyon TL'den

1 208 420 milyon TL'ye düşmüştür. Bu durum öğretmen sayısındaki artış karşısında personel harcamalarındaki reel artışın yetersizliğini göstermektedir.

Öte yandan, Tablo 67'de görüldüğü gibi, 1986 yılında MEB bütçesinin yüzde 66.2'sini cari harcamalar oluştururken, 1989 yılında bu oran 61.8'e düşmüştür. Bu düşme yatırımdaki 11.3 puanlık görece artıştan kaynak-

lanmaktadır. Ancak, 1986-1989 yılları arasında personel sayısı 22 bin kişi artmasına rağmen personel harcamalardaki görece artış yatırım harcamaları artışına göre daha düşük düzeyde gerçekleşmiştir.

Halk Katkıları

"Kendi Okulunu Kendin Yap Kampanyası" çerçevesinde 1981'de başlatılan halk katkısının (Tablo 68) giderek arttığı gözlenmektedir. Hayırsever yurttaşlarımız ile çeşitli büyüklükteki şirketlerin, vakıfların, özellikle Milli Eğitim Vakfı, Türk Eğitim Vakfı, Koç Vakfı, Sabancı Vakfı, Enka Vakfı, Türk Petrol Vakfı gibi vakıfların okul binası yapımı, arsa bağışı, okul donatımı, yurt-lojman yapımı, spor sitesi yapım ve işletimi, yurtiçi ve yurtdışı burs tahsisi gibi konularda millî eğitime büyük katkıları olmaktadır.

Halk katkıları 1982-1988 yılları arasında sabit fiyatlarla 697.5 milyar TL civarında gerçekleşmiştir. (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı deflatorleri kullanıldığında 1982-1988 yılları toplamı 1989 yılı fiyatları ile, 1 150,8 milyar TL olmaktadır.) 1988 yılında halk katkısının toplamı devletin MEB'e ayırdığı yatırım ödeneklerinin üçte birine ulaşmıştır. Bu sonuç halk katkısının, yörelerin gereksinimlerine göre yeni teşvik önlemleriyle, eğitim finansmanında önemli roller üstlenebilecek bir kaynak olduğunu göstermektedir.

Fonlar

1985-1989 yılları arasında çeşitli fonlardan eğitim sektörüne (spor dahil) ayrılan ve harcanan kaynaklar şunlardır:

Tablo 69. Millî eğitime ayrılan fonlar

Yıllar	Ödenek (Milyar TL)	İndeks
1985	27.7	100
1986	31.1	112
1987	8.0	29
1988	81.8	295
1989	319.0	1151

Kaynak: MEB-DPT

1990'da öngörülen fon kaynağı 242.9 milyar TL'dir. Bunun içinde 3418 sayılı kanuna göre sağlanan ek kaynak, Akaryakıt Tüketim Fonu, Geliştirme ve Destekleme Fonu ile Çıraklık ve Meslekî Eğitim Fonu bulunmaktadır.

Devletin eğitime ayrılan kaynaklarının yetersizliği karşısında fonlardan yararlanma ve kaynak çeşitliliği sağlanması politikalarına önem verdiği görülmektedir. Nitekim 1985 yılından itibaren 454.6 milyar TL civarında fon kaynağı eğitime aktarılmış bulunmaktadır. Ancak yıllar itibarıyla bu kaynakların gelişiminde bir istikrar bulunmamaktadır.

Eğitim alanında fon uygulamasından çok, asıl, kamu ve özel kesim kaynaklarının eğitime yönlendirilmesi önem taşımaktadır.

Proje Kredileri

MEB ve YÖK projeleri için Dünya Bankası'ndan 355.4 milyon dolarlık kredi sağlanmıştır. Döküm, Tablo 70'tedir.

Tablodaki projeler çok yüksek ücretli yabancı uzman temini, yurtiçi ve yurtdışı yolluklar, yurtdışında öğretmen yetiştirme, makina-araç-gereç satınalma, program ve basılı eğitim malzemesi hazırlama gibi kalemleri kapsamaktadır. Söz konusu kredi kaynaklarının etkin olarak kullanılıp kullanılmadığı konusunda, bu aşamada bir değerlendirme yapmak erken görülmektedir.

Kredi toplamalarının oldukça yüksek olması, dış kredi kaynaklarından eğitim için geniş ölçüde yararlanmak imkânı bulunduğunu, etkili kullanmak kaydı ile ve 2000 yılı eğitim hedefleri için Devletçe daha büyük dış kaynaklar sağlanabileceğini göstermektedir.

Bununla birlikte dışarıdan sağlanan kaynakların, iç kaynaklarda olduğu gibi etkili olarak kullanılmaması halinde bunun, kredi geri dönüşleri de hesaplandığında, devlete daha büyük oranda yük getirebileceği gözden uzak tutulmamalıdır.

Öğrenci Maliyetleri

Öğrenci maliyetleri, "kıt kaynakların en verimli şekilde kullanılması ve eğitime kaynak ayıran kesimlerin (devlet, firmalar, aileler) kendi açılarından en iyi çözüme ulaşmak, en yüksek faydayı sağlamak ve bu kaynakları en iyi şekilde dağıtmak" amacıyla DPT tarafından çıkarılmaktadır. Bu bölüme, kullanılan kavramların açıklamalarıyla başlamak yararlı olacaktır (39).

Tablo 70. Dünya Bankası'ndan sağlanan krediler (Milyon Dolar)

Proje adı	Toplam miktar (milyon \$)	Kredi tutarı (Milyon \$)	Hükümet katkısı (Milyon \$)	Süresi
1. Endüstriyel okullar projesi	72.2	57.7	14.8	1985-1992
2. Yaygın meslekî eğitim projesi	71.1	58.5	12.6	1987-1995
3. Millî eğitim projesi	178.9	90.9	88.0	1990-1994
4. YÖK meslek yüksek okulları projesi I.	36.5	32.5	4.0	1984-1989
5. YÖK meslek yüksek okulları projesi II.	165.8	115.8	50.0	1988-1992

Kaynak: MEB ve YÖK

Tablo 71. Eğitim kademelerine göre öğrenci maliyetleri, 1987 kesin hesap (1988 yılı fiyatları ile)

Okul türü	Ortalama ma- liyet (kamu) (1)	Ortalama toplam maliyet (kamu) (2)	Ortalama özel harcamalar (harç, kitap, kırtasiye vb) (3)	Vazgeçme (kamu+özel+vazgeçme maliyeti (4)	Toplam maliyet (2+3+4)
İlkokul	165.0	194.0	285.0	334.0	479.0
Orta ve lise	112.0	131.7	385.0	-	850.7
Körler, sağırılar vb. ok.	1 503.4	1 768.8	385.0	-	2 153.8
Meslekî ve teknik liseler	367.7	432.6	340.0	334.0	1 106.0
Üniversiteler:					
- Fen ve müh. bilimleri	898.0	1 056.4	2 100.0	670.0	3 826.4
- Sağlık bilimleri	1 951.2	2 295.6	2 100.0	670.0	5 065.6
- Sosyal bilimler	1 160.8	1 365.7	2 100.0	670.0	4 135.7

Kaynak: DPT, Türkiye'de Öğrenci Maliyetleri, 1979-1987, Doç.Dr. İsmail BİRCAN ve arkadaşları, SPB, Eylül 1989

Tablo 72. İlköğretimde ortalama birim öğrenci maliyetleri (Kamu), 1980-1987 kesin hesap (1988 yılı fiyatları ile)

Yıllar	Cari harcamalar (milyon TL)	Öğrenci başına cari maliyet (TL)	Toplam harcamalar (milyon TL)	Öğrenci başına or- talama birim maliyet (TL)	İndeks
1980	785 695.3	137 900	884 754.2	155 300	100.0
1981	750 763.2	128 300	872 679.3	148 315	95.5
1982	620 475.3	104 000	738 371.2	124 000	79.8
1983	752 726.2	114 765	913 852.2	139 300	89.7
1984	874 621.4	137 600	1 011 372.9	159 100	102.4
1985	912 162.9	140 500	1 053 176.0	162 150	104.4
1986	963 302.6	154 000	1 098 275.0	168 230	108.3
1987	1 119 640.8	168 000	1 291 033.9	194 000	124.9

Kaynak: a.g.e. sayfa 8

Maliyet: Eğitim kurumları için maliyet, harcanan değerlerin para cinsinden ifadesidir. Eğitim görenler açısından maliyet ise öğrenim harçları ve ödenen vergilerin eğitime ayrılan bölümüdür.

Vazgeçme maliyeti: Eğitim gören öğrencilerin zamanlarını eğitime ayırması ve bu süre içinde işgücü piyasasında çalışamaması nedeniyle belli bir gelirden

yoksun olmasıdır. **Gelir kaybı** olarak adlandırılan bu unsur **vazgeçme maliyeti** ile ölçülmektedir. Toplum açısından vazgeçme maliyeti önemli bir durum arz etmektedir. Zira, bu maliyet kadar üretim yapılamamakta veya ertelenmektedir.

Eğitimin topluma maliyeti: Çift saymadan arınmış olarak **kamu eğitim harcamaları** öğrenci veya ailesinin

Tablo 73. Genel ortaöğretimde ortalama birim öğrenci maliyetleri (kamu) (1980-1987 kesin hesap — 1988 yılı fiyatları ile)

Yıllar	Cari harcamalar (milyon TL)	Öğrenci başına cari maliyet (TL)	Toplam harcamalar (milyon TL)	Öğrenci başına or- talama birim maliyet (TL)	İndeks
1980	312 322.0	185 700	320 654.3	190 630	100.0
1981	323 888.6	182 000	339 793.0	190 870	100.1
1982	298 209.1	161 000	309 188.1	167 000	87.6
1983	351 197.7	177 350	364 767.5	184 200	96.6
1984	251 408.9	115 650	271 776.1	125 000	65.6
1985	233 040.5	104 700	265 605.9	119 300	62.5
1986	249 964.2	105 650	278 636.2	118 000	61.9
1987	277 869.6	112 050	326 605.5	131 700	69.0

Kaynak: a.g.e. sayfa 13

yaptığı *özel harcamalar* ile *vazgeçme maliyeti*'nin toplamı olmaktadır. Maliyetler içinde işletme maliyetleri (cari harcamalar, değişken maliyetler) ile yatırım maliyetleri bulunmaktadır.

Eğitimde parasal maliyet: Kullanılan tüm mal ve hizmetlerin parasal fiyatlarının toplamıdır. Başka deyişle, eğitim sisteminin işler halde tutulması ve yürütülmesi için yapılan cari, yatırım ve transfer harcamalarının tamamına parasal maliyet denilmektedir.

Ekonomik maliyet: Eğitim sistemi için gerekli fiziksel mal ve hizmetlerin toplam fiyatı anlamına gelmekte ve öğrencinin sınıfta kalmasından oluşan kısmın ve ayrıca öğrenimini tamamlamadan ayrılanların hesaplama katılmasını da gerektirmektedir.

Bu bölümdeki veriler 1988 fiyatları ile çıkarılmıştır. 1988 yılı sabit fiyatlarını 1989 fiyatlarına çevirmek için 1.689 ile çarpmak gerekmektedir.

Yukarıdaki tanımlar uyarınca, 1988 yılı fiyatları ile çıkarılan 1987 yılı (kesin hesap) öğrenci maliyetleri Tablo 71'de gösterilmiştir.

Her bir öğretim kademesinin durumu aşağıda açıklanmıştır.

İlköğretimde Maliyetler

1980-1987 yılları arasında ilkokullarda öğrenci ba-

şına cari maliyet (Tablo 72) 100-150 bin civarında seyretmekte, öğrenci başına ortalama birim maliyet ise 194 bin TL'nin altında kalmaktadır.

1980 yılında, sabit fiyatlarla 155 300 TL olan öğrenci başına ortalama birim maliyet 1987 yılında yalnızca 39 bin TL artarak 194 bin TL olmuştur.

Görülüyor ki, 1980-1987 arasında öğrenci başına birim maliyette önemli bir değişme olmamış; ancak, aynı yıllar arasında, öğrenci sayısı 950 bin artmıştır. Oysa öğrenci artışına paralel olarak ödenek ayrılması gerekirdi. Bu durumda esasen az olan ödenekten, yeni gelen öğrencilerin de yararlandığı anlaşılmaktadır.

Genel Ortaöğretimde Maliyetler

1980'de 185 bin TL olan cari maliyet, sabit fiyatlar ile 1987'de 112 bin TL'ye, 190 bin TL olan ortalama birim maliyet ise 131 bin TL'ye düşmüştür (Tablo 73). Oysa ki aynı dönemde öğrenci sayısı 798 bin kişi artmış, fakat bu artışa paralel ödenek konmamıştır. Bu durum 1985-1986 arasında daha iyi belirmektedir. 1985-86 öğretim yılında ortaokul ve liselerde 140 bin öğrenci artışı olmasına rağmen, ödenekte reel artış olmamış; üstelik birim maliyet 119 300.-TL'den 118 000.-TL'ye düşmüş; yani 140 bin öğrenci, diğerlerinin esasen yetersiz olan ödeneğini paylaşmıştır.

Görüldüğü gibi ortalama cari maliyet, ilkokullar da dahil olmak üzere, en düşük ortaokul ve liselerde gerçekleşmiştir. Başka deyişle, devlet için en ucuz ve en geride eğitim hizmeti, genel ortaokul ve liselerde olmuştur.

Birim öğrenci maliyetlerindeki bu düşme, büyük şehirlerde ortaokul ve liselerde ikili öğretime geçilmesi, sınıf mevcutlarının 70-80'lere kadar çıkması ve kalitenin giderek gerilemesi sonucunu beraberinde getirmiştir.

1984-1987 arasında meslekî ve teknik ortaöğretimde maliyetler, okul türlerine göre, 1988 yılı fiyatları ile Tablo 74'te gösterilmiştir.

Öğrenci sayısındaki 4000 kişilik artışa rağmen kız teknik öğretimde öğrenci başına maliyet, meslekî ve teknik liseler içinde, en yüksek olarak gerçekleşmiştir. Şöyle ki, kız teknik öğretim, 581 000.-TL olarak, erkek teknikten 1.3 kat, ticaret ve turizmden 2.1 kat daha fazlaya mal olmuştur.

Erkek teknik öğretimde ise 1984-85'de 63 bin TL olan öğrenci birim maliyeti 1987-88'de 437 bin TL'ye düşmüştür. Başka deyişle 54 254 öğrenci artmasına rağmen birim öğrenci maliyetinde 127 bin TL'lik düşme olmuştur. Bu düşme, mevcutlara yeterli ödenek verilmediği gibi, okula yeni giren 54 bin öğrencinin de aynı ödenekten yararlanması sonucunu doğurmuştur. 1987-88 öğretim yılında maliyetlerde sabit fiyatla değişme olmamış, ancak öğrenci sayısı 16 172 kişi artmıştır.

Ticaret liselerinde sadece 29 binlik bir öğrenci artışı olmuş, birim maliyet 279 bin TL olarak gerçekleşmiştir. Bu duruma göre ticaret öğretim, genel liselerden 2.1 kat daha fazlaya mal olmuştur.

Meslekî ve teknik liselerde maliyeti yükselten önemli bir neden, öğrenci/öğretmen oranının düşük olmasıdır: Bir öğretmene düşen öğrenci sayısı kız teknik öğretimde 4.3, erkek Teknikte 15.6, Ticaret ve Turizmde 17.7'dir.

Yukarıdaki karşılaştırmadan özellikle şu üç sonuç çıkmaktadır:

- Diğer öğretim kademelerinde olduğu gibi, meslekî ve teknik öğretim içinde de kaynak dağılımının rasyonel olmadığı görülmektedir.

- Meslekî ve teknik öğretimde, büyük şehirlerde sanayinin ihtiyaçları doğrultusunda kapasite artırılamadığı gibi, küçük ve orta büyüklükteki yerleşme birimlerinde mevcut kapasite de verimli olarak kullanılamamaktadır.

- Diğer yandan küçük ve orta büyüklükteki yerleşme birimlerinde ayrı ayrı okullar açılması ve her tür okulun Bakanlık içinde ayrı bir genel müdürlüğe bağlı olması yüzünden, Millî Eğitim Temel Kanununda 17 yıl önce öngörüldüğü halde, aynı çatı altında *çok programlı liseler* uygulamasına geçilememekte; bu durum eğitimde kaynak israfını artıran önemli nedenlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

İmam-Hatip Liselerinde Maliyetler

İmam-hatip liselerine gelince bu okullarda bir öğretmene 7.4 öğrenci düşmektedir. Bu oran, genel liselerde kalabalık sınıflar nedeniyle çok yüksektir. Ortaöğretim kademesinde ortalama birim öğrenci maliyeti sabit fiyatlarla aynı düzeyde kalan okul türü imam-hatip

Tablo 74. Meslekî ve teknik ortaöğretimde maliyetler (okul türlerine göre) 1984 - 1987 kesin hesap (1988 yılı fiyatları ile)

Okul türü	1984		1985		1986		1987	
	Toplam harcamalar (milyon TL)	Birim maliyet (TL.)	Toplam harcamalar (milyon TL)	Birim maliyet (TL.)	Toplam harcamalar (milyon TL)	Birim maliyet (TL.)	Toplam harcamalar (milyon TL)	Birim maliyet (TL.)
Erkek teknik öğretim (endüstri meslek lise. vb.)	94 022.3	563 280	88 820.6	473 919	90 070.6	437 044	97 059.8	436 868
Kız teknik öğretim (kız meslek lise. v.b.)	45 222.2	633 772	44 920.1	589 557	48 412.8	589 537	48 973.1	580 898
Ticaret ve turizm öğretim (ticaret lise. otelcilik vb)	30 501.8	332 717	30 135.5	315 488	31 345.1	295 500	33 788.0	279 120
Din eğitimi (imam-hatip liseleri)	52 496.5	229 269	55 444.6	232 936	56 872.7	227 615	57 569.5	230 715

Kaynak: a.g.e. sayfa 18

Not: Ortaokul kısımları dahildir.

Tablo 75. Üniversitelerde üç bilim alanına göre öğrenci maliyetleri ve araştırma giderleri (1987) (1988 yılı fiyatları ile)

Üniversite adı	Öğrenci maliyetleri			Araştırma, yayın ve kütüphanecilik giderleri	
	Fen ve müh. bilimleri (1)	Sağlık bilimleri (2)	Sosyal bilimler (2)	Öğrenci başına (4)	Öğretim üyesi başına (5)
Akdeniz Üniversitesi	1 487.4	2 248.4	-	13.3	187.8
Anadolu Üniversitesi	1 722.2	2 488.8	1 286.3	21.4	310.3
Açıköğretim Fakültesi	-	-	139.6	20.1	-
Ankara Üniversitesi	1 472.8	2 508.1	763.0		201.8
Atatürk Üniversitesi	1 549.0	2 476.0	1 247.2	16.7	255.0
Boğaziçi Üniversitesi	2 200.0	-	1 315.0	98.5	1092.0
Cumhuriyet Üniversitesi	1 026.4	2 325.0	-	24.0	236.0
Çukurova Üniversitesi	2 447.4	2 380.6	1 217.0	25.1	337.7
Dicle Üniversitesi	1 544.2	2 555.5	1 207.6	13.5	181.1
Dokuz Eylül Üniversitesi	1 271.2	1 543.3	855.6	12.6	241.0
Ege Üniversitesi	1 487.8	1 876.2	1 100.7	20.8	211.2
Erciyes Üniversitesi	2 145.5	2 796.3	1 713.1	18.7	249.1
Fırat Üniversitesi	2 773.5	2 249.6	1 592.2	12.7	165.1
Gazi Üniversitesi	883.8	1 729.0	863.0	12.3	215.7
Hacettepe Üniversitesi	1 741.0	2 994.0	1 681.0	34.6	320.1
İnönü Üniversitesi	2 917.5	-	3 187.0	16.7	222.1
İstanbul Üniversitesi	1 420.0	2 780.0	846.0	24.9	352.2
İstanbul Teknik Üniversitesi	1 454.0	-	909.1	27.2	296.6
Karadeniz Teknik Üniversitesi	1 430.8	1 895.5	1 067.0	31.1	432.0
Marmara Üniversitesi	662.4	1 728.7	1 045.5	9.1	129.3
Mimar Sinan Üniversitesi	1 734.0	-	2 163.1	35.3	264.5
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	1 729.5	2 118.7	1 439.5	10.2	145.9
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	2 151.5	-	1 061.0	69.1	700.0
Selçuk Üniversitesi	1 158.5	1 852.6	998.1	4.4	70.8
Trakya Üniversitesi	1 014.3	1 537.5	-	3.9	93.5
Uludağ Üniversitesi	1 030.8	1 805.3	768.0	5.4	103.7
Yıldız Üniversitesi	785.4	-	-	7.4	133.7
Yüzüncü Yıl Üniversitesi	3 485.5	3 982.3	-	31.4	504.2

Kaynak: a.g.e. sayfa 52 ve 53
(4) ve (5): fonlar hariçtir.

tip liseleri olmuştur (Tablo 74). 1985'te en yüksek düzeye ulaşmış ve genel ortaöğretimde aynı yıl 119 300 TL'ye düşerken, imam-hatip liselerinde 232 936 TL'ye yükselme göstermiştir. Öğrenci maliyetlerinin sabit kalması ve birim maliyetin genel liselerin 2 katına kadar çıkması, bu okullara daha öncelikli kaynak ayrıldığının göstergesi olmaktadır.

Yükseköğretimde Maliyetler

Yükseköğretim kurumlarında, sabit fiyatlarla, üç büyük bilim alanına (fen-müh, sağlık ve sosyal) göre ortalama birim öğrenci maliyetleri ve öğrenci, öğretim elemanı başına düşen araştırma vb. harcamalar tek tablo halinde, Tablo 75'te verilmektedir.

Yüksek öğretimde bilim dallarına göre maliyetler-

de hem üniversiteler, hem de bilim dalları arasında büyük ölçüde farklılıklar görülmektedir:

• Üniversiteler arasında *fen ve mühendislik* dallarında maliyetin en yüksek olduğu üniversiteler yeni kurulan ve öğrenci sayısı az olan Yüzüncü Yıl (yılda 3.5 milyon TL), İnönü (2.9 milyon TL), Fırat (2.7 milyon TL) Üniversiteleri'dir. Maliyetin en düşük olduğu üç üniversite ise Marmara (0.6 milyon TL), Yıldız (0.8 milyon TL), Gazi (0.9 milyon TL) Üniversiteleri'dir. En eski teknik üniversite olan İTÜ'de 1.5, Boğaziçi Üniversitesi'nde 2.2, ODTÜ'de 2.1'dir. Yani bir mühendislik öğrencisinin yıllık maliyeti, Yüzüncü Yıl'da 3.5 milyon, Yıldız'da 0.8 milyon, İTÜ'de 2.1 milyon TL arasında değişmektedir.

• *Sağlık alanlarında* maliyetlerin en yüksek oldu-

Tablo 76. İktisat ve iş idaresi öğretimi yapan fakültelerde 1989 bütçe tahsislerine (*) göre cari harcamalar itibariyle öğrenci birim maliyetleri (milyon TL)

Üniversiteler	Öğretim kurumu	1988-89 yılı öğrenci sayısı	1989 mali yılı toplam cari ödeneği (milyon TL)	Öğrenci maliyeti (TL)
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	İİBF	2137	1151	538 606
Hacettepe Üniversitesi	İİBF	1602	1081	674 781
Gazi Üniversitesi	İİBF	6531	3524	540 408
Gazi Üniversitesi	Bolu İİBF	89	439	4 932 584
Gazi Üniversitesi toplam		6610	3963	599 546
İstanbul Üniversitesi	İktisat	3899	1973	506 027
İstanbul Üniversitesi	İşletme	2065	1652	800 000
İstanbul Üniversitesi toplam		5964	3625	607 814
İstanbul Teknik Üniversitesi	İşletme	1076	793	736 989
Boğaziçi Üniversitesi	İşletme	1450	577	397 931
Marmara Üniversitesi	İİBF	4137	1307	315 929
Dokuz Eylül Üniversitesi	İİBF	4431	3042	686 372
Dokuz Eylül Üniversitesi	Manisa İİBF	853	368	431 419
Dokuz Eylül Üniversitesi toplam		5284	3407	644 777
Uludağ Üniversitesi	İİBF	5666	956	168 725
Anadolu Üniversitesi	İİBF	4117	866	210 347
Anadolu Üniversitesi	Kütahya İİBF	804	418	519 900
Anadolu Üniversitesi	Afyon İİBF	891	495	555 555
Anadolu Üniversitesi toplam		5812	1779	360 091
Selçuk Üniversitesi	Konya İİBF	312	215	689 103
Selçuk Üniversitesi	Niğde İİBF	50	167	3 340 000
Selçuk Üniversitesi toplam		362	382	1 055 249
Çukurova Üniversitesi	İİBF	1233	846	686 131
Karadeniz Teknik Üniversitesi	"	708	529	747 175
Atatürk Üniversitesi	"	1082	1085	977 819
İnönü Üniversitesi	"	345	495	1 434 782
Gaziantep Üniversitesi	"	-	8	(öğrencisiz)
Erciyes Üniversitesi	"	1190	541	454 622
Toplam		44658	2498	503 784

Kaynak: 1. 3514 sayılı 1989 mali yılı bütçe kanunu.

2. 1988-89 Yükseköğretim İstatistikleri "ÖSYM"

(*) Bütçe tahsisleri kesin hesap olmayıp bütçe yılı için adı geçen kurumlara verilen cari ödenekler (YÖK ve Üniversite yönetim giderleri hariç) gösterilmektedir.

ğu üç üniversite, yine yıllık olarak, Yüzüncü Yıl (4 milyon), Hacettepe (3 milyon), Erciyes (2.8 milyon) Üniversiteleridir. Maliyetin en düşük olduğu üç üniversite ise Trakya ve Dokuz Eylül (1.5 milyon TL), Marmara ve Gazi (1.7 milyon TL), Uludağ (1.8 milyon TL) Üniversiteleridir. En eski üniversitemiz olan İstanbul Üniversitesi'nde (2.8 milyon TL), Ankara Üniversitesi (2.5 milyon TL)'dir. Yani tıp eğitimi için yılda, öğrenci başına sabit fiyatlarla, Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde 4, Hacettepe Üniversitesi'nde 3, Marmara Üniversitesi ve Gazi Üniversitesi'nde 1.7, İstanbul Üniversitesi'nde 2.8, Ankara Üniversitesi'nde 2.5, Ege Üniversitesi'nde

1.9 milyon TL harcanmıştır.

• *Sosyal bilimler* alanında maliyetin en yüksek olduğu üç üniversite, İnönü (3.1 milyon TL), Mimar Sinan (2.2 milyon TL), Erciyes (1.7 milyon TL) Üniversiteleridir. Maliyetin en düşük olduğu üç üniversite ise, Ankara (0.76 milyon TL), İstanbul (0.84 milyon TL), Gazi (0.86 milyon TL)'dir. Boğaziçi (1.3 milyon TL), ODTÜ (1.0 milyon TL), Marmara (1.0 milyon TL), Mimar Sinan (2.1 milyon TL)'dir.

• İktisat ve iş idaresi öğretimi yapan fakültelerde

bütçe tahsislerine göre cari harcamalar itibariyle öğrenci birim maliyeti Tablo 76'da gösterilmiştir.

Bu tabloda aynı dalda fakülteler arasındaki kaynak tahsisleri için bir örnek verilmektedir. Görüldüğü gibi, iktisat ve iş idaresi eğitiminde öğrenci maliyeti çeşitli fakültelerde yılda 4.9 milyon TL ile 168 bin TL arasında değişmektedir. Aynı birim maliyet, açıköğretim fakültesinde yalnızca 140 bin TL'dir.

Tablo 75 ve 76'da yeni kurulan ve yatırım altyapı ödenekleri büyük miktarlara ulaşan üniversiteler ile eski üniversiteler arasında tıp fakültesi ve kampüsü olan üniversiteler ile olmayanlar arasında, maliyet farklılıkları doğal olmasına rağmen, benzer durumda olanlar arasında dahi büyük maliyet farklılıkları kolayca görülmektedir.

• Öğrenci ve öğretim üyesi başına düşen araştırma harcamalarına gelince (Tablo 75, sütun 4 ve 5), bu alanda da eşitsizlikler görülmektedir.

Öğrenci başına araştırma giderinin en yüksek olduğu beş üniversite: Boğaziçi (98 bin TL), ODTÜ (69 bin TL), Yüzüncü Yıl (31 bin TL), İstanbul (24 bin TL), İTÜ (27 bin TL) ve Ankara (20 bin TL) Üniversiteleri'dir.

Öğretim elemanı başına araştırma giderleri en yüksek, Boğaziçi (1 milyon 092 bin TL), ODTÜ (700 bin TL), Yüzüncü Yıl (504 bin TL) Üniversiteleri'dir. En düşük 3 üniversite ise Selçuk (71 bin TL), Trakya (94 bin TL), Uludağ (104 bin TL) Üniversiteleri'dir. İstanbul (352 bin TL), İTÜ (296 bin TL), Hacettepe (320 bin TL) pay almışlardır.

1987 yılı kesin hesaplarına göre, 1988 yılı sabit fiyatları ile yapılan yukarıdaki karşılaştırmalar açıkça göstermektedir ki, hem öğrenci birim maliyetleri, hem de araştırma giderleri bakımından aynı bilim alanlarında benzer üniversiteler arasında, önemli ölçüde denge-sizlik ve eşitsizlik bulunmaktadır.

Bu durum, yükseköğretim kademesinde de, tıpkı diğer öğretim kademelerinde olduğu gibi, kaynak tahsisinde herhangi bir ölçüt kullanılmadığını ortaya koymaktadır. Uygulamada cari ve yatırım ödeneklerinin tahsisinde, Maliye Bakanlığı, DPT ve ilgili üniversite yetkilileri arasında görüşmeler yapılmakta ve daha sonra ödenekler belirlenmektedir. Aynı standartları taşıyan üniversitelerin aynı bilim dallarında da büyük farklılıkların bulunması, kaynak tahsisinin rasyonel olmadığını ve pazarlık gücünün önemli ölçüde rol oynadığını göstermektedir.

Özetle:

• Kaynak tahsisinde birim maliyet kriteri olmayışı, hem öğretim, hem de araştırma giderleri bakımından, üniversiteler, fakülteler ve bilim alanları arasında eşitsizlikler yaratmıştır.

• Eğitim kurumlarının optimum büyüklükte kurulmayışı ve tam zamanlı işletilmeyışı kaynak israfına yol açmıştır.

• Üniversitelerde harcamaların büyük bölümü öğretim faaliyetleri için kullanıldığından, araştırma+geliştirme faaliyetlerine yeterli kaynak ayrılmamış; bu yüzden gelişmiş ülkeler düzeyine ulaşmada en önemli unsurlardan biri olan teknoloji üretme aşamasına girilmesi ve üniversite-sanayi işbirliğinin kurulması gecikmiştir.

• Üniversitemizde kaynak tahsisi ve kaynak israfından doğan sorun, kaynak kıtlığından daha önemli bir yükseköğretim darboğazı olarak ortaya çıkmıştır.

Özel Öğretim Kurumlarında Maliyetler

1981-1988 yılları arasında yıllık ortalama özel okul ücretleri Tablo 77'de görülmektedir.

1988 sabit fiyatları ile 1988-89 öğretim yılında yıllık okul ücreti, Ankara Özel Türk Eğitim Derneği ve Yükseliş Lisesi ilkököl kısımları 619 bin TL, İstanbul özel ilkökullar ortalaması 920 bin TL, İzmir'de 690 bin TL'dir. Ortaokul ve liseler ise Ankara'da 988 bin TL, İstanbul'da 1.2 milyon TL, İzmir'de 875 bin TL olmuştur. 1981-1987 yılları arasında öğrenciden alınan okul ücretleri (öğrencinin okula maliyeti+kâr) ilkökullarda yüzde 762, ortaokul ve liselerde ise yüzde 160 arasında artış göstermiştir.

Yukarıdaki rakamlar, birim maliyet olmayıp öğrenciden alınan okul ücretleridir ve bu ücretlere kitap, barınma, ulaşım gibi giderler dahil değildir. Bu nedenle resmî okullar ile birim maliyet karşılaştırması anlamlı olmamaktadır.

Buna rağmen, talep edilen ortalama ücret, resmî okullardaki birim maliyetin ilkökölde 4 katı, ortaokul ve liselerde 7.5 katı olmaktadır. Zamlara rağmen, özel okul sayılarında artış olmuştur. 1980 yılında özel okul sayısı 75 iken, özellikle yabancı dilde öğretim yapan okullara talebin artması sonucu, okul sayısı 1988'de 140'a çıkmıştır.

Tablo 77. Özel okullarda maliyetler. (1981 - 1988) (1988 yılı fiyatları ile)

Yıllar		Ankara (1)	İstanbul	İzmir
1981	ilkokul	45 000 (2)	42 000	24 000
		424 528	396 226	226 415
	orta-lise	60 000	52 000	37 000
1982	ilkokul	566 037	490 566	349 060
		55 000	61 000	3 500
	orta-lise	387 323	429 577	246 480
1983	ilkokul	492 957	528 170	338 030
		25 000	70 000	47 000
	orta-lise	428 571	400 000	268 571
1984	ilkokul	90 000	85 000	6 400
		514 285	485 714	365 714
	orta-lise	85 000	100 000	72 000
1985	ilkokul	344 129	404 860	291 497
		98 000	125 000	97 000
	orta-lise	396 761	506 075	392 712
1986	ilkokul	110 000	128 000	93 750
		323 529	376 470	275 735
	orta-lise	140 000	162 000	12 500
1987	ilkokul	411 765	476 470	367 650
		275 000	190 000	121 000
	orta-lise	605 726	418 502	266 520
1988	ilkokul	385 000	429 000	162 500
		848 017	944 930	357 930
	orta-lise	388 000	460 000	350 000
1989	ilkokul	613 924	727 850	553 800
		591 126	858 000	520 000
	orta-lise	935 126	1 357 595	981 010
1990	ilkokul	619 000	920 000	690 000
		998 000	1 200 000	875 000
	orta-lise			

Kaynak: MEB

(1) TED ve Özel Yükseliş liselerin ortalaması alınmıştır.

(2) Her öğretim kurumu karşısındaki ilk rakamlar cari fiyatlarla öğrenciden talep edilen ortalama okul ücretlerini, ikinci rakamlar ise 1988 fiyatlarına çevrilen miktarları göstermektedir.

Teşvik tedbirlerinin artırılması ile bu yoldan millî eğitimimizde daha fazla ek kapasite sağlanabileceği anlaşılmaktadır.

Tek özel üniversite olan Bilkent'te (Tablo 78) toplam birim maliyet 1989'da, barınma-beslenme dahil, 11.5 milyon TL olarak gerçekleşmiş; buna karşılık talep edilen yıllık ücret bu miktarın yarısı (5.5 milyon TL) olmuştur.

Yeni özel üniversitelerin açılması, bunun için teşvik tedbirlerinin artırılması ve bazı giderlere Devletin de katılması, hem üniversite kapasitesinin artırılması, hem de özel kesimin yükseköğretime katkısını daha fazla sağlama bakımından yararlı olacaktır.

Tablo 78. Bilkent Üniversitesi'nde maliyetler (1988 yılı fiyatları ile)

Yıllar	Talep edilen yıllık ücret	Barın. bes. vb. giderleri (1)	(Milyon TL) Toplam birim maliyet
1986	1 500.0 (2)	1 200.0	2 700.0
	3 303.9	2 643.1	5 947.0
1987	2 000.0	1 750.0	3 750.0
	3 164.5	2 768.9	5 933.4
1988	3 000.0	3 500.0	6 500.0
	3.000	3 500.0	6 500.0
1989	5 500.0	6 000.0	11.500.0
	3.587.7	3 913.8	7 501.5

Kaynak: Bilkent Üniversitesi

(1) Barınma, beslenme v.b. giderleri ortalama tahmini harcamalardır.

(2) Her öğretim yılı karşısında ilk rakamlar cari fiyatlarla öğrenciden talep edilen ortalama okul ücretlerini, ikinci rakamlar ise 1988 fiyatlarına çevrilen miktarları göstermektedir.

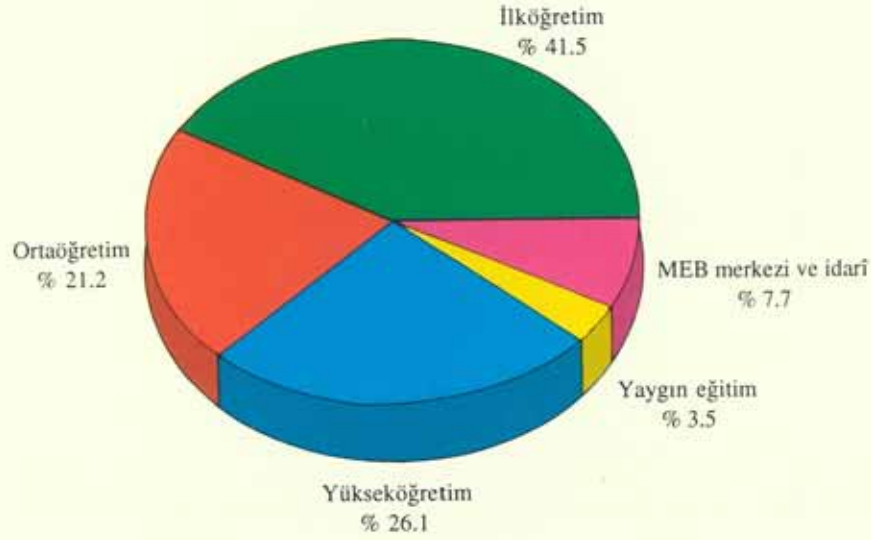
Öğretim Kademeleri Arasında Kaynak Tahsislerinde Öncelik Sorunu

Türkiye'de toplam eğitim bütçesinin (MEB+YÖK), yatırımlar dahil, 1986-1989 yıllarında öğretim kademelerine göre dağılımı Tablo 79 ve Şekil 37'de görülmektedir.

En yüksek pay ilköğretimde olmakla birlikte gittikçe azalma eğilimi göstermiştir: 1986'da yüzde 42.6 olan ilköğretim oranı, 1.1 puan azalarak 1989 yılında yüzde 41.5'e düşmüştür.

İlkokuldan sonraki kademelerde en büyük payın yükseköğretime ayrılmış olduğu görülmektedir. Genel ve meslekî ortaöğretimde öğrenci artışı çok yüksek ve

Şekil 37 Toplam eğitim bütçesinin (MEB + YÖK), yatırımlar dahil, öğretim kademelerine göre dağılımı (1989)

Kaynak: Tablo 79

Tablo 79. Toplam eğitim bütçesinin (MEB+YÖK), yatırımlar dahil, öğretim kademelerine göre dağılımı %

Öğretim kademeleri	1986	1987	1988	1989
İlköğretim	42.6	41.8	41.3	41.5
Ortaöğretim	21.7	23.2	23.5	21.2
Yükseköğretim	26.4	25.7	25.4	26.1
Yaygın eğitim	2.6	2.7	3.0	3.5
MEB mer. ve id.hiz.	6.7	6.6	6.8	7.7
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: MEB

kalite düşük olduğu halde, yükseköğretime daha fazla pay ayrılması, ortaöğretimin aleyhine olmuştur.

Başka ülkelerde (Tablo 80) genellikle, ortaöğretime yükseköğretimden daha büyük pay ayrılmaktadır. Çünkü bu kademe, temel eğitim üzerine, yükseköğretime devam etmeyecek her gence mutlaka bir meslek eğitimi kazandıran kademedir.

Kaynak tahsisinde önceliklerin, eğitimin amaçlarına göre belirlenmesi esastır. Birinci bölümde açıklandığı gibi millî eğitimin başlıca iki amacı vardır: • Demokrasiye yapısal uyumu sağlamak için herkese sağlam bir zorunlu temel eğitim vermek; • Dengeli kalkınmayı gerçekleştirmek ve hızlandırmak için de herkese, ülkenin stratejik kalkınma hedeflerine ve insangücü ihtiyaçlarına göre, meslek eğitimi kazandırmak. Aslında ikincisi de sosyal adaleti sağlama açısından birincisi gibi demokrasinin ön koşuludur. Bu nedenle, genel nüfusun demokrasiye yapısal uyumunu sağlamak için temel eğitim ve meslek eğitimi, kaynak tahsisinde öncelikli alanlar olmaktadır. Gerçekten Anayasa, kanunlar ve kalkınma planlarında bu öncelik sırası sürekli olarak vurgulanmıştır. Oysa, birim maliyetlerdeki incelemeler göstermektedir ki, eğitim kademeleri arasında kaynak tahsisleri bu önceliklere göre gerçekleşmemiş ve öncelik konusu eğitimde başlıca sorunlardan biri olarak kalmıştır.

Tablo 80. Çeşitli ülkelerde bütçenin ilk, orta ve yükseköğretim kademelerine göre dağılımı (%)

Ülkeler	Yıllar	İlkokul	Ortaöğretim			Yüksek
			Genel	Meslek	Toplam	
Türkiye	1986	42.6	11.8	10.3	22.1	26.4
Avusturya	1986	17.0	27.4	18.0	45.8	18.8
Belçika	1986	25.0	-	-	46.7	17.3
Fransa	1984	20.6	29.2	1.9	41.2	12.3
F.Almanya	1985	14.0	-	-	49.2	20.8
Yunanistan	1984	30.3	33.2	7.4	40.7	22.3
Macaristan	1986	36.5	3.1	16.5	19.8	17.2
İtalya	1983	21.3	21.1	16.2	37.3	10.1
Polonya	1986	33.0	3.8	13.9	17.6	18.1
Portekiz	1986	49.9	-	-	28.0	13.7
İspanya	1979	58.9	14.1	5.1	19.3	14.0
İngiltere	1984	31.7	-	-	40.7	21.4
Yugoslavya	1986	74.5	-	21.9	-	16.0
Rusya	1986	37.7	-	15.3	-	12.6
Japonya	1985	27.8	-	-	32.3	21.4
Hindistan	1985	44.6	-	-	30.3	18.7
ABD	1982	61.0	-	-	-	38.3
Kanada	1986	61.7	-	-	-	28.8

Kaynak: 1988 Unesco Statistical Yearbook, sayfa 4-50

Sektörlerarası Kaynak Tahsisinde Öncelik Sorunu

Eğitime önem verileceği her dönemde sürekli vurgulanmış ve bütün kalkınma planlarında politikalar ve hedefler getirilmiş olmasına rağmen eğitime yeterli kaynak ayrılmadığı Tablo 81, 82, 83, 84 ve Şekil 38, 39, 40'ta görülmektedir.

Tablo 81'de öncelikli sektörler ve eğitimin GSMH ve sabit sermaye yatırımları içindeki payları, Tablo 82'de 1987-88 yıllarında sektörler itibarıyla sabit ser-

maye yatırımları (cari fiyatlarla) ve 1987-88 değişim oranları, Tablo 83 ve 84'te ise sosyal sektörlerin GSMH ve konsolide devlet bütçesinden aldıkları paylar ve oranları verilmektedir.

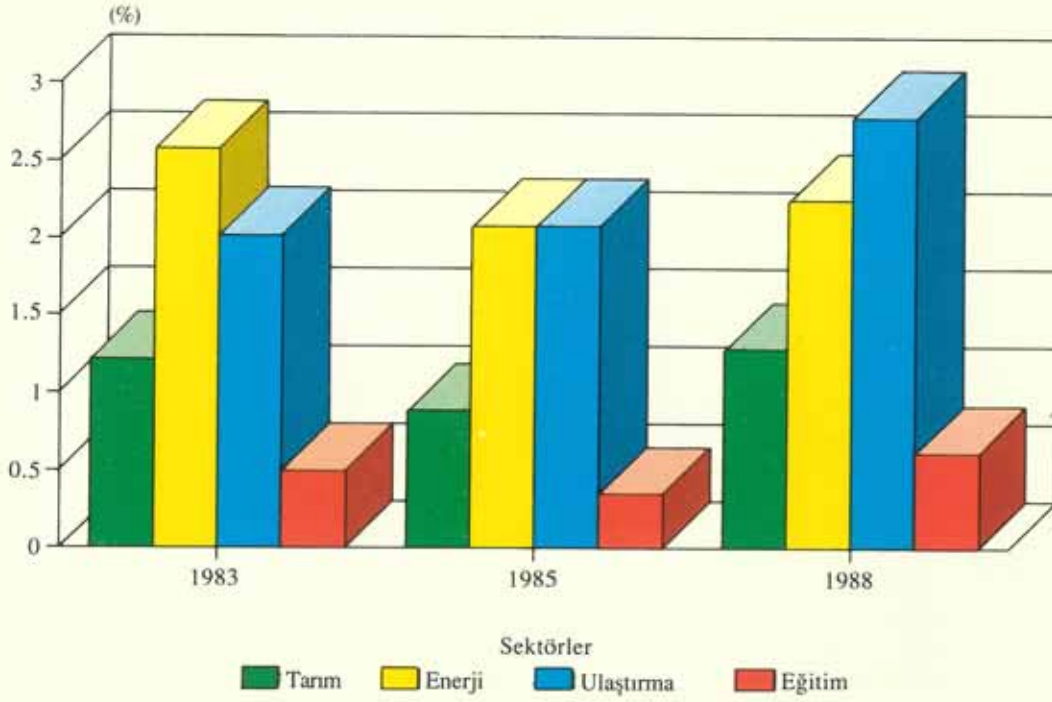
Kaynak tahsisinde öncelik, eğitim sektörüne değil, sırasıyla ulaştırma, enerji ve tarıma tanınmış; eğitim ve sağlık gibi sosyal sektörler geri plana itilmiştir. GSMH içinde ulaştırma, enerji ve tarım sektörlerinin 1983'te esasen yüksek olan payları, 1988'de sırasıyla yüzde 2.78, 2.24 ve 1.28 iken, eğitimin payı yüzde 0.61'de kal-

Tablo 81. GSMH ve toplam sermaye yatırımları içinde eğitim, enerji, tarım ve ulaştırma sektörleri sabit sermaye yatırımlarının payları (%)

Sektörler	GSMH içindeki payı			Sabit sermaye yatırımları içindeki payı		
	1983	1985	1988	1983	1985	1988
Tarım	1.21	0.88	1.28	5.41	4.48	5.34
Enerji	2.57	2.07	2.24	11.43	10.39	9.29
Ulaştırma	2.01	2.07	2.78	10.29	12.87	11.55
Eğitim	0.49	0.35	0.61	2.21	1.96	2.55

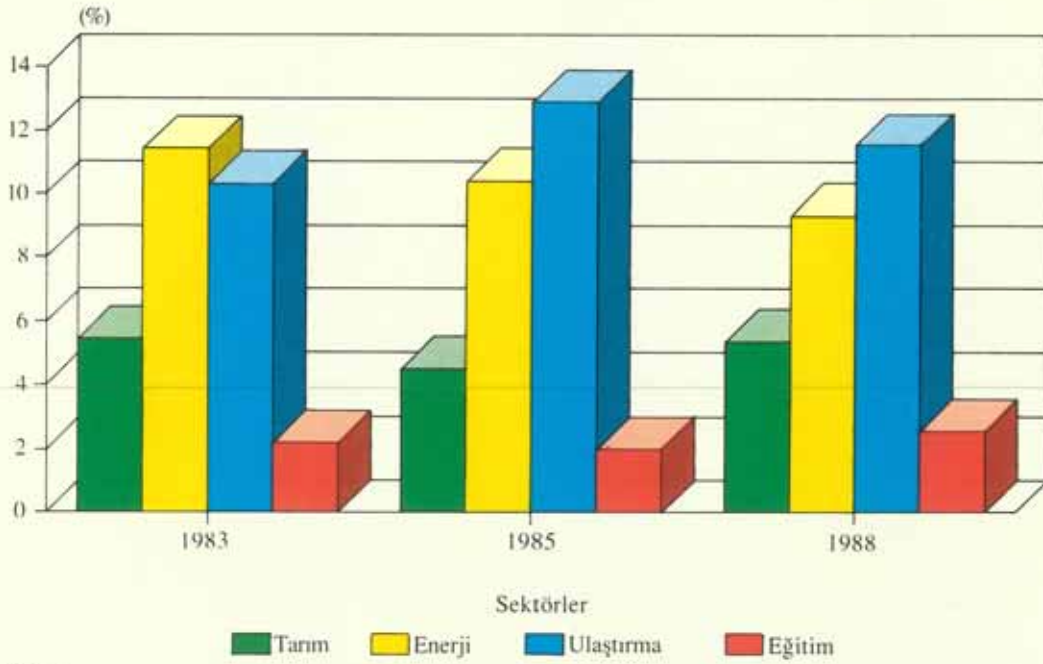
Kaynak: DPT

Şekil 38. GSMH içinde sektörlerin sabit sermaye yatırımlarının payı

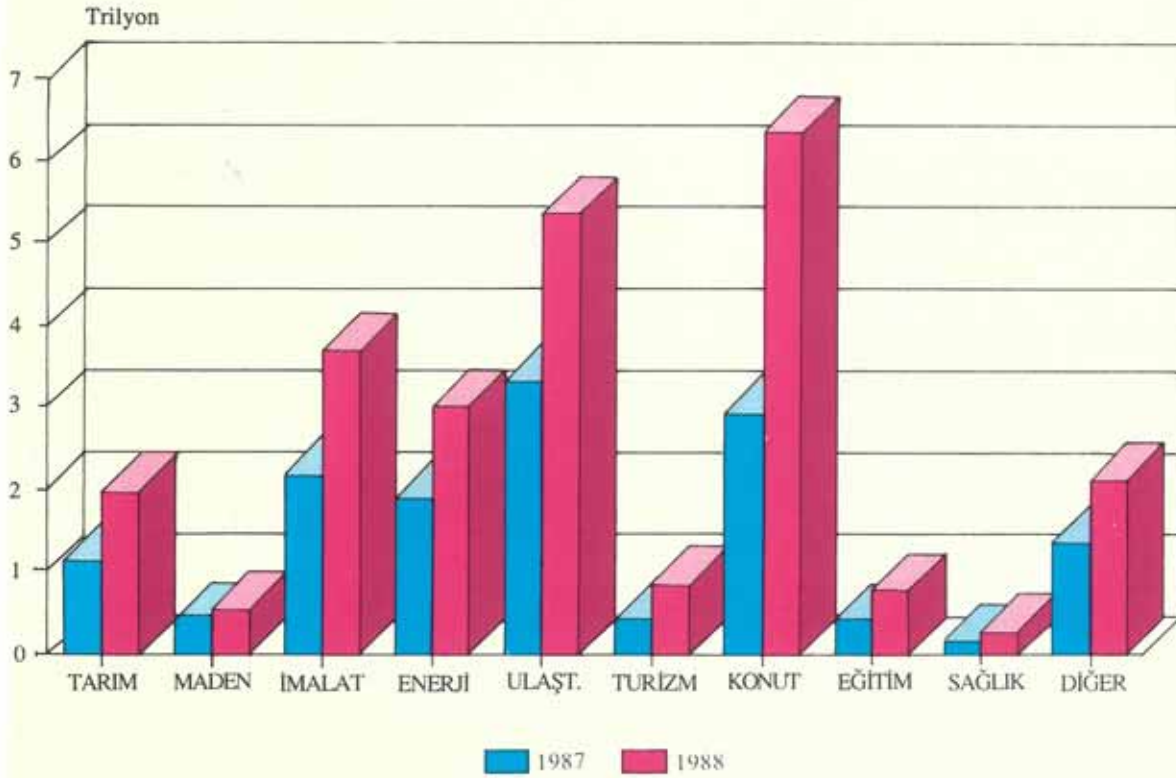
Kaynak: Tablo 81

Şekil 39. Toplam sermaye yatırımı içinde sektörlerin sabit sermaye yatırımlarının payı

Kaynak: Tablo 81

Şekil 40. Sektörler itibariyle sabit sermaye yatırımları (cari fiyatlar ile)

Kaynak: Tablo 82

mıştır. Sabit sermaye yatırımları içinde ulaştırmanın payı eğitimin 4.5 katı, enerjinin payı 3.6 katı, tarımın payı 2.1 katı olmuştur.

Tablo 85 (sayfa 232)'de görüldüğü gibi, Türkiye'de eğitime ve sosyal giderlere ayrılan kaynaklar, aynı gelir gurubundaki bir çok ülkeye göre düşük düzeydedir.

Tablo 82. Sektörler itibariyle sabit sermaye yatırımları

Cari fiyatlarla
(milyon TL)

Sektörler	1987			1988 (1)			1987/1988 değişimi (%)		
	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel
Tarım	1 129.9	685.2	444.6	1 972.5	1 182.5	790.0	74.6	72.6	77.7
Madencilik	398.9	299.5	99.5	547.6	372.1	175.4	37.3	24.3	76.4
İmalat sanayi	2 197.1	475.4	1 721.7	3 699.0	715.6	2 983.4	68.4	50.5	73.3
Enerji	1 902.3	1 839.1	63.2	3 020.8	2 912.2	108.6	58.8	58.4	72.0
Ulaştırma	3 303.7	2 472.2	831.5	5 362.0	3 890.6	1 471.5	62.3	57.4	77.0
Turizm	378.5	134.2	244.3	850.2	249.5	600.7	124.5	85.9	145.9
Konut	2 954.3	97.4	2 857.0	6 354.8	133.8	6 221.0	115.1	37.4	117.7
Eğitim	375.6	346.0	29.6	758.8	705.3	53.4	102.0	103.8	80.6
Sağlık	144.5	106.8	37.7	267.6	208.0	59.5	85.2	94.8	58.0
Diğer hiz.	1 343.3	1 101.7	241.6	2 137.4	1 683.7	453.7	59.1	52.8	87.8
Toplam	14 128.1	7 557.5	6 570.6	24 970.6	12 053.4	12 917.3	76.7	59.5	96.6

Kaynak: DPT

(1) Gerçekleşme tahmini

Tablo 83. Sosyal sektörlerin GSMH ve konsolide devlet bütçesinden aldıkları paylar

Milyon TL

Yıllar	GSMH (1)	Konsolide bütçe (2)	MSB bütçesi (3)	Sağlık Bak. bütçesi (4)	Tübitak bütçesi (5)	Diyanet İş. Bşk. büt. (6)	MEB bütçesi (7)
1980	4 435 135.0	770 040.3	209 300.0	31 186.2	857.6	9 429.4	88 255.5
1981	6 553 596.2	1 558 743.1	251 700.0	55 431.8	1 601.5	11 067.5	147 261.9
1982	8 735 053.7	1 804 708.1	324 900.0	50 098.4	2 116.8	12 769.0	187 657.8
1983	11 551 860.1	2 600 000.0	403 000.0	75 226.6	3 157.0	19 197.5	286 619.0
1984	18 374 839.9	3 285 000.0	578 000.0	100 106.5	4 237.0	27 112.8	341 555.6
1985	27 789 400.0	5 542 182.0	883 000.0	137 400.0	5 951.0	40 245.6	465 982.2
1986	33 309 600.0	7 254 111.0	1 235 000.0	193 800.0	6 955.0	59 440.1	618 523.5
1987	58 387 200.0	11 050 686.0	1 627 000.0	304 420.0	9 270.0	98 192.0	928 604.0
1988	103 222 700.0	20 840 000.0	2 523 000.0	564 990.0	17 472.5	178 626.7	1 797 372.0
1989	161 491 900.0	32 920 000.0	2 740 000.0	898 995.0	38 406.0	232 616.0	2 967 077.0

Kaynak: Bütçe kanunları, DPT

Tablo 84. Sosyal sektörlerin GSMH ve konsolide devlet bütçesinden aldıkları payların oranları (%)

Yıllar	Paylar (3/2)	(3/1)	(4/2)	(4/1)	(5/2)	(5/1)	(6/2)	(6/1)	(7/2)	(7/1)
1980	27.18	4.71	4.04	0.70	0.11	0.01	1.22	0.21	11.46	1.20
1981	16.14	3.84	3.55	0.84	0.10	0.02	0.71	0.16	9.44	2.24
1982	18.00	3.71	2.77	0.57	0.11	0.02	0.70	0.14	10.39	2.14
1983	15.50	3.48	2.89	0.65	0.12	0.027	0.73	0.16	11.02	2.48
1984	17.59	3.14	3.04	0.54	0.128	0.023	0.82	0.14	10.39	1.85
1985	16.31	3.17	2.53	0.49	0.102	0.020	0.74	0.144	8.60	1.67
1986	17.02	3.14	2.67	0.49	0.095	0.017	0.91	0.151	8.52	1.57
1987	14.72	2.78	2.75	0.52	0.083	0.015	0.88	0.168	8.40	1.59
1988	12.08	2.45	2.70	0.54	0.083	0.016	0.85	0.173	8.62	1.74
1989	8.31	1.69	2.72	0.55	0.116	0.023	0.70	0.144	9.00	1.83

Kaynak: Tablo 83

V.Plan döneminde eğitim ve sağlık sektörleri öncelikli sektörler arasında yer almadığından kaynak tahsisinde yeterli pay alamamışlardır. Eğitim, VI.Plan'da öncelikli sektörler arasına alınmış ise de, sektörel sabit sermaye yatırımlarında (kamu+özel) konut, ulaştırma, sanayi, enerji, tarım ve turizm sektörleri gibi önemli ve ağırlıklı kabul edilmemiştir. Gerçekten, eğitim sektörü sabit sermaye yatırımlarının, VI.Plan döneminde, V.Plan dönemine göre, sadece 0.76 puan artması öngörülmüştür (40).

Öte yandan, öncelik kadar önemli bir sorun da, kaynak tahsisinin birim maliyet kriterlerine göre yapılması

ve ayrılan kaynakların etkili kullanımı sorunudur. Bu sorun eğitimde maliyet/fayda ve maliyet/etkinlik analizleri yapılmadığı için daha da ağırlaşmaktadır. Yukarıda çeşitli öğretim kademelerinde görüldüğü üzere, kaynak tahsisinde ve kullanımında önemli farklılıklar sonucu israf bulunmaktadır. Sınırlı kaynağı en etkili ve en ekonomik biçimde kullanmak önemlidir. Oysa ki, aynı tür eğitim için çok farklı maliyetler ortaya çıkmaktadır. Önce bu israfın önlenmesi gerekir. Daha sonra kaynak tahsisinin birim maliyete göre yapılması ve eğitimde maliyet/fayda ve maliyet/etkinlik analizlerine girilmesi zorunludur. Sistemin bütününe değerlendirebilmenin asıl yolu budur.

Eğitimde Malî Kaynaklar

Eğitimde malî kaynaklar şunlardır:

- Genel ve katma bütçelerden ayrılan paylar,
- 222 sayılı kanuna göre özel idare gelirlerinin yüzde 20'si, köy bütçelerinin yüzde 10'u, gelir getiren arazilerden sağlanan gelirler, vb.
- Halkın gönüllü aynî ve nakdî yardımları,
- Çıraklık, Meslekî ve Teknik Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma Fonu,
- 3418 sayılı Eğitim, Gençlik, Spor ve Sağlık Hizmetleri Kanunu'nun 2. maddesi gereği alınan vergiler,

metleri Kanunu'nun 2. maddesi gereği alınan vergiler,

- Döner sermaye gelirleri,
- Üniversitelerde öğrenci harçları fonu gelirleri,
- Dış ülkelerden ve uluslararası kuruluşlardan proje bazında sağlanan krediler.

Kaynak çeşitliliğine ve her çeşitte gelir artırma çabalarına rağmen, yukarıda da belirtildiği gibi sağlanabilen gelirler yeterli olmamıştır. Eğitim finansmanında kamunun ve özel kesimin bütün imkânlarını ve dış kaynakları harekete geçirebilecek yeni sistemler aranması gerekmektedir.

Özetle, değişime yapısal uyumda eğitim başta gelen sektör olduğu halde sektörel dağılımda eğitime öncelik verilmemiş; eğitimin payına düşen kaynakların kısıtlılığı karşısında, kaynak tahsisinde birim maliyet kriterleri uygulanamamış; kaynak tahsisinde pazarlık gücü rol oynadığından eğitim kademeleri arasında öncelikler tespit edilememiş; kaynak kullanımında israfa yol açılmıştır.

Önceliklerin, hem kalkınma stratejisi içerisinde eğitim ile diğer sektörler arasında, hem de eğitim sistemi içinde çeşitli öğretim kademeleri arasında belirlenmesi ivedilik taşıyan sorun olarak görülmektedir.

Eğitimde malî kaynakların çeşitliliğine ve her çeşitte gelir artırma çabalarına rağmen sağlanabilen gelirler yeterli olamamıştır.

Sonuç olarak:

- Bir yandan her kademede öğrenci sayıları sınıfları taşıyırken, malî kaynakların gittikçe azalması,
- Öte yandan, birim maliyet kriterleri uygulanmamasının tahsiste dengesizlik ve kullanımda israfa neden olması;
- Nihayet sektörler arasında eğitime gereken önem ve önceliğin verilememesi,
- Başka deyişle, hedefleri ve kaynakları ile tutarlı, demokrasi ve kalkınma ile uyumlu, entegre bir eğitim planının olmaması millî eğitimimizde malî kriz yaratmış; kriz diğer sorunların çığ gibi büyümesine yol açmıştır. Eğitim finansmanında kamunun ve özel kesimin bütün imkânlarını ve dış kaynakları harekete geçirebilecek yeni sistemler aranması, kaynak tahsisinin bilimsel baza dayalı birim maliyet kriterlerine göre yapılması, maliyet/fayda ve maliyet/etkinlik analizlerine girilmesi zorunludur.

Bölüm

6

Sorunların Temel Nedeni: Eğitim Sistemi

Sorunların Temel Nedeni: Eğitim Sistemi

Eğitim sistemi, birinci bölümde açıklanan amaç ve ilkelere göre, örgün ve yaygın eğitim olarak kurulmuştur. Örgün eğitim öğretim kademelerini, yaygın eğitim ise örgün eğitim yanında ve dışında düzenlenen etkinliklerin tümünü kapsar.

Örgün eğitim iki ana bölümden oluşur. Birincisi, bütün vatandaşlara verilmesi zorunlu olan temel eğitim, ikincisi kalkınmanın ihtiyaçlarına göre düzenlenen ve kişilerin ilgi ve yetenekleri ölçüsünde yararlandıkları temel eğitim sonrası eğitimidir (Şekil 41).

Genel amaçlarda öngörülen demokrasiyi yaşam biçimi haline getirmiş özgür düşünceli ve millî kültür değerlerine sahip bir kişi, 5 yıllık bir ilkokul eğitimi ile yetiştirilemez. Bunun için ne çocuğun yaşı elverişlidir, ne de beş yıllık süre yeterlidir. Ayrıca, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde görev yapan öğretmenlerin en büyük sorunu yöredeki öğrencilerin önemli bir bölümünün Türkçe bilmemesinden kaynaklanmaktadır (41).

Her genci mal ve hizmet üretimi yapacak beceri ve bilgilerle donatmak gerekmektedir. İlkokuldan

1. YETERSİZ TEMEL EĞİTİM

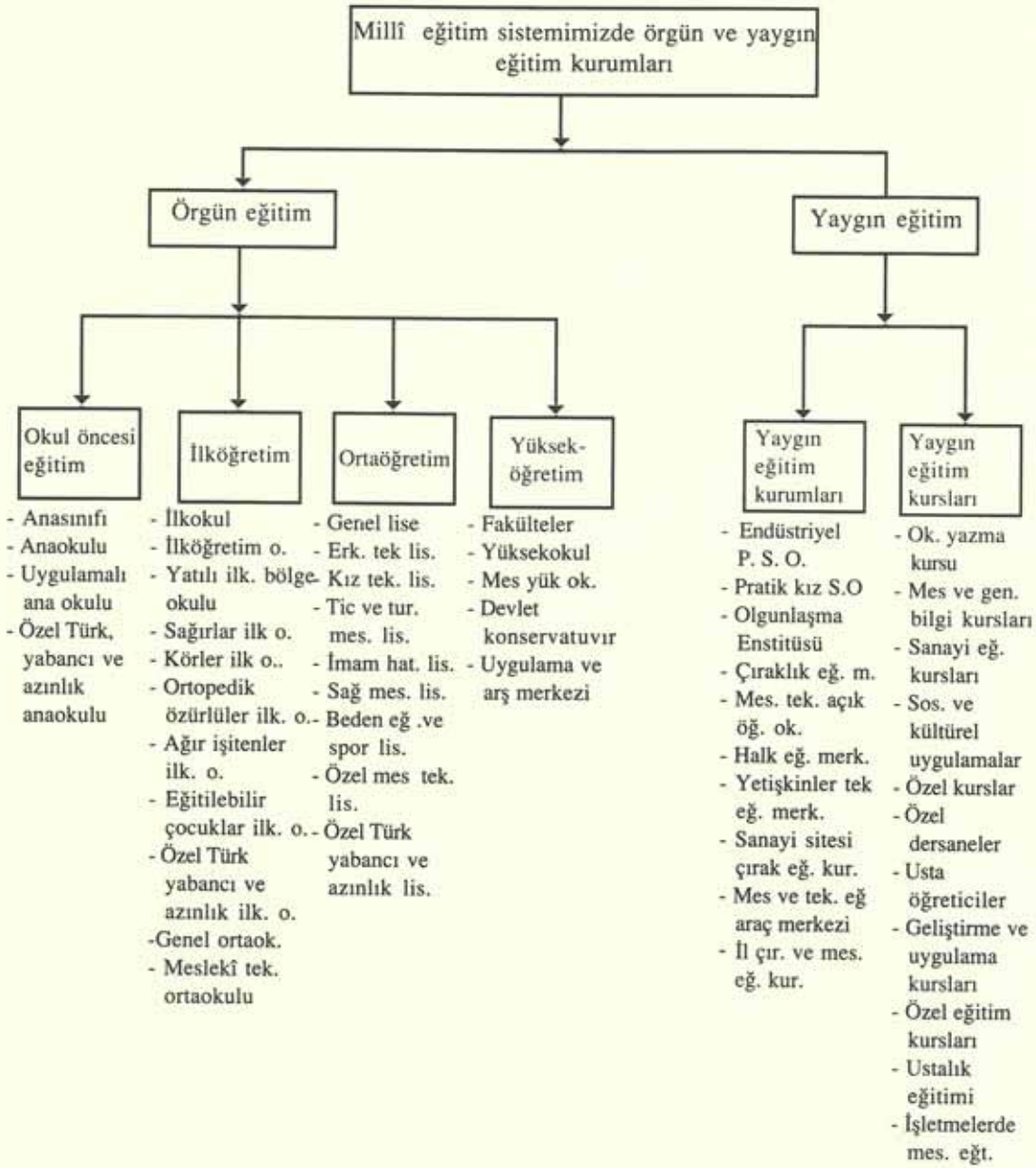
Temel eğitimin amacı, millî eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak,

- her Türk çocuğuna iyi insan, iyi vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak;
- her Türk çocuğunu ilgi ve yeteneği yönünde yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamaktır.

sonra okula devam etmeyenlerin 8 yıllık ortalaması yüzde 46'dır. Sistem çağ nüfusunun yaklaşık yarısına genel amaçta belirlenen eğitim profilini kazandıramamakta ve bu kitleye, demokrasiye uyum sağlayacak yeterlikte bir eğitim verememektedir.

Batı ülkelerinde zorunlu temel eğitim 11 yıla kadar çıkmıştır. Yukarıda açıklandığı gibi, dünyada 199 ülkeden en geride yalnız 12 ülkede zorunlu okul 5 yıl kalmıştır. 8 yıllık eğitimi yasa ile zorunlu okul ilân etmek suretiyle sistemi bir an önce çağdaş bir yapıya kavuşturmak gerekmektedir.

Şekil 41. Örgün ve yaygın eğitim kurumları

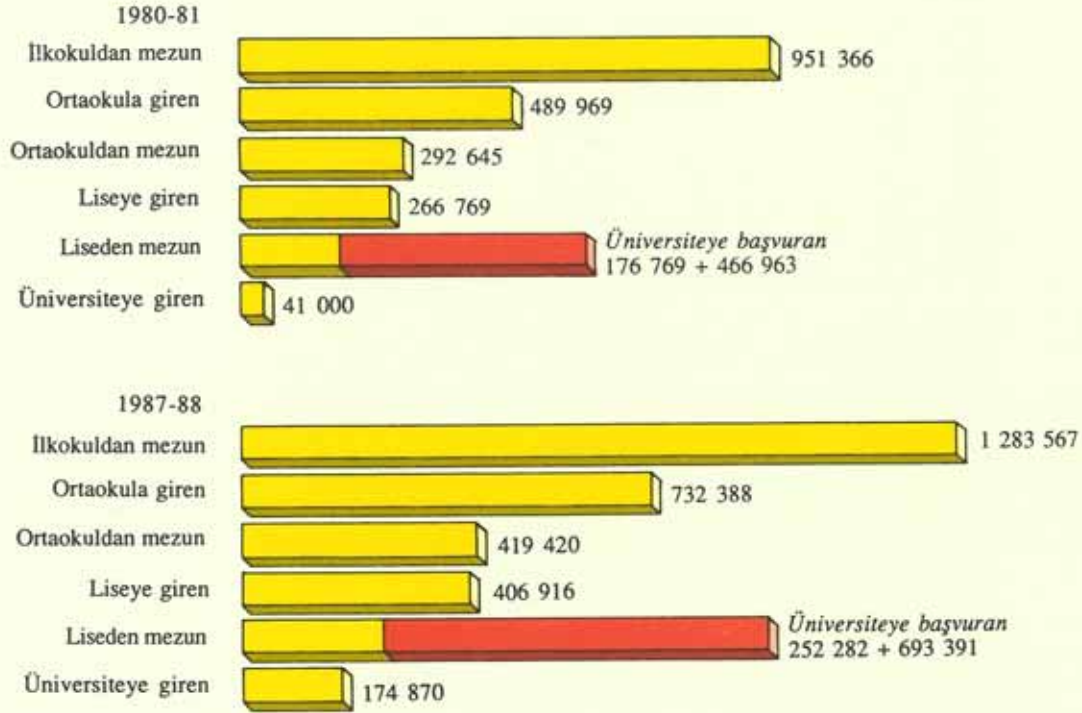
Yasada temel eğitimin 5 yıllık ilkokullar ile 3 yıllık ortaokullardan oluşması öngörülmüş ise de, ilkokuldan sonra, 732 bin öğrenci temel eğitimin ikinci kademesine geçerken 551 bin çocuk bu fırsatı elde edemeyerek hayata atılmıştır (Tablo 86 ve Şekil 42).

İkinci çıkış ortaokul sonundadır. Üniversite önüne yığılmanın kaynağı bu kademededir. Burada eğitim sisteminden çıkan çok azdır. Son yıl her 100 ortaokul mezunundan yalnızca 3'ü hayata atılmıştır. Öğrencilerin hemen hemen tamamı üst öğrenime geçmektedir (Tablo 86, Şekil 43). Temel eğitim, hayata ve iş alanlarına yönlendirme görevini yerine getirememektedir.

İlkokul ve ortaokulu temel eğitim halinde bütünleştirmek, öğretim programlarını ve öğrenci akış kurallarını çevrenin imkânlarına ve iş hayatının koşullarına göre yeniden düzenleyerek öğrencileri ilgi ve yetenekleri ölçüsünde mesleğe veya üst öğrenime yönlendirmek gerekmektedir.

Birleşme, 1973'te yasa ile öngörüldüğü halde, bugüne kadar gerçekleştirilememiştir. 8 yıllık ilköğretimde 6. ve 8. sınıfların ders programları ve öğretmen yetiştirme genel ortaöğretime göre düzenlenmiştir. Programı ilkokul ile bütünleştirmek yetmez, asıl öğretmen yetiştirmeyi buna göre yeni baştan ele almak gerekir. 8 yıllık

Şekil 42. 1980-81 ve 1987-88 dönemlerinde ilkokuldan ortaokula, ortaokuldan liseye ve liseden üniversiteye geçenler

Kaynak: tablo 86

temel eğitim sonunda öğrencilerin önemli bir bölümü ortaöğretime devam etmeyecek, hayata hazırlanacaktır. Temel eğitim eleyici değil, yönlendiricidir ve hayata hazırlayıcıdır. Oysa şimdiki ortaokul, liseye hazırlayıcı ve eleyicidir. Çok köklü bir rol değişikliği söz konusudur. Şu halde hem programı yenilemek, hem de öğretmeni yetiştirmeyi veya mevcut öğretmenin hizmetiçi eğitimini değişime uyum sağlayacak biçimde düzenlemek gerekmektedir. Bütün eğitim araçlarının ve öğrenci akış kurallarının buna göre değişmesi zorunludur. Kırsal bölgelerde tarıma ağırlık vermek ve bütün programı yöresel tarım takvimine ve koşullarına göre uyarlayabilmek için, okula belli ölçüde bağımsızlık tanımak gerekir. En önemlisi, ilkokul veya ortaokuldan sonra her okul çevresinde, hayata atılanlar için çıraklık eğitimi ve istihdama yönelik beceri ve meslek kursları yoluyla meslek eğitimi imkânları hazırlamak da eğitim sisteminin görevidir. Kısaca, temel eğitim bütün bu çalışmalarını kapsayacak yeni bir strateji gerektirmektedir.

Bütünleşmenin bugüne kadar sağlanamamasında ortaokulların bazı genel ve meslekî liseler içinde kalmasının ve bu kurumların Bakanlık merkez örgütü içinde ayrı genel müdürlükler tarafından yönetilmesinin de rolü vardır. Ayrı programlar, ayrı öğrenci akış kuralları, ayrı kadrolar, ayrı bütçe ve ayrı yönetmelikler devam ettiği sürece bütünleşmenin olamayacağı doğaldır. Bütünleşmenin merkez örgütünden başlaması gereklidir.

Ayrıca, imam-hatip lisesi içindeki ortaokulların yurdun her yanına yayılması, kız ve erkek öğrenci sayılarının hızla artması, din eğitimi, ibadet, Arapça ve türbanın zorunlu olduğu bu okulları genel öğretim kurumu haline dönüştüren bir gelişme olmaktadır. Temel eğitim ça-

Tablo 86. İlkokullardan ortaokula, ortaokuldan liseye (1), liseden yükseköğretime geçen öğrenci sayıları ve oranları

Yıllar	İlkokulu bitirenler (1)	Ortaokula girenler (2)	Ortaokulu bitirenler (3)	Liselere (gen.+mes.) girenler (4)	Liseleri (gen.+mes.) bitirenler (5)	Yüksek öğretime başvuran (6)	Yüksek öğr. girenler (7)	Geçiş oranları %		
								ilkokuldan ortaokula (2/1)	Ortaokul liselere (4/3)	Liseden yük.öğr. (7/6)
1980-81	951 366	-	292 645	-	176 769	466 963	41 574	-	-	9
1981-82	960 759	489 969	282 039	266 769	174 456	420 850	54 818	52	90	13
1982-83	983 906	503 390	287 376	259 563	178 904	408 573	72 983	52	92	18
1983-84	1 004 365	531 014	366 293	269 858	208 205	361 158	105 158	54	94	29
1984-85	1 078 624	557 346	369 403	328 373	197 849	436 175	148 766	55	87	34
1985-86	1 151 836	583 692	385 000	350 685	220 853	480 463	156 433	54	95	33
1986-87	1 164 284	619 350	400 351	364 861	226 626	503 520	165 856	54	95	33
1987-88	1 283 567	649 738	419 420	364 411	252 282	628 089	174 870	56	91	28
1988-89	-	732 388	-	406 916	277 419	693 391	188 652	57	97	27
					303 077	824 128	193 665	-	-	23
							Ortalama	54	93	24

Kaynak: MEB ve ÖSYM (YÖK Brifing Raporu, Nisan 1990)

(4) Liselere genel liseler, erkek teknik, kız teknik, ticaret, imam-hatip ve diğer bütün meslek liseleri dahildir.

(6) Yükseköğretime başvuranlara son sınıftakiler ile eski mezunlardan tekrar girenler dahildir.

(7) Yükseköğretim sayılarına açık yükseköğretim dahildir.

ğında eğitim profili farklı iki ayrı nesil yetiştirilmesi küçük yaşlardan itibaren eğitimde ikilik yaratmakta ve bu ikilik, tevhidi tedrisat ilkesine ters düşmektedir. Bu konuya imam-hatip liseleri başlığı altında tekrar dönülecektir.

Özetle, 8 yıllık ilköğretim, Millî Eğitim Temel Kanunu hükmüne rağmen, genel liselerin ve meslek liselerinin dayalı olduğu temel eğitim kademesi olarak yapılandırılmamıştır.

tiştirmemektedir". (42)

Çözüm yolu olarak 1973 yılında, temel eğitim sonrası eğitim için üç ayrı amaç çizilmiştir: Yükseköğretime hazırlamak, hem mesleğe hem yükseköğretime hazırlamak, hayata ve iş alanlarına hazırlamak.

Bu üç amaç, sırasıyla,

3 yıl süreli yükseköğretime hazırlayan programlar,

4 yıl süreli teknik lise programları ve

3 yıl süreli mesleğe hazırlayan terminal nitelikte programlar ile gerçekleştirilecektir.

Yasanın gerekçesinde de belirtildiği gibi, temel eğitim sonrası eğitim,

"Öğrencileri ilgi, istidat ve yeteneklerine ve toplum ihtiyaçlarına göre yükseköğretime, iş alanlarına veya hayata hazırlayan, aralarında yatay ve dikey geçişler bulunan lise adı altında çeşitli programlardan veya okullardan oluşmuş bir sistem bütünlüğü içinde yeniden düzenlenecektir".

Bu yapılanmanın doğal sonucu olarak, yükseköğretime hazırlayan programları bitirenler, yetiştirildikleri yönde yükseköğretime girmek için aday olabilecekler; diğerleri hayata ve iş alanlarına yönelebileceklerdir. Üniversite önüne yığıcı sistem yerine yasa ile getirilen yönlendirici sistemin esası budur (Şekil 45).

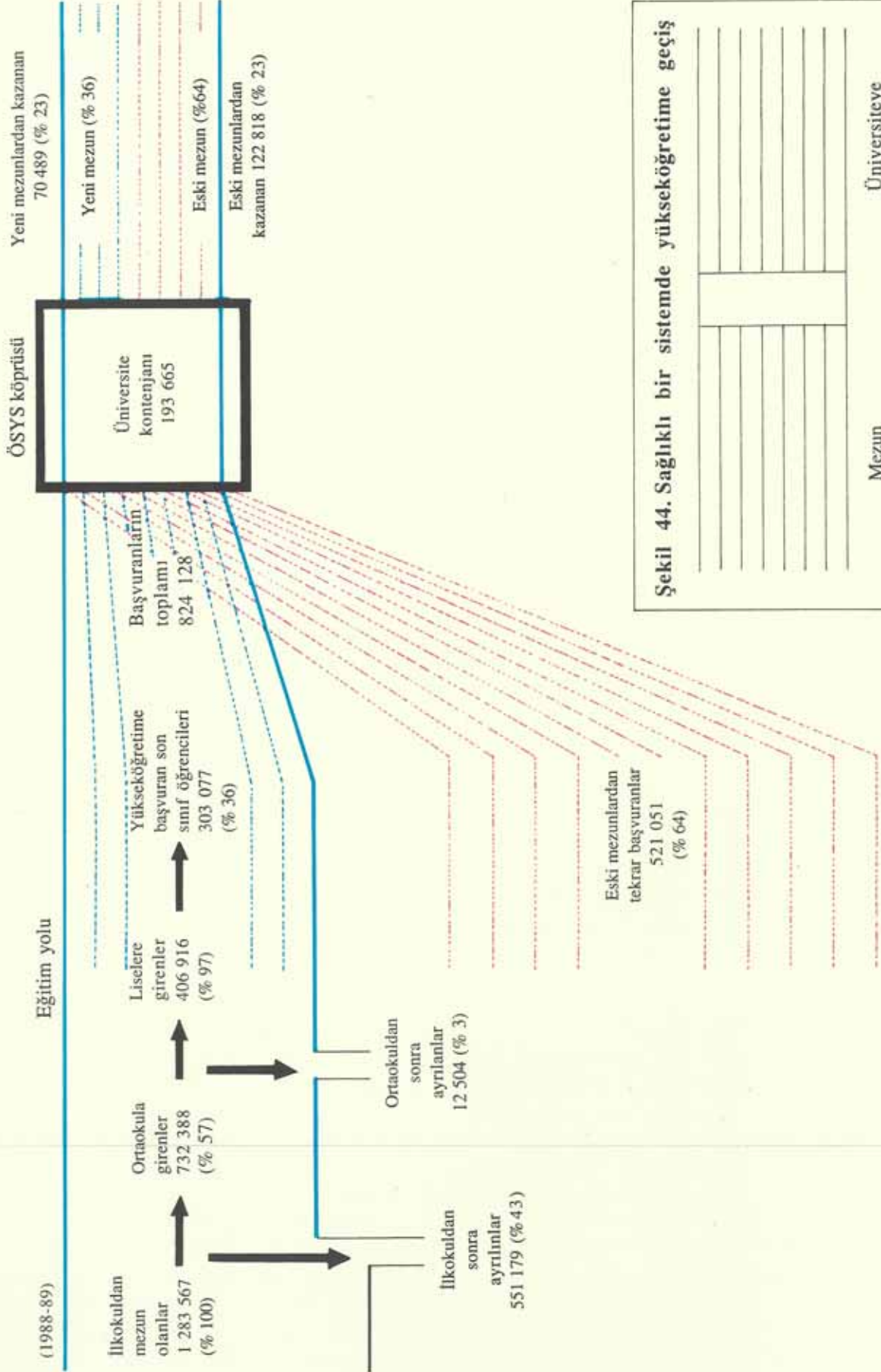
II. ÜNİVERSİTE ÖNÜNE YIĞAN TEMEL EĞİTİM SONRASI EĞİTİM

Şekil 43'te görüldüğü gibi, temel eğitim sonrası eğitim kurumları üniversite önüne öğrenci yığmaktadır.

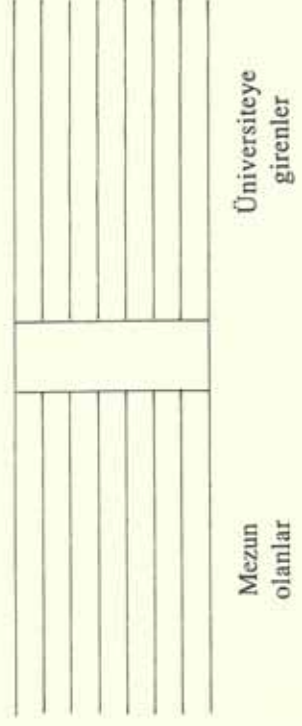
Ortaöğretim sisteminin yapısı, daha 1970'li yılların başlarında, Millî Eğitim Bakanlığı'nca üniversite önüne yığıcı bir sistem olarak mahkûm edilmiştir:

"Bugünkü yapısı ile ortaöğretim sistemimiz, daha çok lise yolundan üniversite kapılarına öğrenci yığan bir merdiven düzeyinde çalışmakta ve ortaöğretim seviyesinde toplumun ihtiyacı olan insangücünü ye-

Şekil 43. Eğitim sisteminde öğrenci akışı ve üniversiteye giriş köprüsünde yığılma

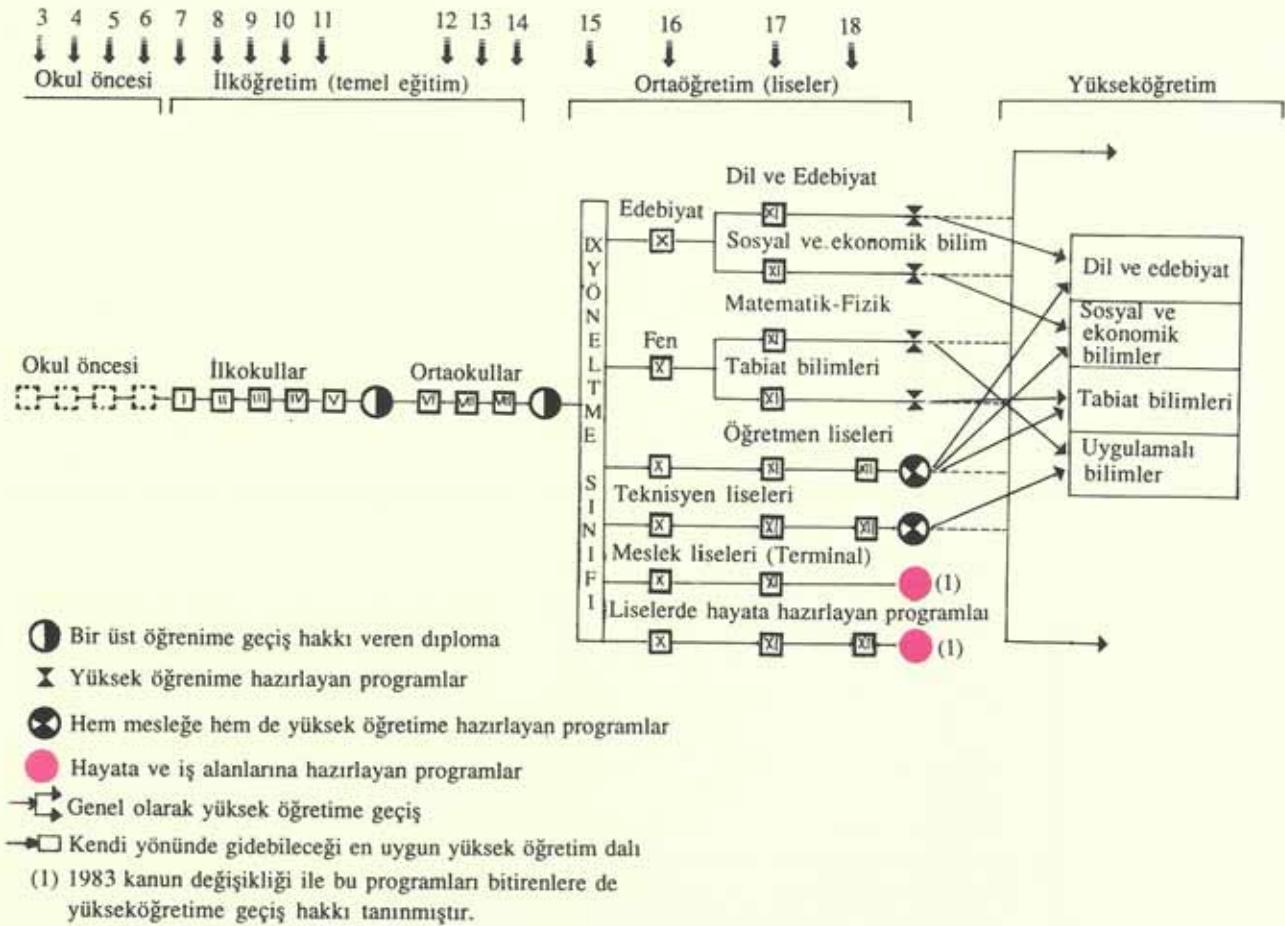

Şekil 44. Sağlıklı bir sistemde yükseköğretime geçiş

Kaynak: Tablo 86 ve 88

Şekil 45. Milli eğitim temel kanununa göre Türk Eğitim Sistemi içinde 3 amaçlı ortaöğretim ve yükseköğretime geçiş (1973-1983) (1)

Ne var ki, kalkınma faktöründe açıklandığı gibi, toplumda tek cazibe merkezi yükseköğretim olduğundan, yalnız genel lise mezunları değil, aynı zamanda, kuruluş amaçları ne olursa olsun, bütün meslek liseleri üniversite giriş sınavlarına katılma haklarının kendilerine de tanınmasını ısrarla istemişlerdir. Bu istek, birçok üniversitelerin meslek lisesi-özellikle imam-hatip lisesi- mezunlarının adaylığını kabul etmemeleri üzerine kolayca politik talebe dönüşebilmiştir. Yasama organlarına çeşitli yasa önerileri verilmiş, koalisyon programlarına bu yolda zorlayıcı hükümler konulmuş, nihayet yasanın onuncu uygulama yılı olan 1983'te, hükümetin sev-

kettiği bir tasarı üzerine, Milli Eğitim Temel Kanunu'nun yükseköğretime geçiş maddesi kaldırılarak

"Lise veya dengi okulları bitirenler, yükseköğretim kurumlarına girmek için aday olmaya hak kazanır."

hükümü getirilmiştir. Bu yeni hüküm, sistemde (Şekil 45), hayata ve iş alanlarına hazırlama amacına ters düşen ve üniversite önüne yığıcı yapıyı tekrar getiren bir değişiklik olmuştur. Bakanlığın daha önce resmen mahkûm ettiği üniversite önüne yığıcı sistem, o tarihten bu yana süregelmektedir.

Tablo 87. Genel liselerde sayısal gelişmeler

Genel lise türleri	1984-85		1985-86		1986-87		1987-88		1988-89		1989-90	
	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Okul sayısı	Öğrenci sayısı
Res. gen. lise	1082	545509	1138	583976	1183	622384	1255	642925	1297	675565	1350	678225
Anadolu lise	23	9230	29	10895	35	12776	38	14713	59	18683	76	21377
Fen liseleri	4	862	5	1100	6	1428	7	1579	7	1753	13	2527
Öğretmen lise	29	694	29	11357	29	10629	28	10841	28	10508	28	7928
Akşam lise.	9	810	10	1610	10	2519	10	3072	10	3612	10	3849
Özel liseler	49	13046	53	14339	61	17228	90	19396	104	26290	119	29379
Özel yab. lise	13	3900	13	4010	13	4025	13	4120	13	4137	14	4695
Özel azın. lise	12	676	11	698	11	689	11	581	8	612	12	643
Toplam	1221	574727	1289	627985	1348	671670	1452	697227	1526	741060	1622	748623

Kaynak: MEB, 1990 Bütçe Konuşması

Not: Ortaokullar dahil değildir.

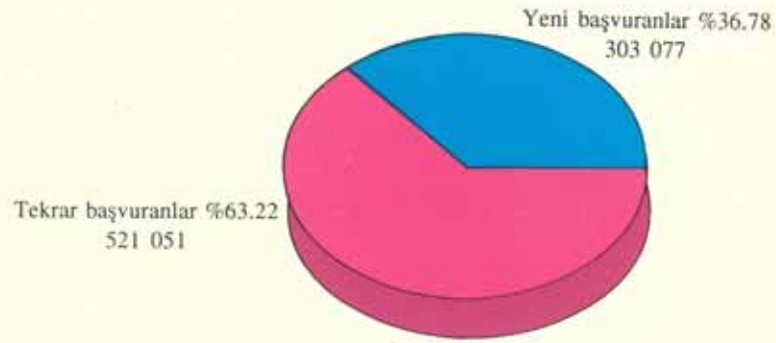
Tablo 88. 1989'da ÖSYS'ye başvuran son sınıf öğrencileri ile eski yıl mezunlarından tekrar başvuranlar, yerleşenler ve oranları

Lise türleri	Başvuranlar			Yerleşenler					
	Son sınıftan (yeni öğrenci)	Önceki yıllardan (birikmiş öğrenci)	Toplam	Son sınıflar		Önceki yıllar		Toplam	yerleşen
				sayı	%	sayı	%		
Fen liseleri	422	220	642	388	91	88	40	476	74
Ydey özel liseler (1)	4 461	2 386	6 847	2 973	66	910	38	3 883	56
Anadolu liseleri	4 683	3 074	7 757	3 157	67	1 171	38	4 328	55
Diğer liseler	175 125	295 816	474 941	40 682	23	73 088	25	113 770	23
Öğretmen liseleri	3 065	7 795	10 860	1 688	55	1 743	22	3 431	31
İmam-hatip liseleri	18 503	31 060	49 563	3 765	20	6 968	22	10 733	21
Askerî lise - polis koleji	703	1 859	2 562	154	21	518	28	672	26
Teknik liseler/Anadolu t.l.	4 248	6 777	11 025	1 649	38	2 503	37	4 152	37
Endüstri meslek liseleri	51 277	85 593	136 870	6 946	13	17 740	21	24 686	18
Kız meslek / Anadolu m.l.	10 869	13 938	24 807	1 425	13	1 923	14	3 348	13
Sağlık meslek liseleri	4 341	10 739	15 080	1 535	35	2 295	21	3 830	25
Ticaret /Anadolu t.l.	23 625	45 700	69 325	5 853	24	10 001	22	15 854	22
Diğer meslek/Anadolu m.l.	1 753	12 096	13 849	634	36	3 868	32	4 502	32
Toplam	303 077	521 051	824 128	70 849	23	122 816	24	193 665	23

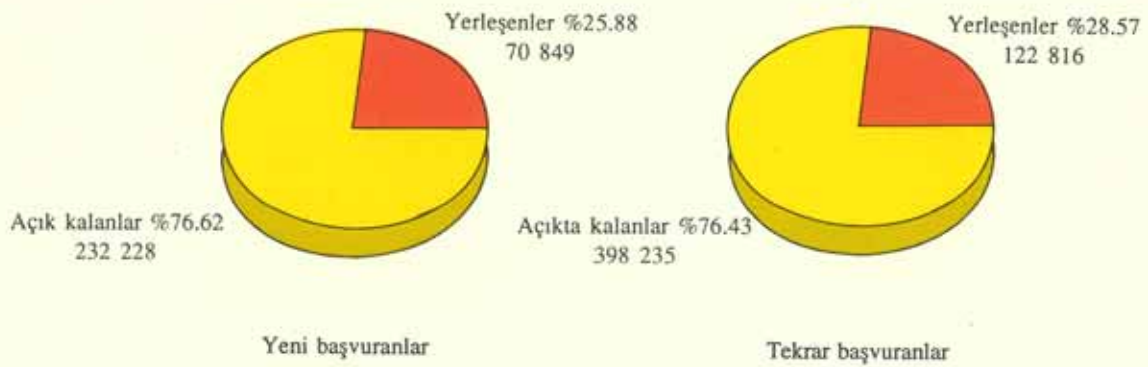
Kaynak: ÖSYS

(1) Ydey: yabancı dilde eğitim yapan

Şekil 46 A. 1989'da ÖSYS'ye başvuran son sınıf öğrencileri ile eski yıl mezunlarından tekrar başvuranların dağılımı

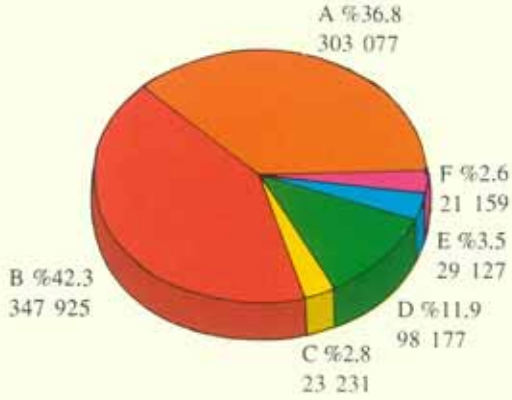

Şekil 46 B. 1989'da ÖSYS'ye yerleşenler ile açıkta kalanların dağılımı

Kaynak: Tablo 86 ve 88

Şekil 47. Talebin oluşumu

- A: Lise ve dengi okullardan aynı yıl içinde mezun olanlar
- B: Lise ve dengi okullardan önceki yıllarda mezun olup üniversiteye giremeyenler
- C: Bir yükseköğretim kurumuna girmeye hak kazanıp kayıt olmayanlar
- D: Halen bir yükseköğretim kurumunda okumakta olanlar ve diğerleri
- E: Bir yükseköğretim kurumunu bitirip tekrar müracaat edenler
- F: Çeşitli sebeplerle yükseköğretim kurumlarından ayrılıp tekrar başvuranlar

Kaynak: Tablo 89

Yükseköğretime Geçiş

Türk eğitim sisteminin yapısı (Şekil 43, Tablo 86), trafiği serbest çevre yolu ve önünde büyük yığılma olan Boğaz Köprüsü görünümündedir. Son yılda, ilkokuldan ortaokula, ortaokuldan liseye, liseden yükseköğretime geçiş oranları sırasıyla yüzde 57, 97 ve 23'tür. Oranlarda hissedilir bir fark olmaması, 10 yıllık uygulama boyunca öğrenci akışında değişme eğilimi olmadığını (Şekil 42) ve sistemin üniversite önüne her yıl hızla öğrenci yığmaya devam edeceğini ortaya koymaktadır.

Ortaöğretim sonunda köprüye gelinmektedir. Bu köprü yükseköğretime geçiş (ÖSYS) köprüsüdür. Üniversite eğitimi, nedenleri yedinci bölümde açıklanacağı üzere, Türk toplumunda tek cazibe merkezidir. ÖSYS, ister genel ister meslekî olsun, her lise öğrencisinin tek hedefidir. 1989-90 öğretim yılında 748 bin öğrencisi bulunan genel liselerin asıl görevi (Tablo 87) öğrencisini bu hedefe hazırlamaktır. Meslek liseleri mezunları da bu hedefe yönelmektedirler.

Başvuranlar

Şekil 43'te çarpıcı bir biçimde görüldüğü gibi, üniversiteye geçiş köprüsü önünde büyük yığılma ve kargaşa vardır: 1988-89 öğretim yılında liselerin (genel+meslek) son sınıfını bitirip de ÖSYS'ye başvuran 303 bin yeni adayın yolu, önceki yıllardan birikmiş 521 bin eski aday tarafından kesilmiş; böylece talep sayısı 824 bine çıkmıştır (Tablo 88).

Talebin yapısı Tablo 89 ve Şekil 47'de daha ayrıntılı olarak verilmiştir. Toplam başvuranların yüzde 36'sı yeni mezunlar, yüzde 42'si önceki yıllardan mezun olup üniversiteye giremeyenler, yüzde 11'i halen bir yükseköğretim kurumunda okumakta olanlar, geri kalan yüzde 11'i de bir yükseköğretim kurumunu bitirip tekrar müracaat edenler, girmeye hak kazanıp kayıt olmayanlar, çeşitli nedenlerle ayrılıp tekrar başvuranlardır. Görüldüğü gibi toplam başvuranların yüzde 64'ü önceki yıllardan birikmiş eski mezunlardır.

Üniversite önünde yıl kaybeden veya tekrarlayan gençlerin topluma maliyeti ve işgücü kaybı her yıl, kabaca, birkaç trilyon liraya, yani Millî Eğitim Bakanlığı bütçesine yaklaşan bir kaynak israfına neden olmaktadır.

Tablo 89. 1989-90 Öğretim yılında yükseköğretim kurumlarına olan talebin yapısı

Başvuranların kaynağı	Sayı	%
Lise ve dengi okullardan aynı yıl içinde mezun olanlar	303 077	36.7
Lise ve dengi okullardan önceki yıllarda mezun olup üniversiteye giremeyenler	347 925	42.2
Bir yükseköğretim kurumuna girmeye hak kazanıp kayıt olmayanlar	23 231	2.8
Halen bir yükseköğretim kurumunda okumakta olanlar	96 331	11.6
Bir yükseköğretim kurumunu bitirip tekrar müracaat edenler	29 127	3.5
Çeşitli sebeplerle yükseköğretim kurumlarından ayrılıp terar başvuranlar	21 159	2.5
Özel yetenek sınavı ile bir yükseköğretim kurumuna girenlerden yeniden başvuranlar	1 846	0.2
Muhtelif başvuranlar	1 432	0.1
Toplam	824 128	100.0

Kaynak: YÖK Brifingi, Ankara, Nisan 1990, sayfa 32

Yerleşenler

1974 yılından bu yana üniversite giriş sınavlarına başvuran ve yerleşen öğrenci sayısı Tablo 90 ve Şekil 48'de görülmektedir. Bu dönemde, hiç bir yıl, başvuranların üçte birinden fazlası yerleştirilememiştir.

1988-89 öğretim yılında köprü önünde büyük bir gençlik kitlesi birikmiştir. Oysa, bu talep karşısında yükseköğretimde, açıköğretim dahil, 193 bin yeni kayıt kapasitesi yaratılabilmektedir. Tablo ve şekil'de görüldüğü gibi 1974 yılında 37 bin olan bu kapasite, 1989'da 5.2 defa katlanmıştır. Köprüden ancak her 100 öğrenciden 23'ü geçebilecektir.

1989 ÖSS ve ÖYS sınavları sonunda 70 bini yeni, 122 bini de eski mezunlardan olmak üzere 193 bin genç bir yükseköğretim kurumuna yerleşmiştir. Bunların 85 bini Açıköğretim Fakültesi'ne yönlendirilmiştir. Kazanamayan 631 bin gencin 375 bini (yüzde 59) hiç bir mesleğe hazırlanmamış genel lise mezunudur. Sistem, üniversite ümidi ile sürdürdüğü öğrenimini tamamlayan meslekî eğitimsiz büyük bir kitleyi üniversite önüne terk ederek gençliğin bunalım içine düşmesine neden olmaktadır.

1981-1989 arasında liseden mezun olup üniversiteye giremeyen gençlerimizin sayısı 1 370 829'dur (43).

Her yıl ne yapacağını bilmeyen, *sistem kurbanı* lise mezunu gençlerimizin sayısı gittikçe artmaktadır. Bunalım yalnız bir sıralama sınavının dışarıda bıraktığı gençleri değil, 13 milyon öğrenciyi, öğretmeni, aile ve yakınlarını bütünü ile etkileyen ve kamuya maliyeti trilyonları bulan bir toplum krizi görünümündedir. Ortaokul mezunları yüzde 97 oranında liselere geçtiğine göre, temel eğitim kademesinde hedef alınan okullaşma oranları gerçekleştikçe, liselere geçecek öğrenci sayısı da aynı hızla artarak devam edecek ve bugün toplumun katlanır görüldüğü kriz ilerde çok daha farklı boyutlara ulaşabilecektir.

Üniversiteye geçiş uygulaması yalnız gençliği ve toplumu etkilemekle kalmamakta, aynı zamanda eğitim sisteminin yapısını da zorlayarak sistem içinde genellik ve eşitlik ilkesini, ülke çapında, özellikle bölgeler arasında zedeleyen iki kurumun doğmasına yol açmaktadır: Ayrıcalıklı konumda liseler ve özel dersaneler.

Ayrıcalıklı Konumda Liseler

Büyük gençlik kitlesinin hiçbir iş ve meslek sahibi olmadan üniversite önüne dökülmesi, çocuklarının yabancı dil öğrenmesini ve istedikleri fakültelere girebilmesini isteyen aile çevrelerini, eğitim sistemini etkileyen önemli bir dış faktör haline getirmiştir. Bu sosyal talep baskısı karşısında eğitim sisteminin iç dinamiği gerekli yapısal uyumu gösterememiştir. Çözüm yolu bütün okulların kalitesini yükselterek eşitlemeye çalış-

Tablo 90. Yükseköğretim giriş sınavlarına başvuran ve yerleşen öğrenci sayıları ve yüzdeleri

Yıllar	Başvuranlar	Yerleşenler
1974	229 906	37 271 16.2
1975	280 504	68 498 24.4
1976	316 279	40 849 12.9
1977	357 426	36 639 10.2
1978	373 717	37 428 10.0
1979	434 095	40 622 9.3
1980	466 963	41 574 8.9
1981	420 850	54 818 13.1
1982	408 573	72 983 17.8
1983	361 158	105 158 29.1
1984	436 175	148 766 34.1
1985	480 463	156 433 32.5
1986	503 520	165 856 32.9
1987	628 089	174 870 27.8
1988	693 391	188 652 27.2
1989	824 128	193 665 (1) 23.5

Kaynak: ÖSYM, YÖK Brifingi, 16 Nisan 1990, sayfa 29

(1) Açıköğretim dahil

Şekil 48. Üniversite giriş sınavlarına başvuran ve yerleşen öğrenci sayıları ve oranları

mak, her lisede öğrencinin yeteneğine göre yönlenebileceği çeşitli programlar düzenlemek, bunlar arasında, başka ülkelerde olduğu gibi, yabancı dil ağırlıklı şubeler açmak ve yabancı dil eğitimi iyileştirecek bütün önlemleri almak iken, eğitim sistemi bu gelişmeyi sağlayamamıştır. Aksine, kolay yol olarak, farklı konumda resmî ve özel okullar açılması yoluna gidilmiştir.

Gerçekten, bu liselerde öğrenci/şube ve öğrenci/öğretmen oranlarının normal düzeyde tutulmasına, yeter sayıda nitelikli öğretmen atanmasına ve kaliteli eğitim araçlarının seçilmesine ayrı bir özen gösterildiği herkesçe bilinmektedir. Bu tutumun sonucu olarak, söz konusu okullar, öğrencilerine, genel liselerdekilere göre, üçlü bir ayrıcalık sağlamaktadır. Bu okullara girebilenler hem ortaokul ve lise öğrenimlerini daha iyi eğitim

imkânları içinde sürdürmekte; hem de, asıl, aynı kalitede eğitim görmeden genel liselerden gelenlerle eşit soruları cevaplandıkları üniversite yarışma sınavlarında doğal bir geçiş üstünlüğüne sahip olmakta; dolayısıyla tercihlerinin ilk sıralarında yer alan bol kazançlı, sağlam geleceklî ve toplumda en gözde fakültelere yerleşebilme ayrıcalığını ele geçirmiş olmaktadır. Bunların üniversiteye geçiş oranı (Tablo 91 ve Şekil 49) yüzde 74'e kadar yükselmektedir. Yurtdışında öğrenime gidenler de eklenirse genellikle açıkta kalan olmamaktadır. Oysa bu oran, amacı yine yükseköğretime hazırlamak olan ve sınıf mevcutları 70-80'e varan genel liselerde yüzde 24'ü geçmemekte ve yerleşenlerin çoğu, birincilerden arda kalan genellikle son tercihlerindeki dallara ve açıköğretime girebilmektedirler (Şekil 50 ve 51).

Özetle, üniversiteye hazırlama bakımından, amacı aynı olan genel eğitim kurumları arasında devletçe çifte standart uygulanması, okullar arasında ayrıca-

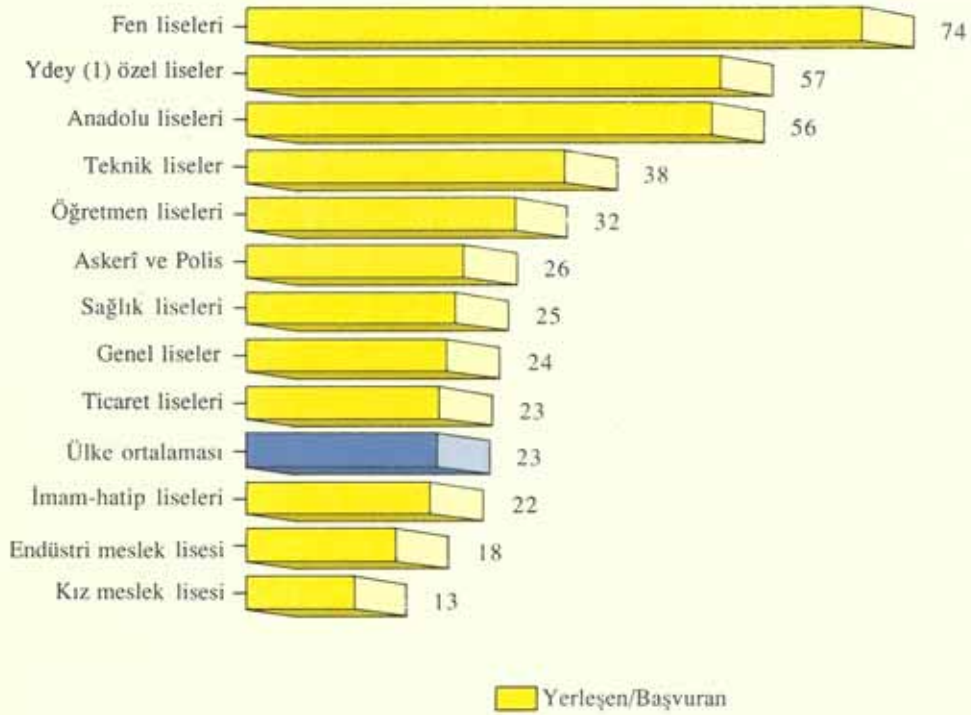
lık, öğrenciler arasında da eşitsizlikler yaratmakta; bu durum özel öğretmen ve özel dersane piyasasının oluşmasına neden olmaktadır.

**Tablo 91. 1989'da ÖSYS'ye başvuran ve yerleşenlerin liselere göre dağılımı
(son sınıftakiler + bekleyenler)**

<i>Lise türü</i>		<i>Toplam başvuran</i>	<i>Toplam yerleşen</i>	<i>%</i>
İleri fen programı uygulayan liseler	E	482	359	74
	K	160	117	73
	T	642	476	74
Yabancı dilde eğitim yapan özel liseler	E	3733	1944	52
	K	3114	1939	62
	T	6847	3883	57
Yabancı dilde eğitim yapan resmî liseler (Anadolu liseleri)	E	4738	2625	55
	K	3019	1703	56
	T	7757	4328	56
Diğer genel liseler	E	286212	66974	23
	K	188729	46796	25
	T	474941	113770	24
Öğretmen liseleri	E	7446	2358	32
	K	3414	1073	31
	T	10860	3431	32
İmam-hatip / Anadolu imam-hatip liseleri	E	43836	9378	21
	K	5727	1355	24
	T	49563	10733	22
Askerî liseler / Polis koleji	E	2555	672	26
	K	7	0	0
	T	2562	672	26
Teknik liseler / Anadolu teknik liseleri yabancı dilde eğitim yapan teknik liseler	E	10414	3926	38
	K	611	226	37
	T	11025	4152	38
Endüstri meslek liseleri	E	130173	23484	18
	K	6697	1202	18
	T	136870	24686	18
Kız meslek / Yabancı dilde eğitim yapan anadolu meslek liseleri	E	253	54	21
	K	24554	3294	13
	T	24807	3348	13
Sağlık liseleri	E	3214	903	28
	K	11866	2927	25
	T	15080	3830	25
Ticaret / Anadolu ticaret liseleri	E	43013	9263	22
	K	26312	6591	25
	T	69325	15854	23
Diğer meslek / Anadolu meslek liseleri	E	12762	4155	33
	K	1087	347	32
	T	13849	4502	33
Toplam	E	548831	126095	23
	K	275297	67570	25
	T	824128	193665	23

Kaynak: ÖSYS

Şekil 49. 1989'da ÖSYS'ye yerleşenlerin başvuranlara oranı (%)

Kaynak: Tablo 91

Ydey: Yabancı dilde eğitim yapan

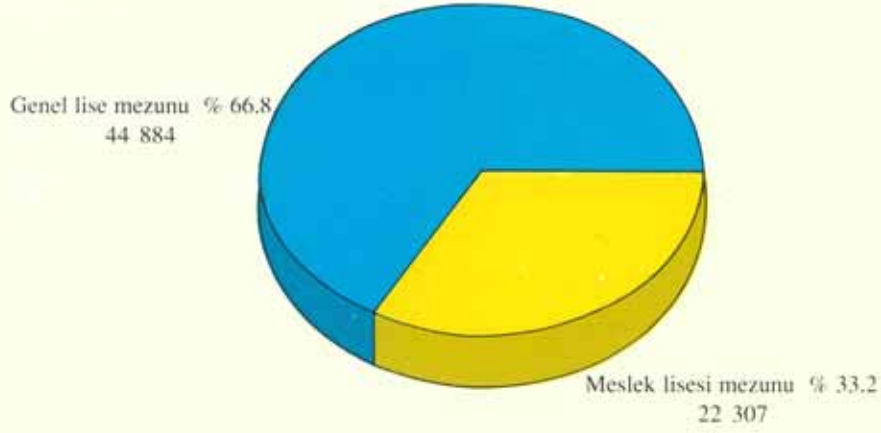
Özel Dersaneler ve Özel Öğretmenler

Yukarıdaki koşullar karşısında üniversiteye giremeyen veya girdikleri fakülteleri benimsemeyen gençler, ertesi yıl kazanabilmek için, tek çıkış yolu olan özel ders almak zorunda kalmaktadırlar. Bu zorunluluk, özellikle büyük kentlerde, pahalı özel öğretmen ve özel dersane piyasasının hızla gelişmesine yol açmıştır. Özel ders, çok yaygın bir biçimde, ilkokullara kadar eğitim kurumlarını sarmıştır. Aileler huzursuzluk içindedir: Ekonomik koşulları elverişli olanlar, çocuklarını ayrıcalıklı konumdaki okullara sokabilmek için özel dersanelere göndermekte veya ilkokul sıralarında başlayarak onlara genellikle pahalı özel öğretmenlerden ders aldırarak; ücretlerini, vergi söz konusu olmadan, zarf içinde ödemektedirler. Bu uygulama, küçük yaştan itibaren aynı sıradaki öğrencilerin birbirinden kopması, aralarındaki arkadaşlık ve dayanışma bağlarının çözülmesi ve, daha önemlisi, basın deyimi ile koşu atları gibi yarıştırlarak doğal gelişmelerinin engellenmesi gibi dönüşü olmayan zararlı sonuçlar doğurmaktadır.

Genel liseler, görevlerini yapamaz duruma düşürülmüştür. Öğretim, ÖSYS testlerine yönelik bir niteliğe bürünmüştür. Öğrenciler, ailelerinin teşviki ve öğretmenlerinin izni ile lise son sınıfı ihmal ederek, ÖSYS tekniklerini öğreten özel dersanelere koşturmaktadırlar. Böylece, ÖSYS düzeninin getirdiği özel dersaneler, okulların yapmadığını telâfi etmeye çalışan paralel kurumlar olarak ayrı bir eğitim kanalı oluşturmuştur. Bu ikilem, hem fazla ücretle nitelikli öğretmenleri okul dışına çekmekte, hem de aileleri, sistemde olmayan büyük bir ek maddî özveriye zorlamaktadır.

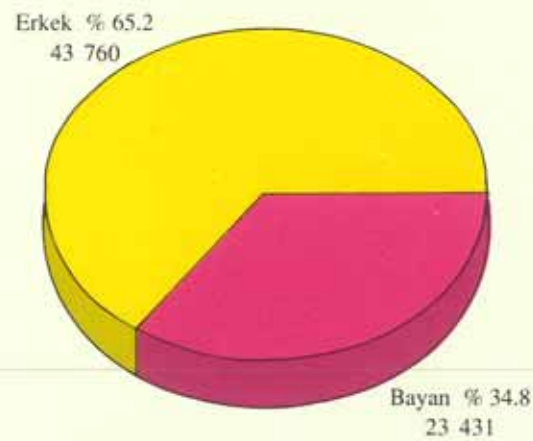
Uygulamanın ailelere maliyetinin, kabaca bir hesaplama, öğrenci başına bir milyon liradan yaklaşık bir milyon öğrenci için bir trilyon lirayı, yani 1989 tüm yükseköğretim bütçesini bulduğu söylenebilir. Devletçe verilen eğitimi telâfi için harcanan ve bu yıl 2-4 katına çıkacağı anlaşılan bu özel kaynağı normal eğitime yönlendirebilme yollarının aranması, üzerinde önemle durulması gereken bir sorun olmaktadır.

Şekil 50. 1989-90 döneminde Açıköğretim Fakültesi lisans programlarına kayıt yaptıran öğrencilerin bitirdikleri ortaöğretim kurumlarına göre dağılımı

Kaynak: AÖF

Şekil 51. 1989-90 döneminde Açıköğretim Fakültesi lisans programlarına kayıt yaptıran öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı

Kaynak: AÖF

Özetle, ayrıcalıklı konumda okul ve ÖSYS düzeninin getirdiği özel öğretmen ve özel dersaneler, bir yandan kaynak israfına neden olmakta, aynı zamanda ekonomik koşulları elvermeyen gençler arasında eşitsizlik yaratmaktadır.

Eşitsizlik, bölgeler arasında sosyal adaleti sarsan boyutlara ulaşmıştır. Bölgeler arası dengesizliği göstermek amacıyla yapılan ve ÖSYS tarafından yayınlanan son bir araştırma (44) bulgularına göre, 1988 üniversite giriş sınavlarında en yüksek başarıyı gösteren 100 lisenin 45'i Marmara, 26'sı İç Anadolu, 12'si Ege bölgesindedir. Bu üç bölge ülke nüfusunun yüzde 53'ünü barındırırken, en başarılı 100 lisenin 83'ü bu bölgelerde bulunmakta, buna karşılık ancak 17'si, nüfusun yüzde 47'sini barındıran öbür 4 bölge sınırları içinde yer almaktadır. Yine 1988 giriş sınavları verilerine göre en az başarılı 100 lisenin 30'u Doğu Anadolu, 25'i Karadeniz, 21'i İç Anadolu, 8'i Güneydoğu Anadolu, 7'si Akdeniz, 5'i Marmara, 4'ü Ege bölgesinde bulunmaktadır. Aynı araştırma illerin gelişmişlik düzeyleri ile o illerdeki ortaöğretim kurumlarından gelen öğrencilerin başarı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Ortaöğretim ile Yükseköğretim Arasındaki Kopukluk

Yükseköğretime geçiş her eğitim sisteminin kilit taşıdır; sistemi bu taş ayakta tutar. Her sistem yükseköğretime geçiş düzeni kadar güçlü ve sağlıklıdır. Batı Avrupa ülkelerinde üniversiteye hazırlayan lise kolları, bitirme sınavları genellikle merkezî veya bölgesel sorunlarla yapılan *bakalorya*, *olgunluk* veya benzeri bir diploma ile sona erer. Bu diploma hem lise bitirme, hem de bitirilen kola göre girilecek yüksekokul ya da fakülteyi

belirleyen bir diplomadır. Bu nedenle bu diploma ilk üniversite derecesi sayılır. Temel zorunlu eğitim ve sonrası eğitim, aslında, herkesi ilgi ve yeteneğine göre bir mesleğe hazırlamaya yönelik olarak düzenlenir. Yükseköğretime hazırlayan kollara giriş, ancak temel eğitimin son döneminde çok ciddi seçmelerden geçebilen sınırlı sayıda gence tanınır. Bu sayı ile yükseköğretim kontenjanı arasında olumlu bir ilişki vardır. Diplomasını alan her genç genellikle yetiştirildiği alanda üniversiteye geçiş hakkına sahiptir. Bu yüzden, genel ilke olarak, birçok Batı Avrupa ülkesinde *numerus clausus*, yani kontenjan ve giriş sınavı uygulaması yoktur. Ortaöğretim ile yükseköğretim arasındaki akış, Şekil 43'ün altındaki Şekil 44'te görüldüğü gibi, üniversite önünde herhangi bir yığılma yaratmadan gerçekleşir. Bu konu, 1970'li yıllarda Avrupa Konseyince düzenlenen çeşitli Avrupa Eğitim Bakanları Konferansları ile Unesco tarafından 1976'da Bükreş'te düzenlenen Doğu ve Batı Avrupa Eğitim Bakanları Konferansı'nın gündemini oluşturmuştur. Bu ülkeler arasında üniversite için yetiştirdiği gençlerini yığın halinde giriş kapısında terkedeni yoktur.

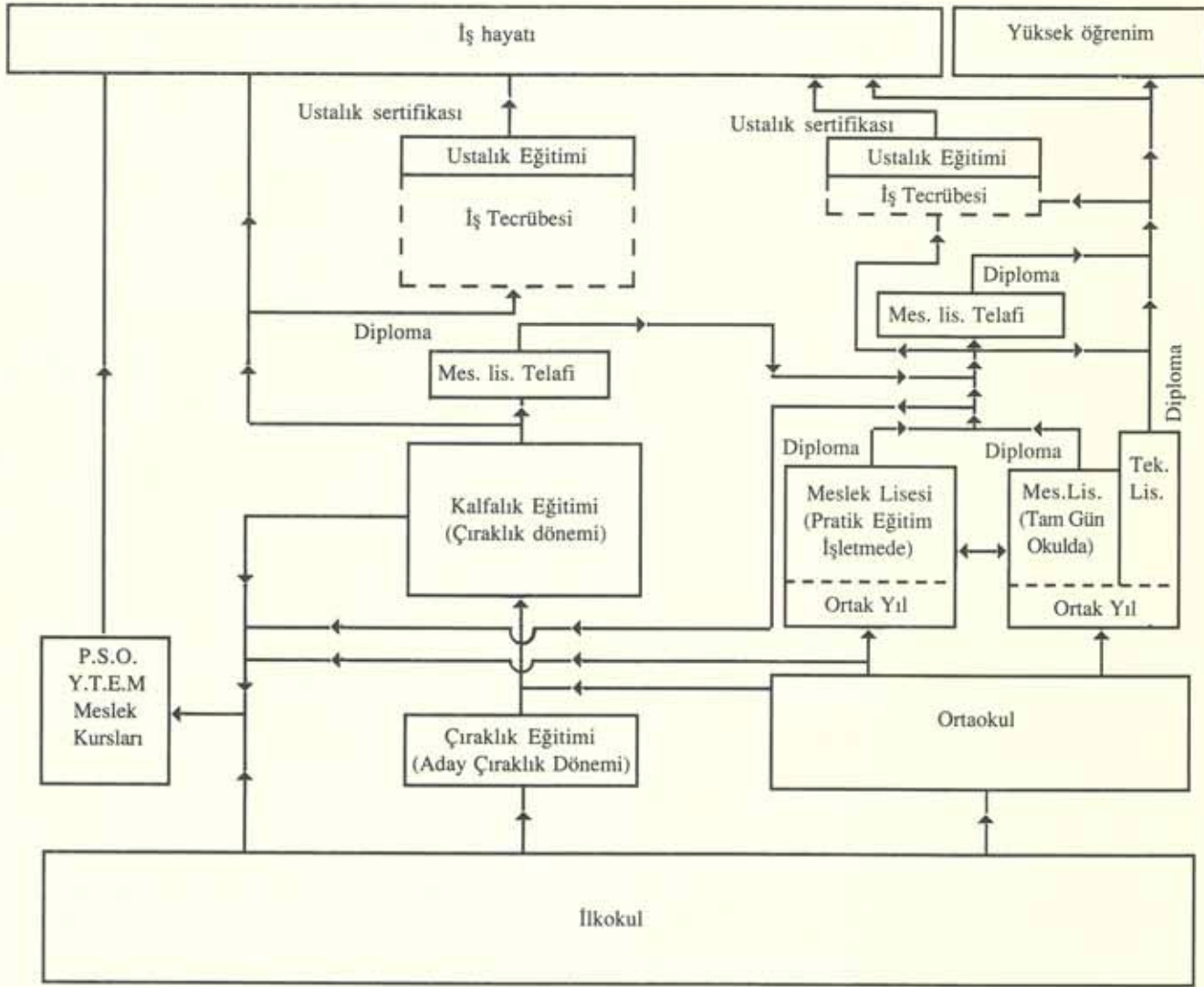
Ortaöğretim ile yükseköğretim arasındaki kopukluk, her iki kademede eğitimin kalitesini de olumsuz yönde etkilemektedir. 1989 yılında birinci basamak üniversite giriş sınavına giren 824 bin adayın 367 bini bu sınavlarda asgari puan olan 105'in altında puan almışlardır (45). Başka deyişle adayların yüzde 45'i, üniversite eğitiminin gerektirdiği asgari bilgi düzeyinden yoksun görülmüştür. Kaldı ki kazananların başarı grafiği de düşüktür. Böyle bir başarı oranının, üniversitedeki eğitim düzeyine de yansması ve birçok sorunu da birlikte getirmesi doğaldır. Bu durum, tek yönlü bir suçlama ile, yalnızca ortaöğretimin yükseköğretime hazırlama amacını yerine getirmediğini değil; asıl, öğretim programları ve öğrenci akış kuralları bakımından iki kademe arasında bağlantı kurulamadığını ve kopukluğun her iki kademede de büyük ölçüde kaynak israfına ve işgücü kaybına neden olduğunu ortaya koymaktadır.

Özetle, yukarıda açıklandığı gibi, fırsat eşitliği ve sosyal adalet ilkelerini zedeleyen ve işgücü kaybına yol açan, ortaöğretim ile yükseköğretim arasındaki kopukluk, Türk eğitim sisteminde çözüm bekleyen önemli bir sorundur. Bu konuda Bakanlık özerk üniversiteyi yeter derecede etkileyememekte, özerk üniversite de ortaöğretime kendi sorunu saymamaya ve işi ÖSYS ile geçiştirmeye devam etmektedir. ÖSYS, geçici tedbir iken, sürekli uygulama haline getirilmiştir. Ortaöğretim ile yükseköğretim arasında hem eği-

tim programları, hem de normal geçişler bakımından organik bağların kurulması gerekmektedir.

Yükseköğretimde yapılan düzenlemeler ile bu kademeye giren üniversite, akademi, yüksekokul gibi çeşitli öğretim kurumları bir sistem bütünlüğüne kavuşturulabilmiştir. Ne var ki ortaöğretim ile üniversite arasındaki bütünleşme sağlanamamış; yükseköğretime geçiş, eğitimde demokrasiye yapısal uyumun temel ilkesi olan fırsat eşitliğinin, bireyler ve bölgeler arasında zedelendiği basamak olarak kalmıştır.

Şekil 52. Meslekî ve teknik eğitim sistemi (3308 sayılı yasaya göre)

Kaynak: MEB

"Ülkemizde yükseköğretim, arzı sınırlı buna karşılık talebi yüksek bir sektördür. Yükseköğretime talep her yıl artmakta ve önümüzdeki yıl da bir milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir." (45)

VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yüzde 15'lik bir yükseköğretim okullaşma oranı hedef alınmıştır. YÖK kaynaklarına göre (45) bu hedefe ulaşabilmek için bugünkü öğrenci sayısının plan dönemi sonunda 110 bin dolayında artırılması gerekmektedir. Bu cık kapasite 12 bin yeni öğretim üyesi, 1 milyon m² lik yeni mekân ve 2.7 trilyon liralık yatırımı gerektirmektedir. Bugün yükseköğretim, öğretim elemanı, mekân, araç-gereç, kitap, süreli yayın ve finansman

bakımından esasen darboğaz içindedir. Bu koşullar altında arzı arttırma ne kadar zorlanırsa zorlansın, yükseköğretim önüne yığan okul sistemi devam ettiği sürece, talebi karşılamak mümkün olmayacaktır.

Aksaklık, Şekil 43 ve tablolarla görüldüğü gibi, ortaöğretim sistemi içindedir: Meslek eğitimi yaygınlaştırılmamış, bu yüzden öğrencileri üniversite önüne gelmeden hayata ve iş alanlarına hazırlayabilecek yönlendirici bir eğitim sistemi kurulamamıştır. Sistem, sosyal talebin baskısı altında, üniversite önüne yığıcı yapısını sürdürmektedir.

Durumun daha iyi anlaşılabilmesi için meslek eğitimindeki sayısal gelişmeyi incelemek gerekir.

Tablo 92. Örgün meslekî ve teknik öğretim okullarının türleri, öğrenim süreleri, okul ve program türü sayıları

Okul türü	Öğrenim süresi		Okul sayısı	Program türü sayısı	Açıklama
	ilkokul sonu	Ortaokul sonu			
Anadolu tek. liseleri	-	1+4	31	11	1.yılı hazırlık
Teknik liseler	-	4	156	16	1.yılı EML ile ortak
Anadolu meslek liseleri	-	1+3	3	4	1.yılı hazırlık
Endüstri meslek liseleri	-	3	407	43	1. yılı tek.lis.ile ortak
Anadolu kız tek. lisesi	-	1+4	1	5	1.yılı hazırlık
Anadolu kız mes. liseleri	-	1+3	12	10	1.yılı hazırlık
Kız tek. liseleri	-	4	3	6	1.yılı KML ile ortak
Kız mes. liseleri	-	3	328	26	1.yılı MTL ile ortak
Anadolu otel. ve tur. m. l.	-	1+3	14	4	1.yılı hazırlık
Anadolu sekre. mes. lisesi	-	1+3	1	3	1.yılı hazırlık
Anadolu dış tic. mes. lis.	-	1+3	3	1	1.yılı hazırlık
Anadolu ticaret liseleri	-	1+3	23	4	1.yılı hazırlık
Anadolu ticaret liseleri	1+6	-	1	4	İlkokul sonrası
Anadolu aşçılık mes. lis.	1+6	-	5	1	İlkokul sonrası
Otel. ve tur. meslek liseleri	-	3	4	4	
Sekreterlik meslek liseleri	-	3	4	3	
Ticaret liseleri	-	3	214	2	
Akşam ticaret liseleri	-	4	5	2	

Kaynak: MEB

III. SINIRLI MESLEK EĞİTİMİ

Meslek eğitimi örgün ve yaygın eğitim kurumlarında verilmektedir (Şekil 52).

Örgün Meslek Eğitimi

Örgün meslek eğitim kurumları meslek liseleri ile ara insangücü yetiştiren meslek yüksekokullarıdır.

Meslek Liseleri

Meslek liseleri, imam-hatip liseleri hariç, ortaokula dayalıdır ve başlıca iki türdür. Birincisi mesleğe hazırlayan liselerdir. Bunlar Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı 3 yıl süreli meslekî ve teknik öğretim (MTÖ) liseleri (Tablo 92) ile diğer bakanlıklara bağlı meslek liseleridir. İkincisi, hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayan 4 yıl süreli teknik liseler ile imam-hatip liseleridir. Bu iki tür meslek lisesinin öğrenci sayıları (Tablo 93 ve Şekil 53) 1989 yılında yaklaşık 531 bin'dir. Ortaokul kısımları hariç, imam-hatip liseleri ile diğer bakanlıklara bağlı meslek liseleri de bu sayı içindedir.

Sayısal gelişmeyi değerlendirebilmek için okullaşma oranlarını incelemek gerekmektedir.

Meslekî ve teknik eğitimi ülke çapında genelleştirme görevi, Bakanlık Meslekî ve Teknik Eğitim Örgütü'ne bağlı meslekî ve teknik liselere düşmektedir. Bu liselerdeki toplam öğrenci sayısı (Tablo 93 ve 27) 1988-89'da 413 bindir. Çok sınırlı olan bu sayı çağ nüfusunun (15-17 yaş) yüzde 11.5'ini karşılamaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı bütün liselerde (genel+meslek) son 20 yıllık öğrenci dağılımındaki gelişme Tablo 94 ve Şekil 54 A ve B'de görülmektedir. En çok artış 496 bin öğrenci ile genel liselerdedir. Artış, erkek teknik öğretimde 191 bin, ticaret ve turizmde 102 bindir. En az öğrenci artışı (34 bin) kız teknik öğretim liselerinde gerçekleşmiştir. Meslek liseleri oranını yükselten imam-hatip liseleridir. Meslekî ve teknik öğretim liselerinde öğrenci sayısı artış oranı yüzde 374 olduğu halde, bu oran imam-hatip liselerinde yüzde 1246 olmuştur. Başka deyişle, son 20 yılda öğrenci sayısı genel liselerde 3 kat, tüm meslekî ve teknik öğretim liselerinde 4.9 kat arttığı halde, imam-hatip liselerinde 13.4 defa katlanmıştır. Bu büyük artış imam-hatip liselerinin meslek okulu amacını aşma eğilimi içinde olduğu-

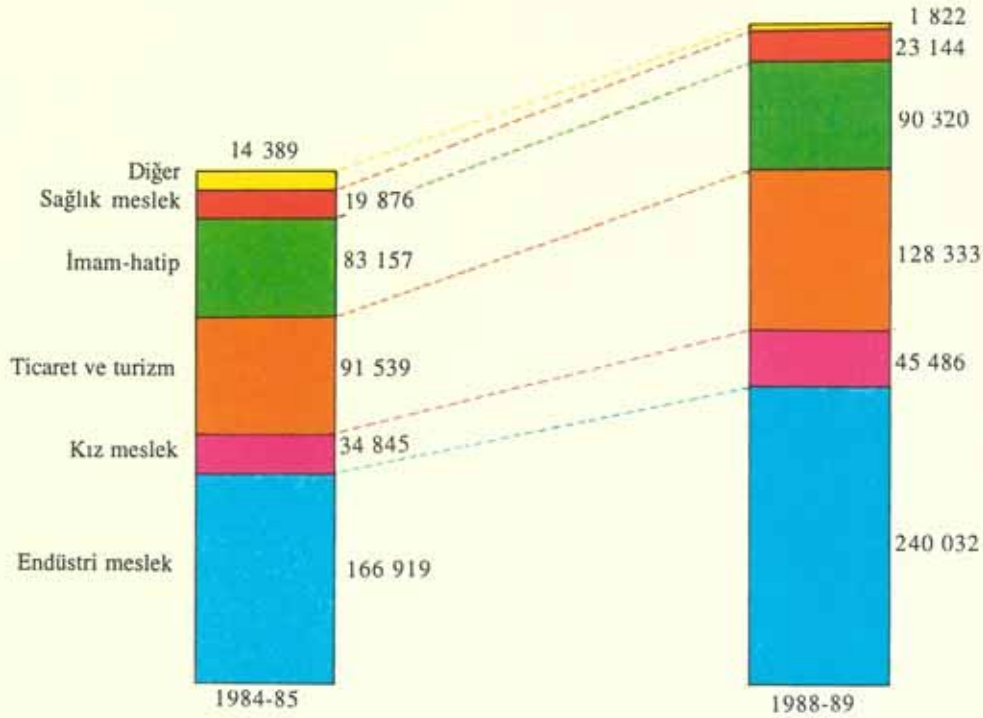
Tablo 93. Meslek liselerinde sayısal gelişmeler (okul, öğrenci, öğretmen sayıları)

	1984-85			1985-86			1986-87			1987-88			1988-89		
	Okul sayısı	Öğr. sayısı	Öğrt. sayısı	Okul sayısı	Öğr. sayısı	Öğrt. sayısı	Okul sayısı	Öğr. sayısı	Öğrt. sayısı	Okul sayısı	Öğr. sayısı	Öğrt. sayısı	Okul sayısı	Öğr. sayısı	Öğrt. sayısı
Endüstri meslek lisesi	415	166 919	11 272	442	187 380	12 427	452	203 690	13 528	482	222 709	14 219	522	240 032	15 179
Kız meslek lisesi (1)	263	34 845	8 727	270	38 511	9 315	282	42 684	9 380	296	44 339	10 151	319	45 486	6 496
Tic.ve tur.mes.lis.(1)	215	91 539	5 933	222	95 490	6 094	223	99 808	6 278	234	114 361	6 439	238	128 333	6 344
İmam-hatip lisesi (1)	343	83 157	10 975	359	87 661	11 049	341	89 262	11 552	342	88 269	11 800	351	90 320	11 628
Sağlık meslek lisesi	78	19 876	1 489	78	19 876	1 377	97	21 728	1 611	101	22 450	1 570	102	23 144	1 782
Tarım meslek lisesi	-	-	-	17	2 107	240	17	2 226	232	18	2 114	242	16	2 114	242
Diğer meslek lisesi (2)	79	14 389	2 230	62	14 970	2 882	63	15 100	2 982	7	1 597	80	13	1 822	115

Kaynak: VI. B.Y.K.P. öncesi gelişmeler 1984-1988 -DPT, sayfa 368 ve MEB

(1) Ortaokul kısımları hariçtir.

(2) Tarım meslek liseleri dahildir.

Şekil 53. Meslek liselerindeki sayısal gelişmeler

Kaynak: Tablo 93

nu göstermekte, bu nedenle konu üzerinde durmak gerekmektedir.

İmam - Hatip Liseleri

Bu okullar, imamlık, hatiplik ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi din hizmetlerinin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere açılan ve bu amaçla öğretim programlarında, lise edebiyat kolu temel ders-

lerine ek olarak, Kur'an-ı Kerim, arapça, akaid ve kelâm, fıkıh, tefsir, hadis, siyer, dinler tarihi, hitabet gibi meslek derslerine yer verilen meslek liseleridir. Meslek dersleri, dört yıllık toplam ders saatının yüzde 40'ını oluşturmakta, böylece öğretim büyük ölçüde zorunlu din eğitimi ağırlıklı olmaktadır.

Demokrasi faktöründe açıklandığı gibi, Tevhidi Tedrisat Kanunu, amaçları dolayısıyla zorunlu din ve

Tablo 94. Millî Eğitim Bakanlığına bağlı liselerde (genel+meslek) 1970-1989 yılları arasında öğrenci dağılımında gelişmeler

Yıllar	Meslekî ve teknik öğretim liseleri												İmam-hatip lise kısımları		Genel toplam	
	Genel lise		Erkek teknik				Kız teknik				Tic. ve tur.		Toplam		Sayı	%
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
1970-71(1)	244 569	72	50 284	15	11 216	3	25 784	8	87 284	26	6 708	2	338 561	100		
1988-89(2)	741 060	60	240 032	19	45 486	4	128 333	10	413 851	33	90 320	7	1 245 231	100		
Artış oranı %	203.0		377.4		305.5		397.7		374.1		1246.5		267.8			

Kaynak: (1) MEB, T.E.S.'de Gelişmeler, sayfa 103-131

(2) Tablo 93

Not: Ortaokul kısımları dahil değildir.

meslek derslerine geniş ölçüde yer verilmesi gereken bu okulların, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından, *ayrı mektepler* olarak, yâni genel eğitim kurumları dışında açılmasını öngörmüştür. Bu hükme uygun olarak yasanın hükümetçe Meclis'e sunulan gerekçesinde, imam-hatip okullarının,

"8 yıllık temel eğitime dayalı ve meslek icabı yalnız erkek öğrencilere mahsus ayrı meslek okulları"

olduğu belirtilmiş bulunmaktadır. Bu gerekçe uyarınca imam-hatip liselerinin *ortaöğretim sistemi içinde*, yani 8 yıllık temel eğitime dayalı olması hükme bağlanmıştır.

Nitekim, sayılarının artması ve genel eğitim kurumuna dönüşmesi eğilimi karşısında, bir ara, birinci devreleri kapatılmış ve ortaokul mezunlarını alan 4 yıl süreli meslek okulu haline getirilmiştir. Fakat, 1974 koalisyon döneminde politik baskı ile orta kısım tekrar açılmış ve yasa gerekçesine aykırı olarak kız öğrenci almaya da devam edilmiştir.

Ortaokul öğrencilerinin bir bölümü Kur'an kurslarından ve özel kurs yurtlarından gelmekte ve imam-hatip lisesi öğrenimleri sırasında da benzeri yurtlarda barındırılmaktadırlar (46). Bu nedenle okul ve öğrenci sayısı hızlı bir artış göstermiştir. Tablo 96, 97 ve Şekil 55'te görüldüğü gibi okul sayısı, ortaokul kısmı 383, lise kısmı 366'ya çıkmış; öğrenci sayısı 1989-90 öğretim yılında ortaokul kısmında 189 447, lise kısmında 93 077 olmak üzere 282 524'e yükselmiştir. 1988 sonuna kadar toplam mezun sayısı 157 753'tür.

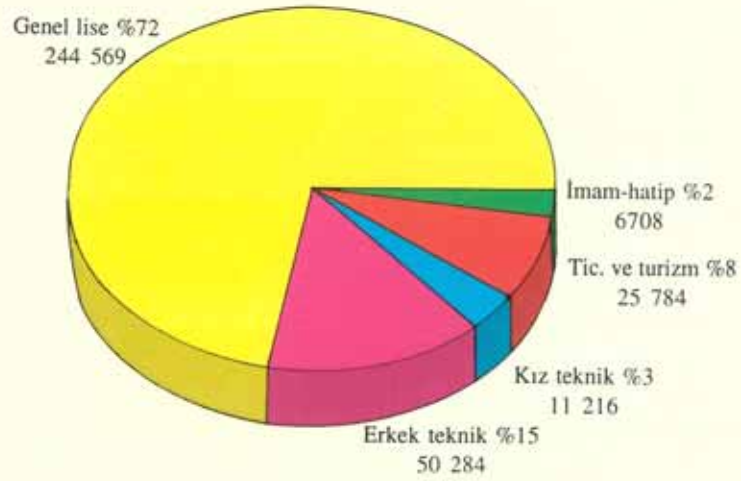
İmam-hatip lisesi mezunu olarak Diyanet İşleri Teşkilâtı'nda görev alanların sayısı (Şekil 56) 39 907'dir. Din hizmetleri merkez ve taşra örgütünde her öğretim kademesinden görevli toplam personel sayısı ise 70 099'dur. Oysa, imam-hatip liseleri öğrenci sayısı ile mezunlar sayısı toplam 433 277 olup bu sayı din hizmetlerinde görevli imam-hatip lisesi çıkışlı eleman sayısının yaklaşık 10 katıdır. Görüldüğü gibi, imam-hatip liselerinde, açılış amacı dışında, çok yüksek bir kapasite yaratılmıştır. Bu sayısal gelişme imam-hatip liselerinin genel eğitim kurumuna dönüştüğünü ortaya koymaktadır (Şekil 55). Ayrıca kız öğrenci sayısı (Tablo 97 ve Şekil 55) ortaokul kısmında 49 904, lise kısmında 19 267 olmak üzere toplam 69 171'e ulaşmıştır. Kız öğrenci sayısındaki bu artış da imam-hatip okullarının amacını aştiğini göstermektedir.

Dönüşmeyi gösteren bir gelişme de yükseköğretime geçiştir. Millî Eğitim Temel Kanunu ile meslek lisesi mezunlarına yetiştirildikleri dalda yükseköğretime geçmek için aday olma hakkı tanınmıştı. Yukarıda açıklandığı gibi yasada 1983 yılında yapılan değişiklikten sonra, imam-hatip lisesi mezunları başka dallara yönelmişlerdir. Örnek olarak, 1988 ÖSYS sınavlarında birinci tercihlerinde hukuk ve kamu yönetimi fakültelerini gösterenlerin sayısı 4754 iken ilâhiyat fakültelerini gösterenlerin sayısı 2496'da kalmıştır (Tablo 98, 99, 100, 101 ve Şekil 57). Aynı yılda bir yükseköğretim programına yerleşen 9931 öğrencinin yalnızca 981'i, yani onda biri ilâhiyat fakültelerindedir.

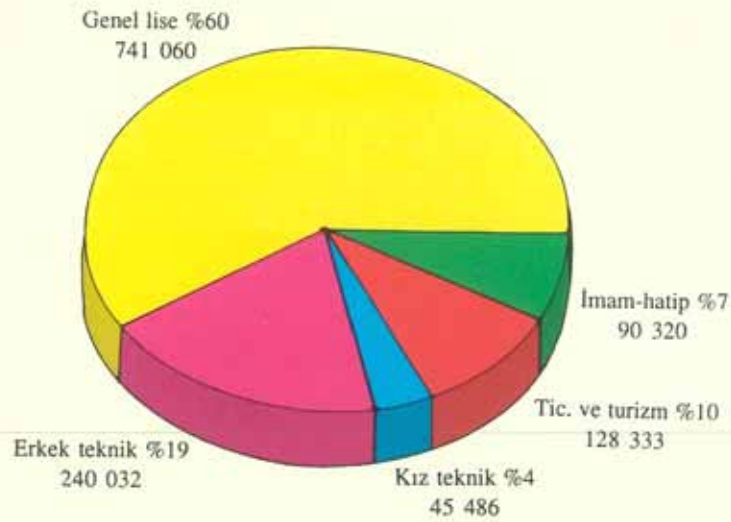
Özetle, Türk toplumunun ihtiyacı olan din görevlilerini yetiştirmek amacı ile açılan imam-hatip okullarında kuruluş amacı dışında aşırı bir kapasite yaratılmış, üstelik çok sayıda kız öğrenci alınmıştır. Bu gelişme, imam-hatip liselerinin temel eğitim kademesinden başlayarak genel eğitim kurumuna dönüşmesine, böylece ikinci bir genel eğitim kanalının oluşmasına yol açmıştır. Gelişme devam etmektedir. İki kanal arasındaki sınır gittikçe büyümektedir. Birinci bölümde demokrasi faktöründe açıklandığı gibi, ayırıcı kanallarda

kültürel kimliği, millî benliği, değer yargıları, yaşam biçimi, giyimi, dünya görüşü, kısaca eğitim profili çok farklı iki ayrı gençlik kuşağı yetiştirilmesi, tevhidi tedrisat ilkesine aykırı bir gelişmedir. Bu gelişme, eğitim sisteminin demokrasiye yapısal uyumunu olumsuz yönde etkilemektedir. İmam-hatip liselerinin, Tevhidi Tedrisat ve Millî Eğitim Temel Kanunları'nın özüne uygun olarak, *temel eğitime dayalı ve ayrı meslek okulları* olarak düzenlenmesi ve öğrenci sayısının istihdam kapasitesine göre sınırlandırılması gerekmektedir.

Şekil 54 A. 1970'de liselerde (genel+meslek) öğrenci dağılımı

Şekil 54 B. 1989'da liselerde (genel+meslek) öğrenci dağılımı

Kaynak: Tablo 94

Tablo 95. İmam-hatip liseleri haftalık ders dağıtım çizelgesi

Dersler	Sınıflar			
	IX.	X.	XI.	XII.
1. Kur'an-ı Kerim	4	4	3	3
2. Arapça	5	5	4	4
3. Akaid ve kelâm	-	-	2	2
4. Fıkıh	-	3	3	-
5. Tefsir	-	-	2	3
6. Hadis	-	2	2	2
7. Siyer	2	-	-	-
8. Dinler tarihi	-	-	-	2
9. Hitabet ve m.uy.	-	-	2	2
Meslek dersleri toplamı	11	14	18	18
10. Türk dili ve edebiyatı	5	5	3	3
11. Psikoloji	-	2	-	-
12. Felsefe grubu	-	-	-	6
13. Tarih	2	2	2	-
14. T.C. İnkılâp tarihi ve Atatürkçülük	1	1	1	1
15. Sanat tarihi	-	-	2	-
16. Coğrafya	2	2	2	-
17. Matematik	4	3	3	2
18. Biyoloji ve sağlık bilgisi	3	-	-	-
19. Fizik	3	-	-	-
20. Kimya	2	-	-	-
21. Yabancı dil	3	2	2	3
22. Beden eğitimi	2	2	1	1
23. Millî güvenlik bilgisi	-	1	-	-
24. Seçmeli dersler	-	4	4	4
Kültür dersleri toplamı	27	24	20	20
Genel toplam	38	38	38	38

Kaynak: Tebliğler Dergisi, 2.11.1987-2246

Not: 1. Öğrenci kişilik hizmetlerini yürütmek üzere, öğretim programına alınan rehberlik ve eğitici çalışmalar, haftalık ders saatları dışında yürütülür. Rehberlik ve eğitici çalışmalarla ilgili faaliyetleri yürüten öğretmenler, bu görevlerine karşılık haftada 3 saat üzerinden ücretli ek ders görevi yapmış sayılırlar. Bu ders görevi haftalık zorunlu ek ders görevi içinde verilir ve ücret ödenir.

2. Türk dili ve edebiyatı dersinin IX. ve X. sınıflarda 2, XI. ve XII. sınıflarda 1 saati kompozisyon, diğer saatları dil ve edebiyat çalışmalarına ayrılır.

Meslek Yüksekokulları

Meslek yüksekokullarına gelince, bu kademedede, YÖK döneminde, önemli bir sayısal gelişme olmuştur. Yurdun her yanında meslek yüksekokulu açma yoluna gidilmiştir. Halen 28 üniversiteye bağlı 91 meslek yüksekokulu vardır. Öğrenci sayısı 1981'de 6339 iken,

1989'da 48 155'e çıkmıştır.

Meslek yüksekokullarının nitelikli öğretim elemanı ihtiyacını karşılamak ve ders programları ile öğretim araç ve gereçlerini geliştirmek için Dünya Bankasından sağlanan kredilerden yararlanılmaktadır.

Ön lisans düzeyinde ve yüksek tekniker kademesinde öğrenci yetiştiren bu okulların önemli bir sorunu, mezunlarının unvan, görev ve yetkilerini belirleyici ve 3308 sayılı yasada olduğu gibi sanayinin katılımını sağlayıcı yasal düzenlemenin bugüne kadar yapılamamış olmasıdır. Bu konuya yedinci bölümde dönülecektir.

Başka bir sorun da, uygulamalı öğretim bakımından, sanayi-okul işbirliğinin sağlanamamasıdır. Türk Eğitim Vakfı ve YÖK işbirliği ile gerçekleştirilen Entegre Eğitim Projesi (47), bu işbirliğini geliştirmek amacı ile uygulanmaktadır.

Proje, sanayimizin ihtiyaç duyduğu dallarda ön lisans düzeyinde ara insangücü yetiştirmek için üniversite ile büyük işletmelerin işbirliğini sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Sözleşmeler Türk Eğitim Vakfı'nın aracılığı ile çok kısa sürede yapılabilmektedir. Öğrenciler teorik eğitimi okulda, pratik eğitimi de sanayi kuruluşları içinde görmekte ve işyerinden, de tıpkı okulda gibi, başarı notu almaktadırlar. İşyerleri genellikle üniversiteler tarafından seçilmektedir. Uygulamalı eğitim sorumluluğunu üstlenecek elemanlar işyerinde çalışan kişiler arasından seçilmektedir. Bu kişilere üniversite tarafından *üniversite öğretim görevlisi* unvanı verilmektedir. Kısaca, sanayinin ihtiyacı olan ara insangücünü yetiştirmekte, eğitim kurumu ile işyeri bütünleşmekte, entegre olmaktadır. Öğrenci, işyerinde işçi, okulda öğrenci statüsündedir. İşyeri öğrenciye genellikle asgari ücret düzeyinde ücret ödemekte, ayrıca sigortasını yaptırmaktadır. Ders yılı 14'er haftalık üç döneme ayrılmakta, birinci yıl ilk iki dönem okulda, üçüncü dönem işyerinde (gerekirse yaz tatili sonuna kadar), ikinci yıl birinci dönem okulda, ikinci dönem iş yerinde, üçüncü dönem de bitirme (diploma) dönemi olarak okulda geçmektedir. Uygulama üniversite rektörü ve iş yeri sahibinin imzaladıkları bir işbirliği protokolü ile başlamaktadır. İşbirliğinin ayrıntıları, teorik ve pratik eğitim programları işyeri temsilcileri ile birlikte hazırlanmaktadır. Bu hususta üniversite ile iş yeri temsilcilerinden oluşan ve gerektiğinde rektör başkanlığında toplanan bir karma danışma kurulundan yararlanılmaktadır. 1986-87 öğretim yılında başlayan uygulama, halen, tekstil, dericilik, otomotiv, döküm, otelcilik, beslenme, lastik, camcılık, seramik, et endüstrisi gibi dallarda, İTÜ, İstanbul, Marmara, Uludağ, Ege ve Dokuz Eylül Üniversiteleri Meslek Yüksekokulları ile Tekstil İşverenler

Tablo 96. İmam-hatip liselerinde sayısal gelişme

İmam-hatip liseleri (*)								
Yıllar	Ortaokul kısmı			Lise kısmı			Toplam öğrenci	Mezun sayısı
	Okul	Yeni kayıt	Öğrenci	Okul	Yeni kayıt	Öğrenci		
1923- 24	29	-	1822	-	-	-	1822	-
1924- 25	26	-	1442	-	-	-	1442	-
1925- 26	20	-	1009	-	-	-	1009	-
1926- 27	12	-	278	-	-	-	278	-
1927- 28	4	-	200	-	-	-	200	-
1928- 29	2	-	100	-	-	-	100	-
1929- 30	-	-	-	-	-	-	-	-
1951- 52	7	876	876	-	-	-	876	-
1952- 53	7	-	1 191	-	-	-	1 191	-
1953- 54	15	-	1 642	-	-	-	1 642	-
1954- 55	16	-	2 048	-	-	-	2 048	-
1955- 56	16	924	2 181	7	-	254	2 435	-
1956- 57	17	-	2 520	7	-	500	3 020	-
1957- 58	17	-	2 584	15	-	892	3 476	193
1958- 59	19	-	2 628	16	-	997	3 625	220
1959- 60	19	-	2 922	16	-	1144	4 066	336
1960- 61	19	246	3 374	17	-	1171	4 545	321
1961- 62	19	-	4 200	17	-	1175	5 375	334
1962- 63	26	-	5 874	19	-	1166	7 040	380
1963- 64	26	-	8 576	19	511	1248	9 824	328
1964- 65	26	-	9 676	19	453	1285	10 961	347
1965- 66	30	-	11 832	19	783	1646	13 478	364
1966- 67	40	-	17 242	26	1082	2297	19 539	440
1967- 68	58	12 090	24 678	26	1545	3369	28 074	702
1968- 69	69	13 079	31 822	26	1921	9486	41 308	1049
1969- 70	71	13 308	36 655	30	2102	5235	41 890	1508
1970- 71	72	13 555	41 767	39	2957	6708	48 475	1600
1971- 72	72	7 966	36 928	42	4195	9094	46 022	2635
1972- 73	70	2 583	16 443	71	13650	19935	30 093	3334
1973- 74	58	3 344	10 522	71	9374	23960	34 482	3359
1974- 75	101	18 896	24 091	73	8180	24809	43 705	4738
1975- 76	171	33 040	51 829	72	6488	25809	58 849	4763
1976- 77	248	40 832	84 863	73	6854	25800	66 632	5924
1977- 78	334	45 997	108 340	103	9150	26177	134 517	5354
1978- 79	335	42 141	114 273	171	16355	34417	148 690	4144
1979- 80	339	46 746	130 072	249	19429	47941	178 013	4606
1980- 81	374	51 901	138 798	333	19653	62206	201 004	5334
1981- 82	374	51 391	147 071	336	23137	69793	216 864	9240
1982- 83	374	43 920	147 140	341	19761	72791	219 931	10998
1983- 84	374	42 466	134 688	351	20551	72318	207 006	14347
1984- 85	375	44 260	145 816	375	24397	83157	228 973	13896
1985- 86 (1)	376	48 369	150 465	341	23028	87661	238 025	15727
1986- 87	375	53 553	160 001	341	23126	89862	249 863	15917
1987- 88	375	52 479	169 769	341	20619	88269	258 038	18315
1988- 89	382	59 597	177693	351	23371	90320	268 013	-
1989- 90 (2)	383	-	189 447	366	-	93077	282 524	-
Toplam mezun							150753	

Kaynak: MEB, Cumhuriyet Döneminde Türk Millî Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1973-1988)

(1) 1985-1986'da açılan Anadolu imam-hatip lisesi dahildir.

(2) 1990 Yılı Bütçe Konuşması, MEB yayını, Aralık 1989

(*) İmam-hatip, okulu, Millî Eğitim Temel Kanunun (1973) ile, imam-hatip lisesi adını almıştır.

Tablo 97. İmam-hatip liselerinde kız öğrenci sayılarında gelişme

Yıllar	Ortaokul kısmı kız öğrenci	Lise kısmı kız öğrenci	Toplam kız öğrenci
1963-64	3	-	3
1964-65	3	-	3
1965-66	5	-	5
1966-67	63	-	63
1967-68	139	2	141
1968-68	273	2	275
1969-70	553	4	557
1970-71	764	19	783
1971-72	773	33	806
1972-73	399	96	495
1973-74	124	137	261
1974-75	36	207	243
1975-76	688	164	852
1976-77	1 392	92	1484
1977-78	6 697	45	6742
1978-79	10 588	413	11 001
1979-80	15 630	1 009	16 639
1980-81	19 528	3 731	23 259
1981-82	23 087	6 070	29 157
1982-83	21 674	7 600	38 274
1983-84	19 580	10 026	29 606
1984-85	19 277	12 338	31 615
1985-86	23 130	13 600	36 730
1986-87	29 055	14 120	43 175
1987-88	35 159	14 576	49 735
1988-89	42 510	16 623	59 133
1989-90	49 904	19 267	69 171

Kaynak: DİE - MEB

Tablo 99. 1988 Yılı ÖSYS sonuçlarına göre imam-hatip lisesi çıkışlı adayların hukuk fakültelerine yerleşme durumu

Hukuk fakülteleri	İmam-hatip lise. dahil tüm yerleşen mezunu	İmam-hatip lise. yerleşen
İstanbul Üni. Hukuk Fak.	864	141
Selçuk Üni. Hukuk Fak.	160	19
Ankara Üni. Hukuk Fak.	800	105
Marmara Üni. Hukuk Fak.	219	23
Dicle Üni. Hukuk Fak.	159	4
Atatürk Üni. Erzincan Huk. Fak.	27	2
Dok. Eylül Üni. Hukuk Fak.	323	19
Toplam	2674	313

Kaynak: ÖSYS

Tablo 98. İmam-hatip lisesi mezunlarının 1988 ÖSYS'de dallara göre 1. tercihleri ve yerleşenler sayısı

Yükseköğretim programları	1. tercih. gös. aday sayısı	Sıra	Yerleşen.
Hukuk fakültesi	8 714	1	313
Kamu yönetimi	4 754	2	199
İlahiyat fakültesi	2 496	3	988
Tıp fakültesi	2 078	4	188
Mühendislik programları	2 016	5	286
Uluslararası ilişkiler	1 255	6	34
Diğer	1 189	7	1 828
4 Yıllık öğretmenlik prog.	1 102	8	404
İşletme	496	9	145
2 Yıllık öğretmenlik prog.	474	10	815
Açıköğretim programları	453	11	4 058
Basın-yayın yüksekokulu	450	12	23
Meslek yüksekokulları	341	13	51
Türk dili ve edebiyatı	285	14	134
İktisat	182	15	94
Tarih	170	16	130
Çalışma ekonomisi ve end. ilişkiler	165	17	72
Maliye	123	18	81
Eğitim programları	61	19	62
Coğrafya	51	20	26
Toplam	26 855		9 931

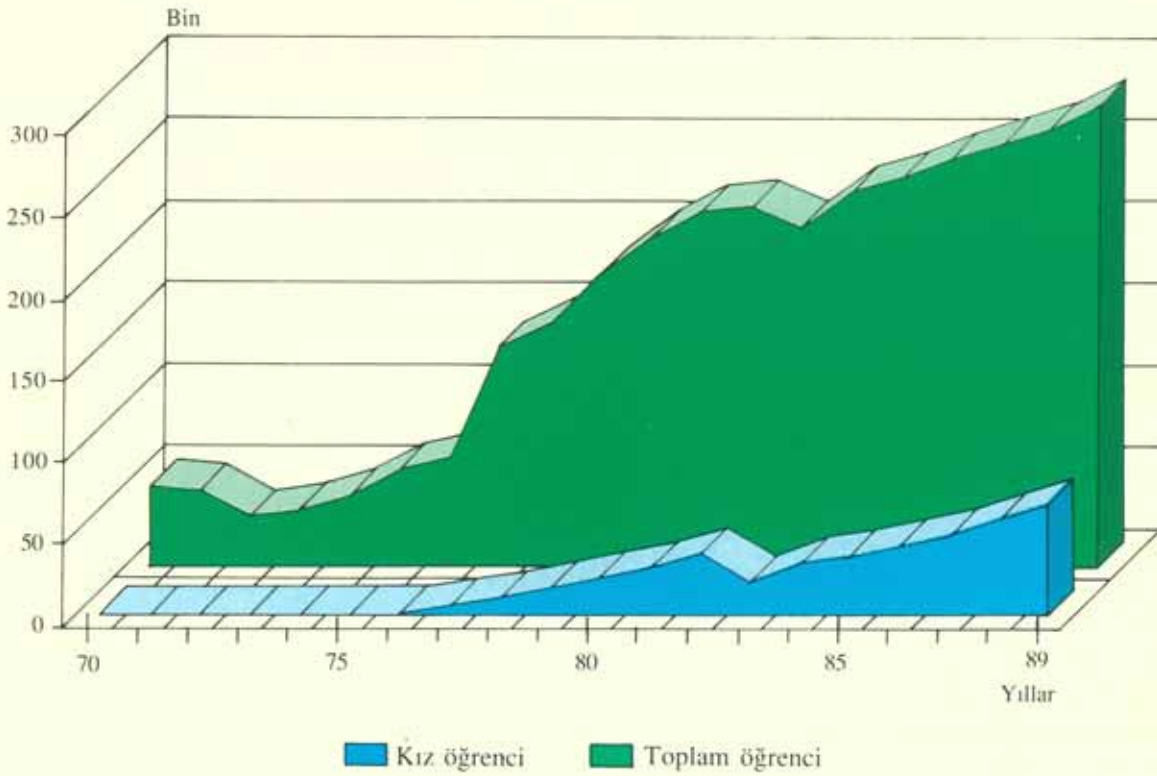
Kaynak: ÖSYS

Tablo 100. 1988 Yılı ÖSYS sonuçlarına göre imam-hatip lisesi çıkışlı adayların kamu yönetimi fakültelerine yerleşme durumu

Kamu yönetimi fakülteleri	İmam-hatip lise. dahil tüm yerleşen mezunu	İmam-hatip lise. yerleşen
İstanbul Üni. S.B.F.	336	52
Uludağ Üni. İ.k. ve İ.d. B. Bl.	151	20
Gazi Üni. İ.k. ve İ.d. B. Fak.	166	23
Ankara Üni. S.B.F.	115	45
Selçuk Üni. İ.k. ve İ.d. B. Bl.	65	12
İnönü Üni. İ.k. ve İ.d. B. Bl.	43	6
Dokuz Eylül Üni. İ.k. ve İ.d. B. Bl.	77	8
Hacettepe Üni. İ.k. ve İ.d. B. Bl.	56	10
ODTÜ İ.k. ve İ.d. B. Fak.	143	12
Boğaziçi Üni. İ.k. ve İ.d. B. Bl. (İng)	69	4
Bilkent Üni. İ.k. ve İ.d. B. Bl. (İng.)	95	5
Marmara Üni. İ.k. ve İ.d. B. Bl. (Fr.)	56	2
Toplam	1372	199

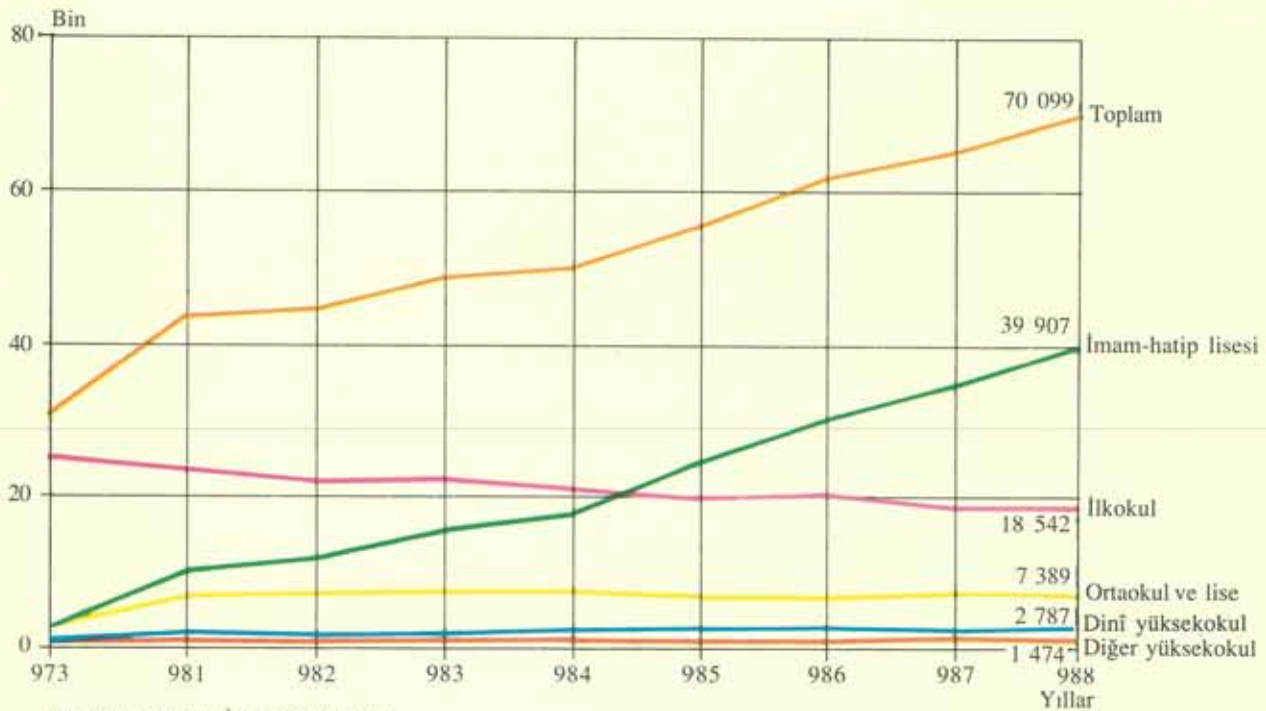
Kaynak: ÖSYS

Şekil 55. İmam-hatip ortaokul ve liselerinde sayısal gelişme

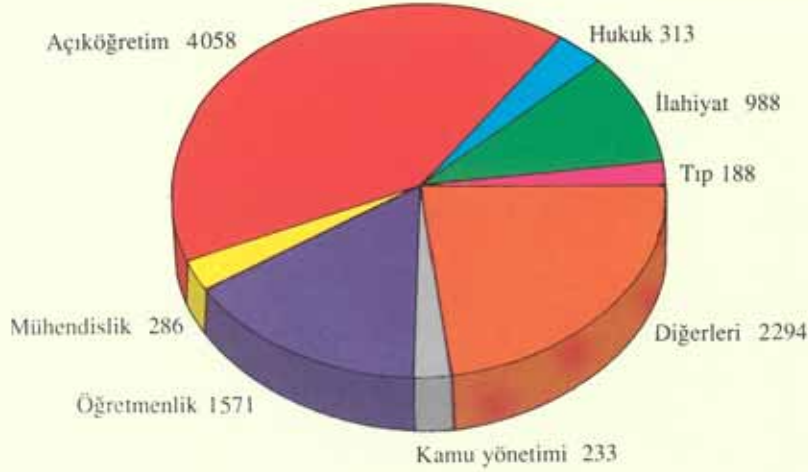
Kaynak: Tablo 96 ve 97

Şekil 56. Diyanet İşleri Başkanlığı merkez ve taşra personelinin yıllara ve öğrenim durumlarına göre dağılımı

Kaynak: Diyanet İşleri Başkanlığı
Tanıtım Broşürü 1989

Şekil 57. İmam-hatip lisesi mezunlarından fakültelere yeni kayıt yaptıranların dağılımı (1988-89)

Kaynak: Tablo 98

Tablo 101. 1985 ve 1988 Yıllarında imam-hatip lisesi mezunlarından yükseköğretim programlarına girenlerin dağılımında gelişme

Yükseköğretim programları	1985	1988
Değişik üni. kamu yönetimi pro. yerleşen	144	199
Değişik üni. hukuk fakültelerine yerleşen	203	313
Değişik üni. tıp fakültelerine yerleşen	190	188
Değişik üni. ilahiyat fakültelerine yerleşen	1090	988
Değişik üni. 4 yıllık önl. prog. yerleşen	2750	3319
Değişik üni. 2 yıllık önl. prog. yerleşen	1662	866
Açıköğretim fakültesine yerleşen	388	4058
Toplam	6427	9931

Kaynak: Tablo 98, 99 ve 100

Sendikası, Türkiye Deri Sanayii İşverenler Sendikası, Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı (TUGEV) ve TURAB, Koç Holding'e bağlı Tofaş, Otosan, Türk Demirdöküm, Döktaş, Sabancı Holdinge bağlı Lassa ve Kordasa, Şişe ve Cam Fabrikaları, Yaşar Holding, Coşkun Holding, Metaş Fabrikaları, Sönmez Holding gibi kuruluşlar katılmaktadır.

Sanayinin ihtiyacı olan ara insangücünün yetiştiril-

mesinde üniversite ve büyük işletmeler arasında böyle-
sine güçlü bir işbirliğinin gerçekleşmesini sağlayan
TEV Entegre Eğitim Projesi'nin yaygınlaştırılmasına
ihtiyaç vardır.

Yukarıdaki bölümün özeti olarak, bugün ör-
gün eğitim sisteminde seçilen meslek eğitimi
modeli ile 12-21 yaş arası 11.9 milyon genç için
tüm meslek liselerinde 531 bin'i ortaöğretim, 48
bin'i de ara insangücü düzeyinde olmak üzere
yalnızca 579 bin (yüzde 4) kişilik çok sınırlı bir
meslek eğitimi gerçekleştirilebilmiştir. Meslek
eğitimi tabana yayıcı bir model seçilememiş ve
öğrencileri mesleğe yönlendirici bir örgün eği-
tim sistemi kurulamamıştır. Nedenleri yedinci
bölümde daha ayrıntılı olarak incelenecektir.

Yaygın Meslek Eğitimi

12-65 yaş grubunda okul dışındaki 34.8 milyon va-
tandaşımızın tamamı yaygın eğitimin hedef kitesidir.
Bu kitle içinde okul dışında kalan genç nüfus gittikçe
artmaktadır. Hem gençlik, hem de yetişkinler kitlesinin

gereksinimi karşısında yaygın eğitim etkinliklerinin kapasitesi aşağıda kısaca gözden geçirilecektir.

Yaygın eğitim okul çağı gençlerinin meslek eğitimi ile bu çağ dışındaki yetişkinlerin çeşitli adlar altında, hizmetiçi, iş başında, iş dışında, her yerde, yaşam boyu yetiştirme ve gelişme etkinliklerinin tümünü kapsar. Başta Millî Eğitim Bakanlığı olmak üzere, bütün bakanlıklar ve TRT, Açıköğretim Fakültesi, SEGEM, MPM, TÜSSİDE, KÜSGET, TODAİE gibi kamu kurumları tarafından kurslar ve seminerler düzenlenmektedir. Kurslara katılanların sayısı hakkında derlenebilen bilgiler Tablo 102 ve 103'tedir.

Millî Eğitim Bakanlığı kurslarının çoğu kızların ve kadınların katıldıkları, okuma-yazma, vatandaşlık eğitimi, genel bilgi, sosyal ve kültürel amaçlı kurslar ile kısa süreli ev ekonomisi kurslarıdır. Bunlar özellikle büyük kentlerin gecekondu taraflarında veya kırsal kesimde eğitim eksikliklerini giderme amacıyla yapılan çalışmalardır. Bunlar içinde 3-6 aylık meslekî ve genel bilgi kursları ile sanayi eğitimi kursları da vardır. (Çıraklık eğitimi yedinci bölümde ele alınacaktır.)

Tablolarda görüldüğü gibi istihdama yönelik beceri kurslarının sayısı bir kaç yüz bini geçmemektedir.

Yaygın eğitim alanında, bütün dünyada olduğu gibi yurdumuzda da hedef kitlesi en geniş olan TRT, halkın toplumsal, kültürel ve estetik yönden gelişmesi için köy, işçi, kadın, gençlik, bilim, kültür ve sanat programları yanında genel eğitim programları da düzenlemektedir. Ne var ki ayrı bir eğitim kanalı halâ kurulamamıştır.

TRT'nin eğitime sistemli katılımda bulunabilmesi için, birinci bölümde teknoloji faktöründe açıklandığı üzere, gelişmiş ülkelerde yıllardan beri uygulanmakta olduğu gibi, yalnızca örgün ve yaygın eğitime hizmet eden en az bir ayrı kanalın kurulması gerekmektedir.

Radyo ve televizyon yolu ile halka meslek eğitimi götürmeyi amaçlayan Açıköğretim Fakültesi çalışmaları gittikçe gelişmektedir. Bu kurum, yurtiçi ve yurtdışındaki lise mezunlarına açık olan ve yükseköğretim çerçevesi içinde düzenlenen önlisans ve lisans programları dışında, yaş ve eğitim sınırlamalarını bir ölçüde ortadan kaldıran ve kişilere temel beceriler kazandırmaya yönelik, sertifika programı adı verilen, meslek eğitimi programları da düzenlemektedir. Bu amaçla hazırlanan turizm eğitimi sertifika programına 1989 ve 1990 yıllarında 20 bin dolayında kişinin katılması amaçlanmaktadır (32). Açıköğretim Fakültesi'nce ayrıca kamu ve özel kesim kurumlarının ihtiyaç duydukları hizmetiçi eğitim programları da düzenlenmektedir. Sümerbank, banka ve satış personelinin eğitimi; Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikaları, satış elemanlarının eğitimi; Aselsan, ürettiği yeni telsiz cihazlarının kullanımının silahlı kuvvetler personeline öğretilmesi; Unicef, Doğu ve Güneydoğu'daki hemşire ve ebelerin çocuk hastalıkları ve bakımı konusunda eğitilmeleri için Açıköğretim Fakültesi ile

Tablo 102. Meslekî ve teknik yaygın eğitim kurumlarında gelişme

Kurum türü	1984-85		1985-86		1986-87		1987-88		1988-89		1989-90	
	Okul veya merkez sa.	Katılan sayısı	Okul veya merkez sa.	Katılan sayısı	Okul veya merkez sa.	Katılan sayısı	Okul veya merkez sa.	Katılan sayısı	Okul veya merkez sa.	Katılan sayısı	Okul veya merkez sa.	Katılan sayısı
End. pra. san. oku. (Bağımlı+b.sız)	34	1484	23	952	18	785	15	516	15	413	15	275
Yet. tek. eğt. mer.	6	198	7	223	7	526	7	554	7	301	7	289
Pra. kız san. okulu (Bağımlı+b.sız)	455	86 762	464	94 097	467	144 917	475	130 995	478	115 524	484	78 465
Olgunlaşma enst.	6	1104	6	1328	6	1393	6	892	10	900	11	1.712
Halk eğitim mer.	649	678 887	652	943 489	652	977 637	657	1 011 714	658	1 037 021	725	489 657
Çıraklık eğt. mer.	59	9364	60	12 325	117	94 866	171	128 948	185	151 157	207	170 232
Özel kurslar	240	48 932	219	65 842	293	82 324	512	92 936	582	363 202	1 438	229 273
Özel dersaneler	154	156 993	273	219 991	453	245 796	623	219 000	662	226 152	706	219 812
Toplam	1 603	983 744	1 704	1 338 247	2 013	1 548 244	2 466	1 585 555	2 597	1 894 670	3 590	1 189 715

Kaynak: MEB Brifingi, Nisan 1990, s. 50

Tablo 103. MEB dahil, çeşitli kurumlar tarafından yürütülen yaygın eğitim kursları (1986-87)

<i>İlgili kuruluşlar</i>	<i>Kurs sayısı</i>	<i>Katılanların sayısı</i>
Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı		
- Erkek Teknik	129	3 223
- Kız Teknik	119	2 093
- Ticaret-Turizm	233	7 591
- Yaygın Eğitim	22 534	517 197
Sağlık ve Sosyal Yardım Bak.		
- Sağlık Eğitimi	55	7 579
Devlet Bakanlığı	817	20 775
Tarım Orman ve Köy İşleri Bk.	85 232	334 664
Türkiye Orta-Doğu Amme İdaresi Ens.	19	647
SEGEM	250	6 250
MPM	28	1 426
Kültür ve Turizm Bakanlığı	12	781
Toplam	109 428	902 226

Kaynak: DPT- 1988 Yılı Programı, sayfa 353

(1) Ayrıca 19 676 kurs ve 467 808 katılan genel kültür kursları kapsamındadır ve tabloya dahil edilmemiştir.

işbirliği yaparak eğitim programları uygulamaktadırlar.

Bakanlıklar ve diğer kamu kuruluşları kendi kadrolarında çalışan personelin iş başında yetiştirilmesi için hizmetiçi eğitim kursları düzenlemektedirler. Kamuya ait üretici kurumlarda hizmetiçi eğitimin özel sektör şirketlerinden daha fazla ele alınmakta olduğu bilinmekle birlikte, bu alanda istatistik bilgi yetersizliği vardır. Birçok bakanlık ve kamu kuruluşunun deniz kıyılarında büyük yatırımlar yaparak kurdukları tesislerdeki dinlenme faaliyetleri de genellikle hizmetiçi eğitim olarak gösterilmektedir.

Kamu kuruluşları dışında, kamu işletmeleri, işveren ve işçi sendikaları, odalar, esnaf ve sanatkâr birlikleri gibi kuruluşların ve bunlara bağlı birimlerin yapmakta oldukları eğitim çalışmalarına ilişkin toplu sayısal bilgiler elde edilememiştir.

Türk-İş tarafından sendikacılık eğitimine tabi tutulan personel sayısı son 5 yılda toplam 203 889'dur. İşçi sendikaları, genellikle, sendikacılık eğitimi dışında, işçinin meslek eğitimine yönelik etkinliklerde bulunmaktadırlar. Bunlar arasında Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası (MESS) metal sanayii iş gruplandırma sistemini kurmuş olup, MESS Eğitim Vakfı aracılığı ile kısa süreli beceri kursları düzenlemektedir.

Özel sektör kuruluşlarının kendi işyerlerinde yapmakta oldukları hizmet içine ait rakamlar elde net olarak bulunmamakla birlikte, bankalar ve büyük bir kaç holding kuruluşu dışında bu konuya henüz önem verilmediği, daha çok, yetişmiş elemanı hazır olarak almanın tercih edildiği bilinmektedir.

İşverenlerin çoğunluğu metotlu ve programlı bir hizmetiçi eğitim zorunluluğunu benimsememiştir. Kısmi zamanlı okul desteğinde çırak-kalfa-ustalık sistemi geliştirilemediğinden, sanayide işverene bir külfet yüklemeyecek şekilde, işçilerin işyerinde usta yanında yardımcı işçiler şeklinde çalıştırılarak yetişmelerinden ibaret ilkel uygulama sürdürülmektedir. Ancak büyük ölçekli bazı holdingler, kurdukları KOGEM gibi örnek eğitim merkezlerinde, sahip oldukları işgücünü hizmetiçi eğitimden geçirmektedirler. Belirli büyüklükteki bazı işletmeler de işyeri içinde veya işyeri dışında hizmetiçi kursları açmaktadırlar. Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin hizmetiçi eğitim faaliyetleri yok denecek kadar azdır. Toplu sözleşmelerde eğitime yer verilmemektedir. İşgücü eğitimine önem veren duyarlı bir kamuoyu ne işçi, ne de özel işveren kesimlerinde yeterince oluşturulamamıştır.

Özetle, kamu ve özel sektör kuruluşları tarafından düzenlenen yaygın eğitim etkinlikleri son derece sınırlı, yetersiz ve dağınıktır. Ne sayı, ne de eğitim sonrası belgelerinin geçerliliği bakımından, okul dışı gençliğinin meslek eğitimine ve çalışan

nüfusun hizmetiçi yetişmesine, yeni bilgi ve beceriler edinmesine ve yaşam boyu gelişmesine katkıda bulunmaktan uzaktır. Yeterli bir yaygın eğitim sistemi kurulmamış; meslek eğitimi, daha önce açıklanan tam zamanlı okul modeli ile sınırlı kalmıştır.

Tablo 104. 15-17 yaş grubunda Meslekî ve Teknik Öğretim (MTÖ) liseleri dışında kalanlar

Yıllar	15-17 yaş nüfusu	MTÖ öğrenci sayısı	Okullaşma oranı %	MTÖ dışında kalan çağ nüfusu
1970-71	2 338 000	87 284	3.7	2 257 716
1988-89	3 611 000	413 851	11.5	3 197 149
Artış oranı %	54.4	374.1		41.6

Kaynak: Tablo 94

IV. OKUL DIŞINDA KALAN GENÇLİK

Buraya kadar yapılan bütün incelemelerde, meslekî ve genel eğitimdeki sayısal gelişme öğrenci sayılarındaki artışlara göre değerlendirilmiştir. Gelişme, bu defa da, okul dışında kalan okul çağı nüfusuna göre, yani bar-
dağın dolu olan değil, boş kalan yerine göre irdelenecektir.

Meslekî ve Teknik Öğretim Dışında Kalan Çağ Nüfusu

Ortaokula dayalı meslekî ve teknik okullarda 1970 yılında 87 284 olan öğrenci sayısı (Tablo 104, Şekil 58), planlı dönemin meslekî ve teknik eğitime öncelik ve ağırlık veren politika ve önlemleri desteğinde 1989'da 413 851 olmuştur. Böyle olmakla birlikte, 1970 yılında meslek eğitimi dışında kalan çağ nüfusu (15-17 yaş) 2.2 milyon iken, bu sayı 1989'da 939 433 artarak 3.2 milyona çıkmıştır. Başka deyişle, her ne kadar meslek eğitim okullaşma oranı yüzde 3.7'den, yüzde 11.5'e çıkmış ise de, meslek eğitimi dışında kalanların sayısı, 20 yıl öncesine göre, yüzde 41.6 daha artmış ve meslek eğitiminde, meslek okulu dışında kalan nüfus bakımından, bu oranda gerileme olmuştur. Bu gerçek, nüfus artışına dayalı bir meslekî ve teknik öğretim planlaması yapılmadığını ortaya koymakta ve, meslekî ve teknik eğitim modeli aynen kaldığı takdirde, Türkiyenin niteliksiz işçi stokunun artarak devam edeceğini göstermektedir.

Toplam Okul Dışında Kalan Gençlik

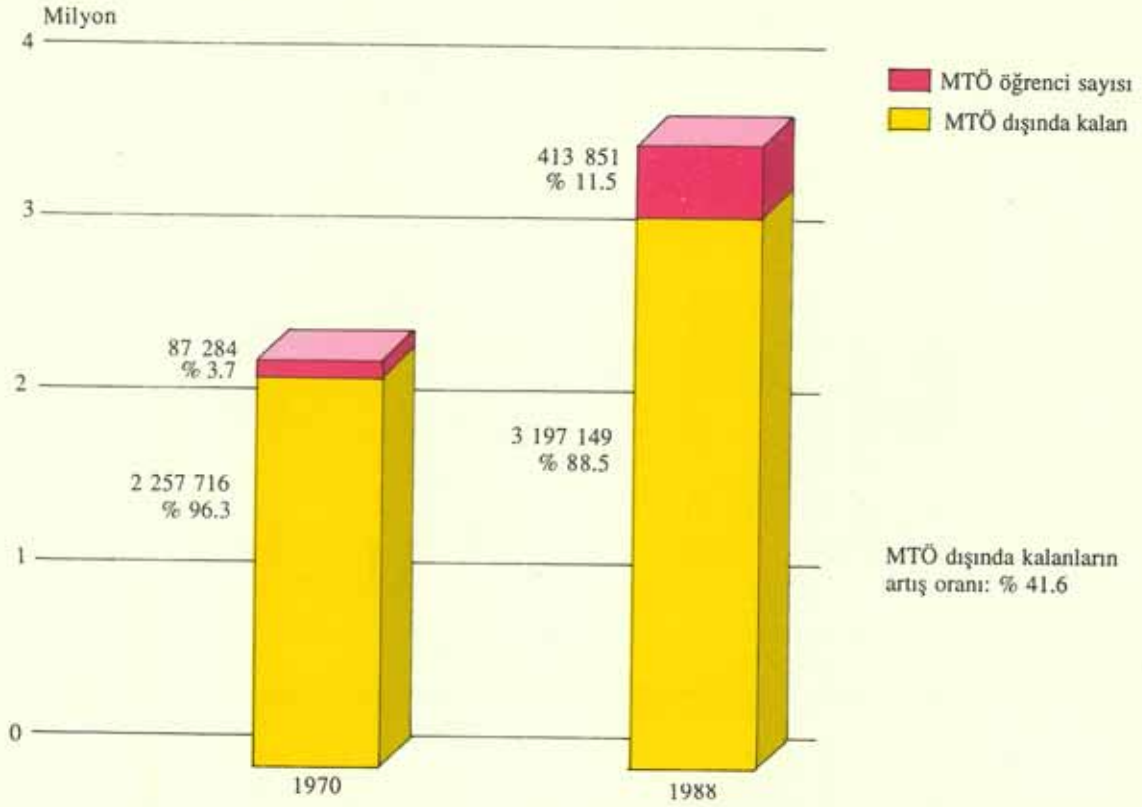
İlkokul genelleştigiğine göre, bu başlık altındaki inceleme ortaokuldan yükseköğretim sonuna kadar olan 12-21 yaş grubunu kapsayacaktır.

1988-89 öğretim yılında 12-21 çağ nüfusunda 7.8 milyon genç okul dışındadır (Tablo 105, şekil 59). Bu çağ nüfusunda 1970 ve 1989 yılları arasında okullaşma oranı her ne kadar yüzde 19'dan yüzde 34'e çıkmış ise de, okul dışında kalanlar 6.1 milyondan 1.7 milyon artarak 7.8 milyon olmuş ve okul dışında kalan genç sayısı, 20 yılda, yüzde 27.8 oranında büyümüştür. Bu büyüme okul dışında kalanlar bakımından ilkökul sonrası eğitimde ilerleme değil, 20 yılda, yüzde 27,8 oranında gerileme olduğunu göstermektedir. Gerileme her yıl artarak devam etmektedir.

Bu durum, birinci bölümde belirtildiği gibi, Türkiye'de nüfus ve işgücü artışının plânlama dışında tutulduğunu göstermektedir.

Oysa, Batı Avrupa ülkelerinin hemen hepsinde kurulan ilgi ve yeteneğe göre eğitim sistemi ile, gençler ya üst öğrenime devam etmekte, ya da meslek eğitimi görmüş nitelikli insangücü olarak hayata atılmaktadırlar.

Şekil 58. Meslekî ve Teknik Öğretim (MTÖ) liseleri dışında kalan çağ nüfusundaki artış

Kaynak: Tablo 104

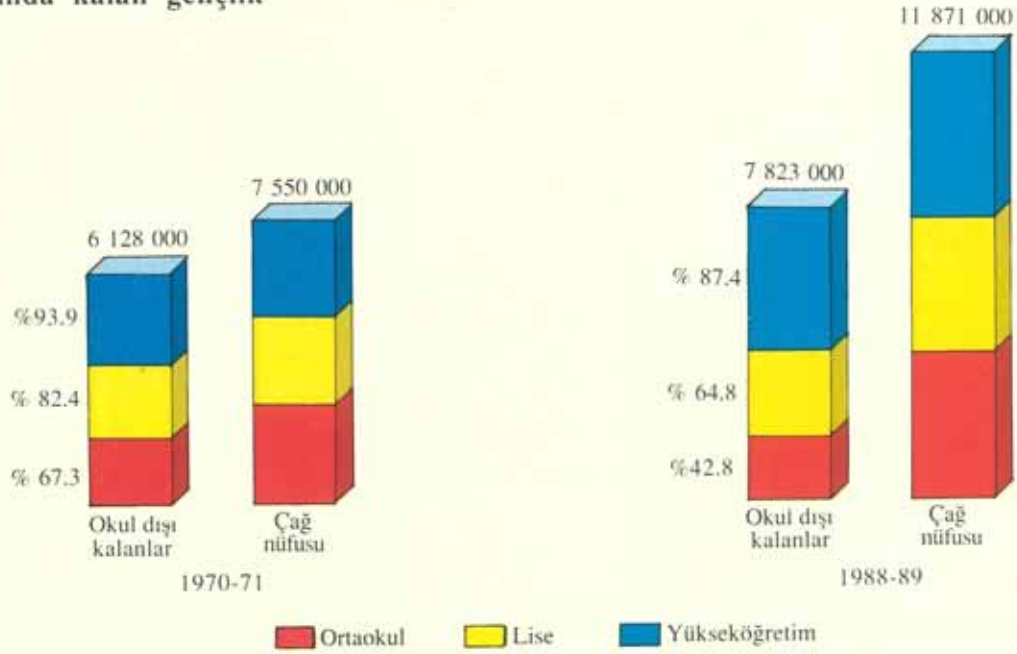
Tablo 105. Okul dışı çağ nüfusundaki artışlar

(bin kişi)

Yıllar	Ortaokul			Lise			Yükseköğretim			Okul dışında kalanlar		
	(Genel ve Meslek)			(Genel ve Meslek)						Toplam		
	Çağ nüfusu (12-14)	Okul- laşma %	Okul- dışı kalanlar	Çağ nüfusu (15-17)	Okul- laşma %	Okul- dışı kalanlar	Çağ nüfusu (18-21)	Okul- laşma %	Okul- dışı kalanlar	Çağ nüfusu (12-21)	Okul- laşma %	Çağ nüfusuna oran %
1970-71	2606	32,7	1755	2338	17,6	1926	2606	6,1	2447	7550	6128	81
1988-89	10 389	57,1	1673	3611	35,2	2339	4362	12,6	3811	11 871	7823	66
Artış oranı %	49.6		-4.7	54.4		21.4	67.4		55.7	57.2	45.6	

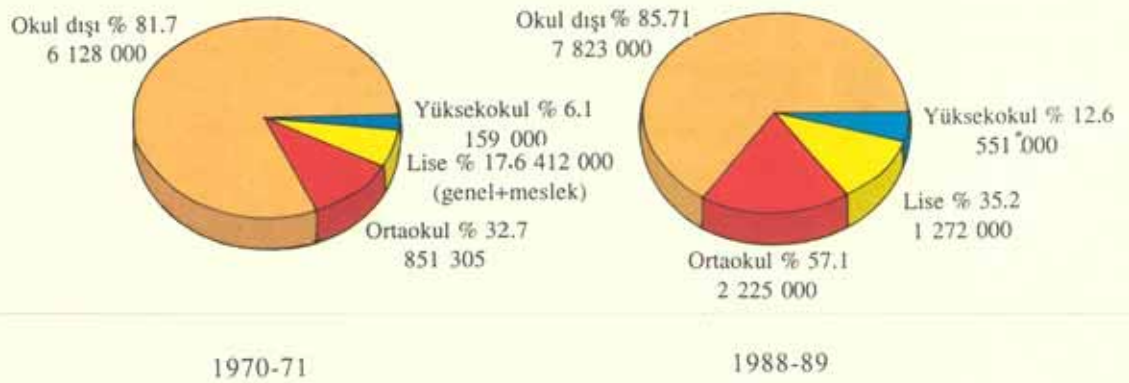
Kaynak: Tablo 35

Şekil 59. Orta, lise ve yükseköğretimde 12-21 yaş okul çağı nüfusundan okul dışında kalan gençlik

Kaynak: Tablo 105

Şekil 60. 12-21 yaş çağı nüfusundan okul içinde ve okul dışında olanlar

Kaynak: Tablo 35 ve 105

Bölüm

7

Yönlendirici Sistem Neden Kurulamamıştır?

Yönlendirici Sistem Neden Kurulamamıştır?

Öğrencilerin mesleğe yönelebilmesi için, önce, her yerde yeterli sayıda ve nitelikte meslek eğitimi programının bulunması gerekir. Oysa, altıncı bölümde açıklandığı gibi, Türk eğitim sisteminde meslek eğitimi tabana yayabilecek bir model seçilmemiştir. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Nedenlerin sayılmasına geçmeden önce, dünyada uygulanan modellere göz atmak yararlı olacaktır.

1. ÜÇ MODEL

Dünyada uygulanan eğitim sistemlerinde, hükümetin meslekî ve teknik eğitimdeki rolü bakımından, makro düzeyde üç temel yaklaşım vardır: piyasa modeli, okul (bürokratik) modeli, işbirliği modeli.

Piyasa modelinde meslekî ve teknik eğitim işletmeler ve özel eğitim kurumlarınca sağlanır, hükümetin rolü çok azdır.

Bürokratik modelde hükümet planlama, yönetim ve denetim bakımından meslekî ve teknik eğitimin tek sorumlusudur.

İşbirliği modelinde hükümet, meslekî ve teknik eğitimi özel sektör ile işbirliği yaparak gerçekleştirir. Bu sisteme hükümetçe desteklenen ve denetlenen piyasa modeli de denebilir.

Türkiye'de uygulanan modeli irdeleyebilmek için, bu üç modeli birer ileri ülke örneği ile açıklamakta yarar vardır:

Piyasa Modeli

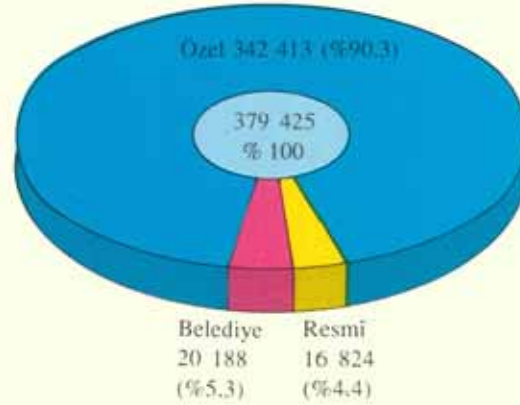
Serbest piyasa ekonomisi gereklerine göre ABD'de gelişen bu model için, günümüzde Japonya ileri bir örnek olarak gösterilebilir.

Japonya'da istihdam politikası özel sektörde de yaşamboyu istihdam ilkesine dayalı olarak düzenlenmiştir. Eğitim sistemi, bu istihdam politikası temeli üzerine kurulmuştur. Şöyle ki, her gence lise düzeyinde bir genel eğitimi temel eğitim olarak sağlamak kamunun, istihdam piyasası gereklerine göre meslekî ve teknik eğitimi sağlamak da genellikle özel sektörün görevidir. Buna göre işe alınmadan önceki meslekî ve teknik eğitim, daha çok, özel sektör tarafından açılan özel üniversite ve özel yüksekokullarda veya işletmelerin çoğu tarafından kendi gereksinimlerine göre doğrudan işletmeler içinde düzenlenen eğitimle verilmektedir. Böylece meslekî ve teknik eğitim, işletmeler içi etkinliklerin ayrılmaz parçasını oluşturmaktadır.

Japon eğitim sistemi Şekil 61'de görülmektedir (sayfa 199).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1947-1950 yılları arasında ABD okul modelini örnek alan bu ülkede (48),

Şekil 62. Özel, resmî ve belediyelere ait meslek yüksekokullarında (junior college) kayıtlı öğrenci sayı ve oranları

Kaynak: I. Katsuta, aynı eser, sayfa 50

Tablo 106. Japonya'da ortaöğretimde genel ve meslekî eğitime devam eden öğrenci oranları-1984

Program türü	Öğrenci	
	Sayısı	Yüzde
Genel liseler	3 403 600	71,7
Meslekî ve teknik programlar:	1 345 500	28,3
Ticaret	550 400	11,6
Endüstriyel teknik	435 400	9,2
Tarım	149 100	3,1
Ev ekonomisi	135 000	2,8
Sağlık	23 500	0,5
Balıkçılık	16 200	0,3
Diğer	35 200	0,8
Toplam	4 749 100	100,0

Kaynak: U.S. Department of Education, Japanese Education Today, Washington, D.C, 1987

ilkokul 6, ortaokul 3, lise 3, üniversite 4, master 2, doktora 3 yıldır. İlkokul ve ortaokul toplamı 9 yıl zorunlu okul dönemidir. Zorunlu eğitim 1950 yılından beri yüzde 99 üstünde gerçekleşmiştir. Zorunlu eğitimi tamamlayan her 100 öğrenciden 1950'de 42'si liselere girerken 1987'de bu oran 94'e ulaşmış ve lise öğrenimi, zorunlu olmadığı halde, ülke çapında genelleşmiştir.

Liseler iki türdedir: genel liseler ve meslek liseleri. Sanayi, ticaret, tarım gibi programlar ayrı meslek liseleri içinde olduğu gibi, pek çok lise hem genel eğitim hem de meslekî ve teknik eğitim (49) vermektedir.

Liselerin ilk yılı, genel ve meslekî ayrımı olmaksızın bütün öğrenciler için temel eğitime ayrılmıştır (50). İkinci yılda öğrenciler yükseköğretime veya hayata ve mesleğe hazırlayan programlara ayrılmaktadırlar. Üçüncü sınıfta, yükseköğretime hazırlayan programlar edebiyat, sosyal bilimler, fen ve teknoloji dallarına yönelmektedir. Lise kademesinde meslek eğitime devam edenlerin oranı yüzde 50'lerden yüzde 28'lere düşmüştür (Tablo 106). Ortaöğretim kademesinde meslek eğitimi gittikçe azalmakta, yüksek öğretim kademesine

kaymaktadır.

Lise öğrenimini tamamlayanların yüzde 45'i yükseköğretime devam etmektedir (1984'te 1.7 milyon). Bu kademe iki yıllık meslek yüksekokulu niteliğinde olan Junior College'ler ile 4 yıllık üniversite ve kolejlerden oluşmaktadır. Bunların büyük çoğunluğu özel sektöre aittir. Sayısı 1000'i bulan üniversite ve yüksekokullardaki toplam öğrenci sayısının yüzde 73.1'i (1984) özel üniversite ve yüksekokullara devam etmektedir (51). Sayısı 1984'te 530 olan Junior College'lerdeki toplam öğrencinin (Şekil 62) yüzde 90.3'ü özel sektöre ait olanlardır.

Özel üniversite ve özel yüksekokullara kamu kaynaklarından yapılan parasal yardım 1984'de yüzde 8.3'tür. Yükseköğrenim paralıdır ve giderlerin büyük bölümü öğrenciler tarafından ödenen kayıt ve öğrenim harçlarından karşılanmaktadır. Başarıyı ve yarışmayı özendiren bir burs sistemi, herkese yükseköğrenim yolunu açık tutmakta; ancak, yalnızca belli düzeyde başarı sağlayabilenler yurtiçinde ve yurtdışında burs sisteminin yararlanabilmektedir. Büyük bir öğrenci kitlesi ise hem istihdam piyasasında çalışmakta, hem de kazancı ile eğitimini sürdürebilmektedir.

Yaşam boyu istihdam politikası gereği, işletmeler, gençlerin işe alınmalarında eğitim sürecindeki başarılarına, meslekî bilgi ve becerilerine oranla daha çok kredi vermektedirler. Bu nedenle ortaöğrenimini tamamlayan gençler arasında yükseköğrenim kurumlarına devam edebilmek için büyük bir yarışma vardır. Yükseköğretime devam edemeyenler, işe alındıkları işletmelerde düzenlenen meslek eğitimi ile meslekî yeterlilik kazanmaktadır. Tablo 107'de imalat sanayiinde düzenlenen kurslar gösterilmektedir.

Japonya'da imalat sanayiindeki büyük işletmelerin yüzde 42'sinin düzenli ve sistematik eğitim programları vardır. Bu oran küçük ve orta ölçekli işletmelerde yüzde 6.3 ile düşük bir seviyede bulunmaktadır. Ancak, küçük ve orta ölçekli işletmeler de, ihtiyaçları oldukça, işgücü-

nün meslek eğitimi için sistematik programlar düzenlemektedir.

Japonya birinci bölümde değinilen kalkınma mucizesini yukarıda özetlenen okullaşma oranlarına ve serbest piyasa ekonomisine ve yaşamboyu istihdama dayalı meslekî ve teknik eğitim sistemine borçludur.

Japonya'nın örnek aldığı A.B.D. eğitim sistemi Şekil 63'tedir (sayfa 200).

Okul Modeli

Bu modelde istihdam koşulları, daha açık deyişle meslek standartları ve mesleklerin icrası için gerekli belgeler, işveren, işçi ve meslek kuruluşları ile birlikte devlet tarafından düzenlenmekte; bu standartlara göre meslekî ve teknik eğitimin okul içinde verilmesi hükümetçe, ya da hükümetin de desteği ile yerel kamu yönetimleri tarafından sağlanmaktadır. Bu nedenle okul modeline bürokratik model de (52) denilmektedir.

Bu modelde meslekî ve teknik eğitim, 8-10 yıllık zorunlu temel eğitime dayalı olarak, okul içinde gerçekleştirilmektedir. Eğitim sistemi, zorunlu okul sonrasında, gençleri ya kısa yoldan bir mesleğe hazırlayacak, ya da daha uzun bir akademik veya teknik yoldan yükseköğretime yönlendirecek biçimde kurulmuştur. Birinci yola kısa öğretim, terminal öğretim, meslek eğitimi; ikinci yola ise uzun öğretim, akademik öğretim, teknik lise, baklorya veya olgunluk yolu gibi adlar verilmekte; böylece geniş gençlik kitlelerini daha kısa yoldan hayata ve iş alanlarına hazırlayan okullar ile sınırlı sayıda genci yükseköğretime yönlendiren akademik ve teknik liseler arasındaki fark çok açık olarak ortaya konmaktadır. Buna göre, temel eğitim sonrası okullar ya aynı çatı altında çok programlı veya çok amaçlı okullar olarak kurulmakta, ya da ayrı tür okullar açılmaktadır. Her iki durumda da öğrenciler, en geç zorunlu eğitimin son yılında, ilgi ve yetenekleri ölçüsünde bu program veya kollardan birine yönlendirilerek yetiştirilmekte; yatay ve dikey geçişler gösterilmek suretiyle fırsat eşitliği korunmaktadır.

Okul modeli, kamuya maliyeti bakımından en pahalı yoldur. Meslekî programlara göre okul donatılmıştır. Yatırım maliyeti yüksektir. Üstelik teknolojik gelişmelere göre donatımın sürekli olarak yenilenmesi maliyeti daha da artırmaktadır. Bu model, temel eğitim sonrası meslek eğitimi lise düzeyinde genelleştirebilmiş zengin ülkelerin modelidir. Okul modeli devlet bütçesinden eğitime önemli kaynaklar ayırabilen İsveç, Belçika, Fransa gibi Batı Avrupa ülkelerinde ağırlıklı model olarak uygulanmaktadır. 17 yaş gençliğinin üçte ikisinden fazlası okullaşmış bulunan bu ülkelerde, okul sisteminin tüm 16-17 yaş gençliğini kapsayacağı, yetkili makamlarca ilân edilmiş bulunmaktadır (53).

Batı Avrupa ülkeleri arasında İsveç uygulaması,

Tablo 107. İmalat sanayiinde düzenlenen kurslar 1989

Kurslar	İşletme büyüklüğü	
	Büyük %	Küçük, orta %
Düzenli ve sistematik öğretim	42.0	6.3
Gerektiğinde sistematik öğretim	47.0	39.0
Ferdî öğretimi destekleme	5.6	28.5
Sistematik olmayan, işbaşında tecrübeye dayalı öğretim	3.5	25.3
Diğerleri	1.0	1.0

Kaynak: The World Bank, the Education and Training of Manpower in Japan, Washington D.C, 1985

okul modeli için ileri bir örnek sayılmaktadır (54).

"İsveç Eğitim Sistemi 1950'lerin başlarından başlayarak sürekli olarak ve köklü bir biçimde değişime uğramıştır. İsveç, hızla değişen bir toplum olarak eğitim sistemini de günün koşullarına göre yeniden düzenlemektedir. Bu esnekliği sağlayan en önemli etken, sistemin merkezîyetçi olmaması ve özerkliğe önem verilmesidir. Eğitim ulusal düzeyde Milli Eğitim Bakanlığı'nın yetkisi altında olmakla birlikte, ilkokuldan başlayarak yetişkinlerin eğitimine kadar tüm eğitim etkinlikleri özerk belediyelerin görev alanına girmektedir. Eğitim yüzde 11'lik pay ile, sağlık ve toplumsal refah harcamalarından sonra merkezî hükümet bütçesinden en yüksek payı alan sektördür. Belediyeler de gelirlerinin yüzde 20-25'lik bölümünü eğitim harcamalarına ayırmaktadırlar..."

İsveç'te 6 aylıktan 6 yaşına kadar çocukların gidebildiği okul öncesi eğitim çok yaygındır. Okul öncesi eğitim kuruluşları düzenli okul sistemi içinde değildir.

"Zorunlu öğretim: İsveç'te 7-16 yaşlar arasındaki çocuklar için dokuz yıllık bir zorunlu öğretim (temel okul) vardır. İlk altı yıl ilkokul dönemine karşılıktır ve bütün öğrenciler için ortak bir öğretim sözkonusudur; yedinci sınıftan itibaren öğretim uzman öğretmenler tarafından yapılmaktadır. Zorunlu öğretimin programları ve işleyişi sık sık gözden geçirilmekte ve yenileştirilmektedir. Zorunlu öğretimde not kullanımı gitgide azaltılarak 1982-83 öğretim yılından itibaren yalnızca 8. ve 9. sınıflarda dönem sonlarında not verilmesi kararlaştırılmıştır.

Ortaöğretim: Ortaokul yılları zorunlu öğretim içinde geçtiği için, İsveç'te ortaöğretim lise öğretimi olarak değerlendirilebilir. Zorunlu öğretimi bitiren öğrencilerin yüzde 90'ı liseye gidebilmektedir. Lisede hangi kola ya da özel kursa gitmek istediklerini öğrenciler daha temel okulun 9. sınıfında seçip bildirmektedirler. Lise öğrencileri altı alandaki yirmi altı dal içinden öğrenim programlarını seçebilmekte, böylece meslekî ya da akademik bir öğretim görebilmektedirler. Liselerde ayrıca doğrudan mesleğe hazırlayan çeşitli özel kurslar da vardır.

Liseye giden bütün öğrencilere öğretim yılları boyunca burs verilmektedir. Ayrıca kitap, malzeme ve okul yemeği de bedavadır, okuldan uzak yerlerde oturanlara yol masrafları ödenmekte, ya da kira yardımı yapılmaktadır."

Aşağıda, İsveç liselerindeki bölümler ve dallar (Tablo 108) gösterilmiş, ayrıca bazı programlar konusunda kısa bilgiler verilmiştir.

"Lisenin üç yıllık edebiyat dalı'nda öğrenciler yüksek öğrenim için hazırlanmaktadır. Bu dalda birinci sınıfta herkes aynı dersi okumakta, ikinci ve üçüncü sınıfta seçmeli dersler alınmaktadır. Okutulan bazı dersler

Tablo 108. İsveç'te lisede öğretim bölümleri ve dalları

Bölümler	Dallar	Süre		
		2 yıl	3 yıl	4 yıl
HS Bölümü (Edebiyat, Toplum Bilimleri)	Edebiyat		x	
	Toplum bilimleri		x	
	Sosyal bilimler	x		
	Müzik	x		
VSK Bölümü (Bakım, Sosyal Hizmet, Tüketim)	Estetik uygulama	x		
	Sağlık bakım	x		
	Sosyal hizmet	x		
	Tüketim	x		
EM Bölümü (Ekonomi, Ticaret)	Üç yıllık ekonomi		x	
	İki yıllık ekonomi	x		
	Dağıtım ve sekreterlik	x		
	Ticaret ve sekreterlik	x		
TN Bölümü (Fen ve Doğa Bilimleri)	Doğa bilimleri		x	
	Dört yıllık fen			x
	İşletmecilik ve			
	Bakım tekniği	x		
TI bölümü (Teknik, Sanayi)	Giyim tekniği	x		
	Yapı tekniği	x		
	Elektriklik tele tekniği	x		
	Oto tekniği	x		
	Besin maddeleri tekniği	x		
	İşlem tekniği	x		
	Ağaç işleri tekniği	x		
JTS Bölümü (Tarım, Ormancılık, Bahçivanlık)	Atölye teknisyenliği	x		
	Tarım	x		
	Ormancılık	x		
	Bahçivanlık	x		

Kaynak: Lise İçin Seçim, SÖ Informerar, Stockholm, 1986

şunlar: İsveççe, İngilizce, Almanca ya da Fransızca, tarih, din bilgisi, yurttaşlık bilgisi, matematik (yalnız birinci yıl), müzik, resim, beden eğitimi. Temel okulda da okutulan bu derslerin dışında yeni olarak doğa bilimleri, genel dilbilim, felsefe, psikoloji, sanat ve müzik tarihi, vb. okutulmaktadır. Edebiyat dalı ile toplum bilimleri dalı arasında benzerlik çoktur; fark ise bu dalda daha çok dil, daha az matematik okunmasıdır. Bu dalda herhangi bir meslek öğrenilmemekte, çalışma yaşamının belirli bir kesimine hazırlanmak sözkonusu olmamaktadır.

Üç yıllık toplum bilimleri dalında her üç sınıfta da matematik okunmaktadır. Bu dal da öğrenciyi iş yaşamına değil üniversiteye hazırlamak içindir. Bu daldaki yeni dersler, doğa bilimleri, sanat ve müzik tarihi, felsefe, psikoloji, vb. dir.

Lisenin üç yıllık ekonomi dalı, öğrencileri hem üniversiteye, hem de çalışma yaşamına hazırlamaktadır. Temel okuldan tanınan dersler şunlar: İsveççe, İngilizce, matematik, Almanca ya da Fransızca, tarih, din bilgisi, yurttaşlık bilgisi, beden eğitimi, daktilo yazma. Yeni dersler de şunlar: Doğa bilimleri, psikoloji, işletme ekonomisi, yönetim, hukuk bilgisi, iş metodüğü, stenografi,

özel ekonomi dersleri, vb. Üç yıllık ekonomi dalı, kendi içinde "iki çağdaş dil okunan dal" ile "üç çağdaş dil okunan dal" olarak da ayrılmaktadır.

Lisede üç yıllık doğa bilimleri dalı genel bir eğitim vererek öğrenciyi üniversiteye hazırlamayı amaçlamaktadır. Temel okuldan bilinen dersler ve sonradan tanınan dersler şunlar: İsveççe, İngilizce, Almanca ya da Fransızca, tarih, din bilgisi, yurttaşlık bilgisi, matematik, fizik, kimya, biyoloji, müzik, resim, beden eğitimi, felsefe, psikoloji, sanat ve müzik tarihi, seçmeli olarak bilgisayar, çevre bakım tekniği, enerji ve ölçme tekniği, sağlık bilgisi.

Lisenin dört yıllık fen dalı öğrenciyi hem meslek ya-

Tablo 109. İsveç'te Lise ve dengi okullardaki özel kurslar

Alan	Bölüm	Süre
Tüketim	Tüketici ekonomisi	1 ya da 2 dönem
	Tekstil Bilgisi/dikiş	1 dönem
	Tekstil bilgisi/dokuma	1 dönem
Sağlık bakım	Çocuk bakıcısı,	
	Çocuk gözetimi, serbest	1 yıl
	Zaman	2 yıl
	Dişçi hemşiresi	
Dağıtım ve büro işleri	Hasta bakımı ve sosyal hizmetlerde hemşire yardımcısı	1 dönem
	Reklam ve dekorasyon	2 yıl
	Çiçekçilik	1 dönem ya da 9 10 hafta
Giyim tekniği	Ticaret, tanıtma	1 dönem
	Yazıhane tekniği	1 dönem
	Otel resepsiyon personeli	2 yıl
	Kürkçülük	2 yıl
Atölye tekniği	Besin maddeleri tekniği (fırıncı, pastacı)	2 yıl
	Turistik otellere personel	2 yıl
	Kaynakçılık	1 dönem
Oto tekniği	Otomobil tamirciliği	2 yıl
	Oto boyacılığı	1 yıl
Ağaç tekniği	Hızarcılık	2 yıl
Yapı ve tesis kurma tekniği	Camcılık	1 dönem
	Kapıcılık	2 yıl
	İzole tekniği	1 yıl
Diğer özel kurslar	Yüzme havuzu ve spor salonu personeli	2 yıl
	Plan çizme	1 yıl
	Berberlik	3 yıl
	Grafikçilik	2 yıl
	Kuyumculuk	2 yıl
	Teknik ressamlık	1 yıl
	Mikro-mekanik	2 yıl
	Gözlükçülük	2 yıl
	Örnek alma ve laboratuvar teknisyenliği	1 yıl
	Duvar kağıtçılığı	2 yıl
	Fotoğrafçı personeli	2 yıl
	Ayakbaki tekniği	2 yıl
	Piyano teknisyenliği	2 yıl

Kaynak: Lise İçin Seçim, SÖ Informerar, Stockholm 1986

şamına hem de üniversite öğrenimine hazırlamaktadır. Bu dalda üçüncü sınıftan sonra da bitirme diploması alındığı gibi, dördüncü sınıftan "lise mühendisi" olarak mezun olmak da mümkündür. Bu dalda alınan dersler: İsveççe, İngilizce, Almanca ya da Fransızca, tarih, din bilgisi, yurttaşlık bilgisi, matematik, fizik, kimya, biyoloji, spor, teknoloji, güçölçümbilim (ergonomi), işletme ekonomisi, diğer teknik dersler, vb.

İsveç'te lise ve dengi okullarda, temel okuldan sonra doğrudan başvurulabilecek, süresi birkaç hafta ile birkaç yıl arasında değişebilen bir dizi özel kurs vardır. Ayrıca, yine lise ve dengi okullarda en az iki yıllık bir eğitimin ardından gidilebilecek özel kurslar da "bütüncüleyici eğitim" söz konusudur. Yandaki tabloda (Tablo 109) lise ve dengi okullardaki özel kurslar gösterilmektedir.

İsveç'te uygulanan ve yukarıda ana çizgileriyle özetlenen okul modelinde, okul içi rehberlik hizmeti çok önemli bir yer tutmaktadır. Lise programlarını ve dersleri tanıtan kitapçıklar bol sayıda öğrencilere ve ailelere dağıtılmakta ve her öğrencinin ilgi ve yeteneği ölçüsünde söz konusu programlardan birine yönelmesi sağlanmaktadır.

Eğitim sisteminde çıraklık eğitimi de yer almaktadır. Ayrıca, İsveç yetişkinler eğitimi konusunda uzun bir geleneğe sahiptir. Yetişkinlere temel bir eğitim kazandırmak, bir meslek öğretmek, mesleği olana yeni bir meslek öğretmek veya mesleğini geliştirmek gibi amaçlarla kurulmuş, yükseköğretim dahil, her kademe de hizmet veren halk okulları ve iş piyasası meslek eğitimi kursları bulunmaktadır.

Okul modeline örnek olarak İsveç ve Fransa eğitim sistemleri şemaları Şekil 64 ve 65'tedir (sayfa 201-202). Bu şekillerde zorunlu temel eğitim sınırı kırmızı çizgi ile, yalnızca mesleğe hazırlayan terminal programlar da sarı renkle gösterilmiştir. Böylece, Türk eğitim sisteminde bulunmayan terminal meslekî okul ve programlara eğitim sistemleri içinde ne derece önemli bir yer verildiği şematik olarak belirtilmiştir.

İşbirliği Modeli (çıraklık modeli)

Bu modelde meslek standartları ve belgeler devlet-işveren-işçi kuruluşları tarafından birlikte düzenlenmekte; bu standartlara göre meslek eğitimi, hükümet ve özel işletmelerin işbirliği ile uygulanan çırak-kalfa-usalık düzeni içinde gerçekleştirilmektedir. Uygulamalı meslek eğitimi işyerinde, teorik meslek eğitimi devletçe sağlanan kısmî zamanlı (part-time) meslek okulunda verildiği için bu modele *ikili (dual) sistem* adı da verilmektedir.

Bu modelde her meslek için çırak-kalfa-usta üçlü eğitim kademesinde ayrı yönetmelik, eğitim program-

ları ve sınav standartları bulunmaktadır. Bunlar, her mesleğin kendi kuruluşları ve merkezî çalışma ve eğitim makamlarının işbirliği ile hazırlanmakta ve sanayideki ilerlemelere göre sürekli olarak geliştirilmektedir. Her meslek için ayrı kitapçıklar halinde yayınlanan yönetmelik ve programlar okullarda her isteyene verilmektedir (55).

Çırak-kalfa-ustalık modelinde, uygulamalı eğitim işyerinde bir usta yanında, teorik eğitim ve genel kültür ise kısmî zamanlı meslek okulunda verilmektedir. Çırak, genellikle dört gün işyerine, bir gün okula gitmektedir. Meslek okulu optimum kapasitede çalışmakta ve gerektiğinde gece mesaisi de düzenlemek suretiyle çok sayıda kişiye hizmet verebilmektedir. Kalfa ve ustalar, gündüzleri çalışmak zorunda oldukları için genellikle çalışma saatları dışında düzenlenen derslere katılmaktadırlar. Her meslek okulu, şehrin bütün çırak, kalfa ve ustalarınca sevilen, böylece her işyerince sürekli olarak desteklenen ve eksikleri hemen tamamlanırken bir meslekî uğrak yeri olmakta ve işyerleri ile iç içe olduğu için sanayideki yeniliklere kolayca uyum sağlayabilmektedir. Öğretmenler genellikle işyerlerinde tanınmış usta öğreticiler ve diğer yetenekli kişiler arasından seçildikleri için öğretmen bulma sorun yaratmamaktadır. Uygulama her çevrenin kendi imkânlarıyla başlamakta ve piyasa koşullarına göre hızlı değişme göstererek kısa zamanda gelişmektedir.

Çıraklık eğitimi kamuya maliyeti açısından en ekonomik modeldir. İşyerindeki her türlü giderler işletmeler, kısmî zamanlı meslek okulu giderleri ise devlet tarafından karşılanmaktadır. Her iş yeri çırak yetiştirmekle görevlidir. Öğrenim zamanının beşte dördü işyerinde, beşte biri okuldur. Aynı derslikten bir öğrenci yerine beş öğrenci yararlanmaktadır. Birim maliyet devlet için, tam zamanlı okula göre, yaklaşık beşte bir daha azdır. Okul normal mesai saatleri dışında da çalışmaktadır. Ayrıca gece okula gelen kalfa ve ustalar da hesaba katılırsa maliyet çok daha aza inmektedir.

Çıraklık eğitimi meslek alanlarının özelliklerine ve iş hayatının imkânlarına göre blok zaman olarak da düzenlenebilmektedir. Örnek olarak, inşaat sektöründe teorik eğitim ve genel kültür kış aylarında yoğunlaştırılmış olarak okulda, beceri eğitimi ise inşaat işlerinin yoğunluk kazandığı aylarda yapılabilmektedir.

Çırak-kalfa-ustalık eğitimi, eğitim sistemi içinde okul yoluna paralel *ikinci eğitim yolu* sayılmakta, bu yol ile okul yolu arasında yatay ve dikey geçişler belirlenmektedir. Yetenekli öğrencilerin okul yoluna dönebilmeleri için okullarda tamamlayıcı kurslar veya sınıflar açılmakta, modüllü ve dönüşümlü kurslar yolu ile gençlerin en üst meslek kademelerine kadar yükselebilmelerine imkân sağlanmaktadır.

melerine imkân sağlanmaktadır.

Çıraklık eğitimi insangücü yetiştirilmesinde en eski meslek eğitimi yaklaşımı olup yeryüzünde pek çok ülkede, özellikle Batı Avrupa ve Güney Amerika ülkelerinde ekonominin koşullarına göre geliştirilerek etkinlikle uygulanmaktadır. Bu uygulama, okul ağırlıklı modeli uygulayan İsveç, Fransa ve İtalya dahil, Batı Avrupa ülkelerinin hemen hepsinde 8-10 yıllık zorunlu okula dayalı olarak düzenlenmekte ve çırak-kalfa ustaların yararlandıkları meslek okulu, genellikle kısmî zamanlı (part-time) okul adıyla eğitim sistemleri içinde yer almaktadır. Federal Almanya, İsviçre ve Avusturya'da meslek eğitimi çıraklık yolu ile sağlanmaktadır. Bu ülkelerde tam zamanlı meslek okulu sağlık gibi az sayıda meslek için uygulanmakta; imalat sanayii, ticaret, el sanatları, tarım, otelcilik, turizm, diğer hizmetler, beslenme ve ev ekonomisi gibi istihdam dallarında 16-19 yaş gençlerinin bugün yaklaşık üçte ikisi (56) çıraklık yolu ile mesleğe hazırlanmaktadır. F. Almanya eğitim sistemi Şekil 66'da gösterilmiştir (sayfa 203).

Tablo 110'un incelenmesinden de görüldüğü gibi, F. Almanya'da ve İsviçre'de 1980'li yılların başlarında 17 yaş gençliğinin yüzde 52'si çıraklık eğitimine devam etmektedir. Bu oran Avusturya'da yüzde 45, İtalya'da yüzde 23, Danimarka'da yüzde 12, Fransa ve Hollanda'da yüzde 11, İngiltere'de de yüzde 9 olarak görülmektedir.

İngiltere'de, tam zamanlı okul ve çıraklık eğitimi ile birlikte, doğrudan sanayi içinde eğitime de ayrı bir önem verilmektedir. Sanayi içinde eğitimde meslek becerisi ve meslek teorisi bütünü ile iş yerinde veya beceri eğiti-

Tablo 110. Bazı Avrupa ülkeleri ile Japonya ve ABD'de 17 yaş gençlerinin eğitime katılma oranları

Ülkeler	Okul	Çıraklık	Diğer	Okul+ Çıraklık
Almanya (1981)	39	52	-	91
Avusturya (1981)	39	45	-	84
İsviçre (1982)	28	52	-	80
İtalya (1981)	47	23	-	70
Danimarka (1980)	71	12	-	83
Fransa (1981)	60	11	-	71
Hollanda (1981)	71	11	-	82
İngiltere (1981)	30	9	22	61
Belçika (1982)	75	-	-	75
İsveç (1981)	78	-	-	78
Japonya (1982)	94	-	2	96
ABD (1981)	87	-	-	87

Kaynak: OECD, Education and Training after Basic Schooling, Paris 1985, sayfa 45

Tablo 111. Bazı avrupa ülkeleri ile japonya ve ABD'de 16-19 yaş gençlerinin tam zamanlı eğitime katılma oranları

Ülkeler		16 yaş	17 yaş	18 yaş	19 yaş
Almanya	(1981)	57	39	30	21
Avusturya	(1981)	61	39	33	22
İsviçre	(1982)	48	27	22	19
İtalya	(1981)	54	47	36	18
Fransa	(1981)	73	60	42	29
Hollanda	(1982)	92	74	53	35
İngiltere	(1979)	48	30	17	13
Belçika	(1981)	86	75	57	43
İsveç	(1980)	87	77	40	17
Japonya	(1980)	94	94	-	-
ABD	(1981)	94	87	51	37

Kaynak: OECD, Education and Training after Basic Schooling, Paris 1985, sayfa 49.

mi iş yerinde, meslek teorisi okulda dönüşümlü ve modüler olarak verilebilmektedir. Bu ülkede Çalışma Bakanlığı İnsangücü Dairesi tam zamanlı okul eğitime devam etmeyen yaş grubunun yüzde 40'ını bu yoldan yetiştirmekle görevli kılınmış ve gerekli kaynaklarla donatılmıştır (57).

Çıraklık eğitime önem veren ülkelerde eğitim çağı gençliğinin yaşı ilerledikçe okullaşma oranları düşmekte, buna karşılık çıraklık eğitime katılma oranı yükselmektedir.

Tablo 111'de bazı Avrupa ülkeleri ile Japonya ve ABD'de 16-19 yaş gençlerinin tam zamanlı (genel ve meslekî okul), Tablo 112'de ise tam zamanlı ve kısmî zamanlı (çıraklık ve diğer) eğitime katılma oranları verilmektedir.

Bu iki tablonun incelenmesinden de görüleceği gibi, çıraklık eğitiminin ağırlıklı olduğu Almanya'da zorunlu eğitimden sonra okula devam eden öğrenci oranı 16 yaş grubunda yüzde 57 iken, bu oran 17,18 ve 19 yaş gruplarında sırası ile yüzde 39'a, yüzde 27'ye ve yüzde 21'e düşmektedir. Buna karşılık 16-19 yaşlarında tam zamanlı ve kısmî zamanlı okul, (yani okul ve çıraklık birlikte) eğitime katılma oranı 16 yaş grubunda 92.1'e kadar yükselmektedir. Çıraklık eğitiminin büyük oranda tamamlandığı 19 yaş grubunda eğitime katılma oranı yüzde 41.8'e düşmektedir. Benzer durum çıraklık eğitime (kısmî zamanlı okul) önem veren öteki ülkelerde de izlenmektedir.

Eğitim düzeyi bakımından uluslararası bir karşılaştırma yapmak gerekirse, Tablo 112'de görüldüğü gibi, gelişmiş ülkelerde 1980'li yılların başlarında okul veya çıraklığa devam eden 17 yaş gençlerinin oranı ülkelere göre yüzde 94 ile 70 arasında değişmektedir. Aynı oranların 10 yıl sonra bugün çok daha yükseldiği ve 17 yaş gençliğinin, özel eğitime muhtaç olanlar dahil, tam zamanlı veya kısmî zamanlı okula devam ederek ya yükseköğrenime ya da, en azından, nitelikli işçi (kalfa) düzeyinde, başka deyişle lise dengi bir eğitim görmüş olarak hayata atıldığı görülmektedir.

Türkiye'de ise yukarıda, okul dışında kalan gençlik başlığı altında açıklandığı gibi, 12-17 yaş gençliğinin yalnızca yüzde 7'sine, meslek eğitimi verilebilmekte, yüzde 40'ı da herhangi bir meslek eğitimi görmeksizin üniversite önüne yığan ortaokul ve genel liselere devam etmekte, geriye kalan yüzde 53'ü de niteliksiz işçi olarak kendi talihlerine terkedilmekte ve niteliksiz işgücü, hızlı nüfus artışına paralel olarak artmaktadır. Bu karşılaştırmaların ifade ettiği anlam şudur: Türkiye'nin ileri ülkeler karşısında rekabet gücü, dolayısıyla ortaklık şansı azalmaktadır. Bu nedenle, eğitim sistemine mesleğe yönelik bir yapı kazandırmak ve 12-17 yaş nüfusundan eğitim dışında kalan Türk gençlerini emek piyasasında geçerliliği olan bir mesleğe hazırlamak Türk toplumunun en önemli sorunu olmaktadır.

AT ülkelerinde insangücünün serbest dolaşımı, ülkeler arasında meslek eğitiminin ahenkleştirilmesini ve meslekî yeterlik belgelerinin standartlaştırılmasını zorunlu kılan bir faktör olmaktadır. Bu nedenle AT ülkelerinde meslek eğitiminin ortak standartlara bağlanması yönünde güçlü bir eğilim vardır. Avrupa Eğitim Televizyonu'na gidişin başlıca nedenlerinden biri de budur (58).

Üç modelin ortak bir noktası olarak, ileri sanayi toplumlarında önemli bir gelişme eğilimi de temel eğitim anlayışındaki değişimde görülmektedir. Bu toplumlarda, hızlı teknolojik gelişmelere paralel olarak insangücünün sürekli nitelik değiştirmesi zorunluluğu karşısında, genel eğitim süresinin uzatılması ve lise kademesinde dar bir dalda meslek eğitimi yerine, kişinin iş piyasasındaki gelişmelere uyum gücünü yükseltebilecek nitelikte sağlam bir temel eğitim almasına daha çok önem verilmektedir (59).

Nitekim ABD ve Japonya gibi enformasyon top-

Tablo 112. Tam zamanlı ve kısmî zamanlı eğitime katılma yüzdeleri

Ülkeler		16 yaş	17 yaş	18 yaş	19 yaş
Almanya	(1981)	92	91	71	42
Avusturya	(1981)	87	84	76	46
İsviçre	(1983)	86	82	73	53
İtalya	(1981)	69	70	51	29
Danimarka	(1980)	86	83	61	50
Fransa	(1981)	84	71	45	30
Hollanda	(1982)	98	85	63	44
İngiltere	(1981)	68	61	37	29
Belçika	(1982)	87	75	57	43
İsveç	(1980)	87	78	45	24
Japonya	(1980)	94	94	-	-
ABD	(1982)	94	87	55	41

Kaynak: a.g.e. sayfa 50

lumlarında, lise eğitimi gittikçe temel eğitim gibi genel-
leştirilmekte ve meslek eğitimi en az iki yıl süreli mes-
lek yüksekokullarına (Junior College), üniversitelere,
hattâ bunların da ötesinde işletmelerdeki eğitime kaydı-
rılmaktadır. Japonya'da lise eğitiminin daha güçlü ol-
ması karşısında ABD'de eğitim krizi gündeme gelmek-
tedir (60). Lise eğitimi, hemen her sanayi toplumunda
reform konusu olmakta ve ara insangücü eğitimi ortaöğ-
retim kademesinden yükseköğretime geçmektedir.
Fransa'da İUT'ler, İngiltere'de Technician College'ler,
Almanya'da Fachhochschule'ler, İsviçre'de Ecole Tech-
nique Supérieure' ler benzeri kuruluşlar olarak geliş-
mektedir.

Üç Model İncelemesi ile ilgili Sonuçlar

Üç modelin genelde ortak noktaları şunlardır:

- Üçünde de meslek eğitimi 8-10 yıllık zorunlu eğiti-
me dayalıdır. Temel eğitimin niteliği ile meslekî
eğitimin etkinliği arasında olumlu ve yüksek bir
ilişki vardır.
- Üç modelde de, üst öğrenime devam etmeyen her
gence meslek eğitimi vermek, eğitim sisteminin
görevidir. Hiçbir genç, nitelsiz işçi olarak hayata
terkedilemez. Meslek eğitimi, seçilen ağırlıklı mo-
dele göre ya serbest piyasada, ya tam zamanlı okul-
da, ya da çıraklık ve kısmî zamanlı okul işbirliği ile
verilmektedir.
- Üç modelde de iş yerinde gerçekleşen beceri eğiti-
min sorumluluğu ve masrafları işletmelere aittir.
- Üç modelde de meslekî ve teknik eğitim her devle-
tin yıllar boyunca gelişmiş istihdam politikasına
dayalı olarak düzenlenmiştir.
- Tam zamanlı veya kısmî zamanlı okul modellerin-
de, genel olarak, meslek-eğitim-belge bağlantısı
kurulmuştur. İş analizlerine dayalı olarak meslek-
ler tanımlanmış, bu meslekleri icra edebilmek için
gerekli belgeler belirlenmiş ve eğitim programları
bu standartlara göre geliştirilmiştir.
- Meslek eğitimi geliştirebilmek için devlet işve-
ren, işçi ve meslek kuruluşları arasında çok sıkı bir
işbirliği kurulmuştur. İşveren, işçi ve meslek kuru-
luslarının temsilcileri, meslekî eğitim karar süreci-
ne, finansmanına, programlarının içeriğine,
meslekî yeterliklerin ölçülmesi ve belgelendiril-
mesi süreçlerine etkili bir biçimde katılmaktadırlar.

Özetle, gelişmiş ülkelerde eğitim sistemi, yukarı-
daki üç modelden hangisine dayalı olursa olsun,
herkesi ilgi ve yeteneği ölçüsünde bir mesleğe veya
üst öğrenime hazırlayan yöneltici bir yapıda kurul-
muştur. Ülkeler insangücü yetiştirilmesinde bu üç
temel yaklaşımdan farklı oranlarda yararlanmakta-
dırlar. Modellerin kullanılma oranları, her ülkenin
ekonomik, sosyal ve kültürel şartlarına, tarihî geliş-

mine ve gelişmişlik düzeyine göre değişiklik göster-
mektedir. Bu nedenle üç modeli birbiriyle karşılaştı-
rmak ve birinin diğerine göre üstün veya geri yan-
larını irdelemeye çalışmak uygun olmaz. Her ülke
kendi koşullarına göre millî eğitim sistemini gelişt-
tirmek; bunun için de, diğer modelleri de inceleye-
rek, kendi millî sorunlarına en uygun çözüm yolları-
nı arayıp bulmak zorundadır.

II. YÖNLENDİRİCİ SİSTEMİN KURULAMAYIŞ NEDENLERİ

Önceki bölümde açıklandığı gibi, Türkiye'de meslek eğitimi gelişmemiş; bu durum yönlendirici sistemin kurulamayışının temel nedeni olmuştur.

Aşağıda, önce seçilen model üzerinde durulacak, sonra da gelişmeyi engelleyen dış ve iç faktörler incelenecektir.

Seçilen Model

Cumhuriyet döneminde, başlangıçta varolan çıraklık düzeni, eğitim sisteminden dışlanmış, okul modeli benimsenmiş, bu model ile de meslek eğitiminin gelişmesi mümkün olamamıştır.

Lonca Sistemi

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, çırak-kalfa-us-talık eğitimi esas olmuştur. Ahilik (kardeşlik) (61) adı altında gelişen bu eğitim, başarılı bir örnek olarak dünyaya ün salmıştır. Gerçekten Türk kültürünün eğitim alanında iki örnek ürünü olan *vakıf* ve *lonca* sistemleri, Cumhuriyetin başında bizim terkettiğimiz, fakat gelişmiş ülkelerin bugün de geniş ölçüde yararlandıkları, birbirini tamamlayan iki güçlü örgüttür. Bu örgütler gelişmiş ülkelerde devlet bütçesi ile yukarıdan zorlama yoluyla değil, fakat özel kaynakları harekete geçiren ve birbirlerine elveren insanların çabalarıyla aşağıdan gelişen bir toplum hareketi halinde, eğitimi geniş halk kitlelerine hızla yaymanın en etkili aracı olma niteliğini günümüzde de sürdürmektedir (61). İslâm toplumlarında Peygamber'e kadar çıkan fütuvvet (iyi huylar) anlayışı vardır. "Bu, Tanrı buyruklarını tutma, nefisle mücadele, iyi huylu olma, bütün insanlara sevgi gösterme esaslarına sıkıca sarılanlara verilen bir addır." Selçuklularda bu *ahilik* haline dönüşmüştür. Ahilik küçük esnaf, usta, kalfa ve çırakları içine alan, onların eğitimleri kadar dayanışmalarını, mesleklerini dürüstlük ve özenle yapmalarını da amaçlayan bir lonca örgütü olarak tanımlanabilir.

Cumhuriyet döneminde lonca ve vakıf kurumları terkedilmiş ve meslekî-teknik eğitim sisteminin kuruluşunda, yalnız kamu finansmanına dayalı bir okul modeli benimsenmiştir. Bu modelde gelişme aşaması olarak 1942 yılında 4304 sayılı yasa ile 10 yıl süre ile her yıl 8 milyon, 1950 yılında da 5642 sayılı yasa ile 75 milyon lirayı Bakanlık emrine tahsis eden finansman yasaları zikredilebilir (62). Planlı dönemde meslekî ve teknik eğitime ağırlık verileceği beş yıllık kalkınma planlarının herbirinde de tekrarlanmış; ne var ki uygulanan

okul yoluyla gelişim modeli çok pahalı bir yol olduğu ve en zengin ülkelerin dahi bütçelerini zorlayan parasal kaynaklar gerektirdiği için, planlı dönemdeki örgün meslek eğitime ağırlık verme politikalarına rağmen, Cumhuriyet boyunca, bu alanda çok sınırlı bir gelişme kaydedilmiş ve meslek eğitimi tabana yaymak mümkün olamamıştır. Oysa, ülkenin sosyal ve ekonomik yapısında kökleşen çıraklık sistemi kesintiye uğramadan, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, eğitim sistemi içinde zamanla geliştirilmiş olsaydı, konuyu yeni baştan ele almak zorunluluğu doğmayacak, başarılı bir şekilde çırak-kalfa-usta yetiştiren pek çok işyeri ve tanınmış usta eğitici bulunacak; dolayısıyla ülkedeki nitelsiz işçi stoku bugünkü kadar büyük olmayacak; sanayileşme, kuşkusuz, daha büyük bir hız kazanabilecekti.

Çeşitli Okullar Modeli

Cumhuriyet döneminde benimsenen meslekî - teknik eğitim modelinde, okullar uzun süre ilkokula dayalı olarak açılmış; VII. Millî Eğitim Şûrası (1962) kararı ile ortaokul tek tip okul haline getirildikten sonra ise ortaokula dayalı meslek liseleri olarak yeniden düzenlenmiştir. Uygulanan model erkek teknik, kız teknik, ticaret ve turizm, imam-hatip, tarım, sağlık gibi ayrı tür, ayrı bina ve ayrı yönetimler altında yürütülen ayrı okullar modelidir. Bu model hem yatırım ve yenilenme maliyetleri, hem de işletme giderleri bakımından en pahalı modeldir. Ayrı okulların optimum büyüklükte kurulması ve işletilmesi büyük şehirlerde dahi zordur. Yukarıdaki bölümlerde saptandığı gibi, öğretmen dağılımı ve kaynak kullanımının rasyonel olmayışı ve okul standartlarının bugüne kadar belirlenemeyişi, asıl, seçilen bu pahalı modelden kaynaklanmaktadır. Eğitime ayrılabilecek kaynaklarla uyumlu bir meslek eğitim modeli seçilmemiştir.

Daha önemlisi, seçilen model yukarıda açıklanan nüfus faktörüne de uyumlu değildir. Çünkü nüfusun yarısından fazlası, bu okulları besleyemeyecek küçük yerleşim birimlerinde yaşamaktadır. Gerçekte, büyük kentler dışındaki meslek liseleri tam kapasite kullanılmamaktadır. Bunu önlemek için yasada (63):

"Nüfusu az ve dağınık olan yerlerde ve Millî Eğitim Bakanlığınca gerekli görülen yerlerde, ortaöğretimin, genel, meslekî ve teknik öğretim programlarını bir yönetim altında uygulayan çok programlı liseler kurulabilir"

hükmü getirilmiştir. Böyle bir uygulamanın yararları, daha sonra toplanan şûraların hepsinde de tekrarlanmıştır (64):

"İhtiyaç duyulan yerleşim birimlerinde, yeterli öğrenci bulunmaması sebebiyle atıl kapasite yaratacık ve öğretmen bulma sıkıntısı çekilebilecek ayrı ayrı ortaöğretim kurumları açmak yerine (endüstri

meslek lisesi, ticaret lisesi,vb.), bu tür genel, meslekî ve teknik programları bünyesinde uygulayabilecek, birlikte veya ayrı mekânlarda da eğitim yapılabilmesi ve tek yönetime bağlı liseler açılmasına kısa dönemde geçilmesi".

Ne var ki, aradan geçen 17 yıl içinde uygulama sürekli olarak ertelenmiş; nihayet bu öğretim yılı başında 6 ilçede uygulama başlamıştır. Ertelemenin çeşitli nedenleri arasında, okulların merkez örgütünde ayrı ayrı genel müdürlükler tarafından yönetilmesinin de rolü vardır.

Sistem dışı faktörler

Kalkınma faktöründe açıklandığı gibi, meslek eğitiminin gelişmesini engelleyen dış faktörler üç başlık altında incelenebilir:

Meslek-eğitim-belge bağlantısı,
İstihdam politikası,
Sanayi-okul işbirliği.

Meslek-Eğitim-Belge Bağlantısı

Meslekler tanımlanmamış ve eğitim-belge bağlantısı kurulmamıştır. Bu ihtiyaç üniversite önüne yığılmanın görüldüğü 1970'li yılların başlarında duyulmuş; yasa ile yönlendirici sistemin esasları konmuş ve bu sistemin kurulabilmesi için aşağıdaki ön koşulun yerine getirilmesi gerektiği yasal hüküm olarak vurgulanmıştır (63):

"Mesleklerin kademeleri ve her kademenin unvan, yetki ve sorumlulukları kanunla tespit edilir; her derece ve türdeki örgün ve yaygın meslekî eğitim kurumlarının kuruluş ve programları bu kademelere uygun olarak düzenlenir."

Bu hükmün yerine getirilebilmesi için, önce, meslek standartlarının belirlenmesi gerekir. Konu yalnız Milli Eğitim Temel Kanunu'nda değil, kalkınma planlarının hemen hepsinde benzer deyimlerle tekrarlandığı halde, aradan 17 yıl geçmesine rağmen standartlar tespit edilememiştir. Sonuncusu 1990 Programı'ndadır (65):

"İş analizlerine dayalı olarak meslek standartlarının hazırlanmasına başlanacaktır."

ABD'de halen sınıflandırılmış 22 000 ve işyerlerinde takip edilen 12 000 meslek türü ve eğitimi devletçe belgelendirilen 250 dolayında ana meslek grubu vardır. Almanya'da 26 000 meslek belgelendirilmekte, 380 ana mesleğin eğitimi yapılabilir. Türkiye ile aynı dönemde kalkınma hamlesine giren Güney Kore'de 700 dolayında meslek sistemli eğitime alınmıştır (66). Oysa, Türkiye'de, II. Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanırken VI. Plan'a gelindiğinde 800'e ulaşılması öngörü-

len bu sayı, endüstri meslek liselerinde çoğu geleneksel dallarda olmak üzere 43, çıraklık eğitiminde ise 55'ten öteye gidememiştir. Türkiye'de meslek standartlarını belirlemekle görevli olan Çalışma Bakanlığı'na bağlı İş ve İşçi Bulma Kurumu'dur. Bu kurum, işveren ve işçi kuruluşları konuya ilgi duymadıklarından, daha çok tek yanlı bir çalışma ile 2070 adet meslek tanımı yapabilmiş ve SEGEM, MEB, İİBK, MESS, DPT, METARGEM, TURIŞ VE İLO temsilcilerinin katılımı ile yalnızca bir tek meslek dalı (Torna tezgâhı ayarıcı operatörü) için meslek standardı geliştirebilmiştir (67).

Bu koşullar içinde, meslek-eğitim-belge bağlantısını kurma görevi gündeme dahi gelememiştir.

Meslek standartları ile üretim standartları arasında ilişki vardır. Birincisi ikincisinin ön koşuludur. Meslek standartları ve bunlara dayalı olarak eğitim standartları geliştirilemediği için üretilen mamullerin beklenen düzeyde standartlaştırılması da mümkün olamamış ve piyasaya kalitesiz ürünlerle dolmuştur.

İstihdam Politikası

İthal ikamesi stratejisi ile yürütülen kapalı ekonomi modelinde her kademedeki nitelikli insangücü talebini arttırıcı bir istihdam politikası düzenlenmemiş, istihdam koşulları işverenin takdirine bırakılmıştır. Bu durumda, işverenler, genellikle az becerikli ve ucuz işgücü gerektiren sanayi dallarını seçmek zorunda kalmışlardır. Böylece bir veya birkaç mühendis veya teknisyenle idare edilen asgari ücretli, meslek eğitimsiz geniş bir kitle ile yürütülen işletmelerin çoğunlukta bulunduğu bir iş hayatı ortaya çıkmıştır. Bu istihdam anlayışı insangücü eğitimi talebine, özellikle ara kademelerde, caydırıcı etki yapmış; meslek eğitimi toplumunda çekicilik kazanamamıştır. Bu koşullar karşısında işveren gerektiğinde kamunun veya işgücü piyasasının seçkin elemanlarını üstün ücret ödeyerek kendisine çekmiş, ihtiyacı olduğunda mühendisi ara insangücü gibi kullanmış veya başlangıçta dışarıdan teknoloji ile birlikte elemanı da getirmiş, düz işçiyi tezgâh başında hızla yetiştirerek işletmesini yürütmüştür. Bugün de AT üyeliği için hazırlık yapan bazı büyük işletmeler, Türkiye'nin niteliksiz ve ucuz büyük işgücü stokundan yararlanan üretim alanlarında gelişmeyi ön planda tutma eğilimini sürdürmektedirler. Öte yandan, bazı AT ülkeleri de Türk işçilerini aynı şekilde çalıştırmak suretiyle bu stoktan yararlanmaktadırlar.

Bu ortamda, Millî Eğitim Temel Kanunu'nda ve kalkınma planlarında yer alan meslek kademeleri ve her kademenin unvan, yetki ve sorumluluklarının belirlenmesine ne işveren, ne de işçiler açısından ihtiyaç duyulmuştur. Bu konuda çeşitli dönemlerde, işveren ve işçi kuruluşlarının dışında hazırlanan ve 1983 yılında yasa

tasarısı biçimini alan (68) tek yönlü hazırlıklar askıda kalmıştır. Son defa, 3-5 Mayıs 1990 tarihlerinde toplanan Çıraklık ve Meslekî Teknik Eğitim Konseyi'nde de, 17 yıl önce çıkarılan yasa maddesi tekrarlanmaktan öteye gidilememiştir:

"Meslek kademeleri ve standartlar konusunda Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 14. maddesinin âmir hükümleri gereğince ve Konsey'de belirlenen görüşler doğrultusunda yasal düzenlemeler yapılmalıdır." (69)

Buna karşılık yükseköğretim diplomaları ve bu diplomaların sağladığı hak ve yetkiler genellikle yasa güvencesi altındadır. Bu güvence, yükseköğretimin, sosyal talebin odak noktası haline gelmesinde rol oynamıştır. Yükseköğretimin cazibesi, kamunun uyguladığı beyaz yakalıya prim veren istihdam politikası ve çok önemli diğer bir faktör olan yedek subaylık hakkı nedeniyle Türk toplumunda kök salmıştır.

Sanayi - Okul İşbirliği

Meslek-eğitim-belge bağlantısının kurulmaması ve istihdamın düzenlenmemesi nedeniyle, işverenin eğitime katılması sözde kalmış ve okul-sanayi işbirliğini kurumsallaştırma gereksinimi doğmamıştır. Nitekim Avrupa ülkelerinde sanayi-eğitim işbirliği için işyerleri kazançlarının bir kısmını yüzyılımızın başından beri meslek eğitimi fonuna yatırdıkları ve çıraklık eğitiminin ve hizmetiçi eğitimin giderlerini yasal hükümler uyarınca yükledikleri halde, ülkemizde işveren eğitime katılmamış; hattâ 3308 sayılı kanun çıkıncaya kadar bu konu üzerinde bile durulmamıştır.

Sistem İçi Faktörler

Yukarıdaki dış faktörler eğitim sisteminin yapısını, öğretmen yetiştirmeyi, eğitim programlarını, çıraklık ve yaygın eğitimi olumsuz yönde etkilemiştir.

Duygusal tepkilere yol açabilecek bu kritik konuların incelenmesine geçmeden önce, sanayimizin bugünkü duruma ulaşmasında, her şeye rağmen, Meslekî ve Teknik Eğitim Örgütü'müzün, bu örgütte çalışan değerli yönetici ve öğretmenlerin ve bu yoldan yetişenlerin rolü olduğunu kaydetmek gerçeğin ifadesidir. Ancak, meslek eğitiminin gelişmesini ve *herkesin bir meslek sahibi olmasını sağlamak* amacının ülke çapında genelleşmesini gerçekleştirecek politikanın saptanabilmesi için, uygulanan modelden doğan sorunları açıkça ortaya koymak da aynı gerçekçi yaklaşımın gereği olmaktadır.

Programlar ve Öğretmenler

Standartlar belirlenmediği için eğitim programları doğrudan Bakanlıkça hazırlanmış; atelye ve meslek dersleri öğretmeni olarak, alt kademe mezunları arasından seçilip üst kademe okulda yetiştirilen ve sanayi deneyiminden geçmeyen elemanlar kullanılmış; böylece okul yolu ile eğitim, genellikle, sanayiden kopuk, kendi içine dönük, kapalı devre olarak düzenlenmiş; işbirliği girişimleri kişisel çabalardan veya çok sınırlı deneme uygulamalarından öteye geçememiştir. Bu konuda Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu raporundan alınan paragraf aşağıdadır (70):

"Meslekî ve teknik okul mezunları büyük ölçüde nazari tedrisattan geçtikleri için, daha büyük ücretle işe alındıkları halde, işe alıştırılmalarında hemen hemen hiçbir şekilde kalifiye olmayan elemanlara sarfedilen zaman kadar bir kayba uğranılmaktadır..."

Meslekî ve teknik öğretim görevlilerinin sanayi âlemi ile kopuk ilişkiler içinde olmaları, tabir caiz ise, öğretmen doğup öğretmen olarak ölmeleri ve hayatlarını tamamen okul ve sınıf çerçevesi içinde geçirmeleri, problemin bir vechesini ifade etmektedir."

Aynı konuda Bakanlık resmî dokümanında şu satırlar yer almaktadır:

"Meslekî ve teknik öğretim okullarının teknik yönünden demode olmuş donatımı, nitelik ve sayı yönünden yetersiz personel imkânları ile örgün eğitim vasıtasıyla meslek eğitimi gören gençlerimizin, istihdam edildikleri modern makinelerle donatılmış işyerlerine intibaklarında çekilen sıkıntılar, işyerlerinin yöneticileri tarafından her vesile ile dile getirilmiştir." (71)

"Eğitim kurumlarının iş hayatı ile ilişkileri kurumsallaşmamıştır." (72)

Terminal Meslek Eğitim Programları

Meslek-eğitim-belge ilişkisinin kurulmaması meslekî ve teknik okul amaçlarının zorlanmasına neden olmuştur. İstihdam şartlarının belirlenmesi isteğiyle direnişe geçtikleri için, sanayinin o gün de bugün de büyük ihtiyacı olmasına rağmen, tekniker okulları kapatılmıştır. İstihdam koşulları Türk toplumunda yalnızca dört yıllık lisans ve mühendis kademesinde yasal güvence altına alınmış olduğu ve iki yıllık meslek yüksekokulları dahil, ara insangücü istihdam statüsü belirlenmediği için, üniversite öğrenimi hem gençler hem de aileleri bakımından eğitimde başka alternatifi olmayan tek hedef olarak kalmış; bu yüzden programlarında genel bilgilere ağırlık verilmek suretiyle, meslekî ve teknik liseler de üniversite önüne öğrenci yığan kurumlara dönüşmüş ve asıl görevi temel eğitime dayalı eğitim

Tablo 113. Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğüne bağlı çıraklık eğitim merkezi ve eğitime devam eden aday çırak, çırak ve kalfa ile öğretmen sayıları ve artış oranları

Yıllar	Çıraklık eğitim merkezi sayısı	Artış oranı %	Eğitime devam edenlerin sayısı	Artış oranı %	Öğretmen sayısı	Artış oranı %
1985-86	60	-	13 186	-	328	-
1986-87	135	125	83 600	534	403	23
1987-88	171	27	128 948	55	509	26
1988-89	204	19	151 157	17	976	92
1989-90 (1)	207	1	170 232	13	1 359	39

(1) Ocak 1990 kayıtları itibarıyla

kademesinde istihdam piyasasına insangücü hazırlamak olan terminal meslek eğitim programları geliştirememiştir.

Genel Eğitim Programları

Standartlar belli olmadığı için, genel eğitim programlarının, çevrenin koşullarına göre, hayata ve iş alanlarına yönelik olarak hazırlanması ve geliştirilmesi mümkün olamamıştır. Bu yüzden ortaokul ve genel liseler, yıllardır sürüp giden geleneksel ve aynı kalıp programlarla, ilgi ve yeteneğe bakmaksızın, aynı 13-15 dersi her öğrenciye zorlayan, başarılı sayılmayanı ele-yip okul dışına atan, başarılı sayılanı da üniversite önüne yığan ve gençleri çevresinden kopararak erozyon yaratan, tek yönlü kurumlar halinde kalmıştır. Meslek eğitimi geliştirilemediği için, öğrencileri ortaokul ve lise kademesinde ilgi ve yeteneklerine göre yetiştirebilecek çeşitli programlar ve yöneltme düzeninden oluşmuş ortaöğretim bütünleşmesi bir türlü sağlanamamıştır.

Çıraklık Eğitimi

Meslek eğitiminin gelişmesi için yukarıda açıklanan çıraklık modeline geçme zorunluluğu 1970'li yılların başlarında Bakanlıkça duyulmuş ve çıraklık yasasının çıkarılması, Milli Eğitim Temel Kanunu uygulama planının kabul edildiği IX. Millî Eğitim Şûrası'nda (73) kararlaştırılmıştır. Hazırlanan yasa tasarısı 1977 yılına kadar sürüncemede kalmıştır. Bu tarihte 2089 sayılı Çırak-Kalfa ve Ustalık Kanunu kabul edilmiş ise de, uygulama başarılı olmamış, 10 yıllık dönemde bütün yurttan ancak 13 800 gibi sembolik sayıda çırak yasa kapsamına alınabilmiştir.

1986 yılında çıkarılan 3308 sayılı yasa ile, çıraklık ve meslekî teknik eğitim sistemini yeniden düzenleyici bazı esaslar getirilmiştir. Yasada meslek eğitiminde başlıca üç yaklaşım benimsenmiştir. Önemi dolayısıyla bunlar üzerinde kısaca durmakta yarar vardır.

Birinci yaklaşım çıraklık eğitimidir. Çıraklık, uygu-

lamadaki aksaklıklar dikkate alınarak, sigorta primleri de devletçe ödenmek suretiyle, bu yasa ile yeniden düzenlenmiştir. Ne var ki aradan geçen beş yıllık süre içinde önemli bir artış sağlanamamış; 1989'da sayısı iki milyon tahmin edilen çıraktan yalnızca 150 bin'i yasa kapsamına alınabilmiştir.

Tablo 113'te görüldüğü gibi çıraklık eğitim merkezi sayısındaki artış oranı azalma göstermektedir. Son yılda yalnızca üç yeni merkez açılmış, artış oranı yüzde 1'e inmiştir. Çırak sayısındaki artış oranları da gittikçe düşmektedir. 1986-87'de yüzde 534 olan artış oranı son yılda yüzde 13'e düşmüştür. Bu düşüşün işyerlerinin kapasitesi ile ilgili olmadığı sekiz büyük ildeki çırak sayısında açıkça görülmektedir (Tablo 114).

Çırak sayısı illerin işyeri kapasitesi karşısında çok sınırlı ve yetersiz kalmaktadır. Ankara'da 17 bin, İzmir'de 10 bin çırak kanun kapsamına alınırken, bu sayının İstanbul'da 7 binde kalması düşündürücüdür. Konya, Kayseri, Adana ve Bursa'da dahi çırak sayısı İstanbul'dan fazladır. Oysa, 1985 genel sanayi ve işyeri sayımı sonuçlarına göre İstanbul'da çeşitli büyüklükte yaklaşık 160 bin işyeri vardır. Böyle iken İstanbul'daki çı-

Tablo 114. 8 büyük ilde yasa kapsamına alınabilen çırak sayıları (1990)

İller	Kanun kapsamına alınabilen çırak sayısı
Adana	8 010
Ankara	17 381
Bursa	7 833
İstanbul	7 091
İzmir	10 899
Kayseri	8 383
Konya	9 555
Manisa	7 032
Ülke toplamı	170 232

Kaynak: MEB

Tablo 115. Dört eğitim yılında okul ve işletmelerde meslek eğitimi gören öğrenci sayısı

Okul türü	Öğretim yılları				Toplam
	1986-87	1987-88	1988-89	1989-90	
Erkek teknik öğretim okulları	38 968	56 316	61 109	64 769	221 162
Kız teknik öğretim okulları	1 022	2 362	3 965	5 462	12 811
Ticaret ve turizm okulları	19 717	41 612	50 993	64 617	176 939
Toplam	59 707	100 290	116 067	134 848	410 912

Kaynak: MEB

Tablo 116. 8 Büyük ilde işletmelerde meslek eğitim kapsamına alınabilen öğrenci sayısı

İller	İşletmelerde meslek eğitimi			Toplam
	Erke.Tek. Öğretim	Kız Tek.Öğretim	Ticaret Öğretim	
Adana	4 093	111	2 334	6 538
Ankara	6 896	1 307	5 334	13 537
Bursa	3340	222	1 854	5 416
İstanbul	15 072	1 017	7 091	23 180
İzmir	4 016	720	4 596	9 332
Kayseri	1 413	120	1 433	2 966
Konya	1 300	133	726	2 159
Manisa	1 013	110	764	1 887
Ülke toplamı	64 769	5 462	64 617	134 848

Kaynak: MEB

rak sayısının Ankara'dakinden 2,5 kat, İzmir'dekinden 1,5 kat daha az olması, çıraklık eğitiminin gelişmesine yeni yasanın da önemli bir katkı sağlayamadığını açıkça ortaya koymaktadır.

Yine, İş ve İşçi Bulma Kurumu tarafından 2070 meslek sayıldığı halde, bugüne kadar çoğu geleneksel dallarda olmak üzere, yalnızca 58 meslek dalının çıraklık eğitimi kapsamına alınabilmiş olması da çıraklık eğitimi yeter derecede önem verilmediğinin başka bir göstergesi olmaktadır.

İkinci yaklaşım, işletmelerde meslek eğitimidir. Yasa 50 ve daha fazla işçi çalıştıran işletmelere, çalıştırdıkları işçi sayısının yüzde 5'inden az, yüzde 10'undan fazla olmamak üzere, meslek lisesi öğrencilerine beceri eğitimi yaptırma zorunluluğu getirmiştir. İşletmelerde meslek eğitimi, meslek liselerinde bir yıllık temel meslek eğitimini tamamlayan öğrencilerin onuncu ve onbirinci sınıflarda, meslek becerisini işletmelerde, meslek teorisini meslek liselerinde kazanmaları esası-

na göre düzenlenmektedir. Bu düzenlemede temel ilke üç gün işyeri+iki gün okuldur. 1989-90 öğretim yılında toplam 132 bin meslek lisesi öğrencisi 40 bin'i aşkın işletmede beceri eğitimi görmektedir. Bu öğrencilerin çoğu ticaret ve turizm meslek liseleri ile endüstri meslek liseleri öğrencisi olup sınırlı sayıda kız meslek lisesi öğrencisi de bulunmaktadır. Tablo 115 ve 116'da görüldüğü gibi bu yaklaşımda da artış sınırlıdır.

Yukarıdaki ikili yaklaşımın, uygulamada, iki sakıncası ortaya çıkmaktadır. Birincisi büyük işletmelerin çıraklık sistemi dışında tutulmasıdır. Oysa, diğer ülkelerde olduğu gibi, çıraklık okullarının asıl büyük işletmelerde kurulması gerekir. İkincisi ise meslek liselerinin, genellikle, çırak-kalfa-ustaların eğitimine kapalı tutulmasıdır. Birçok meslek okulundaki atıl kapasiteyi çırakların, özellikle kalfa ve ustaların geceleri yapılan teorik eğitimi için değerlendirmekte yarar vardır. Bu nedenle iki sistemin bütünleştirilmesi, hem yeni kapasite yaratma, hem kaynakların rasyonel kullanımı, hem

de ikiliğin giderilmesi bakımından yararlı olacaktır.

Üçüncü yaklaşım yaygın meslek eğitim kurslarıdır. Çıraklık ve örgün meslekî eğitim dönemini geçirmiş veya bu eğitim süreçlerine çeşitli nedenlerle giremeyen gençleri ve yetişkinleri istihdama hazırlamak için düzenlenen çeşitli meslek kursları ile çalışan insangücünün değişikliklere uyumunu sağlamak ve iş verimini yükseltmek için açılan geliştirme ve uyum kursları da aynı yasa kapsamı içine alınmıştır. Bu düzenleyici hükümlere rağmen, yukarıda yaygın meslek eğitimi bölümünde belirtildiği gibi, başta Millî Eğitim Bakanlığı olmak üzere, çeşitli bakanlıklar ve bağlı kurumlarca düzenlenen yaygın eğitim kursları içinde, doğrudan istihdama yönelik olanların sayısı çok sınırlı kalmaktan öteye gidememiştir

Ayrıca, yasa ile uygulamaya parasal destek sağlamak için, bakanlığın emrinde, devletin ve özel sektörün katılımını sağlayan bir fon kurulmuş ve yürütme için bakanlığa bağlı olarak Çıraklık ve Meslek Eğitim Kurulu oluşturulmuştur. Böylece sanayi-eğitim işbirliğini düzenleme, sanayi ve istihdam politikaları ile doğrudan ilişkisi olmayan bir bakanlığın sorumluluğunda bırakılmıştır. Kalkınma faktöründe açıklandığı gibi, istihdam politikası düzenlenmedikçe ve sanayi-eğitim işbirliği etkili bir şekilde kurumlaşmadıkça, ne 3308 sayılı yasa, ne de bir başka düzenleme, meslek eğitiminin tabana yayılması bakımından beklenen sonucu vermeyecektir.

Özetle:

- Meslekler sınıflandırılmamış,
- Standartlar belirlenmemiş,
- Eğitim-belge bağlantısı kurulmamış,
- İstihdam politikası düzenlenmemiş,
- Sanayi-okul işbirliği kurumlaşmamış,
- Nitelikli insangücü talebini arttırıcı sanayi teşvik politikaları uygulanmamış, ekonomik talep yaratılmamış,
- Meslek eğitimi sanayiden kopuk, kapalı bir devre halinde bir bakanlığın üzerinde kalmış, gelişmemiş,
- Yüksek öğretim tek cazibe merkezi olduğundan, sosyal talep yükseköğretime yönelmiş, üniversite önünde kriz yaratmıştır.

İşte bu nedenlerle:

- Yönlendirici eğitim sistemi kurulamamış,
- Üniversite önüne yığıcı eğitim sistemi, sorunları her yıl daha da artarak devam etmiş,
- Bu durum niteliksiz işçi stokunun alabildiğine büyümesine neden olmuştur.

Sonuç olarak:

- Eğitim sistemi kalkınmayı destekleme ve hızlandırma görevini yeterince yerine getirememiştir.

III. EĞİTİM SİSTEMİNİN PİYASA EKONOMİSİNE YAPISAL UYUMU

Türkiye ithal ikamesine dayalı müdahaleci kapalı ekonomiden, dışa açık serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecindedir. Bu süreç içinde, yukarıda belirtildiği gibi, eğitimi olumsuz yönde etkileyen istihdam faktörü henüz düzenlenmiş değildir.

İhracata yönelme stratejisi ile yürütülen piyasa ekonomisi, yurtiçi ve yurtdışı pazarlarında rekabete dayalıdır. Rekabette, verimlilik artışı, düşük maliyet, kaliteli mal ve yeni teknoloji en önemli silâhlardır. Bu özellikler, ancak, her meslekte ve mesleğin her kademesinde nitelikli insan gücü ile kazanılabilecektir.

Tekstil İşverenler Sendikası, Tekstil Giyim Sanayicileri Derneği ile Tekstil Mühendisleri Derneği'nin İstanbul Topkapı Tekstil Meslek Lisesinde bir Danışma Kurulu kurarak hazırladıkları eğitim raporu dolayısıyla basına yansıyan aşağıdaki paragraf aların zili çalmaktadır (74):

"Bu okullarda yetişen elemanlar bize gelecekler, ancak böyle elemanlar sanayimize hiçbirşey kazandıramaz. Topkapı Tekstil Meslek Lisesi 10 yıl önce kurulmasına rağmen, bugüne kadar sanayi ile Bakanlığın hiçbir işbirliği olmamış. Biz (Tekstil, konfeksiyon sadece yeni makinelerle, teknoloji ile olmaz, bize asıl gereken kaliteli ara eleman) diyoruz. Yakında Türkiye tekstil ve konfeksiyon ihracatını kaybedecek. Bugüne kadar tekstil, ihracatımız içinde önemli bir yer aldıysa, bu, teşviklerle, para operasyonlarıyla olmuştur. Avrupalılar, Doğu Bloku'ndaki ucuz, ama kaliteli insan gücünü tercih ediyorlar. Artık gözümüzü açmanın zamanı geldi."

İşgücü piyasasına kazandırılacak en etkili araç, "ülke çapında meslek standartlarının belirlenmesi ve ilân edilmesidir" (75). Bunu da, ancak, sanayi-eğitim işbirliği gerçekleştirebilecektir.

Gerçekten piyasa ekonomisinde sanayi-eğitim işbirliği mekanizmasının kurulması ve çalıştırılması hem işveren, hem işçi, hem de ülke ekonomisi için, yurtiçi ve yurtdışı rekabet gücü düzeyinin yükseltilmesi bakımından hayati önem taşımaktadır. İşbirliğinin kurulması ve geliştirilmesi, eğitim için ekonomik talep yaratacak sanayi politikalarının izlenmesine bağlıdır. Eğitimi, her yatırımın ayrılmaz bir parçası olarak görmek, kredi ve teşvik önlemlerini devletçe bu görüşe dayalı olarak geliştirmek, fizibilite etüdlerinde eğitime önemli yer ayırmak, hattâ toplu sözleşmelere eğitime ilgili hükümler getirmek gereklidir. Devlet-işveren-işçi kuruluşları arasındaki eğitim işbirliği ancak bu yoldan kurulabilecektir. Yoksa işveren haklı olarak eğiti-

mi kendi görevleri arasında saymamaya devam edecek ve ekonomik talep gelişmeyecektir. Yukarıda açıklandığı gibi, İstanbul'da yasa kapsamına alınabilen çırak sayısının Ankara'nın üçte birini bile bulmaması bu tutumun bir sonucudur. İzlenecek sanayi politikalarının her kademedede eğitim talebini arttıracak nitelikte olması, eğitim sisteminin öğrencileri bu talebe yönlendirecek şekilde yapılabilmesi için de yukarıda vurgulanan iki ön koşulun yerine getirilmesi önem taşımaktadır.

Tekrar etmek gerekirse, birinci ön koşul, meslek-eğitim-belge bağlantısının kurulmasıdır. Bu iş, aşağıdaki çalışmaların düzenlenmesini gerektirmektedir:

- Meslek standartlarının belirlenmesi: İş analizine dayalı olarak mesleklerin tanımlanması, sınıflandırılması, gruplandırılması;

- Meslekî eğitim standartlarının hazırlanması: Eğitim programlarının bu standartlara göre geliştirilmesi, programlara iş hukuku, iş ahlakı, işletme bilgisi vb. konuların eklenmesi;

- Meslekî sınav standartlarının belirlenmesi: Sınav için gerekli ortamın hazırlanması, sınav yapacak üçlü (devlet-işveren-işçi) sınav kurullarının teşkili, değerlendirme ölçütlerinin tespiti;

- Meslekî ehliyet belgeleri ile ilgili standartların belirlenmesi (ülke çapında) ve bu standartların imkân ölçüsünde uluslararası standartlarla ahenkleştirilmesi: Belge türleri, belge kademeleri ve basamakları, geçerlilik süre ve koşulları, belgeler arasında yatay ve dikey geçişlerdeki ölçütlerin saptanması;

- Meslek kademeleri ve her kademenin unvan, yetki ve sorumluluklarının belirlenmesi.

İkinci ön koşul ise sanayi-eğitim işbirliğinin ülke düzeyinde kurumlaştırılmasıdır. Yukarıda beş maddede sıralanan temel görevlerin yalnızca devlet veya yalnızca özel sektör kuruluşları (meslek, işveren ve işçi kuruluşları) tarafından etkili bir biçimde gerçekleştirilmesi düşünülemez. Devlet ile özel sektör arasında etkili bir işbirliği gereklidir. Bu işbirliğinin ülke çapında etkili ve sürekli bir biçimde sağlanmasına imkân verecek bir kurumlaşmaya gitmekte gecikilmiştir. Kuruluşun, idarî ve malî yönden özerk bir yapıda olması, hizmetin etkinliğini ve sürekliliğini sağlama bakımından zorunludur. Söz konusu kurumun karar mekanizmasında devlet ve özel sektör kuruluşlarının eşit ağırlıkta temsil edilmesi gerekmektedir.

Piyasa ekonomisinde istihdam piyasasının düzene sokulması ve sanayi-eğitim işbirliğinin kurulması, ülke ekonomisi için olduğu kadar, işveren ve işçi için de

hayatî önem taşımaktadır. Yurtiçi ve yurtdışı rekabet gücü düzeyinin yükseltilmesi bakımından sanayi ve işa-

damları kesiminin öncü ve koordinatör olarak ortaya çıkması için ortam elverişlidir. İşveren öncü rol oynayacak konumdadır.

Özetle, yönlendirici sistemin kurulması sorunu yalnız eğitim sistemi içinde alınacak önlemlerle çözümlenemez. Nitekim Millî Eğitim Temel Kanunu ve Plan hükümlerine rağmen sonuç alınamamıştır. Çözüm, zincirleme bir etkileşimle,

- meslek-eğitim-belge bağlantısının kurulmasına,
- sanayi-eğitim işbirliğinin kurumlaşmasına,
- her öğretim kademesinde ve yaygın eğitimde istihdama yönelik meslekî eğitim talebini (ekonomik talep) arttırıcı sanayi politikalarının izlenmesine

bağlıdır. Bunlar yapılmadıkça, eğitim sistemi tek seçenek olarak yüksek öğretimde yoğunlaşan sosyal talebin baskısı altında kalmaktan kurtulamayacak ve 17 yıl önce Millî Eğitim Temel Kanunu'nun mahkûm ettiği *üniversite önüne yığan ve fırsat eşitliğini zedeleyen* sistem, bugünkü yapısını sürdürecektir.

Üniversite önündeki izdiham köprüsü, Şekil 34 ve şekli simgeleyen kapak resmi, bu gerçeğin sergilenmesidir.

Bölüm

8

Yönetim, Politik İrade ve Kamuoyu

Yönetim, Politik İrade ve Kamuoyu

Yönlendirici eğitim sistemi kurulamayışının birçok nedeni arasında başta gelen meslek eğitimi sorunu önceki bölümde incelenmiştir. İkinci, belki daha önemli nedenler dizisi de, birbiriyle ilişkili olan yönetim, politik irade ve kamuoyu konularındadır. *Öneriler'e* geçmeden önce, aşağıda da kısaca bu konulara değinilecek, böylece sorunlar ile ilgili inceleme sona erdirilmiş olacaktır.

Önceki bölümlerde vurgulandığı gibi yönlendirici eğitim sistemi temel eğitim, ortaöğretim ve yükseköğretime geçiş kademelerinde ülke çapında köklü reform demektir. Bu eğitim kademeleri herkesi ilgilendirir. 415 bin öğretmen ile 12 milyon öğrenci ve milyonlarca ailenin yıllar boyu yerleşmiş alışkanlıklarında değişiklik söz konusudur. Bir yanlış karar, geçmişte örnekleri görüldüğü gibi, ya hemen geri döner, ya da kamuoyunda tepki yaratır, hattâ politik ortamı kökünden sarsabilir. Reform için, istikrarlı bir yönetim, güçlü bir politik irade ve bilinçli bir kamuoyu gereklidir.

Merkeziyetçi Yönetim

Türkiye'de her kademede eğitim, kamu finansmanına dayalı merkeziyetçi model ile yönetilmektedir.

Önceki dönemde kendilerince seçilen organlar tarafından yönetilen ve denetlenen üniversiteler, 1982

Anayasası ile, başkanı Cumhurbaşkanı tarafından atanan bir Yükseköğretim Kurulu'na (YÖK) bağlanmıştır. Bu uygulamanın lehinde ve aleyhinde tartışmalar sürmektedir (76). Anayasa hükümleri ile ilgili bu tartışmalar, yükseköğretim içi sorunların bütünü ile ele alınmasını gerektirdiğinden ayrı bir inceleme konusudur.

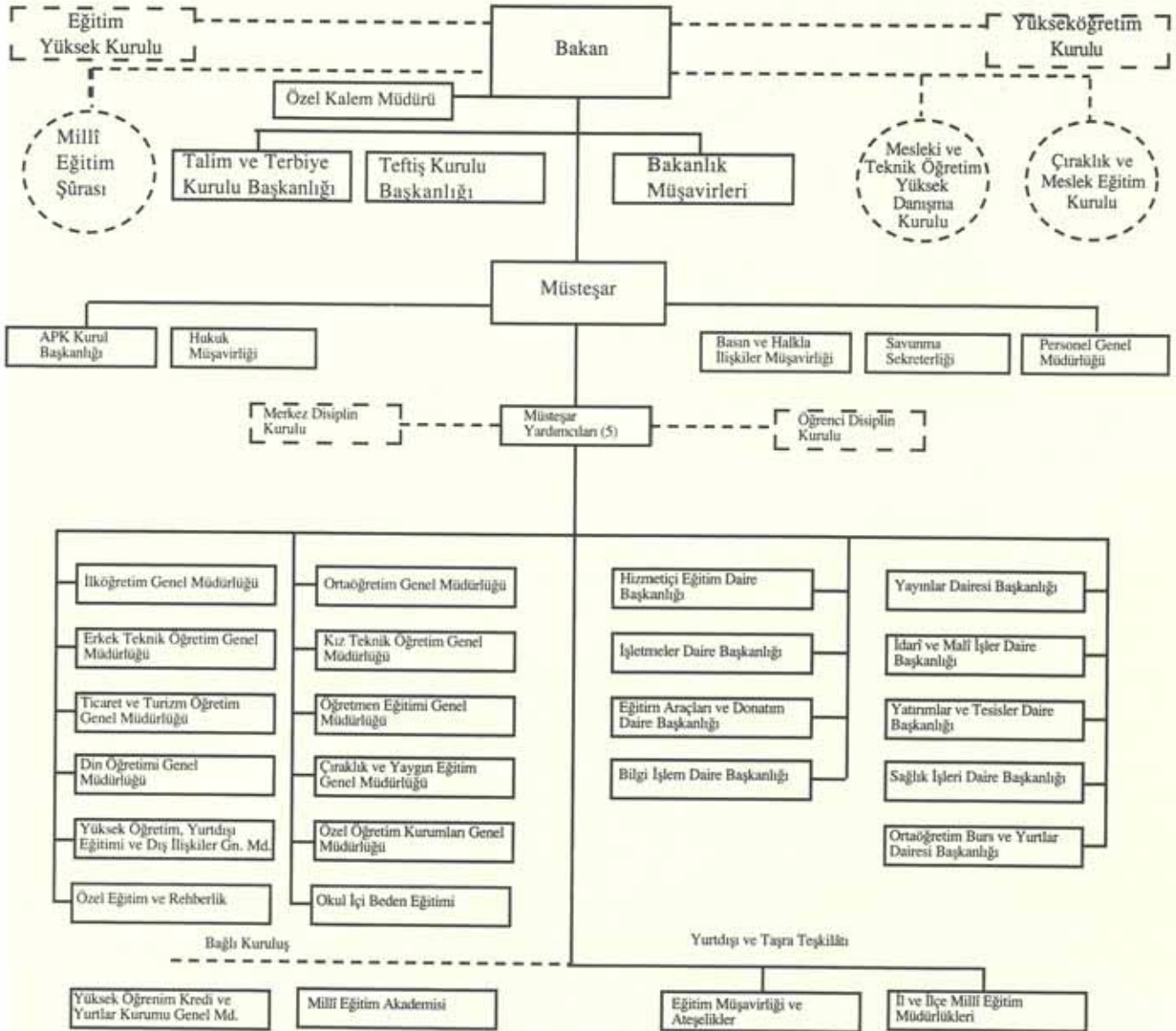
Türkiye'de eğitimin genel gözetimi ve yükseköğretim dışındaki örgün ve yaygın eğitim Millî Eğitim Bakanlığı'nın sorumluluğu altındadır (Şekil 67). Siyasal gücü temsil eden bakan, aynı zamanda bakanlık yönetiminin de her bakımdan tam yetkili başıdır.

Millî eğitimde yönetim aşırı merkeziyetçi ve müdahaleci olmuş ve yetki dağıtımı hiç bir zaman uygulanmamıştır. Bakanlık kademelerinin görev, yetki ve sorumlulukları gereği gibi tanımlanmamış, bu yüzden Bakanlık içinde fonksiyonel bir örgütlenme yapılamamıştır. "*Meslekte esas olan öğretmenliktir*" ilkesine bağlı kalınmış; eğitim yöneticiliği bir uzmanlık alanı olarak kabul edilmemiş, profesyonel yöneticiler istihdam edilmediği için de yönetim kurumsallaştırılamamıştır.

Teftiş mekanizması, doğrudan bakana bağlı olarak ve bakan onayı ile denetleme ve soruşturma görevlerini yürütmüş; merkeziyetçi yönetim gücünü devam ettirmenin aracı olarak görülmüştür. Böylece, eğitim sistemi, eğitim sürecinin merkezinde bulunan öğrenciye de-

Şekil 67. Millî Eğitim Bakanlığı teşkilât şeması

179 SKHK'de değişiklik yapan 208, 356 ve 386 SKHK'ye göre (26.2.1990)

ğil, merkeziyetçi yönetime yönelik kalmış; eğitim kurumları, duvar saati gibi, hep merkezden kurularak yönetilmiştir.

Türkiye'de uygulanan bu aşırı merkeziyetçi ve müdahaleci modelde yöneticiler, genellikle, tek kişi takdiri ile kolayca göreve getirilip görevden alınabilmıştır. Bu nedenle yönetim, Millî Eğitim Temel Kanunu'ndan (1973) sonraki dönemde, bilinen politik çalkantılar içinde, çok sık değişikliklere uğramıştır: Bakan 14 kez, yürütme organı olan Müdürler Komisyonu Başkanı Müsteşar 12 kez, bilimsel danışma ve karar organı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanı 18 kez, Teftiş Kurulu Başkanı 8 kez değişmiştir. Bu üst görevlere, çok kez,

Bakanlık içi etkinliklerde bilgi ve deneyimi meslek kamuoyunca bilinmeyen Bakanlık dışı kişiler atanmış; bu kişiler de genellikle daha yerlerine ısınmadan ayrılmak durumunda kalmışlardır. Eğitim kademelerini düzenleme, yürütme ve denetleme sorumluluğunu taşıyan bir çok genel müdürlük veya daire başkanlığı uzun süre vekil elemanlar elinde tutulmuş; herkes sürekli kuşku içinde kalmıştır. Talim ve Terbiye Kurulu'nun kadrosu, etkinliği ve yetki alanı kısıtlanmış, çok yakın zamana kadar Bakan altındaki kişilere bağlı bir daire durumuna indirilmiş ve eğitimde en üst kurul iken, Bakanlık dışı bir kurulun sekreteryası düzeyine getirilmiştir. Her bakan değişikliğinde merkez ve taşra örgütünde ve okullarda

personel değiştirme çalışmaları ön plana geçmiş ve st düzeyde her yeni atama, genellikle, alt kademelerde olanların da değiştirilmesine veya aktif olmayan görevlere geirilmelerine ve merkez kadrosunun gereksiz olarak şişirilmesine yol açmıştır.

Bütün bu uygulamalar millî eğitimi istikrarlı ve etkili bir yönetimden yoksun bırakmıştır. İstikrarın sağlanamaması, zm bekleyen temel sorunların sürekli olarak yarınlara bırakılmasına, kaynak ve zaman israfına ve yukarıdaki bölümlerde açıklanan nitelik krizi, malî kriz ve sistem krizinin gittikçe büyümesine neden olmuştur.

Oysa, Batı Avrupa lkelerinde eğitim, genellikle, hukuku Yüksek Yargı Organ güvencesi altında olan, bu sayede sürekliliği sağlanan, yönetici ve uzman kadrolar tarafından yönetilmektedir. Siyasal gücün temsilcisi bakanın değişmesi genellikle bu kadroları etkilememekte, aksine her bakımdan güçlü ve deneyimli olan yönetim ve uzmanlar kadrosu, bakanlık görevlerinin siyasal iktidarın tercihleri doğrultusunda çıkarılan yasalara uygun olarak, herhangi bir aksamaya yer vermeksizin yürütülmesinden sorumlu tutulmaktadır. Bu sorumluluğun tam bilinci içinde deneyimli olan yönetim, hem siyasal iktidarın başarısını sağlamakta, hem de devlette sürekliliğin güvencesi olmaktadır.

Özetle, eğitim sisteminde değişime yapısal uyumu sağlayacak köklü reformların gerçekleştirilmesi ve uygulamada sürekliliğin sağlanabilmesi için, bakanlığın, geniş eğitim ailesinin zaman içinde güvenini ve saygısını kazanmış, her bakımdan güçlü, dünyadaki gelişmeleri izleyen, kendisini yenileyebilen, yetkili çevrelerle iletişim kurabilen, ekip çalışması yapabilen ve yarına güvenle bakan sürekli bir yönetici ve uzmanlar kadrosu ile donatılması; aşırı merkeziyetçiliğin terkedilerek her dairenin görev, yetki ve sorumluluk sınırlarının belirlenmesi ve yerinden yönetim ilkesine yönelinmesi gerekmektedir.

ncelik Sorunu

Sistemde gerekli reformların yapılamayışının bir nedeni de eğitime gereken önceliğin verilmemiş olmasıdır.

ncelik konusunda aşağıdaki üç nokta önemli görülmektedir.

Birincisi, eğitim uzun süreli, aynı zamanda pahalı bir yatırım alanıdır. rn çok geç alınır. Bu yıl okula başlayan çocuklarımız ortağrenimlerini en erken 2000 yılında, yükseköğrenimlerini ise 2004 yılında tamamlayarak hayata ve iş alanlarına atılabileceklerdir. Bu nedenle, öncelik, ürünü kısa sürede alınabilen ve sonuçları göze çarpan diğer sektörlere kolaylıkla yönlendirilebilmektedir. Nitekim, malî kaynaklar bölümünde açıklandığı üzere, GSMH içinde 1971'de yüzde 4.44'lere kadar çıkan eğitim sektörü payının 1980'li yıllarda, gelişmemiş ülkelerde olduğu gibi, yüzde 2'lere inmesi ve eğitim krizinin topluma kök salması Türkiye'de önemli bir tepki yaratmamıştır.

İkinci nokta, eğitimin öneminin yeter derecede anlaşılmamış olmasıdır.

Eğitimin nemi hem uluslararası hem de ulusal düzeyde gittikçe artmaktadır. OECD, Avrupa Konseyi, AT gibi asıl amacı başka olan uluslararası kuruluşlarda dahi, eğitim, st düzey yetkililerini en sık bir araya getiren işbirliği konusu haline gelmiştir. Son birkaç yıldır OECD çerçevesinde yapısal uyum kavramı altında toplanan bütün çalışmaların en önemli bölümü eğitim ve insangücü incelemelerine ayrılmaktadır. Sanayi toplumundan enformasyon toplumuna geçişi, her kademede eğitilmiş insangücü gerçekleştirecektir. Uluslararası rekabet piyasasında eğitim, stratejik önemi gittikçe artan bir üretim girdisi olmuştur. Bu nedenle ileri ülkeler eğitim sistemlerini sürekli olarak geliştirme ve eğitime ayrılan kaynakları arttırma çabası içinde bulunmaktadırlar.

Türkiye'de ise, yukarıdaki bölümlerde sıralanan sorunlar genellikle bilindiği halde, eğitim siyasal tartışmalarda, hattâ basında çok seyrek olarak yer almakta, eğitim sisteminden zarar görenlerin dahi genellikle sesi çıkmamaktadır.

Eğitimde ncelik, yalnızca kamu kaynaklarının tahsisinde değil, diğer kalkınma projelerinin hazırlanmasında da önem taşır. Bu önem aşağıdaki örneklerde daha iyi belirlemektedir.

AT yeliği söz konusu olduğunda, başvurunun ilk koşulu nüfusumuzun eğitim düzeyini yükseltmek ve adaylık döneminin ilk aşamasında AT'ye yapısal uyumu sağlayacak okullaşmayı en kısa sürede gerçekleştirmek olmalıydı.

GAP'ta eğitimin önemi daha da büyüktür. GAP yalnız bölgenin değil, tümüyle millî eğitimin amaçlarını, temel ilkelerini, bunlara göre eğitim kurumlarının özel amaçlarını, ders çeşitlerini ve ğretim programlarını etkileyecek boyutta büyük bir projedir. GAP bölgesinde hayata ve iş alanlarına hazırlayan ğretim programlarının, projenin bilimsel araştırmalarla belirlenecek ürünlerine göre çeşitlendirilmesi ve daha fazla zaman kaybetmeden yeterli sayıda ve nitelikte yeni örgün ve yay-

gın eğitim kurumları açılması gerekir (77).

Çalışan nüfusun eğitim düzeyi yükselmedikçe, bölge halkının kalkınmadan payını alması mümkün olamaz; bazı turizm projelerinde olduğu gibi çevre halkı dışlanmaktan veya atıl kalmaktan kendini kurtaramaz.

Bir yer turizm bölgesi ilân edilirken, daha proje aşamasında, çevre nüfusunun değişimden pay almasını düşünmek, o yerde temel eğitim ve temel eğitim sonrası eğitim kademelerinde gençleri otelcilik ve turizm alanına yöneltecek programlara, bu arada özellikle yabancı dil öğretilmesine öncelik vermek, yükseköğretim kademesinde turizmle ilgili ara insangücü programlarının sayısını arttırmak ve, asıl, arazi ve kredi tahsislerinde eğitim için bir pay ayrılmasını şart koşturmak, bunun için de vergi indirimi gibi teşvikler getirmek gerekir. Bu uygulamanın, yalnız turizm sektöründe değil, her yatırım projesinde yapılması; özellikle toplu konut, sanayi siteleri ve imar izinlerinin okul yapımı, donatımı ve işletilmesi gibi koşullara bağlanmak suretiyle eğitime katılımın özendirilmesi gerekmektedir.

Yukarıdaki birkaç örnekte de görüldüğü gibi, yurdumuzda eğitimin yeri ve önemi yeterince anlaşılmış olmaktan uzaktır.

Üçüncüsü ve en önemlisi kamuoyu sorunudur. Demokratik düzende eğitime gereken önem ve önceliğin verilmeyişinin altında yönetimi ve politik iradeyi etkileyebilecek güçte bir kamuoyunun olmayışı yatar.

Eğitim kamuoyu oluşturmada öğretmen meslek kuruluşlarına önemli görevler düşmektedir.

Batı Avrupa ülkelerinde eğitim kademelerine ve öğretim dallarına göre çok çeşitli öğretmen meslek kuruluşları bulunmaktadır. Yönetim, özellikle eğitim standartlarının belirlenmesinde, meslek kuruluşlarının görüşlerini almakla yasalarla yükümlü kılınmıştır. Standartlara uyulan bir ülkede eğitim kalitesinin düşmesi söz konusu olamaz. Kalite bu standartlara bağlıdır ve eğitimde öncelik derecesini belirleyen faktör, yönetimin standartları yerine getirme zorunluluğudur. Yönetim ve meslek kuruluşları bu standartların geliştirilmesinde sürekli işbirliği içindedir. Eğitim kalitesinde düşme veya öğrenci başarısızlığı her evde tepki yaratır. Kalite ve başarı için, eğitim sürecine ailenin ve çevrenin katılımını

sağlamak ve sorumluluğu paylaşmak gerekir. Bu da okul ile çevre arasında her bakımdan çok sıkı bir işbirliği kurulmasıyla olur. Batı'da eğitimde yerinden yönetim (adem-i merkeziyetçilik) ilkesine önem verilmesinin asıl nedeni bu katılımı sağlamaktır. Merkeziyetçi yönetimin katı kuralları ileri sürülerek hiç bir öğrenci harcanamaz. Kalite düşmesi veya öğrenci başarısızlığı karşısında ilk alarm zilini çalacak kişi öğretmendir. Öğretmen bu görevi tek başına yapamaz. Bu görev yasa güvencesi altında belli kurallarla çalışan meslek kuruluşlarına düşer. Toplumda en büyük ve en yaygın meslek kitlesini temsil ettikleri için öğretmen kuruluşlarının sesi çoğulcu demokratik toplumlarda kamuoyunu etkileyen en güçlü sestir. Bu ses eğitimde kalitenin koruyucusu, kamuoyunun uyarıcısı ve yönetimin en yakın yardımcısıdır.

Eğitim alanında kamuoyu yaratmak, yalnızca öğretmen meslek kuruluşlarını değil, işveren, işçi ve diğer meslek kuruluşlarının tümünü ilgilendirir.

Eğitim her mesleğin bilimsel ve teknolojik yeniliklere göre gelişmesini sağlayan en etkili araçtır. Bu nedenle eğitim her meslek kuruluşunun tüzüğünde yer alan ortak amaçtır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için her meslek kuruluşu,

- ülkenin eğitim sorunlarıyla ilgilenmek,
- temsil ettiği iş alanları ile ilgili meslek standartlarının ve bunlara dayalı olarak eğitim standartlarının geliştirilmesinde yönetimle sürekli işbirliği içinde bulunmak,
- inceleme, araştırma ve yayın yapmak,
- her vesile ile basın ve yayın organları yoluyla görüşlerini bildirmek,
- çeşitli iletişim araçlarından yararlanarak kamuoyunu etkili bir biçimde aydınlatmayı ve sürekli olarak duyarlı kılmayı görev edinmek zorundadır.

Hemen belirtilmelidir ki, kamuoyunun oluşmasına yardımcı olan büyük güç basın, radyo, TV ve diğer teknolojik iletişim ortamlarıdır. Bu nedenle meslek kuruluşlarının basın ve yayın organları ile çok yakın ilişkiler kurması gereklidir. Önceliğin kaynağı kamuoyu olduğuna göre, eğitime öncelik sağlanabilmesi için, kamuoyunu oluşturacak basın ve yayın organlarına büyük görev düşmektedir.

Özetle, eğitime önem ve öncelik verilmesi, herşeyden önce yasama ve yönetim organlarını etkileyebilecek bilinçli ve duyarlı bir kamuoyunun oluşmasına bağlıdır. Eğitimde kamuoyu yaratacak en etkili güç, TRT, basın ve yayın organları ile, işveren,

işçi ve meslek kuruluşlarıdır.

Bütün Batı ülkelerinde olduğu gibi, yönetimin bu kuruluşlarla işbirliği yapmakla ve işbirliğini sürekli ve etkili kılacak mekanizmaları kurmakla yasal olarak yükümlü kılınması gerekmektedir.

Bölüm

9

Özet ve Öneriler

Eğitim Sisteminin Demokrasiye, Kalkınmaya ve Teknolojik Gelişmeye Yapısal Uyumu İçin Öneriler

HEDEF VE DARBOĞAZLAR

Önceki bölümlerde eğitim sistemi ile ilgili dış ve iç faktörlerin sürekli etkileşmesinden doğan başlıca sorunlar incelenmiş ve her sorunun özeti ilgili bölüm içinde verilmiştir.

Eğitimi etkileyen en önemli faktör nüfusla ilgilidir: Yerleşme dağınık, küçük birimlerin sayısı çoktur. Nüfus hızla artmakta, kentlere yoğun göç ve gecekondulaşma olanca hızıyla sürmekte, Türkçe bilmeyen nüfus çoğalmakta, büyük kentleri çevreleyen dış mahallelerde ve bölgeler arasında okullaşma oranlarındaki ara açılmakta, okul dışında kalan okul çağı nüfusu artmakta, istihdamın sektörel dağılımında çok sınırlı bir gelişme kaydedilmekte; eğitim düzeyi göstergeleri bakımından, Türkiye, dünyada alt *orta gelir grubu* ülkeler arasında görülmektedir.

Bu durumda, okullaşma hedefi birinci derecede önem taşıyan konu olmaktadır. Bu nedenle, aşağıda, her şeyden önce, okullaşma hedefi belirlenecek; sonra hedefe ulaşmayı engelleyen ve önceki bölümlerde ayrıntılı olarak incelenen darboğazlar özetlenecek; daha sonra çözüm önerilerine geçilecektir.

2000 Yılı hedefi

Nüfus faktörü ve eğitimde sayısal gelişme bölümlerinde açıklandığı gibi, Türkiye 2000 yılında nüfus bakımından Avrupa'nın en büyük ülkesi olacak ve okul çağındaki 25 milyonluk genç nüfusu yalnız Türkiye'nin değil, gittikçe yaşlanan Batı Avrupa'nın da eşsiz insan kaynağını oluşturacaktır. Bu kaynak iyi yetiştirildiği takdirde yurdumuzun en değerli *insan sermayesi* olacaktır. Türk toplumunun karşılaştırmalı üstünlüğü olan bu sermayeyi stratejik üretim girdisi olarak mümkün olan en kısa sürede değerlendirmek, Türkiye için *tarihi bir fırsat*'tır. Kamu ve özel sektör olarak devletin bütün imkânlarını aşağıdaki hedefler için seferber etmenin tam zamanıdır (Tablo 117, Şekil 68):

- 8 yıllık temel eğitim bütün çağ nüfusuna zorunlu tutulmalı ve yüzde 100 okullaşma gerçekleştirilmeli;
- Batı ülkelerinde 17-18 yaş gençlerinin tümü için genel veya meslekî eğitim genelleştirilmiş bulunduğuna göre, ülkemizde de, 8 yıllık temel eğitim sonrası örgün ve yaygın eğitimde, ortaöğretim çağ nüfusunun en az yüzde 75'ine ya bir meslek eğiti-

Tablo 117. 2000 yılı okullaşma hedefleri

<i>Eğitim kademeleri</i>	<i>Yıllar</i>	<i>Çağ nüfusu</i>	<i>Toplam öğrenci</i>	<i>Okullaşma oranı %</i>
Okul öncesi (5-6 yaşlar)	1988-89	2 450 000	104 000	4.2
	1993-94	2 887 000	332 000	11.5
	2000	3 230 000	1 615 000	50.0
Temel eğitim 1. dönem (7-11 yaşlar)	1988-89	6 680 000	7 059 000	105.6 (brüt)
	1993-94	6 341 000	6 341 000	100.0
	2000	7 767 000	7 767 000	100.0
Temel eğitim 2.dönem (12-14 yaşlar)	1988-89	3 898 000	2 225 000	57.1
	1993-94	3 879 000	3 103 000	80.0
	2000	4 250 000	4 250 000	100.0
Ortaöğretim (genel ve meslekî liseler) (15-17 yaşlar)	1988-89	3 611 000	1 272 000	35.2
	1993-94	4 071 000	1 842 000	45.2
	2000	4 980 000	3 735 000	75.0
Yükseköğretim (Ön lisans ve lisans) (18-21 yaşlar)	1988-89	4 362 000	551 000	12.6
	1993-94	4 980 000	747 000	15.0
	2000	5 026 000	1 257 000	25.0

Kaynak: 1. 1970-1988 okullaşma oranları Tablo 35'tedir.

2. 1993-94 verileri VI. Plan hedefidir: DPT, VI. BYKP, paragraf 801-805.

3. 2000 yılı hedefleri için bakınız sayfa 171.

4. Yükseköğretim sayılarına açıköğretim dahildir.

mi, ya da üst öğrenim görme imkânı sağlanmalı;

- Yükseköğretim kademesinde çağ nüfusunun en az yüzde 25'i ara insangücü ya da yüksek nitelikli insangücü olarak yetiştirilmelidir.

- Okul yapıları sorunu,
- Öğretim programları ve eğitim araçları sorunu,
- Verimlilik sorunu,
- Öncelik ve ivedilik taşıyan öğretmen sorunu.

Darboğazlar (sorunlar ve kaynağı)

2000 yılı hedefini engelleyen darboğazlar önceki bölümlerde ayrıntılı olarak incelenmiştir. Başlıcaları aşağıda sıralanmıştır.

1. Nüfusun hızla artması ve bundan doğan *sosyal talep* baskısı eğitimin her kademesinde sayısal patlama yaratmış, geleneksel okul sistemi yetersiz kalmış, çağ gibi büyüyen aşağıdaki sorunlar eğitimde nitelik krizine ve verim düşüklüğüne neden olmuştur:

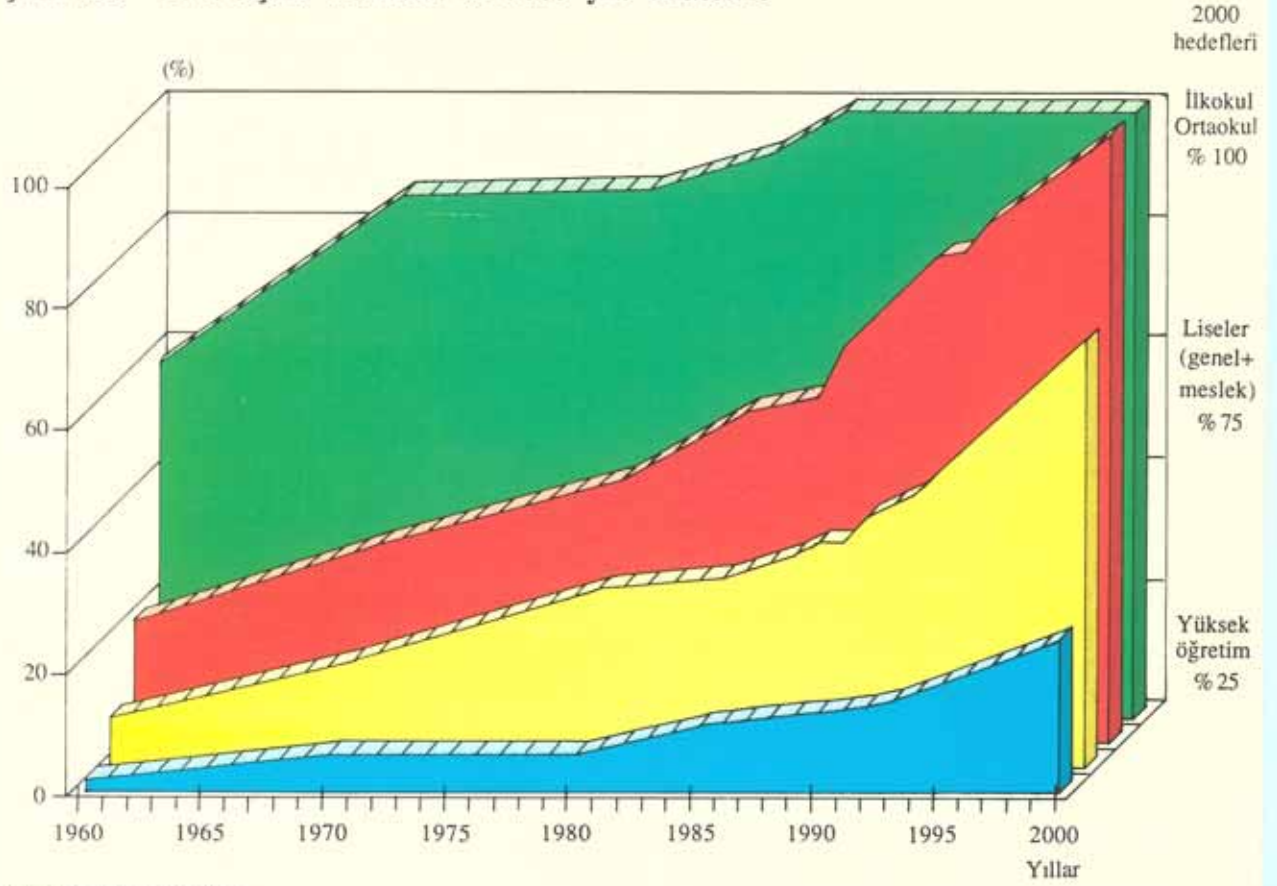
- İkili öğretim ve kalabalık sınıflar sorunu,

2. *Mali kaynak darboğazı* sorunların ortak noktasıdır:

- GSMH ve konsolide devlet bütçesi içinde eğitime ayrılan paylar büyüyeceği yerde küçülmüş;
- Okul standartları ve optimum büyüklükler tespit edilmemiş;
- Kaynak tahsisi ve öğretim kademelerine dağılımda bilimsel baza oturtulmuş bütçe anahtarları kullanılmamış;
- Kaynak kullanımında israfa ve kayıplara yol açılmıştır.

3. Sorunların asıl kaynağı ise *eğitim sistemi darboğazı*'dır:

Şekil 68. Okullaşma oranları ve 2000 yılı hedefleri

Kaynak: Tablo 117 ve 35

- Millî eğitimin amaçlarında öngörülen eğitim profilini her Türk vatandaşına kazandırabilecek 8 yıllık temel eğitim bütünleştirilememiş;
- Demokrasinin temel ilkeleri olan
 - tevhidî tedrisat,
 - bireyler arasında imkân ve fırsat eşitliği,
 - bölgeler arasında dengeli kalkınma ve sosyal adalet
 ilkelerini zedeleyen ayırıcı konumda eğitim kurumları ve özel dersaneler ve yurtlar türemiş;
- Ortaöğretim ile yükseköğretim arasındaki kopukluk giderilememiş, büyük gençlik kitlesi sistem kurbanı olarak üniversite önünde açıkta kalmış;
- Örgün yükseköğretimde yeterli kapasite yaratılamamış, açık yükseköğretim kapasitesi alabildiğine şişirilmiş, sanayi için asıl gerekli olan ara insangücü eğitimi geliştirilememiş,
- Meslek eğitiminin ön koşulu olan
 - meslek-eğitim-belge bağlantısı gerçekleştirilemediği,
 - bu bağlantıyı kuracak sanayi-eğitim işbirliği kurumlaştırılmadığı,
 - bu işbirliğini sağlayacak istihdam ve sanayi teşvik politikaları uygulanmadığı
 için meslek eğitimi sanayiden kopuk, içe dönük, kapalı devre olarak düzenlenmiş, çeşidi artırılmamış, yaygın meslek eğitimi yetersiz, dağınık ve çok sınırlı kalmış;

- Sonuç olarak, meslek eğitimi tabana yayabilecek bir meslek eğitim sistemi kurulamamış, her yerde yeterli sayıda ve nitelikte meslek eğitim imkânları yaratılamayınca da, yasal hükümler bulunduğu halde, gençleri yeteneklerine göre hayata iş alanlarına veya yükseköğretime hazırlayan yönlendirici eğitim sistemi kurulamamış ve okul sistemi sosyal talebin baskısı altında gençleri üniversite önüne yığan geleneksel yapısını, sorunları gittikçe büyüterek sürdürmüştür.

4. Bilim ve teknolojiadaki hızlı değişme ve yoğun bilgi birikimi eğitim programlarına yansıtılamamış; eğitimin hızla kitlelere yayılmasını, öğrenimin bireyselleştirilmesini ve kalitenin iyileştirilmesini gerçekleştiren ve kaynak yetersizliği sorununa çözümler getiren yeni teknolojiler eğitimde kullanılamamıştır.

5. Eğitim sorumluluğunu taşıyan yönetim daima aşırı merkeziyetçi ve müdahaleci olmuş, istikrarlı ve etkin bir yönetici ve uzmanlar kadrosu kurulamamış, çoğulcu demokratik düzende politik iradeyi etkileyebilecek güçlü ve duyarlı bir kamuoyu oluşturulamamış; bu durum ise gerekli reformların gerçekleştirilememesine ve eğitimin diğer sektörler arasında geri planda kalmasına neden olmuştur.

Özetle, eğitim sistemi

- demokrasiye,
- kalkınmaya
- bilimsel ve teknolojik gelişmeye

yapısal uyum bakımından çağdaş değişimin gerisinde kalmıştır. Okul sistemi her yıl meslek eğitimsiz daha büyük bir gençlik kitlesini üniversite önüne yığmaya ve nitelsiz işçi stoku gittikçe büyümeye devam etmektedir.

2000 yılında öngörülen okullaşma hedeflerine ulaşılabilmesi için,

- eğitim sistemi darboğazının aşılması,
- malî kaynak darboğazının giderilmesi,
- öğretmen sorununun ivedilikle çözümlenmesi,
- eğitimde süreklilik, etkinlik ve önceliğin sağlanması

gerekmektedir.

Çözüm önerileri bu başlıklar altında aşağıda sıralanmıştır.

I. EĞİTİM SİSTEMİ DARBOĞAZININ AŞILMASI İLE İLGİLİ ÖNERİLER

A-DEMOKRASİYE YAPISAL UYUM İÇİN ÖNERİLER

Eğitim Profili

Türk vatandaşının eğitim profili, millî eğitimin genel amaç ve temel ilkelerine uygun olarak şu özellikleri taşımalıdır:

- İyi yurttaş,
- Özgür düşünceli insan,
- Evrensel kültür içinde millî kültür değerlerini benimsemiş, kültürel kimlik sahibi insan,
- Meslek edinmiş insan.

Bu özellikler yanında eğitim sistemi şu yetenekleri geliştirmeye ağırlık vermelidir:

- Öğrenmeyi öğrenme,
- Ekonomik çevreyi anlama,
- İş yapma, iş bitirme ve kâr etme,
- İletişim kurabilme,
- Ekip halinde çalışma,
- Problem çözme,
- Girişimci olma,
- Yabancı dil bilme.

Temel Eğitim

Yukarıdaki eğitim profilini her Türk vatandaşına kazandırabilmek için:

- 8 yıllık temel eğitim zorunlu kılınmalı ve bugün *genel liseye hazırlayıcı ve eyleyici* nitelikte olan ortaokul, ilkokul ile bütünleştirilmeli ve *hayata hazırlayıcı ve yönlendirici* nitelik kazanmalı;
- Programlar, eğitim araçları, öğretmen yetiştirme ve hizmetiçi eğitim bu bütünleşmeyi gerçekleştirecek şekilde yeniden düzenlenmeli;
- Öğrenci başarısının ölçülmesinde, başarısızlık değil, başarı değerlendirilmeli, sınıfta kalma kaldırılmalı, her öğrenci ilgi ve yeteneğine göre hayata veya üst öğretime yönlendirilmeli;
- Ders sayısı azaltılmalı, programlar çevrenin imkânlarına ve iş hayatının gereklerine göre geliştirilmeli; kırsal bölgelerde tarıma ağırlık verilmeli ve bütün programı yöresel tarım takvimine uyartılabilmek için okula yetki tanınmalı;
- Hayata atılacaklarda meslek eğitimine yönelme isteği güçlendirilmeli, bunlara çıraklık eğitimi ve istihdama yönelik beceri ve meslek kursları imkânları hazırlamalı, haftada birkaç gün işyerine

- göndermek suretiyle yardımcı olunmalı;
- İlkokul ve ortaokulun bütünleşmesi için temel eğitim kurumları Bakanlık merkez örgütünde tek genel müdürlük altında toplanmalı;
- Batı ülkelerinde olduğu gibi, temel eğitim ders kitaplarının ödünç verilmesini ve ücretsiz kullanımını sağlayıcı bir sistem geliştirilmeli;
- Temel eğitim çağında çocukların periyodik sağlık (özellikle diş ve göz) bakımları yaptırılmalı, okul içinde beslenme imkânları hazırlanmalı, ergenlik çağı sorunları ile ilgilenilmeli, koşulları elverişsiz yerlerde okula gidiş-dönüşlerin sağlanmalı, atelye çalışmalarına, resim, müzik, oyun, beden eğitimi ve spor gibi etkinliklere daha fazla yer verilmeli;
- Anaokulu, çalışan annelerin yoğun olduğu veya durumu elverişsiz ailelerin yaşadığı gecekondu bölgelerinde, özellikle kalkınmada öncelikli yörelerde hızla yaygınlaştırılmalı; özel sektör kuruluşlarınca anaokulu açılması için teşvikler getirilmeli, yeterli imkân sağlanan her ilkokulda anasınıfı açılmalı ve 2000 yılında temel eğitim kademesinin anasınıfı da kapsayabilmesi için gerekli ortam hazırlanmalıdır.

Fırsat Eşitliği ve Sosyal Adalet

Eğitimin, bireyler arasında fırsat eşitliği ve bölgeler arasında sosyal adalet ilkelerine uygun olarak yayılabilmesi için, her yerleşim biriminin ihtiyacı olan okul türünü ve öncelik sırasını kapsayan bölgesel ve millî bir *okul haritası* (master plan) hazırlanmalı; her derece ve türdeki yeni okulların açılması veya mevcutlarının geliştirilmesi bu plana uygun olarak yapılmalıdır. Master planın hazırlanmasında aşağıdaki hususlar gözetilmelidir:

- 2000 yılı hedeflerine uygun olarak Türkiye'nin eğitim bölgelerine ayrılması;
- Her bölge için, okul öncesinden yükseköğretim sonuna kadar her türde okulları içeren dengeli bir eğitim piramidi oluşturulması;
- Her bölgenin eğitim piramidi içinde, o bölgenin ihtiyacı olan okul türü, yapım tarihi ve finansman kaynaklarının master planda gösterilmesi;
- Temel eğitimin ikinci kademesinde öngörülen okullaşmanın sağlanması için merkezî okul çevrelerinin oluşturulması;
- Özellikle, ortaöğretim kademesinde, nüfusu *ayrı okullar*'ı besleyecek sayıda olmayan ve ülke çapında çoğunluğu oluşturan yerleşme birimlerinde, çeşitli adlar altında *ayrı okullar* açılması yerine, tek okul bünyesinde farklı programlara yer veren tek tip okul projesinin uygulanması;
- İkili öğretimin ve 60-70 kişilik sınıfların bulundu-

ğu yerleşim birimlerinde eğitim alt yapısının öncelikle tamamlanması;

- Üniversite ve yüksekokullar dahil bütün eğitim kurumlarının yer, personel, bina, tesis ve ekleri, donatım, araç, gereç ve kapasiteleri ile ilgili standartların önceden tespit edilmesi ve kurumların bu standartlara göre optimum büyüklükte kurulması ve verimli olarak işletilmesi;
- Çevresinde okul bulunmayan ve sınıf öğretmenler kurulunca yönlendirilen her öğrenciye devletçe burs, yatılılık kredi ve benzeri yollarla mutlaka öğrenim sağlayıcı imkânların hazırlanması.

Eğitim Birliğinin Sağlanması

Millet egemenliğinin temeli olan millî birliği gerçekleştirecek eğitim birliğinin sağlanabilmesi için tevhidi tedrisat ilkesini zedeleyen ve eğitimin demokratikleştirilmesini ve lâikliğini engelleyen ayırıcı kanallar birleştirilmeli, bunun için aşağıdaki önlemler alınmalıdır:

- Devletçe aynı amaçla, ülke genelinde bireyler arasında fırsat ve imkân eşitliği ve bölgeler arasında dengeli gelişme ve sosyal adalet ilkelerini zedeleyen ayrıcalıklı konumda okul açılmaması; her okulda gerekli imkânlar sağlanarak eğitim kalitesinin yükseltilmesi ve gençlere koşulları eşit okullar içinde yarışma fırsatının verilmesi;
- Millî Eğitim Bakanlığı, Kredi ve Yurtlar Kurumu ve yükseköğretim kurumları dışında, resmî veya özel hiç bir kurum veya kişiye hangi ad altında olursa olsun özel veya resmî öğrenci yurdu, pansiyon veya benzeri öğrenci barındırma yerleri açma izni verilmemesi; daha önce açılanların Millî Eğitim Bakanlığı, Kredi ve Yurtlar Kurumu veya yükseköğretim kurumlarının devralınması; bu yurtlarda yaşam koşullarının çağdaştırılması;
- Ülkemizin ihtiyaca olan aydın din görevlilerini yetiştirmek Millî Eğitim Bakanlığı'nın, yüksek din uzmanlarını yetiştirmek de ilâhiyat fakültelerinin görevidir. Bu görevin en iyi biçimde yerine getirilebilmesi için, imam-hatip okullarının 8 yıllık zorunlu temel eğitimden sonra, Tevhidi Tedrisat Kanunu'nda öngörüldüğü gibi *ayrı okul* olarak geliştirilmesi; genel eğitim kurumuna dönüşmelerinin önlenmesi için de okul ve öğrenci sayısının bu kademede din görevlisi ihtiyacını karşılayacak kapasitede sınırlandırılması ve mezunlarına yalnızca ilâhiyat fakültelerine giriş için adaylık hakkı tanınması;
- İmam-hatip okullarının bütün ihtiyaçlarının Millî Eğitim Bakanlığı'na karşılanmasına özen gösterilmesi; bu okullara yönelik bağış ve yardımların doğrudan bakanlığa yapılması;
- Kur'an kurslarının, 8 yıllık temel eğitime dayalı ve *gündüzlü* kurslar olarak düzenlenmesi, Millî

Eğitim Bakanlığı'nın denetim ve gözetimi altına alınması, yatılı kısımların okul veya öğrenci yurdu olarak kullanılmak üzere Millî Eğitim Bakanlığı'nca devralınması;

- Din ve vicdan özgürlüğü için, yönetim ve öğretim personelinin lâikliği ilkesinin korunması ve bu ilkenin diğer lâik devletlerde olduğu gibi yasal güvence altına alınması.

B-KALKINMAYA YAPISAL UYUM İÇİN ÖNERİLER

Kalkınmaya yapısal uyum sağlanabilmesi için eğitimde yönlendirici sistemin kurulması, bunun için de yedinci bölümde belirtildiği gibi meslek eğitiminin geliştirilmesi gerekmektedir.

1. Meslek Eğitiminin Geliştirilmesi ile ilgili Öneriler

Eğitimde *yönlendirici* sistemin kurulabilmesi her okul çevresinde öğrencinin yönelebileceği geçerli bir meslek eğitim programı bulunmasına bağlıdır. Bunun için de,

- meslek-eğitim-belge bağlantısının kurulması,
- sanayi-eğitim işbirliğinin kurumlaştırılması,
- sanayi ve istihdam politikalarında meslek eğitimi talebinin artırılması

önem taşımaktadır.

Meslek-Eğitim-Belge Bağlantısı

Meslek eğitiminin ön koşulu olan meslek-eğitim belge bağlantısının kurulabilmesi için aşağıdaki çalışmalar yapılmalıdır:

- Ülke için gerekli bütün mesleklerin sınıflandırılması ve yarı nitelikli işçiden yüksek teknikere kadar mesleklerin kademeleri ve her kademenin unvan, yetki ve sorumluluklarının ülke çapında belirlenmesi ve yasal güvence altına alınması;
- Mesleklerin iş analizlerine dayalı olarak tanımlarının yapılması ve eğitim programlarına esas olacak şekilde meslek standartlarının belirlenmesi;
- Meslek standartlarına göre her derece ve türdeki okullarda uygulanacak meslek eğitimi programlarının ve yaygın eğitim kurs programlarının hazırlanması ve teknolojik yeniliklere göre sürekli olarak geliştirilmesi;
- Hazırlanan meslek eğitimi programlarından hangilerinin,
 - çırak-kalfa-ustalık eğitimi (kısımlı zamanlı meslek lisesi) yolu ile,
 - tam zamanlı meslek lisesi yolu ile,
 - teknik lise yolu ile,

- meslek yüksekokulları veya üniversite yolu ile,
- genel lise içindeki hayata ve iş alanlarına hazırlayan programlar yolu ile
- beceri ve meslek kazandırıcı yaygın meslek eğitimi kursları yolu ile uygulanacağının belirlenmesi;

- Meslek eğitimi sonunda verilecek belgelerin istihdamda işverenler ve meslek kuruluşlarınca geçerli olabilmesi için,

- örgün veya yaygın her kademe ve türde düzenlenen meslek eğitimi programlarının her biri için sınav standartlarının hazırlanması ve bu standartların AT standartları ile ahenkleştirilmesi (ülke çapında),
- sınav komisyonlarına, okul temsilcileri ile birlikte üye olarak katılacak işveren, işçi ve meslek kuruluşları temsilcilerinin seçimi ile ilgili esasların tespit edilmesi (ülke çapında),
- meslekî belge (diploma, ehliyet belgesi, sertifika, vb.) standartlarının belirlenmesi, bu belgelerin kimler tarafından imzalanacağı ve nasıl verileceğinin tespit edilmesi;

- Mesleklerin tümü için,
 - yukarıdaki konularda ortak esasların bir genel yönetmelik ile belirlenmesi,
 - eğitim, sınav ve meslekî belge standartlarının her meslek dalı için hazırlanarak ayrı birer broşür halinde bastırılması ve ilgililere çok düşük bir fiyatla dağıtılması,
 - aynı broşürlerin, okul rehberlik bölümlerinde bol miktarda bulundurulması, öğrencilerin ve ailelerin çevredeki meslek eğitimi imkânlarını tanımalarının sağlanması.

Sanayi-Okul İşbirliğinin Kurumlaştırılması

Yukarıda meslek-eğitim-belge bağlantısı başlığı altında özetlenen işlerin yalnızca devlet tarafından veya yalnızca meslek kuruluşları tarafından yapılamayacağı bilinmeli; bunun için *sanayi-okul işbirliği*'nin kurumlaştırılması, bütün yetkili devlet organları, işveren, işçi ve meslek kuruluşları tarafından hedef alınmalıdır.

Bu kurumun,

- TÜBİTAK gibi idarî ve malî yönden özerk bir yapıda olması, karar mekanizmasında devlet, işveren, işçi ve meslek kuruluşlarının eşit ağırlıkta temsil edilmesi;
- Diğer ülkelerdeki benzer kuruluşlarla işbirliği yapabilecek ve bu ülkelerin bilgi ve tecrübe birikimlerini ülkemize kazandıracak güçte örgütlenilmesi, bunu sağlamak için yetkili elemanlardan oluşmuş sürekli bir uzman kadrosunun bulunması

gereklidir.

Bu esaslara uygun olarak kurumun oluşturulmasını sağlayacak bir kanun tasarısı, Başbakanlığın koordinatörlüğü altında, ilgili bakanlık, YÖK, işveren, işçi ve meslek kuruluşlarının yetkili temsilcilerinden kurulu bir çalışma grubunca kısa sürede hazırlanmalı ve kanun zaman kaybetmeden çıkarılmalıdır.

Sanayi ve İstihdam Politikası

Yedinci bölümde açıklandığı gibi Türkiye ithal ikamesi stratejisine dayalı kapalı ekonomi modelinden, ihraçata yönelme stratejisi ile yürütülen piyasa ekonomisi modeline geçiş süreci içindedir. Meslek eğitiminin tabana yayılabilmesi için, bu süreçte eğitime ekonomik talebi arttıracak ve sosyal talebi meslek eğitime yönlendirecek sanayi ve istihdam politikalarının düzenlenmesine öncelik vermek gerekmektedir. Sanayileşmenin teşvik edilmesi, yatırımların izlenmesi, sanayide verimin artırılması ve istihdamın düzenlenmesi ile ilgili politikalar içerisinde meslek eğitiminin önemini vurgulayan aşağıdaki uygulamalara yer verilmelidir:

- Kredi ve teşvik sağlanan yatırımlarda gerekli meslek eğitiminin zorunlu tutulması;
- Toplu sözleşmelerde meslek eğitimi için işveren ve işçi sendikalarının karşılıklı yükümlülükler girmesi ve eğitim-terfi ilişkilerinin kurulması;
- Belli büyüklüğe erişmiş kuruluşlarda meslek eğitimi birimlerinin oluşturulması.

İzlenecek politikalar devlet, işveren, işçi ve meslek kuruluşlarına gittikçe artan bir kalite ve kapsamda Batı'daki eğitim uygulamalarını bünyelerine almak gereğini hissettirmeli ve onları özendirici nitelikte olmalıdır.

2. Yönlendirici Eğitim Sistemi ile ilgili Öneriler

İlgi ve yeteneğe göre yönlendirici eğitim sisteminin kurulabilmesi için temel eğitim sonrası eğitimin amaçları belirlenmeli ve eğitim sisteminin yapısı bu amaçları gerçekleştirecek şekilde düzenlenmelidir.

Temel eğitim sonrası eğitimde şu üç ayrı amaç gözetilmelidir:

- Doğrudan hayata ve iş alanlarına hazırlamak (meslek liseleri),
- Yükseköğretime hazırlamak (genel liseler),
- Hem mesleğe, hem yükseköğretime hazırlamak (teknik liseler).

Temel eğitim sonrası eğitim programları bu üç ayrı amaca uygun olarak düzenlenmeli ve programlar arasında öğrencilere, ilgi ve yeteneklerine göre, yatay ve

dikey geçiş yolları açık tutulmalı, böylece eğitimin her kademesinde fırsat eşitliği korunmalıdır.

Üç ayrı amaca göre öneriler aşağıdadır (Şekil 69):

Birinci Amaç: Doğrudan Hayata ve İş Alanlarına Hazırlamak (terminal meslek eğitimi)

Temel eğitim sonrası eğitimin öncelikli amacı çağ nüfusunun büyük çoğunluğunu hayata ve iş alanlarına (mesleğe) hazırlamak olmalıdır. Bu amaçları gerçekleştirecek eğitim kurumları başlıca şu üç türde düzenlenmelidir:

- Kısmî zamanlı meslek liseleri
- Tam zamanlı meslek liseleri
- Yaygın meslek eğitimi kursları.

Kısmî Zamanlı Meslek Liseleri (çıraklık eğitimi)

İnsangücü yetiştirilmesinde en ekonomik bir meslek eğitimi yaklaşımı olup bütün Avrupa ülkelerinde günün şartlarına göre geliştirilerek okul çağı nüfusunun mesleğe hazırlanmasında etkinlikle uygulanmakta olan çırak-kalfa-ustalık eğitimi, kısmî zamanlı okul ve işyeri işbirliğine dayalı *örgün meslek eğitimi* olarak kabul edilmeli ve bütün yurtda tabana yayılacak genişlikte uygulanmalıdır.

Çıraklık eğitimine yurdun her yanındaki işyerleri katılmalı, büyük işletmelerde *çıraklık eğitimi birimi* kurulmalıdır.

Çırak-kalfa-ustalık eğitimi, tam zamanlı okul yoluna paralel *ikinci eğitim yolu* olarak geliştirilmeli; iki yol arasında yatay ve dikey geçişler bulunmalı; başarılı gençlerin kendi dallarında üst öğrenim görebilmeleri amacıyla, okulda özellikle TV kanalı ile çırak, kalfa, ustalar için

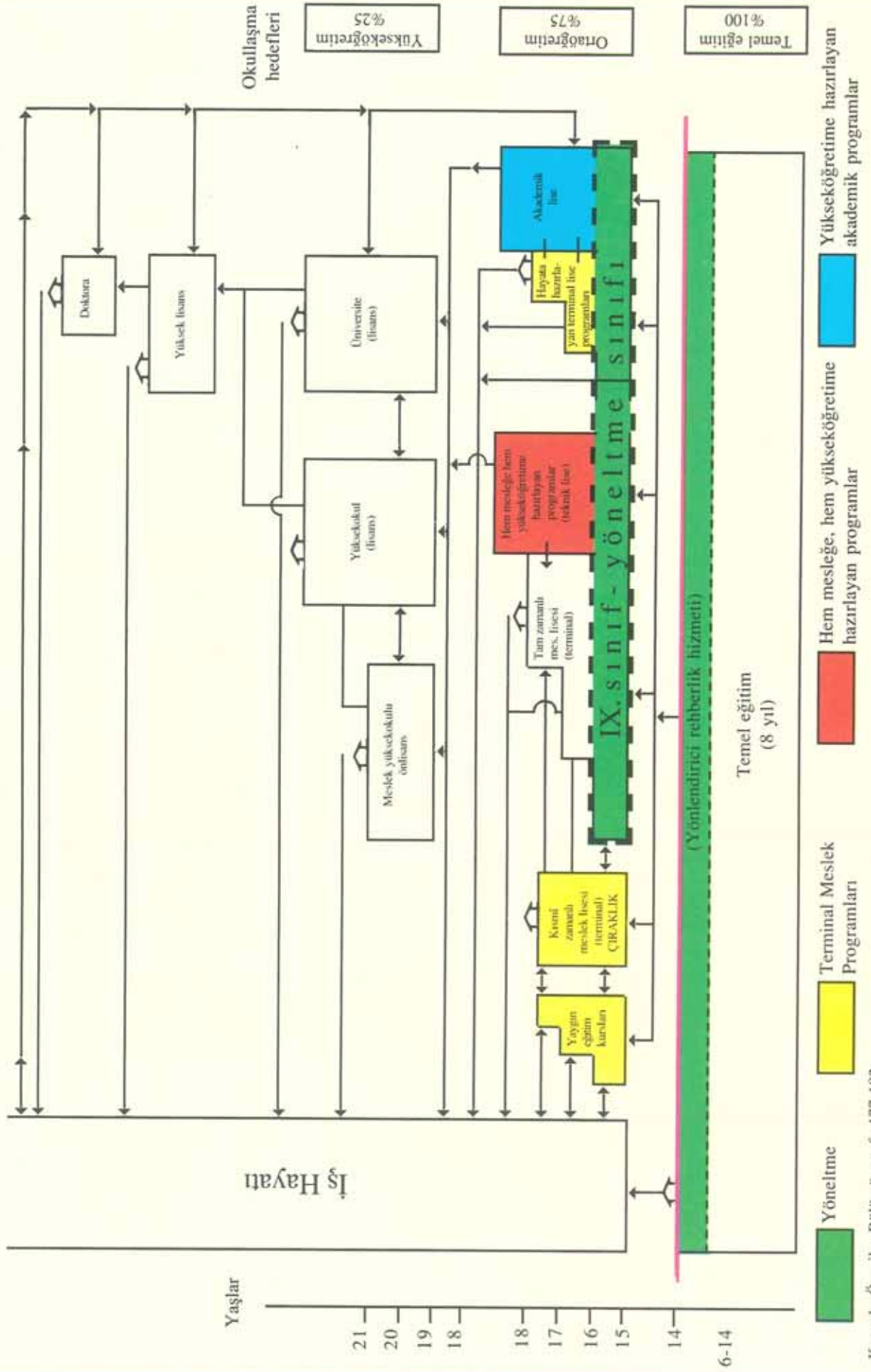
- modüllü ve
- dönüşümlü kurslar

düzenlenmeli; böylece herkese yaşamboyu sürekli gelişme imkânı verilmelidir.

Çıraklık eğitimini çekici kılmak ve gençliği bu eğitime özendirmek için aşağıdaki önlemler alınmalıdır:

- Temel eğitim ve sonrası eğitim kurumlarında etkili bir rehberlik düzeninin kurulması ve mesleklerin etkili bir biçimde tanıtılması;
- Kalfalık sınavını vererek kalfalık ehliyet belgesini alan ilköğretim mezunlarının, istihdam statüsü bakımından, 8 yıllık temel eğitimi tamamlamış sa-

Şekil 69. Önerilen yönlendirici eğitim sistemi ve 2000 yılı okullaşma hedefleri

yılmaları;

- Ustalık sınavını vererek ehliyet belgesi alan ilköğretim ve ortaokul mezunlarının, istihdam statüsü bakımından, lise ve dengi okul mezunu sayılması;
- Çırak-kalfa-ustaların kültür dersleri ve teorik eğitimlerini sağlayan kısmî zamanlı okulların Türk toplumunda cazibesi olan *meslek lisesi* adı altında bütünleştirilmesi.

İşyerinde çırak eğitimini üstlenen usta öğreticileri yetiştirmek için gerekli kurslar yurt düzeyinde yaygınlaştırılmalı ve ustaların tamamının en kısa zamanda bu kurslardan geçirilmeleri planlanmalıdır.

Çırak-kalfa-ustalık eğitimi programları, meslek standartlarına uygun olarak hazırlanmalı ve teknolojiye ilerlemelere paralel olarak sürekli şekilde geliştirilmelidir.

Tam Zamanlı Meslek Liseleri

Amacı hayata ve iş alanlarına hazırlamak olan tam zamanlı meslek liseleri, istisnasız, 8 yıllık temel eğitime dayalı olmalıdır.

Bu okulların öğrenim süresi şimdiki gibi mutlaka 3 yıl değil, mesleğin özelliğine ve çevrenin ihtiyaçlarına göre, iki yıl, bir yıl, hattâ daha az süreli olabilmelidir.

Tam zamanlı meslek liselerinin sayıları artırılarak:

- İstihdam piyasasında eleman ihtiyacı en çok duyulan ve tam zamanlı okul eğitimi gerektiren elektrik, elektronik, bilgisayar, mikroteknik gibi meslek eğitimi programlarına yer verilmeli;
- Çıraklık eğitimi ile kazandırılması mümkün olan meslek eğitimi, genel ilke olarak, tam zamanlı okul eğitiminden çıkarılmalı;
- Atıl kapasite daha önce belirtilen programlar için kısmî zamanlı okul eğitimine tahsis edilmeli;
- Böylece, hem çırak-kalfa-ustalık yolu ile tam zamanlı okul eğitimi arasındaki ilişkiler düzenlenmeli; hem de mevcut bina, tesis, yönetim ve öğretmenlerden optimum kapasitede yararlanılması sağlanmalıdır.

Yaygın Meslek Eğitimi

Meslek eğitimini tabana yayıcı bir modelin seçilemesi sonucu örgün ve yaygın meslek eğitim kapasitesi nin çok sınırlı ve yetersiz olması ile,

- milyonlarca gencin vasıfsız işgücü olarak okul dışında kaldığı;
- bunlara 2000 yılının ihtiyaçlarına göre meslek eği-

timi vermenin Türk toplumunun temel sorunlarından biri olduğu

herkes tarafından bilinmelidir. Bu bilinçle yaygın meslek eğitimi, şu üç önemli amaca dönük olarak ele alınmalıdır:

- Birincisi, kısmî veya tam zamanlı okul dışında kalan ve sayısı her yıl gittikçe artan okul çağındaki gençleri nitelsiz işçi olarak kendi talihlerine terk edilmekten kurtarmak;
- İkincisi, çalışan nüfusa hizmetiçinde, işbaşında, dışarıda, her yerde, meslekî açıdan eksiklerini tamamlama, yeni teknolojileri öğrenip uygulama, meslekte yükselme, başka mesleklere geçme, işsizlere yeni meslek becerileri kazandırma, kısaca yaşam boyu gelişme ve ilerleme imkânı vermek;
- Üçüncüsü ise ev kadınlarına daha mutlu bir yaşam için bilgi ve beceriler kazandırmak.

Yaygın eğitim hizmeti veren kamu kurumları ve özel sektör kuruluşları arasında, yukarıda önerilen sanayi-okul işbirliği kurumu tarafından ülke düzeyinde etkili ve sürekli bir koordinasyon sağlanmalıdır..

Bu kurum tarafından hazırlanacak meslek standartlarına göre, belgeye bağlı beceri ve meslek kurslarının öğretim programları geliştirilmeli ve bu programların, hangi resmî veya özel kurumlar tarafından düzenleneceği, uygulama takvimi, malî kaynaklar belirtilmek suretiyle kamuoyuna açıklanmalıdır.

Beceri ve meslek kurslarının modüllü, dönüşümlü ve yatay-dikey geçişli sistemde düzenlenmesine özen gösterilmeli; böylece "öğrenci kitlesinin içinde bulunabileceği hemen her türlü sosyal ve ekonomik duruma uygun, bir meslek eğitimi sistemi geliştirilmelidir." (78)

Meslek eğitiminin yurt çapında süratle yayılması ve genelleşmesi için Türk toplumunun sahip bulunduğu,

- kitle iletişim araçları
- üretim dünyası
- sosyal çevre
- eğitim kurumları
- ev

ve benzeri eğitim ortamlarını seferber edebilen televizyon ve radyo okulundan geniş ölçüde yararlanılmalı; özellikle meslek-eğitim-belge bağlantısı kurulmuş olan meslekler ve beceri kazandırıcı eğitim için TV yolu ile açıköğretim düzenlenmelidir. Bu düzenlemede aşağıdaki hususlar yerine getirilmelidir:

- Beceri ve meslek kursları için basılı malzeme, video kaset, ses bantı, deney kitleri gibi çeşitli araçlardan oluşan paket programlar hazırlanması;
- Bu alanda yurt dışında yıllar boyu çalışmalarla geliştirilmiş hazır programlardan yararlanılması; böylece AT standartlarının izlenmesi;

- Düzenlemede hem her kademe ve türdeki okullar, hem de işyerlerinden uygulama ortamı olarak yararlanılması, böylece aynı zamanda okulların ve işyerlerinin ihtiyaçlarına da cevap verilmesi;
- Paket programlara ait basılı malzemenin piyasada bulunabilmesi, böylece okullarda, evlerde ve işyerlerinde video ve ses bantları kitaplıkları geliştirilmesi ve her öğrencinin kaseti istediği kadar tekrar ederek tam öğrenmenin sağlanması.

Kitle iletişim araçları *usta öğretici* yetiştirilmesi için de kullanılmalı; böylece kamu ve özel sektörde, sanayide, teknik ve idarî, ara ve üst düzeyde çalışan kimselerin öğretici formasyon kazanmaları ve bu yoldan *öğretici-mühendis, öğretici-yönetici* olarak gerek okullarda, gerek sanayide eğitime öğretmen olarak katılımlarını sağlayacak bir sistem geliştirilmelidir(78).

Yaygın Eğitimde İşveren ve İşçilerin Rolü

Rekabete dayalı açık ekonomide üstünlüğü etkileyen,

- kaliteli mal üretilmesi,
- üretimin artırılması,
- maliyetin düşürülmesi,
- pazar ele geçirilmesi

gibi faktörlerin, ancak, hızla değişen yeni teknolojiler ile sağlanabileceği; bunun için, çalışanlara, yeni teknolojik bilgi ve becerilerin süratle ve en etkili bir biçimde öğretilmesinin hayatî önem taşıdığı her işveren ve işçi tarafından bilinmeli; bu bilinçle,

- her işveren kendi işçisine hizmetiçi yetiştirme imkânı sağlamayı maliyetin ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmeli,
- her işçi de hizmetiçi eğitimden yaşam boyu sürekli olarak yararlanmayı görev edinmelidir.

Bu konuda aşağıdaki uygulamalara yer verilmelidir:

- Her işletmenin yıllık bir hizmetiçi eğitim plânı yapması;
- Her büyük işletmede eğitim birimi kurulması;
- Her işletmede hizmetiçi eğitim-terfi ilişkisinin sağlanması;
- İşveren ve işçi sendikalarının hizmetiçi eğitimi görev edinmesi, kendi alanlarında (MESS'te olduğu gibi) iş gruplandırma sistemini kurması ve bu sisteme uygun beceri kursları düzenlemesi;
- Her büyük işletmenin, hizmetiçi eğitim için, Açıköğretim Fakültesince Sümerbank, Paşabahçe, Aselsan gibi kuruluşlar için geliştirilen hizmetiçi eğitim paketlerine benzer video kaset, ses bantı ve basılı malzemelerden oluşan paket programlar hazırlatma imkânını incelemesi; bu amaçla yurtdışında hazırlanmış örnek paket programlardan ya-

rarlanılması, böylece kendi çalışanlarının aynı zamanda dünya normlarını bilmesine imkân hazırlaması;

- Her büyük işletmenin, hizmetiçi eğitim için kendi çalışanlarına kurs ve seminer düzenlemesi,
- ara insangücü yetiştirilmesi için, TEV Entegre Eğitim Projesi'nde olduğu gibi, dönüşümlü eğitim programları düzenlenmesi,
- Örgün eğitim için zorunlu olan işletme içindeki stajların düzenlenmesi gibi konularda eğitim kurumlarının, özellikle üniversiteler ile işbirliğine önem vermesi.

İkinci Amaç: Yükseköğretime Hazırlamak

Temel eğitim sonrası eğitimin ikinci amacı doğrudan yükseköğretime öğrenci hazırlamak olmalıdır. Bu amaç, genel liselerde *yükseköğretime hazırlayan programlar* ile gerçekleştirilmelidir.

Yükseköğretime hazırlayan programların türleri, yükseköğretimdeki (fen bilimleri, sosyal bilimler, dil ve edebiyat, hayatî bilimler, uygulamalı bilimler, gibi) başlıca alanlara göre, edebiyat kolu, sosyal bilimler kolu, ekonomi ve ticaret kolu, matematik-fizik kolu, tabiat bilimleri kolu, teknik kol, yabancı diller kolu gibi çeşitli programlar olarak tespit edilmeli ve bu programları bitirenler yetiştirildikleri alanda yükseköğretime geçmelidirler.

Yükseköğretime hazırlayan programlarda, bugün olduğu gibi her yıl 13-15 dersi her öğrenciye zorlayan geleneksel uygulama terkedilmeli,

- Batı örneklerinde olduğu gibi, program türü yükseköğretim çeşitliliğine göre çoğaltılmalı,
- her program, yöneldiği yükseköğretim alanının özelliğine göre belirlenecek temel dersler, özel dersler ve seçmeli derslerden oluşmalı,
- öğrenci başarısının değerlendirilmesinde, programa özellik kazandıran temel derslerdeki başarı ağırlıklı olmalıdır.

Ortaöğretim ile yükseköğretim arasındaki bugünkü kopukluğun giderilmesi için, yükseköğretime hazırlayan program türleri ile her tür programı oluşturan derslerin çeşitleri, müfredatı, yıllık ders saati, her derste aranacak başarı şartları MEB ve YÖK tarafından birlikte tespit edilmeli; hangi program türünü tamamlayanların hangi dalda yükseköğretime aday olabilecekleri belirlenmeli ve bu programlardan birini tamamlamayan hiçbir kimsenin yükseköğretime aday olamayacağı bilinmelidir.

Yükseköğretime hazırlayan türlü programlardaki öğ-

renci kapasitesi ile yükseköğretimin başlıca alanlarındaki yeni kayıt kapasitesi arasında uyum sağlanmalı ve yükseköğretime hazırlayan programlardaki öğrenci akış kuralları ve başarı şartları bu uyumu gerçekleştirmeye imkân verecek şekilde düzenlenmelidir.

Yükseköğretime hazırlayan liseler arasında,

- seviye birliği sağlanmalı,
- okullar arasındaki ayrıcalık en kısa süre içinde kaldırılmalı,
- eğitimde imkân ve fırsat eşitliğini zedeleyen özel dersaneye ihtiyaç kalmamalıdır.

Sekizinci, Dokuzuncu ve Onuncu Millî Eğitim Şûraları kararlarında ve Millî Eğitim Temel Kanunu'nda öngörüldüğü gibi, *yöneltme*, temel eğitimde -özellikle altıncı, yedinci ve sekizinci sınıflarda- olmalı; muhtemel yanılgıları önlemek ve ısrar eden öğrenci ve ailelere son bir fırsat tanımak için dokuzuncu sınıf -halen teknik liselerde olduğu gibi - bütün liselerde ortak *yöneltme sınıfı* olarak düzenlenmelidir. Bu sınıfta,

- hastalık gibi zorunlu durumlar dışında *sınıfta kalma* uygulaması kaldırılmalı;
- yükseköğretime hazırlayan programlara geçiş için temel derslerde aranacak başarı düzeyi *iyi ve pekiyi* derecede tutulmalı;
- her öğrenci, başarısızlığına göre değil, başarısına göre değerlendirilmek suretiyle onuncu sınıfta ilgi ve yeteneği ölçüsünde ve doğrultusunda,
 - ya bir yükseköğretime hazırlayan programa,
 - ya da hayata ve iş alanlarına hazırlayan bir *genel eğitim programı*'na yöneltilmelidir.

Programlar arasında yatay ve dikey geçiş şartları belirlenmeli ve -sınıf tekrarlama söz konusu olmaksızın- eksik derslerini tamamlayan öğrenciye bir programdan diğerine geçme veya bir programı dışarıdan tamamlama imkânı tanınmalıdır.

Yükseköğretime hazırlayan bir programı bitiren her öğrenci, ortaöğretim düzeyinde en az bir yabancı dil öğrenmiş olmalıdır. Bunu sağlamak için -bazı derslerin yabancı dilde okutulduğu ayrı statüde okul açma yoluna gitmek yerine- diğer Batı ülkelerinde uygulandığı gibi,

- yabancı dil öğretiminde yeni teknolojileri bilen uzmanlara, (Batı'daki örneklerine benzeyen ve video kaset ve ses bantları destekli ders kitabı, sınırlı sayıda kelimelerle basılmış yardımcı kitaplar ve okuma parçaları, çeşitli kademelere göre hazırlanmış filimleri içeren video kasetler, öğretmen kita-

bı, bilgisayar destekli yabancı dil öğretimi malzemeleri gibi) yeni öğretim araçları hazırlatmak;

- TV ve radyo gibi kitle iletişim araçlarında dil öğretimi için geniş yer ayırmak;
- okulun dil laboratuvarını geliştirmek; ses bantları ve video kaset kitaplığını zenginleştirmek, her öğrenciye bunlardan geniş ölçüde yararlanma ve kopya alma imkânı vermek;
- nitelikli yabancı dil öğretmeni yetiştirmek;
- mevcut öğretmenlere sürekli olarak hizmetiçi eğitim sağlamak, dilini okuttuğu ülkeleri görmesine katkıda bulunmak;
- öğretimi olumsuz yönde etkileyen faktörlerin başında gelen kalabalık sınıflar sorununu çözmek

gibi önlemler alınmalı; kısaca dil öğretiminde -Batı örneklerine benzer- yeni bir strateji uygulanmalıdır.

Liselerde yükseköğretime hazırlayan programlar arasında yabancı dile ağırlık veren yabancı dil kolu açılmalı; bu kolda en az iki yabancı dil öğretilmelidir.

Yükseköğretime hazırlayan programlardaki derslerin, özellikle matematik ve fen derslerinin müfredatı Batı standartlarına uygun olarak yeniden hazırlanmalı; düşünce gelişimini yansıtan dünya klasik eserlerinin incelenmesine yer vermeli; öğretim ezbere değil, öğrenci deneylerine, gözlemlere, tartışmalara, araştırma ve incelemelere ve ekip halinde çalışmalara dayalı olmalıdır.

Yükseköğretime hazırlayan programlarda sınıf öğrenci sayısı hiç bir surette 30'u geçmemelidir.

Hayata ve iş alanlarına hazırlayan genel eğitim kollarının süresi, dokuzuncu sınıftan (*yöneltme sınıfı*) sonra gereğine göre bir veya iki yıl olmalı; yükseköğretime hazırlayan kollar ise, *yöneltme sınıfı* ile birlikte 4 yıl olmalı; böylece hem aradaki fark belirlenmeli, hem öğretim Batı standartlarına uygun düzeye yükseltilmeli, hem de halen lise eğitimindeki zayıflıkları telâfi için yükseköğretimde her öğrenciye zorunlu olarak okutulan genel kültür derslerine gerek kalmamalıdır.

Kâr amacı gütmeyen özel liselerde de *yöneltme sınıfı* ve *yöneltme* esasları aynen uygulanmalıdır.

Türk eğitim sisteminde, özellikle yükseköğretime geçiş bakımından, diploma kâr amaçlı işletme konusu olmamalıdır. Kâr amacıyla kurulan özel okullarda okuyan öğrencilerden yükseköğretime geçmek isteyenler, diğer Batı ülkelerinde olduğu gibi, Millî Eğitim Bakanlığı'nca uygun görülecek derslerden genel bitirme sınavlarına girmelidirler.

Üçüncü Amaç: Hem Mesleğe hem de Yükseköğretime Hazırlamak

Temel eğitim sonrası eğitimin üçüncü amacı, hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlamak olmalıdır. Bu yaklaşım bundan önce özetlenen iki amacın bir sentezi-
dir.

Hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlamayı amaç edinen okullarda yöneltme sınıfı ve yöneltme uygulaması için yukarıda belirlenen esaslar aynen uygulanmalıdır. Dokuzuncu yöneltme sınıfında yukarıda belirtilen üst düzeydeki başarıyı gösteremeyen öğrenci onuncu sınıfta yükseköğretime hazırlayan programa kabul edilmemelidir.

Bu tür okullarda, dokuzuncu sınıfı yöneltme sınıfı olarak endüstri meslek liseleri içinde ortak sınıf kabul eden ve bu sınıf üzerine üç yıllık meslek eğitimi veren şimdiki teknik lise yapısı örnek olarak alınabilir.

Hem mesleğe hem yükseköğretime hazırlayan programa girecek temel dersler, özel dersler ve seçmeli derslerin hangileri olacağı ve mezunlarının hangi yükseköğretim dallarına kabul edilebilecekleri de MEB ve YÖK tarafından birlikte belirlenmelidir.

C. BİLİMSEL VE TEKNOLOJİK GELİŞMEYE YAPISAL UYUM İÇİN ÖNERİLER

Bilim ve teknolojiye hızlı gelişmeler çağımızda toplumların yapısını değiştirmektedir. Geleneksel okul ve üniversite sistemi, bilim ve teknolojiye gelişme hızını ve yoğun bilgi birikimini takip edemez hale gelmiştir. Öğretim programlarını yenileştirmek, eğitimi kitleselleştirmek ve kalitesini yükseltmek için, ileri ülkelerde, her öğretim kademesinde,

- öğretim süreçleri,
- teknolojik sistemler,
- eğitim ortamları,
- program geliştirme yöntemleri,
- insangücü gelişmeleri

gibi unsurlar yeni eğitim teknolojileri ile birlikte ele alınmaktadır.

Oysa, Türkiye'de eski programlar ile geleneksel uygulama, yetersiz şartlar altında sürüp gitmekte ve en etkili kitle iletişim aracı olan TV ve radyoda dahi halâ ayrı bir eğitim kanalı kurulamamış bulunmaktadır. Kısaca, eğitim sistemi, bilimsel ve teknolojik gelişmenin gerisinde kalmıştır.

Türk toplumunun *çağdaş değişim*'e ayak uydurabilmesi ve 2000 yılında Avrupa Topluluğu içinde yerini ala-

bilmesi için, eğitim sisteminin bilimsel ve teknolojik gelişmeye yapısal uyumunu sağlamak, yalnız eğitim sisteminin değil, fakat Türk toplumunun hayatî önem taşıyan temel sorunu olmaktadır. Hızla artan nüfus ve yükselmesi gereken okullaşma oranları karşısında,

- geleneksel eğitim sisteminin içine düştüğü nitelik krizini gidermek,
- kaliteyi yükseltmek,
- maliyeti düşürmek,
- böylece kalite krizini ağırlaştıran kaynak çıkmazına çözüm getirmek

için, tıpkı zarar eden bir fabrikayı kurtarıırken yapılan operasyonda olduğu gibi, yeni teknolojileri kullanmak zorunludur. Bu hususta aşağıdaki önlemler alınmalıdır.

Programların Yenileştirilmesi ve Çeşitlendirilmesi

Her derece ve türdeki örgün ve yaygın eğitim programları ve eğitim araçları,

- geleneksel yöntemlerle değil, hazırlama, deneme, değerlendirme, genelleştirme ve sürekli olarak gözden geçirme evrelerini kapsayan bilimsel bir çalışma ile geliştirilmeli;
- bilim ve teknoloji alanındaki hızlı değişimler paralelinde sürekli olarak güncelleştirilmeli;
- başta sanayi olmak üzere, her sektörde, Türk toplumunun değişen ve farklılaşan nitelikli insangücü gereksinimlerine cevap verecek biçimde çeşitlendirilmeli;
- gençlere ezbere bilgiler aktarmak yerine, öğrenmeyi öğretecek, temel kavramları kolayca anlama, yorumlama ve uygulayabilme imkânı verecek, problem çözme yetenek ve davranışları ile bilimsel düşünme alışkanlığı kazandıracak, araştırma ve yazışma yolu ile iletişim kurmayı teşvik edecek biçimde yeniden düzenlenmelidir.

Yeni Eğitim Teknolojilerinin Kullanılması

- Nitelikli öğretmenden veya üniversite öğretim elemanından yalnız bir derslikte değil, fakat ülke çapında bütün öğrencilerin yararlanabilmelerini sağlamak,
- öğretim kurumu donatımsızlığını gidermek,
- kaliteyi yükseltmek ve yüksek kaliteyi yurdun her yanındaki eğitim kurumlarına götürerek ülke düzeyinde standartlaşmayı sağlamak,
- okul dışında kalan herkese yaşamboyu sürekli eğitim imkânı sunmak,
- kısaca bireyler arasında fırsat eşitliğini, bölgeler arasında dengeli gelişmeyi ve sosyal adaleti gerçekleştirmek

için, diğer uygar ülkelerde yıllardan beri sistemli ve çok yaygın bir biçimde uygulandığı gibi, televizyon ve rad-

yoda yalnızca örgün ve yaygın eğitime mahsus en az birer bağımsız eğitim kanalı ayrılmalıdır.

TV ve radyo eğitim kanalında:

- Temel eğitim, ortaöğretim ve yükseköğretime destek programlar geliştirilmeli;
- Ön lisans ve lisans düzeyindeki açıköğretim programları kalkınmanın gerektirdiği insangücü ihtiyaçlarına göre çeşitlendirilmeli;
- Temel eğitim sonrası yaygın meslek eğitiminin yurt düzeyinde geliştirilmesi için belgeye (sertifika) dayalı beceri kazandırıcı meslek kursları, geniş kitleler tarafından izlenecek şekilde düzenlenmeli;
- Uluslararası standartlara uygun olarak yurt dışında hazırlanan ve pek çok ülkede başarı ile uygulanan paket programlardan uygun olanlar seçilmeli ve adapte edilmeli;
- GAP başta olmak üzere , tarım, sanayi, turizm gibi çeşitli alanlardaki kalkınma projelerinin nitelikli insangücü ihtiyaçlarını karşılayıcı ve yöre halkının bu projelerle bütünleşmesini ve proje nimetlerinden yararlanmasını sağlayıcı programlara öncelik verilmeli;
- Çalışanlara teknolojiye yeni bilgi ve becerileri kazandırmak için hizmetiçi eğitim programları geliştirilmeli;
- Toplumun genel kültürünü yükseltici, doğum kontrolü ve çocuk sağlığını öğretici ve ev kadınının çeşitli ihtiyaçlarını giderici yaygın eğitim programları sürekli olarak geliştirilmeli;
- Basılı malzeme video ve ses bantlarından oluşan paket programların yaygın olarak evlerde kullanılması için satışa sunulmalı;
- Yeni teknolojilerle hazırlanan paket programlar aynı zamanda öğretim kurumlarına, halk eğitim merkezlerine ve yurt dışındaki Türk işçi kuruluşlarına dağıtılmalı;
- Bakanlıkça yapılacak dağıtımda aynı tür ve kademede okullar arasında eşitliği sağlamaya özen gösterilmeli;
- Her okulda paket program kitaplıkları kurulmalı ve bunlardan sistemli bir şekilde yararlanabilmek için televizyon, video, radyo, teyp ve bilgisayar gibi araçlar bulundurulmalıdır.

Bakanlık İçinde Bilimsel Örgütlenme

Yukarıda sıralanan yeni programların geliştirilmesi ve başta video ve bilgisayar destekli eğitim olmak üzere yeni teknolojilerin kullanılması ile ilgili çalışmaların örgün ve yaygın eğitim kademelerinde ülke çapında düzenlenmesi için, Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde üst

düzeyde bilimsel bir kurul oluşturulmalıdır.

Bu kurul:

- Üniversiteler, TRT, diğer araştırma kurumları, işveren, işçi ve meslek kuruluşları ve DPT ile işbirliği yapabilecek düzeyde seçkin elemanlardan kurulu bir kadroya kavuşturulmalı;
- Kültür, beceri, yaratıcılık düzeyi son derece yüksek olması gereken elemanlarına üstün bir ücret statüsü sağlamalı ve sürekli olarak gelişmelerine imkân hazırlayabilmeli;
- Yurtiçi ve yurtdışı benzeri kuruluş ve bilim çevreleri ile işbirliği yapabilmeli;
- Söz konusu programları ve eğitim araçlarını hazırlamak, üretmek, satın almak, kişilere veya kuracağı komisyonlara ve yarışmalar düzenleyerek hazırlatmak, özel kesimce hazırlananlar veya imal edilenler arasından seçmek, yayınları kurum ve kişilere yaptırmak gibi hususlarda yetkili olmalı;
- Görevlerini sürekli olarak etkili, kaliteli ve verimli bir şekilde yerine getirebilmesi için, her türlü ödeme kolaylıkları bulunan bir fon ve döner sermayeden yararlanabilmelidir.

Üniversitenin Sanayi ile İşbirliği ve Teknoloji Üretimi (79)

Kalkınmaya ve teknolojik gelişmeye yapısal uyumu sağlayabilmek için her üniversite:

- Yalnızca kamu finansmanı bekleyen değil, mutlaka kamu+özel finansmana dayalı adem-i merkeziyetçi bir işletme gibi gelişme imkânına bir an önce kavuşturulmalı;
- Yöresi ile, özellikle sanayi ve iş çevrelerinin bilimsel ve teknik nitelikteki sorunları ile ilgilenmeyi görev edinmeli;
- Çevresine araştırmanın yararını kanıtlamalı ve kabul ettirmeli;
- Sanayi kuruluşları için yararlı olabilecek yeni teknolojiler üretmeli, teknoloji üreten her öğretim elemanını ödüllendirmeli;
- Yeni teknolojik bilgi ve becerileri yöresindeki yetişkinlere iletmeyi görev saymalı, bunun için işletmelerle işbirliği yaparak,
 - bilgi ve görgü artırıcı,
 - modüllü veya
 - dönüşümlükurslar düzenlemeli;
- Sanayileşme için gerekli olan dünya standartlarına uygun üst düzeyde yönetici ve uzmanları yetiştirmek için bilim ve teknolojiye yenilikleri içeren lisansüstü eğitim programları düzenlemeye özen göstermeli;

- Özetle, hem gerekli sayı ve nitelikte insangücü yetiştirmek, hem araştırma yapmak ve teknoloji üretmek, hem de yetişkinler için eğitim programları düzenlemek suretiyle yöresiyle bütünleşen ve bölgesel eğitim piramidinin zirvesini oluşturan, dolaşısıyla Türk eğitim piramidini güçlendiren bir kurum olmalıdır.

II. MALÎ KAYNAK DARBOĞAZININ AŞILMASI İLE İLGİLİ ÖNERİLER

Kaynak İhtiyacının Planlanması

Öngörülen okullaşma oranlarını ve bölgesel master plan hedeflerini gerçekleştirebilmek için eğitimin her kademesindeki parasal kaynak ihtiyacı eğitim sisteminin bütünlüğü içinde planlanmalıdır. Bu planlanma *Türk Eğitim Projesi* (TEP) adı ile siyasal irade tarafından ülke çapında sürekli olarak güncel tutulan ve gerçek parasal ihtiyaçları ile kaynak temini yolları her an araştırılan bir *Devlet projesi* haline gelmelidir. TEP bütün siyasal partilerce, GAP gibi, her bakımdan önem ve önceliğe sahip millî bir proje olarak kabul edilmelidir. Bu projenin uygulamada esas alacağı bazı genel ilkeler ile ilgili öneriler aşağıdadır:

- GSMH ve konsolide devlet bütçesi içinde eğitime ayrılan paylar, aynı gelir grubundaki ülkeler düzeyinin altına düşmemeli; devlet bütçesi içinde MEB+YÖK payı yüzde 25'in üzerine çıkartılmalı;
- Eğitimdeki gelişmenin sağlanabilmesi için uygulamada sürekliliği olan finansman kaynakları kullanılmalı; bazı fonların tamamının eğitime tahsis edilmesi düşünülmeli;
- Her kademe ve türde eğitim kurumu için, yatırım ve cârî ödeneklerin planlanmasında,
 - bilimsel baza oturan birim maliyet ölçütleri esas alınmalı, maliyet/fayda ve maliyet/etkinlik analizleri yapılmalı,
 - kaynak tahsis ve kullanımı mutlaka bu ölçütlere uygun olmalı;
- Eğitim kademeleri arasında kamu kaynaklarının tahsisinde,
 - sekiz yıllık zorunlu eğitim ve örgün veya yaygın meslek eğitimini kapsayan temel meslek eğitiminin geliştirilmesine *öncelik* tanınmalı,
 - ortaöğretim ve özellikle yükseköğretimde öğrencilerin eğitim harcamalarına katılmalarını sağlayıcı hükümler getirilmeli, bu düzenleme yapılırken ödeme gücü yeterli olma-

yan başarılı öğrenciler yatılılık, burs ve kredi ile desteklenmeli;

- Toplu konut kooperatiflerince yapımı planlanan konut sayısı ve iskân edilecek nüfus durumuna göre kooperatiflere, kişi ve kuruluşlara, bu yerlere gerekli olan okulun yapımı ve arsının karşılıksız olarak devri zorunluluğu getirilmeli; gerektiğinde kooperatiflere bu amaçla yeterli kredi Toplu Konut İdaresi'nce sağlanmalı
- Sanayi siteleri ve organize sanayi bölgelerinde çıkarak-kalfa-ustalık eğitimi için meslek lisesi yapılmalı; arsası ilgili kooperatif veya kuruluşlarca bedelsiz olarak tahsis edilmeli; ayrıca bu gibi yerlerde meslek lisesinin yapımı ve işletilmesi için eğitim vakıfları kurulması teşvik edilmeli ve bu vakıflar belli ölçütlere göre devletçe desteklenmelidir.

Eğitimde Finansman Modeli

Eğitim finansmanında temel ilke olarak,

- temel eğitim parasız ve zorunlu olmalı ve bütün giderleri devletçe karşılanmalı;
- temel eğitim sonrası eğitim kademelerinde özellikle üniversitelerde, şimdiye kadar uygulandığı gibi, sadece kamu finansmanına dayalı merkeziyetçi kaynak tahsis modeli yerine, kamu+özel finansmana dayalı adem-i merkeziyetçi finansman modeli uygulanmalı, bu modelde, bazı Batı ülkelerinde olduğu gibi eğitim kurumlarının kaynak arama ve kullanma yetkileri genişletilmelidir.

Özel Sektörün Eğitim Finansmanına Katılımı

Özel sektörün kâr amacı ile değil, fakat vakıf kurma yolu ile Bakanlıkça uygun görülecek derece ve türde okul açması veya bağış yolu ile eğitim finansmanına katılması teşvik edilmelidir. Bu amaçla vakıflar için aşağıdaki tedbirler üzerinde durulmalıdır:

- Turizm sektöründe olduğu gibi teşvik tedbirlerinin artırılması;
- Kamu arazisi veya bedelsiz arsa tahsisi;
- Ucuz ve uzun vâdeli kredi verilmesi;
- Yatırım muafiyeti;
- Vakfa yapılan şartlı bağışların, özellikle yatırım harcamalarının bağışçı kurum ve kişiler tarafından gider olarak gösterilebilmesi veya kurumlar ve gelir vergisi matrahlarından düşülmesi;
- Belediye Gelirleri Kanununda gerekli değişiklikler yapılmak suretiyle okulların her türlü harç ve vergilerden muaf tutulması;
- Eğitim harcamalarının, vakıf şirketleri kurarak üretici bir hüviyete kavuşturulması ve sağlanan kaynaklarla eğitim hizmetlerinin geliştirilmesi;

- Okul açan ve işleten vakıfların devletçe ödüllendirilmesi.

Okul Yapıları

Halen geleneksel esaslara göre yürütülen okul yapılarının teknolojik yeniliklere göre, daha kaliteli ve daha ekonomik olarak gerçekleştirilebilmesi ve kaynakların standartlara göre tahsisi ve rasyonel kullanımı için, merkezde, Batı örneklerinde olduğu gibi, yeni bir kurumlaşmaya gidilmeli ve bu kurumlaşma ile şu hususlar yerine getirilmelidir:

- Her bölge için eğitim türlerine bağlı olarak okul tiplerinin belirlenmesi; bu tiplerin teknolojik yeniliklere, yerel iklim koşulları ve yapım imkânlarına göre geliştirilmesi;
- Yapı talebinin yalnız okul binasını değil, bakım, onarım, donatım, malzeme ve diğer standart üretim faktörlerini de kapsamı; hem inşaat sektörünü, hem de ara mal sanayiini tahrik etmesi;
- Maliyet hesaplarında yalnızca inşaat maliyetini değil, kullanım maliyetini de kapsayan yeni yaklaşımlar geliştirilmesi;
- Yapı kalitesini iyileştirici ve ömrünü uzatıcı standartların getirilmesi, daha ekonomik ve daha rasyonel yapılaşma imkânlarının araştırılması;
- 2286 Sayılı Devlet İhale Kanunu'nun 81. maddesinin (P) bendine bütün eğitim kurumlarının dahil edilmek suretiyle uygulamaya işlerlik ve etkinlik kazandırılması;
- Çağdaş ekonomik ve teknolojik yeniliklere uyum sağlayabilen sektörlerin başında gelen ve dünyanın en ünlü inşaat şirketleri arasında yer alan büyük Türk firmalarının okul inşaatına yönelmeye teşvik edilmesi.

III. ÖĞRETMEN DARBOĞAZI İLE İLGİLİ ÖNERİLER

Genel durum

Eğitim sisteminin demokrasiye, kalkınmaya, bilimsel ve teknolojik gelişmeye yapısal uyumu, ön planda, gerekli sayı ve nitelikte öğretmenin bulunmasına bağlıdır. Oysa, ülkemizde:

- Öğretmenlik formasyonu aranmaksızın geçmişte kitle halinde eğitimci ve öğretmenler göreve çağırılmış;
- Mektupla öğretimle veya kısa süreli hızlandırılmış programlarla yüzbinlerce kişiye asaleten hem de lise öğretmenliği görevi verilmiş;
- Kalıplaşmış geleneksel öğretim programları eski ders kitapları ve yetersiz eğitim araçları ile, 70-80 kişilik kalabalık sınıflarda, nitelikli öğretmen dahi görevini yapamamanın bunalımına itilmiş;
- Öğretmen, ev kirasını dahi karşılayamayacak derecede yetersiz bir maaşla zor durumlara düşürülmüş;
- Hizmetiçi eğitime önem verilmemiş
- Öğretmen meslek kuruluşları kapatılmış;
- Öğretmen yurdun en ücra köşelerinde çok güç hayat koşulları içinde sorunlarıyla genellikle yalnız bırakılmış;
- Sonuç olarak, hem görev şartları ağır, hem de maddi şartları düşük kalan öğretmenlik, haklı olarak, gençler için hiç de çekiciliği olmayan geri meslekler arasına itilmiştir.

Bu koşullar karşısında,

- maaş yetersizliği ve
- konut sorunu

çözülmedikçe, hangi önlem alınırsa alınsın, öğretmenlik mesleğini çekici kılmamanın ve başarılı gençleri bu mesleğe yönlendirmenin imkânı yoktur. Bu durumda öğretmen sorununun yalnızca millî eğitimin değil, tümüyle Türk toplumunun en önemli sorunu olduğu bilinerek aşağıdaki öneriler öncelik ve ivedilikle yerine getirilmelidir.

Öğretmenlik Statüsünün İyileştirilmesi

- Eğitimin her kademesindeki öğretmene tek maaşla medenî koşullar içinde yaşama, bilgi ve görgüsünü artırma imkânı verecek düzeyde yeterli bir aylık gelir sağlanması; çalışma verim ve etkinliğini artıracak bir öğretmen personel kanunu çıkartılması;
- Lojman sağlanması veya ev kirasının karşılanması,
- Sınıf öğrenci sayısı, ders yükü, eğitim araçları bakımından meslek normlarına uygun çalışma ko-

- şulları yaratılması;
- Başarılı öğretmene mümtazen terfi imkânı verilmesi;
- Ordu mensupları için olduğu gibi, öğretmenler için de *Öğretmen Yardımlaşma Kurumu* kurulması, öğretmen evleri ve dinlenme tesisleri geliştirilmesi ve süratle çoğaltılması.

Öğretmen Yetiştirilmesi

Lisans kademesine yükseltilmek suretiyle, Batı standartlarına uygun düzeye getirilen öğretmen yetiştiren her kurumun:

- Üniversite bütünlüğü içinde geliştirilmesi;
- Öğretim programlarının, her öğretmen adayına, bir yandan -hedef alınan- eğitim profilini, öte yandan eğitimde yönlendirici sistemin uygulanabilmesi için gerekli bilgi ve yetenekleri kazandırabilecek biçimde sürekli olarak yenileştirilmesi;
- Eğitim araçları ve ölçme-değerlendirme yöntemleri bakımından yeni eğitim teknolojileri ile donatılması;
- Her öğretmen adayına mutlaka bir yabancı dil öğrenme imkânı vermesi (yabancı dilin her öğretmen adayını için ek branşlardan biri olması);
- Her öğretmen adayına bilgisayar kullanmayı öğretmesi,
- Aynı zamanda, bölgesindeki öğretmenlerin, hizmetiçi eğitim merkezi olarak çalışması;
- Yeterli sayıda ve nitelikte eleman ihtiyacının bugüne kadar olandan çok farklı bir yaklaşımla planlanması;
- Öğrencilerin öğretmen yetiştiren kurumlara yönlendirilmelerinin orta öğrenimleri sırasında olması ve genel başarı ortalaması pekiyi veya iyi olan yetenekli ve istekli öğrencilerden son sınıf öğretmenler kurulunca aday gösterilenlerin, yetiştirildikleri dalda, öğretmen yetiştiren fakülte ve yüksek okullara sınavsız olarak alınmaları.

Öğretim Elemanı, Yönetici ve Uzman Yetiştirilmesi

Bir yandan, öğretmen yetiştiren kurumlar için öğretim elemanı ve bakanlık için gerekli üst düzey yönetici ve uzman kadrolarını yetiştirmek, öte yandan, öğretmeni çalışmaya, daha başarılı olmaya, yarışmaya özendirme ve üstün nitelikli öğretmenden daha çok yararlanabilmek, nihayet, eğitim alanında gerekli araştırmaları yapmak, özellikle yeni eğitim teknolojilerine uygun öğretim programları ve eğitim araçları hazırlamak ve sürekli olarak geliştirmek gibi amaçlarla yeni bir kurum oluşturulması; bu kurumun:

- Bakanlık ve YÖK işbirliği ile mutlaka üniversite bütünlüğü içinde geniş bir kampüste kurulması,

- Yüksek lisans, doktora ve uzmanlık vermesi,
- En yeni eğitim teknolojileri ile donatılması,
- Dünyadaki başlıca eğitim araştırma merkezleriyle bilgisayar ağı bulunması,
- Öğrencilere, Harp Akademileri'nde olduğu gibi, gerektiğinde ailece barınma ve beslenme imkânları verebilmesi,
- Öğretmenlik mesleğini seçen herkesi, Ordu'daki Harp Akademisi gibi, bu yeni kuruluşun imkânlarından yararlanabilmek için bütün gücü ile çalışmaya ve yarışmaya yöneltmesi,
- Eğitim ordusunun kurmaylarının yetiştirileceği bu yeni kurumun, Türk toplumunun her bakımdan en seçkin ve gözde eğitim kurumu olması;

Hizmetiçi Eğitim

- Yeni göreve başlayan her öğretmen adayına okutacağı dersin örneklerini içeren bir video kaset seti verilmesi;
- Hizmetiçi eğitimin, her öğretmene, kendi dalındaki yeni bilgi ve becerileri zamanında aktaracak, yeni eğitim teknolojilerinden yararlanma ve bunları derslerinde kullanabilme kolaylıklarını sağlayacak, sürekli olarak kendisini yenileme imkânı verecek biçimde düzenlenmesi
- Hizmetiçi eğitim-terfi ilişkisi kurulması.

Öğretmenlerin Örgütlenmesi

- Çoğulcu demokratik düzen içinde Türkiye'de eğitim kamuoyu yaratacak ve eğitim standartlarının koruyuculuğunu yapacak millî düzeyde bir öğretmen meslek kuruluşunun daha fazla gecikmeden kurulması;
- Bu kuruluşta okul öncesinden üniversite sonuna kadar her kademe ve türde eğitim kurumlarının temsil edilmesi;
- Ayrıca, öğretmeni politik yönlendirme girişimlerinden koruyabilmek için de, bir çok Batı ülkelerinde olduğu gibi, okul içinde herhangi bir siyasal partinin yararına ve zararına hareket etmesini kesinlikle önleyici yasal bir düzenlemeye gidilmesi.

IV. EĞİTİMDE SÜREKLİLİK, ETKİNLİK VE ÖNCELİK SAĞLANMASI İLE İLGİLİ ÖNERİLER

Yönetim

Başta yönlendirici sistem olmak üzere, millî eğitimde değişime yapısal uyumu sağlayacak köklü reformların yapılabilmesi için yönetimde süreklilik ve etkinliğin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu konu ile ilgili öneriler aşağıdadır:

- Aşırı merkeziyetçi ve müdahaleci uygulamanın terkedilmesi ve yerinden yönetim ilkesine yönelmesi;
- Bakan ile bakanlık üst düzey birimleri arasındaki sorumluluk sınırlarının çizilmesi ve bu sınırlara göre merkez örgütündeki birimlerin görev ve yetkilerinin açık ve seçik olarak belirlenmesi;
- Bakanlık içindeki öğretim dairelerinin okul türlerine göre değil, sistemde bütünlüğü sağlayacak öğretim kademelerine göre örgütlendirilmesi;
- Eğitim yöneticiliğinin bir uzmanlık alanı olarak kabul edilmesi, bakanlık merkez ve taşra örgütünde üstün nitelikli profesyonel yönetici ve uzmanlar istihdam edilmesi;
- Yönetimde süreklilik ve etkinliğin sağlanması için yönetici ve uzmanlar kadrosunun politik etkilerden korunması ve hukukunun Yüksek Yargı Organı güvencesi altına alınması.

Okul-Çevre Bütünleşmesi

Yakın çevrenin kalkınmaya ve teknolojik gelişmeye yapısal uyumunu sağlayabilmek için her eğitim kurumu yalnızca merkezden yönetilen değil, aynı zamanda öğretim kadrosunun gücünü ve çevrenin bütün imkânlarını kullanabilen ve hizmetinde bulunduğu toplum ile bütünleşebilen bir kurum haline gelmeli; bunun için aşağıda sıralanan konularda yerinden yönetim yetkileri ile donatılmalıdır:

- Hayata ve iş alanlarına hazırlayan programlar ile seçmeli derslerin, çevre ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi;
- Eğitim ortamı olarak kullanılacak işyerlerinin tespiti,
- Programlarda görev alacak usta öğreticilerin seçilmesi, hizmetiçinde yetiştirilmesi;
- Mesleğe yönlendirilecek gençler için işyeri bulunması;
- Yaygın eğitim kursları düzenlenmesi;
- Öğrenciler için her türlü yetiştirici ve tamamlayıcı kurslar açılması;
- Öğretmenler için hizmetiçi eğitim kurs ve seminerleri düzenlenmesi;
- Okul bina ve tesislerinin diğer okulların ve çevrenin ihtiyaçları için de kullanılması;

- Bu görevleri yerine getirebilmek için her okula işletmecilik anlayışının girmesi, döner sermaye kurulması, gelirin kendi bünyesinde hemen kullanılır hale getirilmesi;
- Her türlü bağış, kurs gelirleri, kantin ve diğer gelirleri toplayıp kullanabilmesi; bu maksatla, her kurumda okul müdürü ve öğretmen temsilcileri ile birlikte okul-aile birliği ve koruma derneği temsilcilerinden oluşmuş bir *okul kurulu* oluşturulması.

Öncelik ve Kamuoyu

Çoğulcu demokratik düzende eğitime önem ve öncelik verilmesi politik iradeyi etkileyebilecek bilinçli ve duyarlı bir kamuoyunun oluşmasına bağlıdır. Eğitimde kamuoyu yaratacak en etkili güç,

- TV, radyo ve basın ile birlikte
- işveren, işçi ve meslek kuruluşlarıdır.

Bütün Batı ülkelerinde olduğu gibi, yönetim bu kuruluşlarla belli konularda işbirliği yapmalı ve bu işbirliğini sürekli ve etkili kılacak mekanizmaları kurmakla yasal olarak yükümlü kılınmalıdır.

Eğitim Konseyleri Oluşturulması

Eğitim sorunu bütün ülkeyi, kamu, özel sektör ve yerel yönetimleri yakından ilgilendirir. Yeterince işbirliği, koordinasyon ve diyalog sağlanamadığı takdirde sorunlar ortada kalmaya devam eder. Yetkili ve ilgili kesimlerin konuya uyanık kalmalarını ve sorunlara çözüm ve öneri getirmelerini sağlamak için merkezde, il ve ilçelerde birer *Eğitim Konseyi* oluşturulmalı; bu konseylere kamu yöneticileri, özel sektör meslek ve öğretmen, öğrenci ve öğrenci velileri gönüllü kuruluşları temsilcileri katılmalıdır.

Yılda ihtiyaca göre birkaç kez yapılacak toplantılarda

- eğitimle ilgili genel ve özel sorunlar tartışılmalı,
- kamu yöneticileri ayrılan ödenekleri, okul ve yurt kapasitelerini, bursları, araştırma giderlerini; yerel yöneticiler bölgeye özel katkılarını; özel sektör kuruluşları ise kâr güderek (paralı okullar) veya gütmeyerek (vakıflar) yapacakları eğitim ve araştırmayla ilgili öneri ve katkılarını açıklayabilmeli,
- sorunlara birlikte çözüm aranabilmeli
- uygulama, pilot bölge olarak seçilecek ilk 5 büyük kentte hemen başlamalı ve edinilecek deneyime göre diğer illere yayılmalı,
- Konseylerin görüşmeleri ve kararları aynı hafta kamuoyuna açıklanmalı,

böylece, duyarlı bir eğitim kamuoyu oluşması için gerekli ortam hazırlanmış olmalıdır.

Dipnotlar ve Kaynaklar

- (1) *İntisap ile mutmain ve mes'ud bulunduğumuz Diyanet-i İslâmiyeyi, asırlardan beri müteamil olduğu gibi bir siyaset vasıtası mevkiünden tenzih ve ilâ etmek elzem olduğu hakikatını müşahade ediyoruz. Mukaddes ve lâhuti olan vicdaniyatımızı, muğlak ve mütelevvin olan ve her türlü menfaat ve ihtiraslara tecelli sahnesi olan siyasetten ve siyasetin bütün uzviyatından biran evvel kurtarmak, milletin dünyevî ve uhrevî saadetinin emrettiği bir zarurettir. Ancak bu suretle Diyanet-i İslâmiyenin yüksekliği tecelli eder.* Atatürk'ün, 1 mart 1924, BMM 2. dönem ilk toplantısını açış konuşması.
- (2) Atatürk, *Nutuk* (1919 - 1923) 3 cilt. Atatürk'ün Millî Eğitimle ilgili Düşünce ve Buyrukları, Türk Tarih Kurumu, 1979. □ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 3 cilt, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- (3) Fransa'da bu ayırım yasa ile yapılmıştır: *Loi sur la Séparation des Églises et de l'État* (Kiliseler ve Devletin Ayrılması Yasası) 7.7.1905.
- (4) 1982 Anayasası, M.24
- (5) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II, s 90.
- (6) Atatürk'ün BMM ilk devre dördüncü toplantısı açış konuşması, 1 mart 1923.
- (7) Millî Eğitim Bakanı A. Akyol'un Çıraklık ve Meslekî-Teknik Eğitim Konseyi'ni açış konuşması, Konsey Raporu, MEB, 5 Mayıs 1990, s 51.
- (8) Baloğlu, Z., Atatürk et l'Enseignement Religieux en Turquie, dans TURCICA, *La Turquie et la France à l'Epoque d'Atatürk*, volume publié par les Universités de Sorbonne et de Strasbourg avec le concours du CNRS, p.215-228. ____, Atatürk et la Révolution Turque, dans *Études Médiévales et Patrimoine Turc*, volume publié à l'occasion du Centième Anniversaire de la Naissance d'Atatürk, Éditions du CNRS, p. 14-22, Paris 1983. ____, *Din Eğitim Politikamız ve İmam-hatip Okulları - Genel Durum, Sorunlar ve Tedbirler*, Cumhurbaşkanı Korutürk'ün isteği üzerine hazırlanan Rapor (çoğaltılmış), 14.8.1975. ____, *Millî Eğitimimizde İrtica Sınırı*, 3 makale, Güneş 19,20 ve 21 Ocak 1987. ____, *Patriklik ve Yunanistan*, 2 makale, Güneş 27 Ocak, 2 Şubat 1988. ____, *Atatürk ve Günümüz Gerçeği*, Cumhuriyet 17.12.1988. □ Bursalıoğlu, Z., *Atatürk ve Sonrası Eğitim*, bildiri, Atatürk K.D.T. Yüksek Kurumu Uluslararası Atatürk Sempozyumu, 1987. □ MEB *Din Eğitim Çalışma Grubu Raporu* (çoğaltılmış), MEB, 6.2.1981. □ Fiğlalı, E.R., *Çağımızda İtikadî İslâm Mezhepleri*, 4. baskı, 1990. □ ____, *Türk Millî Eğitimi içinde Din Eğitimi ve Lâiklik* (çoğaltılmış), Kasım 1989. □ Kaya, Y.K., *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, Ankara 1984. □ Brugmans, H.L., *La Cité Européenne*, Fondation Européenne de la Culture, Amsterdam 1983.
- (9) Müslüman Endonezya'da halen camilerde aynı şekilde iki dil, yani Endonezya dili ve Arapça birlikte kullanılmaktadır.
- (10) Millî Eğitim Temel Kanunu, M.12.
- (11) Fransa'da resmî okullarda din eğitimini düzenleyen 22 Nisan 1960 tarihli Kararname ve 8 Ağustos 1960 tarihli Bakanlık Genelgesi. □ Baloğlu, Z., *Fransa'da Din Öğretimi üzerine Bilgiler ve Düşünceler*, D.İ.B.'na sunulan rapor, çoğaltılmış, Paris, 25 Ağustos 1981.
- (12) Millî Eğitim Temel Kanunu (METK), no 1739, 24.6.1973 RG 14574.
- (13) *Éducation et Compétence en Europe*, la Table Ronde des Industrialists (ERT), Bruxelles 1989 □ Kairamo, K., *Education for Life, a European Strategy*, ERT, Bruxelles 1989.
- (14) 16.6.83 gün ve 2842 sayılı yasa ile değişen metin.
- (15) Anadolu Üni. Rektörü Prof. Dr. Y. Büyükerşen'in özel surette hazırladığı *Açıköğretim Konusunda Rapor*'dan bazı cümleler aynen

alınmak suretiyle yararlanılmıştır.

Avrupa ülkeleri arasında karşılaştırmalı bilgi için: İstanbul, Avrupa Eğitim Bakanları Daimi Konferansı çalışma dokümanları ve kararları, *La Société de l'Information, un Défi pour les Politiques de l'Education? Rapports nationaux*, Conseil de l'Europe, Strasbourg 1989.

- (16) XII. Millî Eğitim Şûrası, s 378, MEB 1988.
- (17) DİE Türkiye İstatistik Yıllığı 1987, s 33. □ DİE Türkiye İstatistik Cep Yıllığı 1988, no 1300.
- (18) Kocaman, T. ve arkadaşları, VI. BYKP Nüfus Tahminleri, DPT 1989. □ DPT II Nüfus Tahminleri, SPD 1989.
- (19) The World Bank, *World Development Report 1988*.
- (20) V. BYKP 1988 Yılı Programı, s. 275.
- (21) Avcı, N. ve arkadaşları, *Enformasyon Toplumu ve Eğitim Sistemlerine Etkileri*, Anadolu Üni. 1989. s. 136
Ayrıntılı bilgi için: Dülger, İ., *İnsan Sermayemizin Bugünü ve Yarını* (çoğaltılmış), Ekim 1989. □ Hesapçioğlu, M., *Türkiye'de İnsangücü ve Eğitim Planlaması*, A.Ü. Eğitim B. Fak. 1984.
- (22) The World Bank, *World Development Report 1988*, s 274.
Ayrıntılı bilgi: *Türkiye'de Modernleşme, Sanayileşme ve Gelişme Göstergeleri*, TÜSİAD - T/88.2.312.
- (23) Veriler 25 ve daha yukarı yaştaki nüfus içindir. Türkiye 1980 verileri 1988 Unesco Yıllığı'ndan aynen alınmış, 1985 yılı için 6 ve daha yukarı yaştaki nüfusa göre oranlar DİE yayınlarından çıkarılmıştır:
DİE 1985 GNS Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, no.1369 ve illere göre yayınlanmış 67 kitap. □ DİE 1985 GNS Daimi İkametgâha göre Göçler, no. 1381. □ UNESCO Statistical Yearbook 1988. □ UNESCO Statistical Yearbook 1989. □ Résumé Statistique de l'Unesco 1987. □ UN Demographic Yearbook 1986, United Nations, New York 1988.
- (24) VI.BYKP, DPT 1989, s.170.
- (25) Millî Eğitim Bakanlığı Brifingi, MEB, Nisan 1990.
- (26) YÖK'ten alınan geçici sayılar, Mayıs 1990.
Yükseköğretim İstatistikleri için: 1983-84'ten 1988-89 öğretim yılına *Yükseköğretim İstatistikleri*, ÖSYM, 5 cilt.
- (27) Ayrıntılı bilgi: *Eğitim Yapıları-Planlama, Uygulama*, Önsöz: Sezgin, A.R., Eğitim Yapıları Semineri, MEB 1988.
- (28) MEB XII. MEŞ hazırlık dokümanı, s 162, MEB 1988.
Programların yenileştirilmesi konusunda: Baloğlu, Z., *Millî Eğitim Sisteminin Bütünlüğü içinde Programlar ve Öğrenci Akışını düzenleyen Kurallar konusunda IX. MEŞ'na sunulan Esaslar, Dokuzuncu Millî Eğitim Şûrası* giriş bölümü, MEB 1975.
_____, *Orta Dereceli Okullarımızda Matematik ve Fen Öğretiminin Geliştirilmesi konusunda yapılan Araştırma*, bildiri, TÜBİTAK II. Bilim Kongresi, BAYG 5. □ Ertürk, S., *Eğitimde Program Geliştirme*, Ankara Yelken-tepe yayınları 1972.
□ Varış, F., *Eğitimde Program Geliştirme*, Eğitim B.Fak. no 75, 1978. □ Yıldırım, G., *Öğrenme Düzeyi ve Ürünleri*, Boğaziçi Üni. no 339, 1982.
- (29) IX. Millî Eğitim Şûrası, s 310, MEB 1975.
Ataünal, A./Özalp, R., *Türk Millî Eğitiminde Düzenleme Teşkilâtı*, MEB 1977.
- (30) XII. Millî Eğitim Şûrası, s 391, MEB 1988.
- (31) a.g.e. s 389.
- (32) Hakan, A., *Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Hizmetleri* (çoğaltılmış), Kasım 1989.
- (33) Büyükerşen, Y., *Açıköğretim Konusunda Hükûmete sunulan Rapor*, 2. baskı, s 5, 1989.
- (34) Hürriyet Gazetesi, 17 Nisan 1990, Bakanlık açıklaması.
- (35) DPT VI. BYKP Gelişme Raporu, s 354.
- (36) Millî Eğitim Bakanı A. Akyol'un TBMM 1990 Yılı Bütçe Konuşması, s 88.
- (37) Karagözoğlu, G., *Yükseköğretime Geçişte Öğretmenlik Mesleğine Yönelme*, bildiri, *Öğretmen Yetiştiren Yükseköğretim Kurumlarının Dünü-Bugünü-Geleceği Sempozyumu* (8.11. Haz. 1987) Tebliğler, Gazi Üni. 1987. □ *Öğretmen Yetiştirme Danışma Kurulu Toplantısı, Raporlar-Görüşmeler, Öneriler*, MEB 1990. □ *Memur, İşçi ve Emeklilerin Nominal Ücret Serileri* (1963-

1987), DPT 2119-411, 1988.

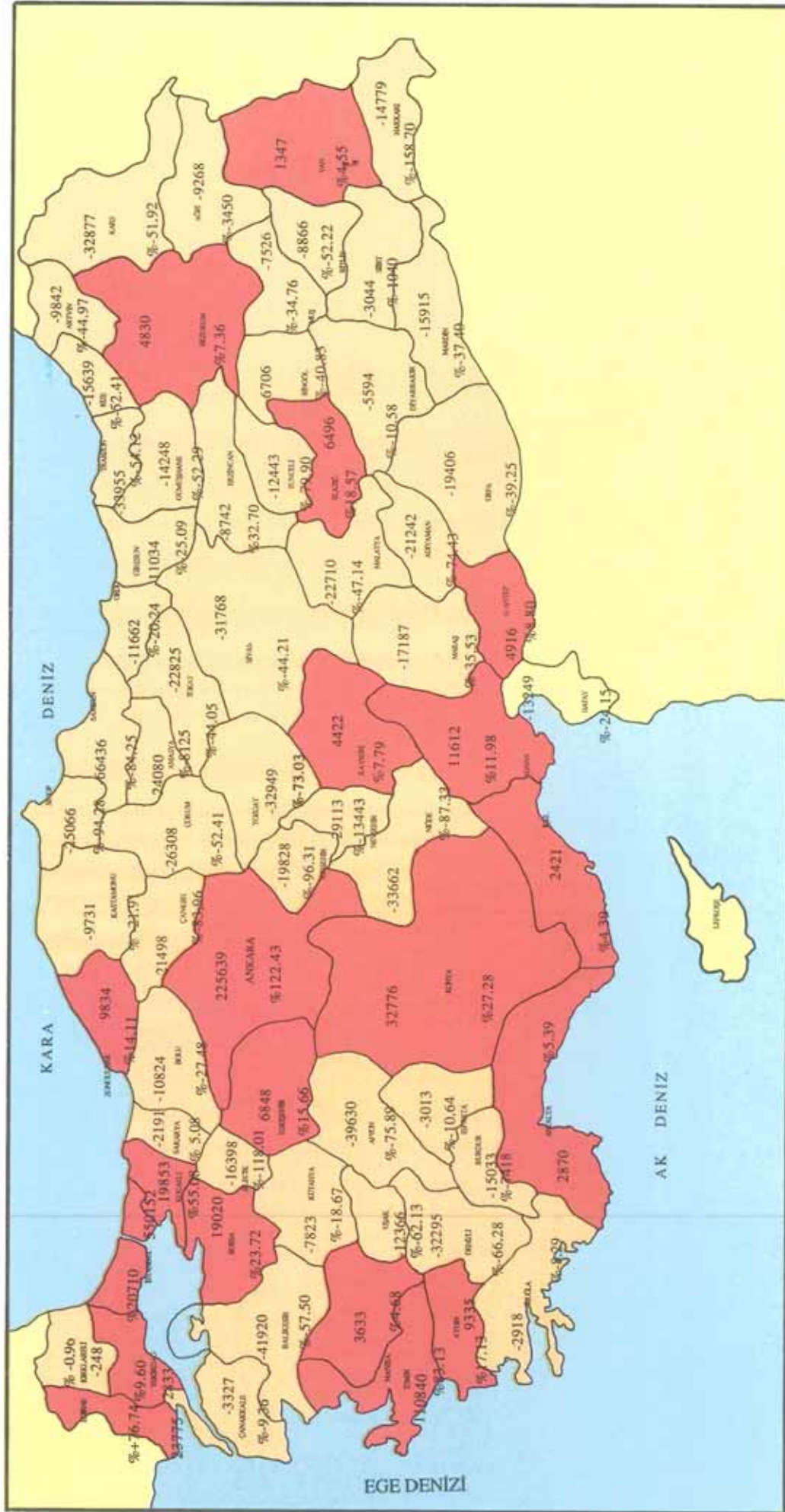
- (38) *Millî Eğitim Projesi*, MEB Projeler Dairesi, Aralık 1989.
- (39) Bircan, İ. ve arkadaşları, *Türkiye'de Öğrenci Maliyetleri*, s 3, DPT-SPD 1989.
Öğrenci maliyetleri ile ilgili karşılaştırmalı bilgiler için: The World Bank, *Republic of Turkey, Education and Training Sector Survey*, 5 volumes, Report no 6249, 1986. □ OCDE, Examens des Politiques Nationales d'Education serisi içinde: *Turquie* OCDE 1989, *Espagne* OCDE 1987, *Italie* OCDE 1985, *Portugal* OCDE 1984, *Grèce* OCDE 1982, *Yugoslavie* OCDE 1982, *Suède-les Réformes de l'Enseignement mars 1981* OCDE 1981. □ *Évolution des Politiques d'Education, Vue d'Ensemble* OCDE 1979.
□ *Le Projet Régional Méditerranéen Turquie*, OCDE 1965.
□ *La Planification de l'Enseignement, vers une Réévaluation*, OCDE 1983. □ *Education in OECD Developing Countries, Trends and Perspectives*, OCDE 1974. □ *Tendances de l'Enseignement dans les Années 70, une Analyse quantitative*, OCDE 1984.
□ *Educational Statistics in OECD Countries*, OECD 1981.
- (40) VI. BYKP, s 12.
- (41) Üniversiteler Kültür ve Eğitim Vakfınca 13 nisan 1989'da düzenlenen Türkiye'de İlk ve Ortaöğretim Sorunları Sempozyumuna katılan Erzurum, Karayazı, Gevantepe Köyü İlkokulu Öğretmeni A. Düzgün'ün bildirisinden: "... Öğrencilerimin en büyük sorunlarından biri dil problemi. Üzgünüm ama okula gelen birçok öğrenci Türkçe bilmemektedir. Ailelerde Türkçeyi yalnız beyler konuşur. Onlar da ya askerde, ya da gurbette öğrenmişlerdir. Kız öğrencileri okula gönderme isteği yoktur. Veli öğrencisine defter dahi alamamaktadır. İşte bu şartlarda eğitimi, beş sınıflı bir tek sınıfta ders yaparak yürütmekteyiz..."
Temel eğitim hakkında ayrıntılı bilgi için: Bilgen, N., İlköğretim Okulu Araştırması, Cilt I, MEB 1986. □ Doğan, H./Külahçı, Ş., İlköğretim Okulu Araştırması, Cilt II, MEB 1986. □ Doğan, H. ve arkadaşları, *İmkân ve Fırsat Eşitliği bakımından Türk Millî Eğitimindeki Gelişmeler 1955-1968*, 2 cilt, MEB-TTK, Önsöz: Baloğlu, Z., 1970.
- (42) VIII. Millî Eğitim Şûrası, s 6, MEB 1970.
- (43) *Çıraklık ve Meslekî-Teknik Eğitim Konseyi Raporu*, s 51. MEB 1990.
- (44) Mihçioğlu, C., *Eğitimde Yörelerearası Dengesizliğin Neresindeyiz? 1965-1976-1987*, ÖSYM 1989.
Ayrıntılı bilgi: Toker, F., *Yükseköğretime Geçişte Fırsat Eşitliği*, ÖSYM 1979. □ Payaslıoğlu, A., *Türkiye'de Yükseköğretim Kurumlarına Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi*, ÖSYM-0012, 1985. □ Baloğlu, Z., *Yükseköğretime Geçiş*, Yükseköğretim Kurulu kararı üzerine hazırlanan Rapor, MEB, Kasım 1973. □ Avrupa Eğitim Bakanları Daimî Konferansı Kararları: *Résolutions et Textes adoptés par la Conférence permanente des Ministres Européens de l'Education, Recueil des Textes adoptés*, 1959-1970, 1971-1981, Conseil de l'Europe, Strasbourg.
- (45) Mutluer, K., *YÖK Brifing Raporu*, s 25,41, 16 Nisan 1990.
- (46) Amacı Kur'an'ı ezberletip hafız yetiştirmek ve ilmiyal bilgileri öğretmek olan Kur'an kurslarının süresi, Kur'an'ı yüzden okumak için bir yıl, hafızlık için üç yıldır. Süre bakımından okula benzeyen bu kurslar hızla bütün yurda yayılmaktadır. Yalnız İstanbul'da Müftülüğe bağlı Kur'an kursu sayısı 253'ü bulmuştur. İzinsiz kurslar bu sayı dışındadır.
- (47) Koç, Vehbi, *Hatıralarım, Görüşlerim, Öğütlerim (1973-1987)*, s 43, İstanbul 1987. □ Baloğlu, Z./Karhan, K., *YÖK-TEV Entegre Eğitim Projesi*, çoğaltılmış, YÖK, 6.IV. 1984. Bu rapor TOBB ve TUSİAD tarafından sanayi kuruluşlarına birer genelge ile (20.X.1985 ve 8.IV.1986) duyurulmuş ve proje ile ilgilenmeleri istenmiştir.
- (48) Kazuo, I., *School Education in Japan*, ISEI, Tokyo 1989, s 52.
- (49) Katsuta, S., *Japanese Education*, ISEI, Tokyo 1986, s 84.
- (50) a.g.e. s 66.
- (51) a.g.e. s 51.
Japon kültürü hakkında ayrıntılı bilgi için: Güvenç, B., *Japon Kültürü*, T. İş Bankası, 3. baskı, 1989.
- (52) Dyankov, A., UNESCO Meslekî ve Teknik Eğitim Dairesi Başkanı, *Dünyada Meslekî ve Teknik Eğitime Bakış*, bildiri, MEB Çıraklık ve Meslekî-Teknik Eğitim Konseyi, Mayıs 1990.
- (53) *Education and Training after Basic Schooling*, s 156, OCDE 1985.
- (54) Onur, B., *İsveç Eğitim Sistemi ve Türk Gençleri, AÜ Eğitim B. Fak. Dergisi*, s 53, Ankara 1988.
- (55) İsviçre'de meslek ve eğitim standartlarına dayalı olarak yaklaşık 250 meslek grubunun her biri için ayrı çırak, kalfa ve ustalık öğretim programları ve sınav konuları Federal Çalışma Dairesince yayınlanmış olup az bir ücretle dağıtılmaktadır.

- (56) (52)'deki bildiri, s17.
- (57) *L'Enseignement dans la Société moderne*, s 85, OCDE 1985.
- (58) Education and European Competence, the European Round Table of Industrialists, Brussels, 1989. Bu raporda, satelit yoluyla çalışan bir Avrupa Açıköğretim Üniversitesi ve uzaktan çıraklık eğitimi için bir Avrupa Televizyon Eğitim Ağı kurulması, çalışan nüfusun işyerini terketmeden bu iki sistemden yararlandırılması Avrupa Topluluğu Örgütüne bağlı Avrupa Sanayicileri Yuvarlak Masası (ERT) adlı birlik tarafından önerilmekte ve bu amaçla hükümetler ile hükümetlerarası kuruluşlar (özellikle Avrupa Konseyi) nezdinde yapılacak çalışmalar bir uygulama planına bağlanmaktadır (s 12 - 15).
- (59) Üç modelin ayrıntıları için: *Ajustement Structurel et Performance de l'Economie*, OCDE 1987. □ *L'Éducation et l'Économie dans une Société en Mutation*, OCDE 1989. □ *L'Enseignement obligatoire face à l'Évolution de la Société*, OCDE 1983. □ *Pathways for Learning*, OCDE 1989. □ *CEDEFOP Guide, Vocational Training Systems in the Member States of the European Community*, Berlin 1984. □ Garrido, J.L.G., *L'Enseignement Primaire au Seuil du Vingt et Unième Siècle*, UNESCO/BIE 1987. □ Malkova/Vulfson, *L'Enseignement Secondaire dans le Monde d'Aujourd'hui*, UNESCO/BIE 1987. □ Rassekh/Vaideanu. □ *Les Contenus de l'Education, Perspectives Mondiales d'ici à l'An 2000*, UNESCO 1987.
- (60) Wray, H., *Educational Differences, Are Japanese Schools better than American Schools?* Conference delivered before American Chamber of Commerce, Osaka, March 8, 1989.
- (61) Akyüz, Y., *Türk Eğitim Tarihi*, AÜ Eğitim B. Fak. Yayınları no 1260, 3. baskı, s 60, 1989.
- (62) Sezgin, İ./Alkan, C./Doğan, H., *Meslekî ve Teknik Eğitim Esasları*, s 150, 154, 1988.
- (63) Millî Eğitim Temel Kanunu, M 14/2.
- (64) *XII. Millî Eğitim Şûrası*, s 197, MEB 1989.
- (65) *VI. BYKP 1990 Yılı Programı*, s 335.
- (66) Dülger, İ., *Meslek Talebi*, konferans, Marmara Üniversitesi 1988.
- (67) *Torna Operatör ve Ayaracı için Millî Meslek Standardı*, SEGEM, ISCO Code no 8-33 20, s 42.
- (68) Meslek kademeleri ve her kademenin unvan, yetki ve Sorumlulukları ile ilgili yasa tasarısı metni için bakınız: Akhun, İ./Taymaz, H., *Meslekî Standartlar ve Program Geliştirme*, s 19, MEB 1990.
- (69) Çıraklık ve Meslekî-Teknik Eğitim Konseyi Meslek Standartları Komisyonu Raporu, s 21.
- (70) Doğan, H., *Türk Ortaöğretim Sisteminin Değerlendirilmesi*, s 2, MEB 1972.
- (71) Çıraklık ve Meslekî-Teknik Eğitim Konseyine sunulan Bakanlık temel dokümanı, s 227, MEB 1990.
- (72) Sezgin, İ., *Yeni Meslekî-Teknik Eğitim Sistemi ve Okul-Endüstri İlişkileri*, HÜ Eğitim Fak. Dergisi 1987, sayı 2, s 227 .
—, *Çıraklık, Okul ve İşletmelerde Meslek Eğitimi*, MEB/MTÖ. □ *Teknolojik Gelişmeye uygun Meslek Eğitimi*, Eurochambres Avrupa Ticaret ve Sanayi Odaları 64. Genel Kurulu, İktisadî Kalkınma Vakfı 1989.
- (73) *IX. Millî Eğitim Şûrası*, s 47, 165, MEB 1975.
Baloğlu, Z., *Çıraklık Kanunu üzerine*, 2 makale, Milliyet 26 Haziran, 3 Temmuz 1972.
- (74) Milliyet, 20 Ocak 1990.
- (75) Dülger, İ., *Meslekî Yaygın Eğitim ve Türkiye*, MEB 1989. □ Bircan, İ., *Türkiye'de Yaygın Eğitim ve Meslek Kazandırıcı Eğitim*, MEB 1990. □ Erdoğan, A., *Yaygın Eğitim Tebliğler*, MEB 1990.
- (76) *Yükseköğretimde Gelişmeler*, Önsöz: Doğramacı, İ., YÖK 1989. □ Kaptan, S., *Türkiye'de Yükseköğretim Reformu ve İnsan Gücü Potansiyeli*, DPT/2026-389, 1986. □ Bursalıoğlu, Z., *Yükseköğretimde iki Yasa ve Uygulamalı Karşılaştırma*, bildiri, TED Yükseköğretimde Gelişmeler Sempozyumu, 19 Kasım 1988.
- (77) *GAP Yöresi İstihdam, İşgücü ve Eğitim Planlaması Etüdü*, öneri, MEB, Ocak 1990. □ Tekinel, O., *Güneydoğu Anadolu Projesi*, Çukurova Uni. 1988.
- (78) Özgü, T., *Eğitim Sorunları ve Çözümünde Kitle İletişim Araçları*, Anadolu Üni. Yayını no 26, 1986.
- (79) *Üniversiteler, Araştırma Kurumları ve Sanayi Arasındaki İlişkiler*, DPT-SPBAD, Ekim 1987.
Bilim-Araştırma-Teknoloji Ana Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT-2133-330, Nisan 1988.
Quel Avenir pour les Universités, OCDE 1987. □ Les Adultes et l'Enseignement Supérieur, OCDE 1987. □ Industrie et Université, Nouvelles Formes de Coopération et de Communication, OCDE 1984. □ *Reflexion sur le Développement Futur de l'Éducation*, UNESCO 1984.

Eckler

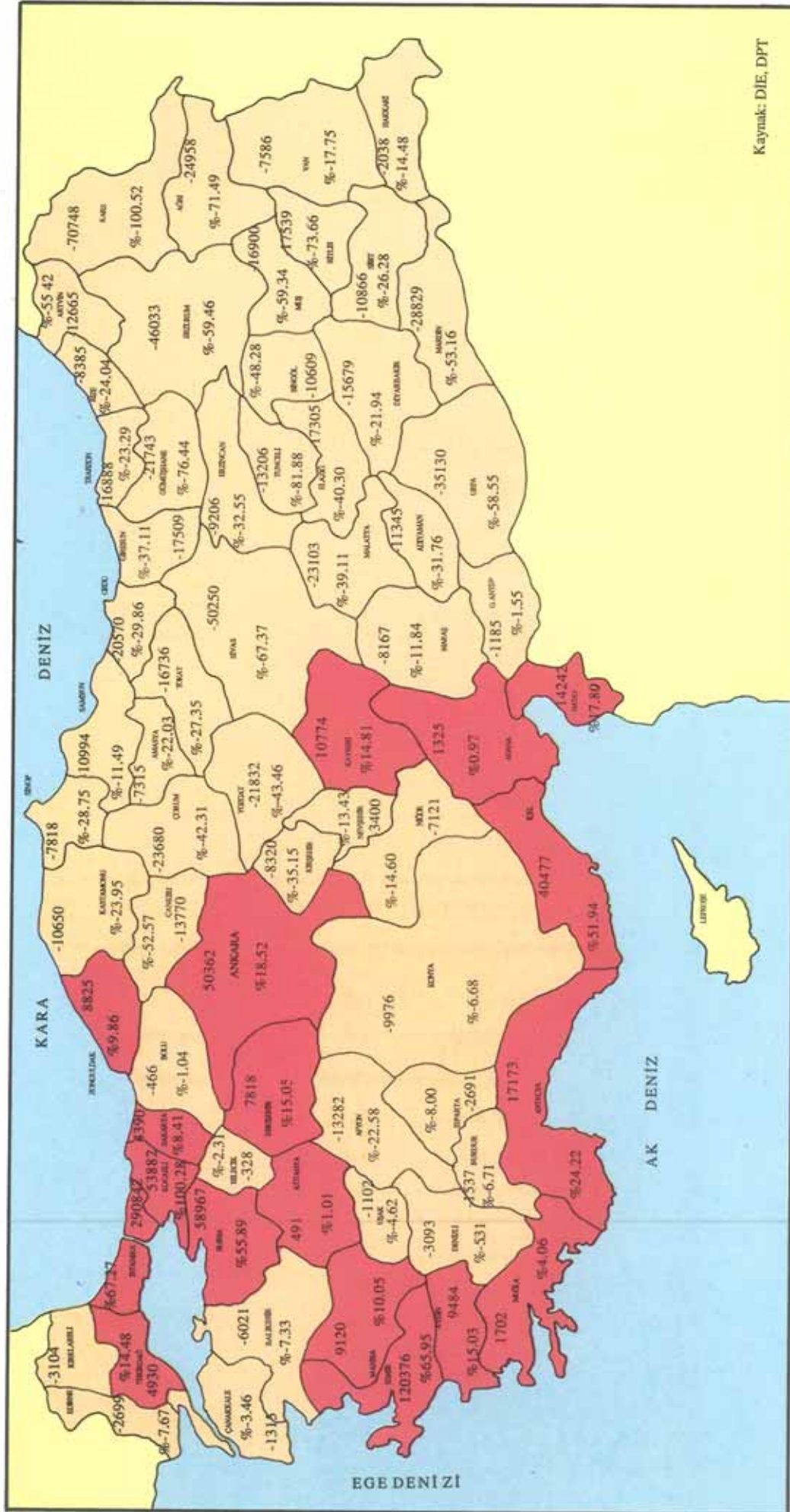
Şekil 7. 1965-1970 döneminde iller arası göçler

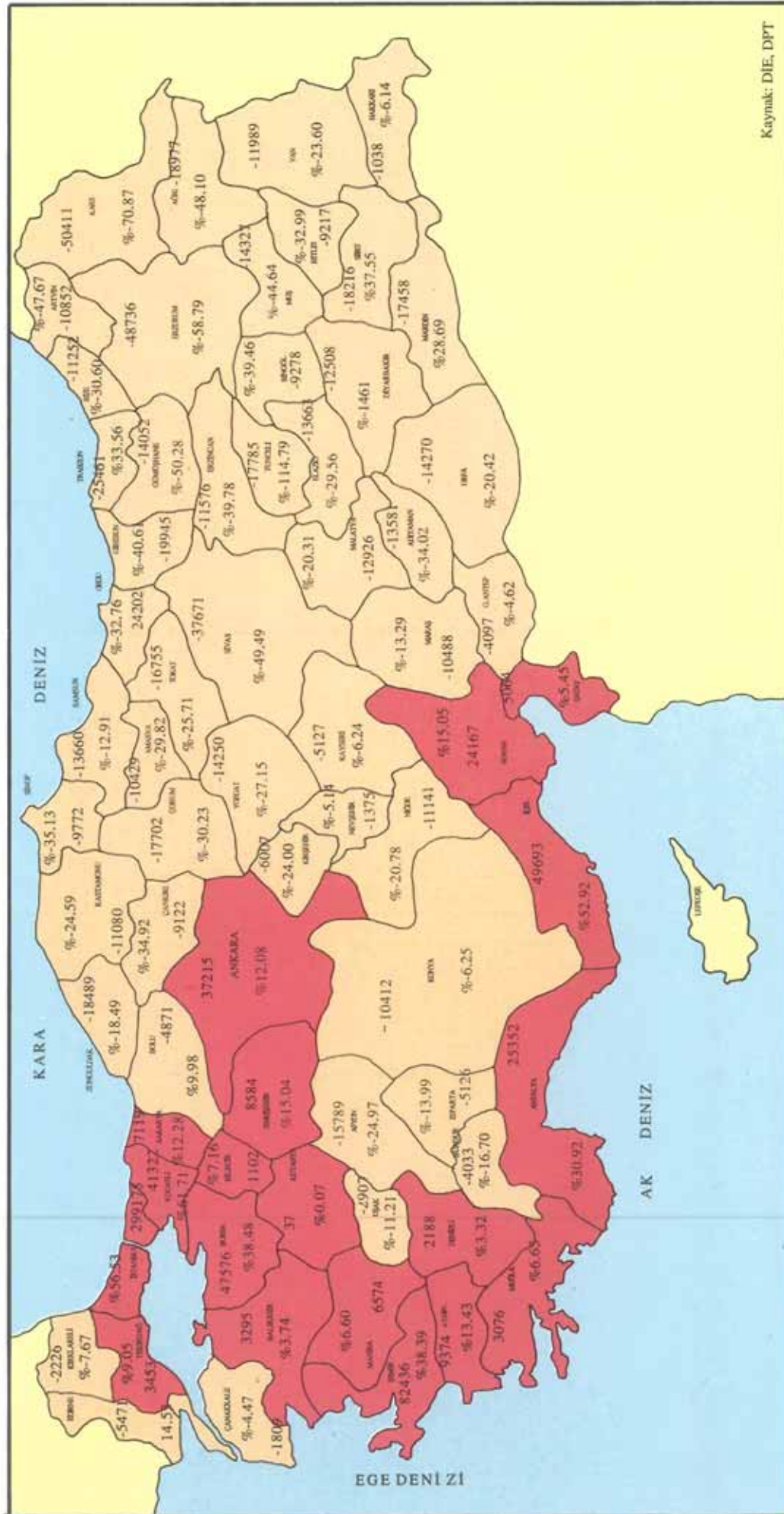
[illegible]

195

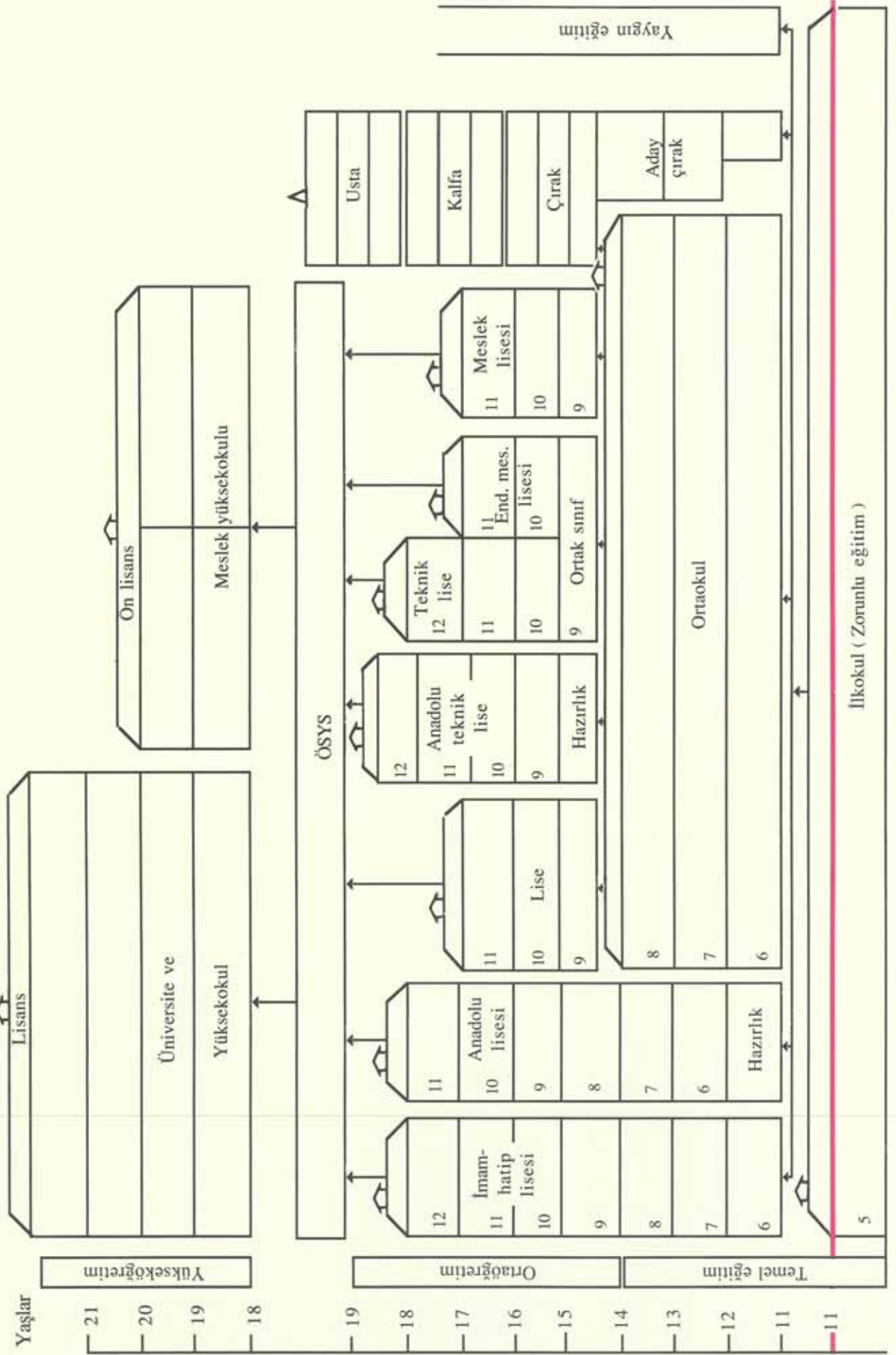
Şekil 9. 1975-1980 döneminde iller arası göçler

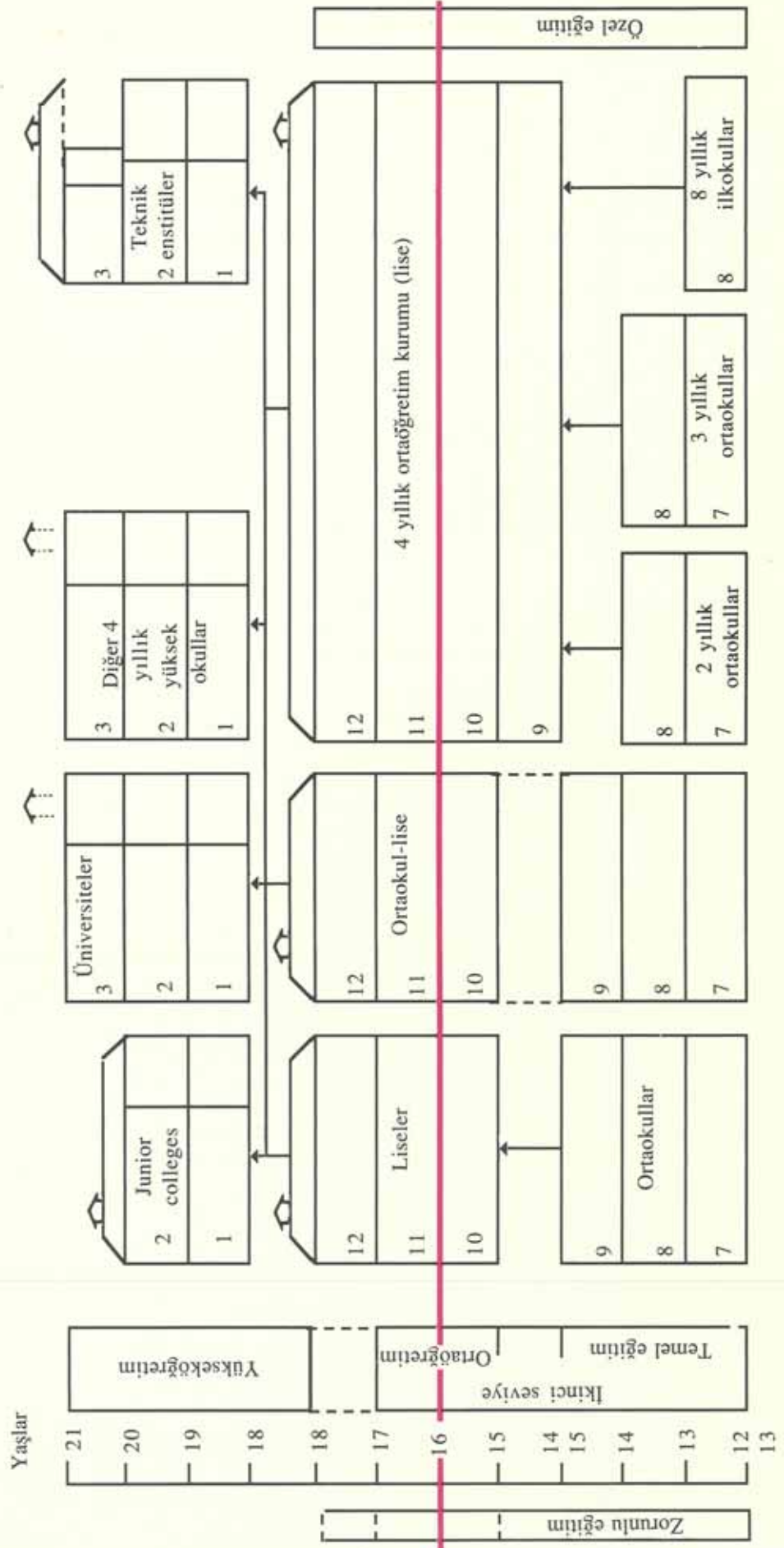
Şekil 10. 1980-1985 döneminde iller arası göçler

Şekil 1. Türkiye eğitim sistemi

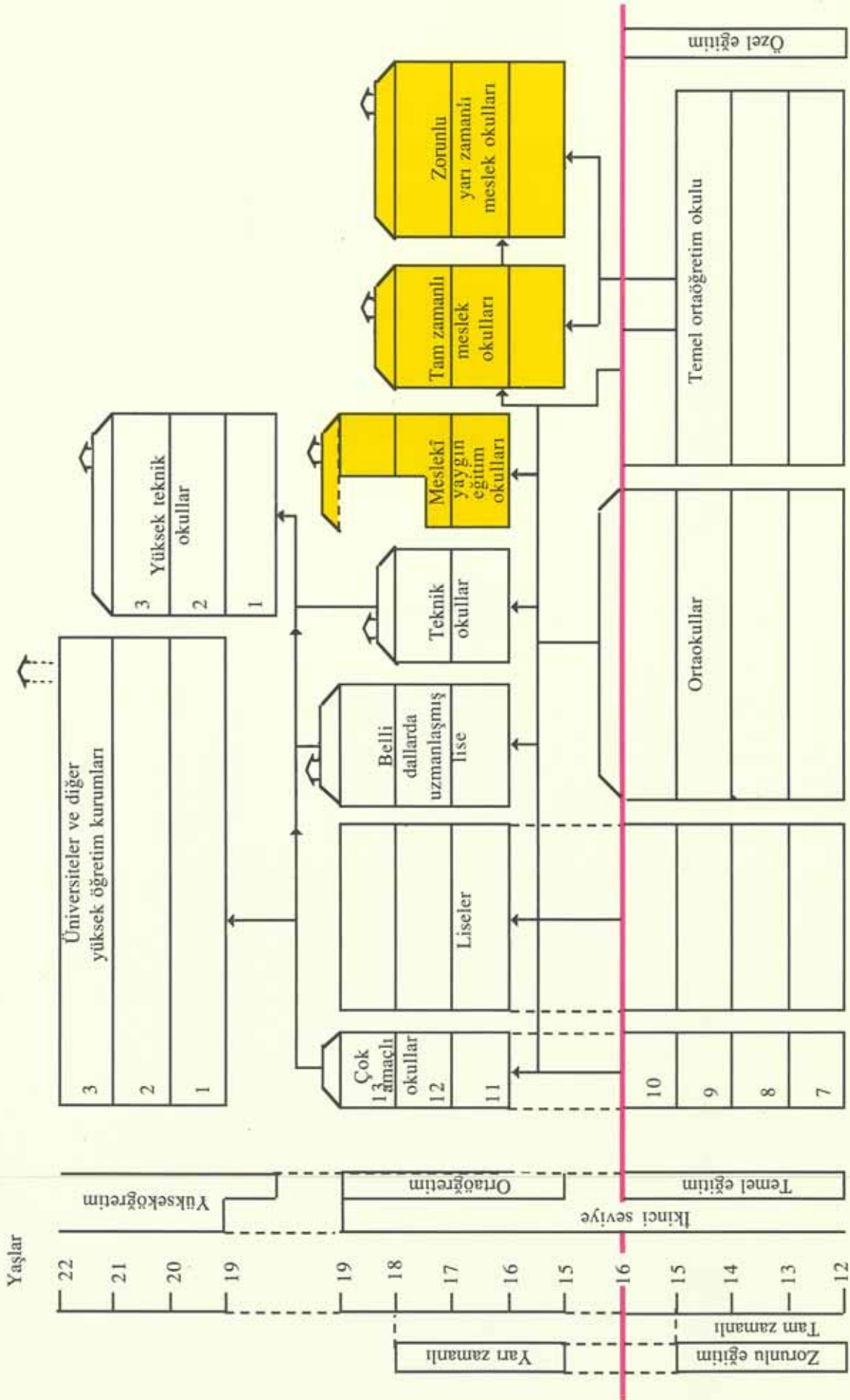

Şekil 63. ABD eğitim sistemi

Kaynak: a.g.e.

Şekil 66. Federal Almanya eğitim sistemi

Kaynak: a.g.e.

Tablo 1. Dünya nüfus artışı ve 2000 yılı tahminleri
(Population growth and projections)

	Average annual growth of population (percent)			Population millions			Hypothetical size of stationary population (millions)	Assumed year of reaching net reproduction rate of	Population momentum 1985
	1965-80	1980-86	1986-2000	1986	1990 ^a	2000 ^a			
Low-income economies	2.3 w	1.9 w	1.9 w	2,493 t	2,700 t	3,246 t			
China and India	2.2 w	1.6 w	1.6 w	1,835 t	1,963 t	2,281 t			
Other low-income	2.7 w	2.8 w	2.8 w	658 t	736 t	966 t			
1 Ethiopia	2.7	2.4	2.9	43	49	65	205	2040	1.9
2 Bhutan	1.6	2.0	2.2	1	1	2	4	2035	1.7
3 Burkina Faso	2.0	2.5	2.9	8	9	12	42	2040	1.8
4 Nepal	2.4	2.6	2.5	17	19	24	63	2035	1.8
5 Bangladesh	2.7	2.6	2.5	103	114	145	342	2030	1.9
6 Malawi	2.9	3.2	3.3	7	8	12	42	2040	1.9
7 Zaire	2.8	3.1	3.0	32	36	48	142	2035	1.9
8 Mali	2.1	2.3	2.7	8	8	11	39	2040	1.8
9 Burma	2.3	2.0	2.3	38	42	52	102	2020	1.7
10 Mozambique	2.5	2.7	3.0	14	16	22	74	2040	1.9
11 Madagascar	2.5	3.3	3.2	11	12	16	52	2035	1.9
12 Uganda	2.9	3.1	3.2	15	17	23	82	2040	1.9
13 Burundi	1.9	2.7	3.1	5	5	7	24	2035	1.8
14 Tanzania	3.3	3.5	3.4	23	27	37	123	2035	2.0
15 Togo	3.0	3.4	3.3	3	4	5	16	2035	2.0
16 Niger	2.7	3.0	3.2	7	7	10	36	2040	1.9
17 Benin	2.7	3.2	3.4	4	5	7	22	2035	2.0
18 Somalia	2.7	2.9	3.1	6	6	8	30	2040	1.9
19 Central African Rep.	1.8	2.5	2.9	3	3	4	12	2035	1.8
20 India	2.3	2.2	1.8	781	846	1,002	1,698	2010	1.7
21 Rwanda	3.3	3.3	3.7	6	7	10	40	2040	1.9
22 China	2.2	1.2	1.4	1,054	1,117	1,279	1,695	2000	1.6
23 Kenya	3.6	4.1	3.9	21	25	36	121	2030	2.1
24 Zambia	3.1	3.5	3.4	7	8	11	37	2035	2.0
25 Sierra Leone	2.0	2.4	2.6	4	4	5	18	2045	1.8
26 Sudan	3.0	2.8	2.9	23	25	34	101	2035	1.8
27 Haiti	2.0	1.8	2.0	6	7	8	17	2030	1.7
28 Pakistan	3.1	3.1	3.0	99	113	150	423	2035	1.8
29 Lesotho	2.3	2.7	2.7	2	2	2	6	2030	1.8
30 Ghana	2.2	3.5	3.1	13	15	20	58	2030	1.9
31 Sri Lanka	1.8	1.5	1.5	16	17	20	30	2005	1.7
32 Mauritania	2.3	2.6	2.8	2	2	3	9	2040	1.8
33 Senegal	2.5	2.9	3.0	7	8	10	30	2035	1.9
34 Afghanistan	2.4
35 Chad	2.0	2.3	2.5	5	6	7	22	2040	1.8
36 Guinea	1.9	2.4	2.4	6	7	9	26	2040	1.8
37 Kampuchea, Dem.	0.3
38 Lao PDR	1.4	2.0	2.8	4	4	5	15	2035	1.8
39 Viet Nam	..	2.6	2.4	63	70	88	168	2015	1.8
Middle-income economies	2.4 w	2.3 w	2.1 w	1,268 t	1,380 t	1,680 t			
Lower middle-income	2.5 w	2.6 w	2.3 w	691 t	758 t	941 t			
40 Liberia	3.0	3.3	3.2	2	3	3	11	2035	1.9
41 Yemen, PDR	2.0	3.1	2.8	2	3	3	9	2035	1.9
42 Indonesia	2.3	2.2	1.8	166	178	207	335	2005	1.8
43 Yemen Arab Rep.	2.8	2.5	3.0	8	9	12	39	2040	1.9
44 Philippines	2.9	2.5	2.3	57	62	76	137	2015	1.8
45 Morocco	2.5	2.5	2.2	22	25	30	59	2020	1.8
46 Bolivia	2.5	2.7	2.6	7	7	9	24	2030	1.8
47 Zimbabwe	3.1	3.7	3.0	9	10	13	33	2025	2.0
48 Nigeria	2.5	3.3	3.3	103	118	164	529	2035	2.0
49 Dominican Rep.	2.7	2.4	2.1	7	7	9	13	2015	1.5
50 Papua New Guinea	2.3	2.1	2.2	3	4	5	10	2025	1.8
51 Cote d'Ivoire	4.2	4.2	3.6	11	12	17	51	2030	2.0
52 Honduras	3.2	3.6	3.0	5	5	7	16	2020	2.0
53 Egypt, Arab Rep.	2.4	2.7	2.2	50	55	67	132	2020	1.8
54 Nicaragua	3.1	3.4	3.0	3	4	5	13	2025	2.0
55 Thailand	2.7	2.0	1.6	53	56	65	99	2000	1.8
56 El Salvador	2.7	1.2	1.9	5	5	6	13	2015	1.8
57 Botswana	3.5	3.5	3.3	1	1	2	5	2025	2.0
58 Jamaica	1.5	1.5	1.4	2	3	3	4	2005	1.7
59 Cameroon	2.7	3.2	3.3	11	12	17	51	2030	1.9
60 Guatemala	2.8	2.9	2.7	8	9	12	29	2025	1.8
61 Congo, People's Rep.	2.7	3.3	3.5	2	2	3	10	2030	1.9
62 Paraguay	2.8	3.2	2.5	4	4	5	10	2015	1.8
63 Peru	2.8	2.3	2.1	20	22	27	48	2015	1.8
64 Turkey	2.4	2.5	1.9	51	56	67	112	2010	1.7
65 Tunisia	2.1	2.3	2.2	7	8	10	18	2015	1.8
66 Ecuador	3.1	2.9	2.4	10	11	13	26	2015	1.9
67 Mauritius	1.6	1.0	1.2	1	1	1	2	2000	1.7
68 Colombia	2.2	1.9	1.8	29	31	37	59	2010	1.7

Note: For data comparability and coverage, see the technical notes. Figures in italics are for years other than those specified.

	Average annual growth of population (percent)			Population millions			Hypothetical size of stationary population (millions)	Assumed year of reaching net reproduction rate of	Population momentum 1985
	1965-80	1980-86	1986-2000	1986	1990 ¹	2000 ¹			
69 Chile	1.8	1.7	1.2	12	13	14	20	2000	1.6
70 Costa Rica	2.6	2.4	2.1	3	3	3	5	2005	1.8
71 Jordan	2.6	3.7	3.1	4	4	6	13	2020	1.9
72 Syrian Arab Rep.	3.4	3.5	3.3	11	13	17	42	2020	1.9
73 Lebanon	1.6
Upper middle-income	2.2 w	1.9 w	1.8 w	577 t	622 t	739 t			
74 Brazil	2.4	2.2	1.9	138	150	180	306	2015	1.8
75 Malaysia	2.5	2.7	1.9	16	18	21	33	2005	1.8
76 South Africa	2.4	2.2	2.3	32	36	45	90	2020	1.8
77 Mexico	3.1	2.2	2.1	80	87	107	187	2010	1.9
78 Uruguay	0.4	0.4	0.7	3	3	3	4	2000	1.3
79 Hungary	0.4	-0.1	-0.1	11	11	11	10	2030	1.1
80 Poland	0.8	0.9	0.6	38	39	41	48	2020	1.3
81 Portugal	0.6	0.5	0.3	10	10	11	11	2030	1.3
82 Yugoslavia	0.9	0.7	0.5	23	24	25	27	2030	1.3
83 Panama	2.6	2.2	1.8	2	2	3	4	2005	1.8
84 Argentina	1.6	1.6	1.1	31	33	36	52	2005	1.5
85 Korea, Rep. of	1.9	1.4	1.2	41	44	49	65	1985	1.6
86 Algeria	3.1	3.1	2.9	22	25	33	81	2025	1.9
87 Venezuela	3.5	2.9	2.2	18	20	24	40	2005	1.8
88 Gabon	3.5	4.4	2.8	1	1	1	4	2035	1.7
89 Greece	0.7	0.5	0.3	10	10	10	10	2030	1.2
90 Oman	3.6	4.7	3.2	1	2	2	5	2030	1.9
91 Trinidad and Tobago	1.3	1.5	1.3	1	1	1	2	2010	1.6
92 Israel	2.8	1.7	1.4	4	5	5	7	2005	1.6
93 Hong Kong	2.1	1.2	1.0	5	6	6	7	2030	1.4
94 Singapore	1.6	1.1	0.8	3	3	3	3	2030	1.4
95 Iran, Islamic Rep.	3.2	2.8	3.0	46	52	69	169	2025	1.9
96 Iraq	3.4	3.6	3.6	16	19	27	75	2025	1.9
97 Romania	1.1	0.5	0.5	23	23	24	28	2030	1.3
Developing economies	2.3 w	2.0 w	2.0 w	3,761 t	4,079 t	4,926 t			
Oil exporters	2.7 w	2.7 w	2.5 w	538 t	595 t	754 t			
Exporters of manufactures	2.2 w	1.6 w	1.5 w	2,132 t	2,277 t	2,635 t			
Highly indebted countries	2.5 w	2.4 w	2.2 w	570 t	625 t	773 t			
Sub-Saharan Africa	2.7 w	3.1 w	3.2 w	424 t	482 t	659 t			
High-income oil exporters	5.3 w	4.2 w	3.6 w	19 t	22 t	31 t			
98 Saudi Arabia	4.6	4.1	3.8	12	14	20	54	2025	1.8
99 Kuwait	7.0	4.4	2.9	2	2	3	5	2015	1.8
100 United Arab Emirates	16.1	5.6	2.8	1	2	2	4	2020	1.4
101 Sub-Saharan Africa	4.6	3.9	3.6	4	5	6	17	2025	1.9
Industrial market economies	0.8 w	0.6 w	0.4 w	742 t	756 t	782 t			
102 Spain	1.0	0.6	0.4	39	39	41	41	2030	1.3
103 Ireland	1.2	0.8	1.0	4	4	4	6	2020	1.4
104 New Zealand	1.3	0.9	0.6	3	3	4	4	2030	1.3
105 Italy	0.6	0.3	0.1	57	58	58	46	2030	1.1
106 United Kingdom	0.2	0.1	0.1	57	57	58	56	2030	1.1
107 Belgium	0.3	0.0	-0.1	10	10	10	8	2030	1.1
108 Austria	0.3	0.0	-0.1	8	8	7	6	2030	1.1
109 Netherlands	0.9	0.5	0.3	15	15	15	13	2030	1.2
110 France	0.7	0.5	0.4	55	56	58	58	2030	1.2
111 Australia	1.8	1.4	1.0	16	17	18	20	2030	1.4
112 Germany, Fed. Rep.	0.3	-0.2	-0.3	61	60	59	40	2030	1.0
113 Finland	0.3	0.5	0.2	5	5	5	4	2030	1.1
114 Denmark	0.5	0.0	-0.1	5	5	5	4	2030	1.1
115 Japan	1.2	0.7	0.5	121	124	129	119	2030	1.1
116 Sweden	0.5	0.1	0.0	8	8	8	7	2030	1.0
117 Canada	1.3	1.1	0.7	26	27	28	28	2030	1.3
118 Norway	0.6	0.3	0.2	4	4	4	4	2030	1.2
119 United States	1.0	1.0	0.6	242	249	263	279	2030	1.3
120 Switzerland	0.5	0.3	0.0	7	6	6	5	2030	1.1
Nonreporting nonmembers	1.0 w	1.0 w	0.8 w	367 t	381 t	414 t			
121 Albania	2.5	2.1	1.8	3	3	4	6	2005	1.7
122 Angola	2.8	2.6	2.8	9	10	13	43	2040	1.9
123 Bulgaria	0.5	0.2	0.2	9	9	9	10	2030	1.1
124 Cuba	1.5	0.9	0.8	10	11	11	12	2030	1.5
125 Czechoslovakia	0.5	0.3	0.3	16	16	16	19	2030	1.2
126 German Dem. Rep.	-0.2	-0.1	0.0	17	17	17	15	2030	1.1
127 Korea, Dem. Rep.	2.7	2.5	2.1	21	23	28	49	2015	1.8
128 Mongolia	3.0	2.8	2.4	2	2	3	6	2020	1.8
129 USSR	0.9	1.0	0.7	281	291	312	398	2020	1.3

a. For the assumptions used in the projections, see the technical notes.

Kaynak: The world bank, world development report, 1988,
sayfa 274-275

Tablo 8. Yurtdışındaki Türk işçilerinin öğrenim gören çocuklarının sayıları (1989)

Ülkeler	Okul öncesi	İlk öğretim	Orta öğretim	Özel eğ. okulu	Çıraklık eğitimi	Toplam
F. Almanya	7 516	259 096	100 266	23 934	24 622	415 434
Hollanda	-	34 660	8 581	1 562	-	44 803
Belçika	4 475	17 065	4 682	-	-	26 222
Fransa	18 740	63 790	14 781	-	-	97 311
Danimarka	5 114	4 843	2 419	-	-	12 376
Avusturya	-	-	-	-	-	10 446
İsveç	1 333	3 422	488	-	-	5 243
Norveç	-	820	100	-	-	920
S. Arabistan	-	700	-	-	-	700
Libya	-	171	-	-	-	171
Toplam	37 178	384 567	131 317	25 496	24 622	613 626

Tablo 9. Türk işçi çocuklarının eğitimi için görevlendirilen öğretmenler (1989)

Ülkeler	İlkokul	Ortaokul	Din. B.	Anaokulu	Toplam	Mahallen	Toplam
F. Almanya	592	118	6	13	729	2 323	3 052
Hollanda	-	-	-	-	-	485	485
Belçika	113	9	-	17	139	20	159
İsviçre	26	-	5	4	35	2	37
Avusturya	28	-	28	-	56	24	80
Danimarka	-	2	-	-	2	23	25
Fransa	174	24	4	-	202	-	202
S. Arabistan	17	-	-	-	17	-	17
İsveç	-	-	-	-	-	135	135
İtalya	-	-	-	-	-	1	1
İngiltere	4	3	-	-	7	5	12
K.K.T.C.	3	25	-	-	28	-	28
B. Trakya	26	-	-	-	26	-	26
Toplam	983	181	43	34	1 241	3 018	4 259

Tablo 10. Yurtdışındaki öğrenciler (30.6.1989 tarihi itibarıyla)

Ülkeler	Resmî burslu		Dövizli özel		Dövizsiz özel		Toplam
	Y.lisans	Lisans	Y.lisans	Önlisans	Lisans	Y.lisans	
F. Almanya	48	157	100	3 267	4 701	533	8 806
A.B.D.	592	278	719	28	776	533	2 926
Fransa	3	53	100	95	281	132	664
Belçika	-	5	6	998	153	19	1 181
Hollanda	-	-	2	1 635	142	15	1 794
İngiltere	242	78	336	54	362	80	1 152
İsviçre	2	39	14	135	223	26	439
Avusturya	4	148	61	82	347	60	702
İsveç	-	-	1	4	16	57	78
S. Arabistan	-	-	-	2	60	10	72
Irak	-	-	-	-	8	4	12
Avusturalya	-	1	4	1	9	2	17
Balkan ülke.	-	-	-	10	192	10	212
Ortadoğu ülke.	-	-	-	8	372	33	413
T.K.T.C.	-	-	-	3	833	-	836
Toplam	891	759	1 343	6 322	8 475	1 514	19 304

Kaynak: MEB

Tablo 14. Nüfusun yaş, yaş grubu, okuryazarlık, bitirilen son öğrenim kurumu ve cinsiyete göre dağılımı

T - Toplam
E - Erkek
K - Kadın

Genel Döküm Tablosu

Yaş ve yaş grubu		Toplam	Okuma yazma bilmeyen	Okuma-Yazma Bilen											Okuma yazma bilen bilmeyen
				Okuma yazma bilen toplamı	Bir öğrenim kurumundan mezun olmayan	Okul bitiren								Mezun olup okunmadığı bilinmeyen	
						Toplam	İlkokul	Orta- okul	Orta- okul dengi meslek okulu	Lise	Lise dengi meslek okulu	Yüksek okul ve fakülte	Öğrenim kurumu bilinmeyen		
TOPLAM	T	43112337	9703662	33321762	7929774	25365982	18775003	2788230	13128	1926648	908001	952634	2338	26006	86913
	E	21800854	2932964	18824697	7095908	14714635	10375698	1836477	8331	1187520	592716	712342	551	14154	43193
	K	21311483	6770698	14497065	3833866	10651347	8399305	951753	4797	739128	315285	240292	787	11852	43720
06	E	621639	429579	183130	183130	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8930
	K	591370	416205	166802	166802	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8363
07	E	716707	212734	498259	498259	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5714
	K	676777	215229	456204	456204	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5344
08	E	715303	104091	606930	606930	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4282
	K	686171	122783	559001	559001	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4387
09	E	644977	53723	587783	587783	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3471
	K	611597	68057	540327	540327	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3213
10	E	697177	61221	632906	632906	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3050
	K	653796	89210	561867	561867	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2719
11	E	601456	28762	571881	269352	296434	296434	-	-	-	-	-	-	6095	813
	K	556068	45717	509531	235611	268735	268735	-	-	-	-	-	-	5185	820
12	E	660162	31637	627756	121788	505440	505440	-	-	-	-	-	-	528	760
	K	606850	65414	540789	102120	438158	438158	-	-	-	-	-	-	511	647
13	E	647837	23419	623764	54332	569097	569097	-	-	-	-	-	-	335	654
	K	600433	57499	542296	48863	493099	493099	-	-	-	-	-	-	334	638
14	E	604065	22526	580861	28263	552417	430681	121368	368	-	-	-	-	181	678
	K	565632	58797	506258	29430	476673	386688	89823	162	-	-	-	-	155	577
15	E	630785	28766	601249	21661	579459	388173	190773	513	-	-	-	-	129	770
	K	598087	78221	519253	27633	491493	362621	128665	207	-	-	-	-	127	612
16	E	551495	22217	528814	15356	513190	315604	197041	545	-	-	-	-	268	464
	K	541550	61871	479282	23669	455384	327521	127623	240	-	-	-	-	229	397
17	E	520369	19480	500486	12934	487307	298570	137776	406	48424	12131	-	-	245	403
	K	508503	54184	453968	21043	432758	305769	76519	187	43774	6509	-	-	167	351
18	E	526035	25624	500029	13713	486045	290159	100553	333	75325	19675	-	-	271	387
	K	568144	84242	483416	25939	457213	330200	52953	142	63162	10756	-	-	264	486
19	E	515897	22128	493369	12319	480692	284356	84826	298	84330	24671	2192	19	358	404
	K	446599	49343	396927	18602	378062	263619	38920	135	61247	12400	1735	6	263	321
20	E	628248	37526	590157	15210	574748	346724	89203	273	102811	30236	5472	29	199	565
	K	674109	135709	537685	33083	504364	375873	40244	138	69206	15009	3876	18	238	715
21	E	452591	18850	433476	9577	423824	239995	64688	203	84488	26010	8402	38	75	265
	K	391800	44896	346553	16229	330266	229356	27653	107	54422	12715	5972	41	58	351
22	E	456266	18149	437744	11205	426454	251015	58289	194	79847	24748	12313	48	85	373
	K	453399	71894	381115	21492	359571	260935	27731	133	51554	13134	8048	36	52	398
23	E	482589	16820	465404	11041	454263	269165	58925	203	81747	27096	17055	71	100	365
	K	443382	64878	378137	21075	356975	260201	23533	156	49690	13653	9700	42	87	367
24	E	414358	13764	400323	9353	390898	232830	45592	187	67982	24532	19710	63	72	271
	K	387738	57986	329505	19062	310369	226737	19311	123	40783	12104	11268	43	74	247
25- 29	E	2056187	80926	1974183	52642	1921032	1204889	197721	907	238863	111294	167031	327	509	1071
	K	1984575	399525	1584011	126000	1457558	1099373	89775	600	132946	58504	76176	185	453	1039
30 - 34	E	1723904	86578	1636389	61970	1574020	1052263	155347	949	118279	89741	157188	253	399	931
	K	1650502	441348	1208382	145620	1062428	833123	64086	578	65426	53682	45412	121	334	772
35 - 39	E	1413596	98090	1314948	80901	1233699	878389	108053	798	67011	67450	111773	225	348	558
	K	1372975	475149	897313	146663	750398	603395	42742	488	34805	39239	29648	81	252	523
40 - 44	E	1098217	127099	970629	100650	869667	644379	68980	606	40289	44141	71123	149	312	481
	K	1109939	486281	623210	124970	497970	411974	25095	359	21219	22389	16883	51	270	448
45 - 49	E	991442	166432	824665	117648	706805	573515	37426	389	25930	27444	42020	81	212	345
	K	1017167	528231	488535	108212	380185	325967	17541	281	13203	14056	9099	38	138	403
50 - 54	E	1039158	255736	783014	153369	629494	523762	34748	384	19631	23516	27378	75	151	401
	K	1003434	630967	372066	88658	283277	239932	15953	200	10496	10931	5738	27	131	408
55 - 59	E	824436	240342	583836	138257	445457	353625	30580	298	18572	18157	24170	55	122	258
	K	824633	557694	266642	65381	201153	159897	17002	188	9843	8427	5760	36	108	297
60 - 64	E	555813	190422	365175	102905	262140	200375	22485	159	13509	7846	17718	48	130	216
	K	574373	419279	154843	39131	115614	88526	11486	113	6911	4699	3853	26	98	251
65 +	E	955042	490534	464079	168852	294923	222641	26322	277	14933	9220	21469	61	304	429
	K	1170866	978490	191742	58403	133051	98769	15318	244	8501	5455	4733	31	288	634
Bilirmeyen	E	55103	5789	43458	3602	37130	13617	5781	41	5549	4808	7325	9	2726	5856
	K	41014	11599	21405	2776	16593	8837	1780	16	1941	1623	2391	5	2036	8010

Kaynak: DİE, 1985 GNS Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, sayfa 64

Tablo 25.1 Marmara Bölgesi illerinde cinsiyete göre çağ nüfusları, öğrenci sayıları ve okullaşma oranları (1987-88 öğretim yılı)

Bölgesi	Ortaokul										Lise (genel+meslek)									
	Çağ nüfusu					Öğrenci sayısı					Çağ nüfusu					Öğrenci sayısı				
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	Okullaşma oranı %	E	K	T	E	K	T	E	K	T	Okullaşma oranı %
Bahkesir	29 266	27 501	56 767	23 860	12 661	36 521	81.5	4.6	63.8		29 408	26 413	55 821	14 676	7 958	22 634	49.9	30.1	40.0	
Bilecik	4 916	4 713	9 629	3 710	1 788	5 498	75.5	37.9	56.7		5 142	4 825	9 967	2 253	971	3 224	43.8	20.1	32.0	
Bursa	45 013	42 948	87 961	37 792	20 921	58 713	84.0	48.7	66.4		47 040	42 340	89 380	19 987	12 289	32 276	42.4	29.0	35.7	
Çanakkale	11 875	11 522	23 397	8 688	4 910	13 598	73.1	42.6	57.9		12 387	11 877	24 264	4 869	2 834	7 703	39.3	23.9	31.6	
Edirne	11 371	10 948	22 319	8 568	6 027	14 595	75.3	55.1	65.2		12 431	11 511	23 942	5 346	3 486	8 832	43.0	30.3	36.7	
İstanbul	212 709	186 036	398 745	181 462	134 102	315 564	85.3	72.1	78.7		225 663	173 082	398 745	103 701	83 014	186 715	46.0	48.0	47.0	
Kırklareli	8 638	8 230	16 868	6 963	4 488	11 451	80.6	54.5	67.5		9 300	8 182	17 482	4 225	2 733	6 958	45.4	33.4	39.4	
Kocaeli	27 895	26 228	54 123	26 827	14 167	40 994	96.1	54.0	75.1		26 896	23 946	50 842	13 761	7 903	21 664	51.1	33.0	42.1	
Sakarya	24 272	22 814	47 086	16 195	8 182	24 377	66.7	35.9	51.3		22 618	21 243	43 861	8 701	4 065	12 766	38.5	19.1	28.8	
Tekirdağ	13 678	11 406	25 084	9 074	5 923	14 997	66.3	51.9	59.1		14 771	11 681	26 452	5 251	3 406	8 657	35.5	29.2	32.4	
Genel toplam	389 633	252 346	741 979	323 139	213 169	536 308	82.9	60.5	71.7		405 656	335 100	740 756	182 770	128 659	311 429	45.1	38.4	41.8	

Kaynak: MEB-DPT

Tablo: 25.2 Ege Bölgesi illerinde cinsiyete göre çağ nüfusları, öğrenci sayıları ve okullaşma oranları (1987-88 öğretim yılı)

Bölgesi	Ortaokul										Lise (genel+meslek)									
	Çağ nüfusu					Öğrenci sayısı					Çağ nüfusu					Öğrenci sayısı				
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	Okullaşma oranı %	E	K	T	E	K	T	E	K	T	Okullaşma oranı %
Afyon	26 602	24 908	51 510	15 731	5 989	21 720	59.1	24.0	41.6		24 478	23 503	47 981	7 996	3 084	11 080	32.6	13.1	22.8	
Aydın	25 378	25 367	50 745	14 698	11 099	25 797	57.9	43.8	50.8		25 988	24 757	50 745	8 969	6 754	15 723	34.5	27.2	30.9	
Denizli	24 547	22 598	47 145	15 992	10 052	26 044	64.9	44.5	54.7		23 654	22 084	45 738	8 768	5 047	13 815	37.1	22.9	30.0	
İzmir	75 553	71 979	147 532	62 803	48 899	111 702	83.1	67.9	75.5		80 697	69 335	150 032	35 659	29 991	65 650	44.2	43.3	43.7	
Kütahya	18 189	17 730	35 919	15 936	4 313	20 249	87.6	24.3	56.0		16 887	16 182	33 069	7 684	2 238	9 922	45.5	13.8	29.6	
Manisa	35 924	36 252	72 176	21 569	12 211	33 780	60.0	33.6	46.8		35 772	36 404	72 176	11 149	6 727	17 876	31.1	18.5	24.8	
Muğla	16 379	15 959	32 338	9 511	6 647	16 158	58.1	41.6	49.9		16 736	15 602	32 338	5 026	3 627	8 653	30.0	23.2	26.6	
Uşak	9 710	9 103	18 813	7 257	4 195	11 452	74.7	46.1	60.4		9 798	8 730	18 528	4 245	2 181	6 426	43.3	25.0	34.2	
Genel toplam	232 282	223 896	456 178	163 497	103 405	266 902	70.4	46.2	58.3		234 010	216 597	450 607	89 496	59 649	149 145	38.2	27.5	32.9	

Kaynak: MEB-DPT

Tablo 25.3 İç Anadolu Bölgesi illerinde cinsiyete göre çağ nüfusları, öğrenci sayıları ve okullaşma oranları (1987-88 öğretim yılı)

Bölgesi	Ortaokul															Lise (genel+meslek)																				
	Çağ nüfusu						Öğrenci sayısı						Okullaşma oranı %						Çağ nüfusu						Öğrenci sayısı						Okullaşma oranı %					
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T						
Ankara	123 833	113 577	237 410	73 851	79 822	153 673	59.6	70.3	65.0	129 171	111 783	240 954	69 153	51 122	120 275	53.5	45.7	49.6	10 600	9 634	20 234	2 112	1 554	3 666	19.9	16.1	18.0	21 359	20 092	41 451	12 548	7 410	19 958	58.7	36.9	47.8
Çankırı	21 170	20 281	41 454	20 027	11 998	32 025	94.6	59.2	76.9	31 957	32 803	64 760	16 744	7 501	24 245	52.3	22.8	37.5	8 276	12 657	20 933	4 525	2 166	6 691	54.7	17.1	35.9	68 062	67 457	135 519	26 596	9 717	36 313	39.1	14.4	26.7
Eskişehir	36 929	3 528	72 057	27 382	14 095	41 477	74.1	40.1	57.1	10 265	10 666	20 931	3 408	1 656	5 064	23.2	15.5	24.4	20 874	23 244	44 118	6 722	3 205	9 927	32.3	13.8	23.0	27 975	29 780	57 755	11 706	5 187	16 893	41.8	17.4	29.6
Kayseri	10 924	10 824	21 748	10 360	2 224	12 584	94.8	20.5	57.6	19 765	21 821	41 586	6 766	2 021	8 787	34.2	9.3	21.1	348 304	339 937	688 241	160 280	91 539	251 819	46.0	26.9	36.5	27 975	29 780	57 755	11 706	5 187	16 893	41.8	17.4	29.6
Kırşehir	73 063	69 985	143 048	44 711	16 698	61 409	61.1	23.8	42.4	19 765	21 821	41 586	6 766	2 021	8 787	34.2	9.3	21.1	348 304	339 937	688 241	160 280	91 539	251 819	46.0	26.9	36.5	27 975	29 780	57 755	11 706	5 187	16 893	41.8	17.4	29.6
Konya	10 406	10 816	21 222	7 374	3 687	11 061	70.8	34.1	52.4	10 265	10 666	20 931	3 408	1 656	5 064	23.2	15.5	24.4	20 874	23 244	44 118	6 722	3 205	9 927	32.3	13.8	23.0	27 975	29 780	57 755	11 706	5 187	16 893	41.8	17.4	29.6
Nevşehir	25 154	24 846	50 000	14 322	6 291	20 613	56.9	25.3	41.1	19 765	21 821	41 586	6 766	2 021	8 787	34.2	9.3	21.1	348 304	339 937	688 241	160 280	91 539	251 819	46.0	26.9	36.5	27 975	29 780	57 755	11 706	5 187	16 893	41.8	17.4	29.6
Niğde	33 240	32 426	65 666	22 409	9 468	31 877	67.4	29.2	48.3	19 765	21 821	41 586	6 766	2 021	8 787	34.2	9.3	21.1	348 304	339 937	688 241	160 280	91 539	251 819	46.0	26.9	36.5	27 975	29 780	57 755	11 706	5 187	16 893	41.8	17.4	29.6
Sivas	23 877	23 406	47 283	14 087	5 134	19 221	59.0	21.9	40.4	19 765	21 821	41 586	6 766	2 021	8 787	34.2	9.3	21.1	348 304	339 937	688 241	160 280	91 539	251 819	46.0	26.9	36.5	27 975	29 780	57 755	11 706	5 187	16 893	41.8	17.4	29.6
Yozgat																																				
Genel toplam	368 957	351 432	720 389	240 440	151 571	392 011	65.2	43.1	54.2	348 304	339 937	688 241	160 280	91 539	251 819	46.0	26.9	36.5																		

Kaynak: MEB-DPT

Tablo 25.4 Güneydoğu Anadolu illerinde cinsiyete göre çağ nüfusları, öğrenci sayıları ve okullaşma oranları (1987-88)

Bölgesi	Ortaokul										Lise (genel+meslek)																			
	Çağ nüfusu					Öğrenci sayısı					Okullaşma oranı %					Çağ nüfusu					Öğrenci sayısı					Okullaşma oranı %				
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	E	K	T	E	K	T				
Adıyaman	20 539	17 554	38 093	11 500	3 865	15 365	58.6	22.0	40.3	16 123	15 467	31 590	4 123	1 375	5 498	25.6	8.8	17.2	37 755	33 500	71 255	10 462	3 929	14 391	27.7	11.7	20.1			
Diyarbakır	46 557	39 967	86 524	21 293	7 029	28 322	45.7	17.6	31.7	39 772	35 879	75 651	13 077	5 932	19 009	32.9	16.5	24.7	23 297	21 442	44 739	4 533	915	5 448	19.5	4.3	11.9			
Gaziantep	45 696	40 462	86 158	26 232	11 326	37 558	57.4	28.0	42.7	18 523	16 645	35 168	4 756	1 129	5 885	25.7	6.8	16.3	32 082	28 218	60 300	5 591	1 507	7 098	17.4	5.3	11.4			
Mardin	30 220	25 004	55 224	10 603	2 038	12 641	35.1	8.2	21.7																					
Siirt	24 164	19 506	43 670	8 720	4 263	12 983	36.1	21.9	29.0																					
Şanlıurfa	39 204	32 796	72 000	14 941	3 205	18 146	38.1	9.8	24.0																					
Genel toplam	206 380	175 289	381 669	93 289	31 726	125 015	45.2	18.1	31.7	167 552	151 151	318 703	42 542	14 787	57 329	25.4	9.8	17.6												

Kaynak: MEB-DPT

Tablo 25.5 Karadeniz Bölgesi illerinde cinsiyete göre çağ nüfusları, öğrenci sayıları ve okullaşma oranları (1987-88 öğretim yılı)

Bölgesi	Ortaokul										Lise (genel + meslek)																			
	Çağ nüfusu					Öğrenci sayısı					Okullaşma oranı %					Çağ nüfusu					Öğrenci sayısı					Okullaşma oranı %				
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T			
Amasya	13 927	12 810	26 737	10 729	4 794	15 523	77,0	37,4	57,2	12 481	11 944	24 425	5 987	2 613	8 600	47,3	21,9	34,6												
Artvin	13 064	8 570	21 634	7 175	3 755	10 930	54,9	43,8	49,4	7 506	7 801	15 307	4 016	1 874	5 890	53,5	24,0	38,7												
Bolu	18 502	18 265	36 767	13 397	5 303	18 700	72,4	29,0	50,7	16 783	16 832	33 615	7 354	3 363	10 717	43,8	20,0	31,9												
Erzurum	24 194	23 428	47 622	13 844	5 202	19 046	57,2	22,2	39,7	19 003	21 197	40 200	7 056	2 550	9 606	37,1	12,0	24,6												
Giresun	27 455	14 497	41 952	12 138	6 039	18 177	44,2	41,6	42,9	18 257	19 034	37 291	6 644	3 311	9 955	36,4	17,4	26,9												
Gümüşhane	12 489	11 960	24 449	6 165	1 570	7 735	49,4	13,1	31,3	9 932	11 316	21 248	2 664	1 115	3 779	26,8	9,9	8,4												
Kastamonu	14 864	15 712	30 576	8 126	2 738	10 864	54,7	17,4	36,0	12 131	14 338	26 469	4 332	1 536	5 868	35,7	10,7	23,2												
Ordu	33 622	33 155	66 777	17 930	9 299	27 229	53,3	28,0	40,7	26 086	28 767	54 853	10 617	5 263	15 880	40,7	18,3	29,5												
Rize	15 963	15 183	31 146	10 940	4 463	15 403	68,5	29,4	49,0	14 392	15 601	29 993	6 460	2 779	9 239	44,9	17,8	31,4												
Samsun	45 438	44 351	89 789	27 855	15 928	43 783	61,3	35,9	48,6	38 301	39 827	78 128	16 075	9 500	25 575	42,0	23,9	33,0												
Sinop	10 105	11 025	21 130	4 143	2 124	6 267	41,0	19,3	30,2	7 999	9 419	17 418	2 076	1 494	3 570	26,0	15,9	21,0												
Tokat	28 590	27 583	56 173	18 033	6 794	24 827	63,1	24,5	43,9	23 592	24 048	47 640	9 372	3 284	12 656	39,7	13,7	26,7												
Trabzon	33 104	31 650	64 754	22 231	10 923	33 154	67,1	34,5	50,8	30 894	31 401	62 295	15 908	7 043	22 951	51,5	22,4	37,0												
Zonguldak	40 068	40 016	80 084	32 592	14 902	47 494	81,3	37,2	59,3	35 623	34 588	70 211	15 284	7 074	22 358	42,9	20,5	31,7												
Genel toplam	331 385	308 205	639 590	205 298	93 834	299 132	62,0	30,4	46,2	272 980	286 113	559 093	113 845	52 799	166 644	41,7	18,5	30,1												

Kaynak: MEB-DPT

Tablo 25.6 Doğu Anadolu Bölgesi'nde cinsiyete göre çağ nüfusları, öğrenci sayıları ve okullaşma oranları (1987-88)

Bölgesi	Ortaokul											
	Çağ nüfusu						Okullaşma oranı %					
	E	K	T	E	K	T	Öğrenci sayısı	E	K	T	Okullaşma oranı %	
Ağrı	24 242	13 552	37 774	7 811	1 619	9 430	32.2	11.9	22.1			
Bingöl	11 756	10 500	22 256	4 507	1 137	5 644	38.3	10.8	24.6			
Bitlis	14 828	12 379	27 207	5 893	951	6 844	41.3	7.6	24.5			
Elazığ	22 570	20 124	42 694	16 747	6 145	22 892	74.2	30.5	52.4			
Erzincan	12 345	11 643	23 988	7 844	3 475	11 319	63.5	29.8	46.7			
Erzurum	37 379	34 725	72 104	20 038	5 795	25 833	53.6	16.7	35.2			
Hakkâri	7 754	5 655	13 409	3 195	518	3 713	41.4	9.2	25.3			
Kars	33 202	31 283	64 485	16 790	8 188	24 978	50.6	26.2	38.4			
Malatya	29 128	27 535	56 663	20 868	10 796	31 664	71.6	39.2	55.4			
Muş	16 626	13 611	30 237	6 629	1 549	8 178	40.4	11.2	25.8			
Tunceli	6 960	6 546	13 506	5 200	1 847	7 047	74.7	28.2	51.5			
Van	26 464	21 864	48 328	9 554	2 306	11 860	36.1	10.5	23.3			
Genel toplam	243 254	209 417	452 671	125 076	44 326	169 402	51.4	21.2	36.3			

Kaynak: MEB-DPT

Tablo 25.7 Akdeniz Bölgesi illerinde cinsiyete göre çağ nüfusları, öğrenci sayıları ve okullaşma oranları (1987-88)

Bölgesi	Ortaokul											
	Çağ nüfusu						Okullaşma oranı %					
	E	K	T	E	K	T	Öğrenci sayısı	E	K	T	Okullaşma oranı %	
Adana	78 201	70 203	148 404	52 392	34 368	86 760	67.0	50.0	58.5			
Antalya	35 533	35 041	70 574	20 616	12 912	33 528	58.0	36.8	47.4			
Burdur	8 188	8 239	16 427	5 961	3 845	9 806	72.3	46.7	59.5			
Hatay	45 655	41 865	87 520	25 803	14 472	40 275	56.5	34.6	45.6			
Isparta	13 686	13 231	26 917	9 926	5 373	15 299	72.5	40.6	56.6			
İçel	44 609	41 698	86 307	28 089	19 436	47 525	63.0	46.6	54.8			
K. Maraş	40 694	37 277	77 971	21 063	8 031	29 094	51.7	21.5	36.6			
Genel toplam	266 566	247 554	514 120	163 850	98 437	262 287	61.5	39.8	50.7			

Kaynak: MEB- DPT

TABLO 26. Dünyada Eğitim Gelişmesi
(Education)

Percentage of age group enrolled in education

	Percentage of age group enrolled in education													
	Primary						Secondary						Tertiary	
	Total		Male		Female		Total		Male		Female		Total	
	1965	1985	1965	1985	1965	1985	1965	1985	1965	1985	1965	1985	1965	1985
Low-income economies	74 w	99 w	..	110 w	..	88 w	22 w	34 w	.. w	41 w	.. w	26 w	2 w	.. w
China and India	83 w	110 w	..	121 w	..	98 w	25 w	37 w	.. w	45 w	.. w	29 w	2 w	.. w
Other low-income	44 w	67 w	58 w	75 w	31 w	56 w	9 w	22 w	13 w	28 w	4 w	16 w	1 w	5 w
1 Ethiopia	11	36	16	44	6	28	2	12	3	14	1	9	0	1
2 Bhutan	7	25	13	32	1	18	0	4	0	6	..	1	..	0
3 Burkina Faso	12	32	16	41	8	24	1	5	2	7	1	3	0	1
4 Nepal	20	79	36	104	4	47	5	25	9	35	2	11	1	5
5 Bangladesh	49	60	67	70	31	50	13	18	23	26	3	10	1	5
6 Malawi	44	62	55	71	32	53	2	4	3	6	1	2	0	1
7 Zaire	70	98	95	112	45	84	5	57	8	81	2	33	0	2
8 Mali	24	23	32	29	16	17	4	7	5	10	2	4	0	1
9 Burma	71	102	76	..	65	..	15	24	20	..	11	..	1	..
10 Mozambique	37	84	48	94	26	74	3	7	3	9	2	4	0	0
11 Madagascar	65	121	70	125	59	118	8	36	10	43	5	30	1	5
12 Uganda	67	..	83	..	50	..	4	..	6	..	2	..	0	1
13 Burundi	26	53	36	61	15	44	1	4	2	5	1	3	0	1
14 Tanzania	32	72	40	90	25	85	2	3	3	4	1	2	0	0
15 Togo	55	95	78	118	32	73	5	21	8	33	2	10	0	2
16 Niger	11	28	15	36	7	20	1	6	1	9	0	3	..	1
17 Benin	34	65	48	87	21	43	3	20	5	29	2	12	0	2
18 Somalia	10	25	16	32	4	18	2	17	4	23	1	12	0	..
19 Central African Rep.	56	73	84	..	28	..	2	13	4	..	1	1
20 India	74	92	89	107	57	76	27	35	41	45	13	24	5	..
21 Rwanda	53	64	64	66	43	63	2	2	3	3	1	2	0	0
22 China	89	124	..	132	..	114	24	39	..	45	..	32	0	2
23 Kenya	54	94	69	97	40	91	4	20	6	25	2	16	0	1
24 Zambia	53	103	59	106	46	96	7	19	11	24	3	14	..	2
25 Sierra Leone	29	..	37	..	21	..	5	..	8	..	3	..	0	..
26 Sudan	29	49	37	58	21	41	4	19	6	22	2	17	1	2
27 Haiti	50	78	56	83	44	72	5	18	6	19	3	17	0	1
28 Pakistan	40	47	59	61	20	32	12	17	18	24	5	9	2	5
29 Lesotho	94	115	74	102	114	127	4	22	4	18	4	26	0	2
30 Ghana	69	66	82	75	57	59	13	39	19	60	7	27	1	2
31 Sri Lanka	93	103	98	105	86	102	35	63	34	..	35	67	2	5
32 Mauritania	13	..	19	..	6	..	1	..	2	18	0
33 Senegal	40	55	52	66	29	45	7	13	10	..	3	9	1	2
34 Afghanistan	16	..	26	..	5	..	2	..	4	11	1	..	0	..
35 Chad	34	38	56	55	13	21	1	6	3	18	0	2	..	0
36 Guinea	31	30	44	42	19	19	5	12	9	..	2	6	0	2
37 Kampuchea, Dem.	77	..	98	..	56	..	9	..	14	23	4	..	1	..
38 Lao PDR	40	91	50	101	30	79	2	19	2	44	1	15	0	1
39 Viet Nam	..	100	..	107	..	94	..	43	41
Middle-income economies	85 w	104 w	92 w	109 w	79 w	101 w	22 w	49 w	26 w	57 w	19 w	51 w	5 w	14 w
Lower middle-income	75 w	104 w	84 w	111 w	66 w	100 w	16 w	42 w	21 w	50 w	12 w	41 w	4 w	13 w
40 Liberia	41	..	59	..	23	..	5	..	8	..	3	..	1	..
41 Yemen, PDR	23	66	35	96	10	35	11	19	17	26	5	11
42 Indonesia	72	118	79	121	65	116	12	39	18	45	7	34	1	7
43 Yemen Arab Rep.	9	67	16	112	1	22	0	10	..	17	..	3
44 Philippines	113	106	115	105	111	106	41	65	42	63	40	66	19	38
45 Morocco	57	81	78	98	35	63	11	31	16	38	5	25	1	9
46 Bolivia	73	91	86	96	60	85	18	37	21	40	15	34	5	20
47 Zimbabwe	110	131	128	135	92	128	6	43	8	51	5	35	0	3
48 Nigeria	32	92	39	103	24	81	5	29	7	..	3	..	0	3
49 Dominican Rep.	87	124	87	121	87	126	12	50	11	44	12	57	2	..
50 Papua New Guinea	44	64	53	..	35	..	4	14	6	..	2	2
51 Cote d'Ivoire	60	78	80	92	41	65	6	20	10	27	2	12	0	3
52 Honduras	80	102	81	103	79	102	10	36	11	31	9	36	1	10
53 Egypt, Arab Rep.	75	85	90	94	60	76	26	62	37	73	15	52	7	23
54 Nicaragua	69	101	68	96	69	107	14	39	15	23	13	55	2	10
55 Thailand	78	97	82	..	74	..	14	30	16	..	11	..	2	20
56 El Salvador	82	70	85	69	79	70	17	24	18	23	17	26	2	14
57 Botswana	65	104	59	98	71	109	3	29	5	27	3	31	..	1
58 Jamaica	109	106	112	106	106	107	51	58	53	56	50	60	3	..
59 Cameroon	94	107	114	116	75	97	5	23	8	29	2	18	0	2
60 Guatemala	50	76	55	80	45	69	8	17	10	17	7	16	2	8
61 Congo, People's Rep.	114	..	134	..	94	..	10	..	15	..	5	..	1	..
62 Paraguay	102	101	109	104	96	98	13	31	13	31	13	30	4	10
63 Peru	99	122	108	125	90	120	25	65	29	68	21	61	8	24
64 Turkey	101	116	118	119	83	112	16	42	22	47	9	28	4	9
65 Tunisia	91	118	116	127	65	108	16	39	23	46	9	33	2	6
66 Ecuador	91	114	94	117	88	117	17	55	19	51	16	53	3	33
67 Mauritius	101	106	105	105	97	106	26	51	34	53	18	49	3	1
68 Comombia	84	117	83	116	86	119	17	50	18	50	16	51	3	13

Note: For data comparability and coverage, see the technical notes. Figures in italics are for years other than those specified.

Kaynak: The World Bank, World Development Report 1988, sayfa 280

Percentage of age group enrolled in education

	Percentage of age group enrolled in education													
	Primary						Secondary						Tertiary	
	Total		Male		Female		Total		Male		Female		Total	
	1965	1985	1965	1985	1965	1985	1965	1985	1965	1985	1965	1985	1965	1985
69 Chile	124	109	125	108	122	106	34	69	31	63	36	69	6	16
70 Costa Rica	106	101	107	101	105	100	24	41	23	39	25	43	6	23
71 Jordan	95	99	105	98	83	99	38	79	52	80	23	78	2	37
72 Syrian arab Rep.	78	108	103	116	52	101	28	61	43	72	13	49	8	17
73 Lebanon	106	..	118	..	93	..	26	..	33	..	20	..	14	..
Upper middle-income	97 w	105 w	100 w	108 w	93 w	102 w	29 w	57 w	31 w	66 w	26 w	63 w	7 w	16 w
74 Brazil	108	104	109	108	108	99	16	35	16	..	16	..	2	11
75 Malaysia	90	99	96	100	84	99	28	53	34	52	22	53	2	6
76 South Africa	90	..	91	..	88	..	15	..	16	..	14	..	4	..
77 Mexico	92	115	94	116	90	114	17	55	21	56	13	54	4	16
78 Uruguay	106	110	106	111	106	109	44	70	42	..	46	..	8	32
79 Hungary	101	98	102	98	100	99	..	72	..	71	..	72	13	15
80 Poland	104	101	106	102	102	100	58	78	52	75	64	81	18	17
81 Portugal	84	112	84	120	83	119	42	47	49	43	34	51	5	13
82 Yugoslavia	106	96	108	96	103	96	65	82	70	84	59	80	13	20
83 Panama	102	105	104	107	99	102	34	59	32	56	36	63	7	26
84 Argentina	101	108	101	107	102	108	28	70	26	66	31	75	14	36
85 Korea, rep. of	101	96	103	96	99	96	35	94	44	97	25	91	6	32
86 Algeria	68	94	81	104	53	83	7	51	10	59	5	43	1	6
87 Venezuela	94	108	93	109	94	108	27	45	27	41	28	50	7	26
88 Gabon	134	123	146	124	122	121	11	25	16	30	5	20	..	4
89 Greece	110	106	111	106	109	106	49	86	57	87	41	84	10	21
90 Oman	..	89	..	97	..	80	..	32	..	43	..	21	..	1
91 Trinidad and Tobago	93	95	97	93	90	96	36	76	39	74	34	79	2	4
92 Israel	95	99	95	98	95	101	48	76	46	73	51	80	20	34
93 Hong Kong	103	105	106	106	99	104	29	69	32	66	25	72	5	13
94 Singapore	105	115	110	118	100	113	45	71	49	70	41	73	10	12
95 Iran, Islamic Rep.	63	112	85	122	40	101	18	46	24	54	11	37	2	5
96 Iraq	74	100	102	108	45	92	28	55	42	69	14	39	4	10
97 Romania	101	98	102	98	100	97	39	75	44	74	32	76	10	11
Developing economies	78 w	101 w	84 w	110 w	62 w	92 w	22 w	39 w	28 w	45 w	14 w	33 w	3 w	8 w
Oil exporters	69 w	107 w	78 w	113 w	59 w	101 w	14 w	44 w	20 w	53 w	9 w	42 w	2 w	10 w
Exporters of manufactures	86 w	109 w	.. w	119 w	.. w	98 w	27 w	40 w	.. w	48 w	.. w	33 w	3 w	.. w
Highly indebted countries	88 w	104 w	91 w	108 w	84 w	99 w	21 w	47 w	23 w	57 w	20 w	57 w	5 w	16 w
Sub-Saharan African	41 w	75 w	52 w	85 w	31 w	67 w	4 w	23 w	6 w	26 w	2 w	14 w	0 w	2 w
High-income oil exporters	43 w	86 w	60 w	82 w	25 w	69 w	10 w	56 w	15 w	55 w	5 w	41 w	1 w	11 w
98 Saudi Arabia	24	69	36	77	11	61	4	42	7	51	1	33	1	11
99 Kuwait	116	101	129	102	103	99	52	83	59	85	43	80	..	16
100 United Arab Emirates	..	99	..	99	..	99	..	58	..	53	..	65	0	8
101 Libya	78	127	111	..	44	..	14	87	24	..	4	..	1	11
Industrial market economies	107 w	102 w	107 w	101 w	106 w	101 w	63 w	93 w	65 w	91 w	61 w	92 w	21 w	39 w
102 Spain	115	104	117	108	114	107	38	91	46	88	29	91	6	27
103 Ireland	108	100	107	100	108	100	51	96	53	91	50	101	12	22
104 New Zealand	106	106	107	107	104	106	75	85	76	84	74	86	15	35
105 Italy	112	98	113	99	110	99	47	75	53	74	41	73	11	26
106 United Kingdom	92	101	92	103	92	103	66	89	67	83	66	87	12	22
107 Belgium	109	95	110	94	108	96	75	96	77	94	72	97	15	31
108 Austria	106	99	106	100	105	98	52	79	52	77	52	81	9	27
109 Netherlands	104	95	104	94	104	96	61	102	64	103	57	100	17	31
110 France	134	114	135	108	133	106	56	96	53	88	59	95	18	30
111 Australia	99	106	99	106	99	105	62	95	63	94	61	97	16	28
112 Germany, Fed. Rep.	..	96	..	96	..	96	..	74	..	73	..	75	9	30
113 Finland	92	104	95	104	89	103	76	102	72	95	80	110	11	33
114 Denmark	98	98	97	98	99	99	83	103	98	104	67	103	14	29
115 Japan	100	102	100	101	100	102	82	96	82	95	81	97	13	30
116 Sweden	95	98	94	97	96	99	62	83	63	79	60	88	13	38
117 Canada	105	105	106	106	104	104	56	103	57	103	55	103	26	55
118 Norway	97	97	97	97	98	97	64	97	66	95	62	100	11	31
119 United States	..	101	..	101	..	101	..	99	..	99	..	98	40	57
120 Switzerland	87	..	87	..	87	..	37	..	38	..	35	..	8	22
Nonreporting nonmembers	102 w	105 w	103 w	.. w	102 w	.. w	66 w	92 w	60 w	.. w	72 w	.. w	27 w	21 w
121 Albania	92	97	97	99	87	98	33	66	40	74	26	64	8	7
122 Angola	39	93	53	..	26	..	5	13	6	..	4	..	0	1
123 Bulgaria	103	102	104	102	102	101	54	100	54	99	55	100	17	18
124 Cuba	121	105	123	108	119	101	23	85	23	82	24	88	3	21
125 Czechoslovakia	99	97	100	97	97	98	29	39	23	28	35	50	14	16
126 German Dem. Rep.	109	101	107	102	111	100	60	79	62	80	57	77	19	31
127 Korea, Dem. Rep.
128 Mongolia	98	105	98	104	97	106	66	88	65	84	66	92	8	26
129 USSR	103	106	103	..	103	..	72	99	65	..	79	21

GENEL DÖKÜM TABLOSU

		1988-89 Öğretim yılı başı					1987-88 öğretim yılı sonu							
		Okul sayısı	Yeni kayıt olan öğrenci sayısı	Şube sayısı	Toplam öğrenci sayısı (yeni kayıt dahil)	Okulun kendi kadrosundaki öğretmen sayısı	Başarı durumu			Mezun olanlar (okul dışı dahil)				
							Toplam	Geçenler	Kalanlar		Başarı oranı			
Okul türü	Okul türü													
	Toplam A=B+E		3437		5245	103931	6391							
	Ana okulu	Resmî	Toplam B=C+D		468		726	14540	1245					
			Toplam C=1+2		345		501	10729	966					
			Ana okulu (bağımsız)		1	26	106	2413	185					
			Uygulamalı Anaokulu		2	319	395	8316	781					
			Toplam D=3+4+5		123		225	3811	279					
		Özel	Türk anaokulu		3	119	220	3671	275					
			Yabancı anaokulu		4	-	-	-	-					
			Azınlık anaokulu		5	4	5	140	4					
			Toplam E=F+G		2969		4469	89391	5146					
			Toplam F=6+7		2899		4386	87604	5057					
	Ana sınıfı	Resmî	İlkokullar bünyesinin anasınıfı (ilkokul, ilköğ. okulu, Y.I.B.O.)		6	2896	4382	87545	5053					
			Özel eğitim okulları bünyesindeki anasınıfı		7	3	4	59	4					
			Toplam C=8+9+10		70		83	1787	89					
Özel		Türk anasınıfı		8	50	62	1314	67						
		Yabancı anasınıfı		9	2	3	83	3						
		Azınlık anasınıfı		10	18	18	390	19						
İlkokullar	Toplam H=I+J		50735	1251633	315814	7059108	219351	6609856	6104491	505365	92	1283567		
	Toplam I=1+...+8		50601	1243796	314740	7020333	217572	6576218	6071214	505004	92	1276620		
	Resmî	İlkokul	1	49819	1195354	307234	6759783	207403	6320398	5835644	484754	92	1228164	
		İlköğretim okulu	2	639	43090	6426	230065	8521	225649	208775	16874	93	43281	
		Yatılı ilköğ. bölge okulu	3	103	4515	703	25487	997	25143	22128	3015	88	4431	
		Ortopedik özürliüler ilkokulu	4	1	13	5	87	14	88	78	10	89	19	
		Körler ilkokulu	5	8	73	51	599	99	606	541	65	89	74	
		Ağır işitenler ilkokulu	6	2	21	14	193	22	180	154	26	86	19	
		Sağırılar ilkokulu	7	27	727	292	3942	499	3945	3707	238	94	597	
		Eğitilebilir çocuklar ilkokulu	8	2	3	15	177	17	209	187	22	89	35	
	Özel	Toplam J=9+10+11		134	7837	1074	38775	1779	33638	33277	361	99	6947	
		Özel Türk ilkokulu	9	95	7214	991	35302	1598	30389	30333	56	100	6353	
		Özel yabancı ilkokulu	10	3	16	15	124	15	136	136	-	100	23	
		Özel azınlık ilkokulu	11	36	607	68	3349	166	3113	2808	305	90	571	
	Ortaokullar	Toplam K=L+O		5978	732388	40690	2225020	43233	1944655	1398842	545813	72	377420	
Toplam L=M+N		5840	713452	39254	2170933	43176	1890715	1347514	543201	71	369415			
Toplam M=1+...+10		5072	632046	33903	1933665	42954	1687089	1203468	483621	71	333436			
Genel		Bağımsız ortaokul	1	3203	303604	14931	901964	34118	787120	576410	210710	73	164722	
		Bağımsız aşam ortaokulu	2	8	299	36	908	48	711	660	51	93	218	
		Genel lise bünyesindeki ortaokul	3	997	227028	12499	735204	-	651019	438614	216974	67	119334	
		Öğretmen lisesi bünyesindeki ortaokul	4	22	3674	214	9057	-	6767	5190	1577	77	1351	
		Anadolu bünyesindeki ortaokul	5	98	12072	1020	39486	-	34104	33709	395	99	6806	
			6											
		İlköğretim okulu	7	639	74643	4584	216707	7895	182405	131715	50690	72	36725	
		Yatılı ilköğretim bölge okulu	8	103	10681	609	30152	865	24807	17050	7757	69	4225	
		Ortopedik özürliüler ortaokulu	9	1	20	1	55	-	18	16	2	89	-	
		Körler ortaokulu	10	1	25	9	132	28	138	104	34	75	28	
Resmî		Mesleki teknik	Toplam N=11+...+19	768	81406	5351	237268	222	203626	144046	59580	71	35979	
			Endüstri meslek lisesi bünyesindeki ortaokul	11	21	1102	90	3346	-	2671	1878	793	70	358
	Kız meslek lisesi bünyesindeki ortaokul		12	251	11543	933	33111	-	29715	21584	8045	73	6033	
	Bağımsız kız sanat ortaokulu		13	15	285	35	715	94	493	423	70	86	52	
	Ticaret lisesi bünyesindeki ortaokul		14	59	7516	464	19115	-	11360	8206	3254	72	87	
	Anadolu ticaret lisesi bünyesindeki ortaokul		15	6	576	38	1351	-	706	696	10	99	60	
	Anadolu ağırlık lisesi bünyesindeki ortaokul		16	1	70	7	197	-	139	109	30	78	-	
	İmam-hatip lisesi bünyesindeki ortaokul		17	382	59597	3691	177693	-	157158	109882	47319	70	29234	
	Anadolu imam-hatip lisesi bünyesindeki ortaokul		18	1	116	12	392	-	296	272	24	92	-	
	Özel eğitim okulları bünyesindeki ortasanat okulu		19	32	601	81	1348	128	1085	1041	44	96	155	
Özel	Genel	Toplam = O + O	138	18936	1436	54087	57	53940	51328	2612	95	8005		
		Toplam = O = 20+21+22	136	18786	1420	53590	57	53426	50826	2600	95	7880		
		Özel Türk ortaokulu	20	108	16659	1212	46290	5	47248	45004	2180	95	6613	
		Özel yabancı ortaokulu	21	14	1521	155	5622	29	4779	4605	174	96	1040	
		Özel azınlık ortaokulu	22	14	606	53	1678	23	1399	1217	186	87	227	
		Mes. Tek.	Toplam = Ö = 23+24+25	2	150	16	497	-	514	502	12	98	125	
			Özel Türk ortaokulu	23	1	88	8	252	-	244	296	8	97	69
			Özel Yabancı ortaokulu	24	1	62	8	245	-	270	266	4	99	56
Özel azınlık ortaokulu	25		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		

Tablo 27 (devamı). 1988 - 89 Öğretim yılı eğitim tür ve kademelerine göre okul, öğrenci, öğretmen sayısı ve başarı durumu

GENEL DÖKÜM TABLOSU

Okul türü		1988-89 Öğretim yılı başı					1987-88 öğretim yılı sonu					
		Okul sayısı	Yeni kayıt olan öğrenci sayısı	Şube sayısı	Toplam öğrenci sayısı (yeni kayıt dahil)	Okulun kendiliğindeki öğretmen sayısı	Başarı durumu			Mezun olanlar (okul dışı dahil)		
							Toplamı	Geçenler	Kalanlar		Başarı oranı	
Genel toplam A=B+L		2968	406916	28875	1246544	100549	1136108	840662	295446	74	252282	
Toplam B=C+D		2837	393836	27951	1214160	95481	1111705	818288	293417	74	246895	
Toplam C=1+2+3+4+5		1401	220441	14540	710021	52830	655840	461309	194531	70	144029	
Genel Liseler	Lise	1	1297	207713	13592	675465	49010	626384	435177	191207	69	135974
	Anadolu lisesi	2	59	7226	483	18683	2586	15733	14217	1516	90	4174
	Akşam lisesi	3	10	1348	103	3612	85	2473	2175	298	88	528
	Fen lisesi	4	7	661	69	1753	211	1526	1514	12	99	393
	Öğretmen lisesi	5	28	3493	293	10508	938	9724	8226	1498	85	2960
	Toplam D=E+F+G+H+I+J+K	1436	173395	13411	504139	42651	455865	356979	98886	78	102866	
Erkek teknik	Toplam E=6+7+8	522	91142	6840	240032	15179	222543	172400	50143	77	48871	
	Endüstri meslek lisesi	6	369	82530	6166	219509	14954	205955	157211	48744	76	45106
	Teknik lise (Erkek)	7	132	8100	642	18939	177	15732	14381	1351	91	3676
	Anadolu teknik lisesi	8	21	512	32	1584	48	856	808	48	94	89
Kız teknik	Toplam F=9+10+11	319	14325	1464	45486	9496	41910	35435	6475	85	10867	
	Kız meslek lisesi	9	308	13724	1398	43909	9393	40446	34116	6332	84	10573
	Teknik lise (Kız)	10	4	99	10	136	-	465	414	51	89	144
Mesleki ve teknik liseler	Anadolu meslek lisesi	11	7	502	56	1441	103	999	905	94	91	150
	Toplam G=12+13+14+15+16+17+18	239	44501	2641	128333	6344	107732	80523	27209	75	24621	
	Ticaret lisesi	12	204	41520	2418	120924	5825	102006	75468	26538	74	23400
	Akşam ticaret lisesi	13	5	804	50	2212	59	1808	1619	189	90	429
	Sekreterlik meslek lisesi	14	5	178	17	529	44	563	497	66	88	174
	Otelcilikve tur. men. lis.	15	4	315	35	1108	93	1041	837	204	80	237
	Anadolu otel ve tur. mes. lis.	16	10	1171	81	2541	213	1671	1480	191	89	259
	Anadolu ticaret lisesi	17	10	513	40	1019	99	643	622	21	97	122
	Anadolu açılık meslek lisesi	18	1	-	-	-	11	-	-	-	-	-
	Toplam H=19+20	351	23371	2454	89928	11628	83178	68153	15025	82	18315	
İmam-Hat	İmam - hatip lisesi	19	350	23371	2454	89928	11611	83178	68153	15025	82	18315
	Anadolu imam - hatip lisesi	20	1	-	-	-	17	-	-	-	-	-
	Beden eğitimi spor lisesi	I	5	-	5	177	35	328	298	30	91	147
	sağlık meslek lisesi	J	1	37	4	135	19	145	142	3	98	45
Özel liseler	Ortopedik özürlüler lisesi	K	1	19	3	48	-	29	28	1	97	-
	Toplam L=M+N	131	13080	924	32384	5068	24403	22374	2029	92	5387	
	Toplam M=21+22+23	125	12603	880	31039	4982	23168	21208	1960	92	5000	
	Özel Türk lisesi	21	104	11115	721	26290	4551	20026	18240	1786	91	4377
	Özel azınlık lisesi	22	8	287	34	612	67	1385	1285	100	93	62
	Özel yabancı lise	23	13	1201	125	4137	364	1757	1683	74	96	561
	Toplam N=24+25+26	6	477	44	1345	86	1235	1166	69	94	387	
	Özel Türk lisesi	24	3	454	34	1145	63	1027	970	57	94	333
	Özel azınlık lisesi	25	1	4	2	11	1	11	11	-	100	4
	Özel yabancı lise	26	2	19	8	189	22	197	185	12	94	50

Okul-merkez türü	1988-89 Öğretim yılı			
	Ok.veya merkez sayısı	kurs sayısı	Katılanlar	Kadrolu öğretmen sayısı
Genel toplam	2597	36155	854436	15058
Bağımsız pratik kız sanat okulu	163	2125	35457	1392
K.M.Lis.Bün.P.K.S. okulu	315	2382	48269	978
Endüstri pratik sanat okulu	15	-	413	52
Olgunlaşma enstitüsü	10	-	1873	284
Halk eğitim merkezi	658	21160	395109	4009
Çıraklık eğitim merkezi	185	-	101157	415
Özel kurslar	582	3147	68129	1968
Özel dersaneler	662	7341	203880	5961
Yetişkinler eğt. merkezi	7	-	149	-

Kaynak: MEB

Tablo 29. Yüksek öğretim kurumlarında gelişme (örgün öğretim)

Yıllar	Okul sayısı	Öğretmen sayısı	Öğrenci sayısı
1923-24	9	307	2914
1933-34	17	574	5851
1943-44	26	1403	18293
1953-54	34	2126	23309
1963-64	83	4368	77281
1973-74	166	11773	177281
1983-84	288	20441	323375
1989-90	398	31007	408752

Kaynak: MEB

Tablo 28 Örgün eğitim kurumlarındaki sayısal gelişmeler
aşağıda 19 tabloda özetlenmiştir.

Tablo 28.1 Okul öncesi eğitim kurumlarında gelişmeler (resmî ve özel anaokulu ve anasınıfları)

Öğretim yılı	Okul sayısı	Öğretmen sayısı	Öğrenci sayısı
1933-34	70	35	2 979
1943-44	49	63	1 604
1953-54	52	77	2 177
1963-64	132	192	4 377
1973-74	383	625	7 617
1983-84	2 784	4 414	78 981
1989-90	3 601	6 734	110 534

Tablo 28.4 Türkiye genelinde köy ilkokullarında son 5 yılda öğrenci sayılarındaki değişme

Yıllar	Öğrenci sayıları	Fark	Oran %
1984-85	3 202 517	—	—
1985-86	3 184 787	- 17 730	-0,5
1986-87	3 155 729	- 29 058	-0,9
1987-88	3 176 631	+ 20 902	+0,6
1988-89	2 975 055	- 201 576	-6,3
1989-90	2 801 346	- 173 709	-5,8

Not: Türkiye genelinde köy ilkokullarında her yıl yüzde 4.5-5 oranında öğrenci sayısı azalmaktadır.

Tablo 28.2 İlkokullarda gelişmeler (resmî, özel ve ilköğretim okullarının 1. kademesi dahil)

Öğretim yılı	Okul sayısı	Öğretmen sayısı	Öğrenci sayısı
1923-24	4 894	10 238	341 941
1933-34	6 383	15 123	591 169
1943-44	12 182	22 387	995 999
1953-54	17 948	37 932	1 762 351
1963-64	27 775	76 544	3 562 140
1973-74	40 327	157 435	5 324 034
1983-84	47 355	208 881	6 500 539
1989-90	51 169	224 382	7 191 027

Tablo 28.5 Genel ortaokullarda gelişmeler

Öğretim yılı	Okul sayısı	Öğretmen sayısı	Öğrenci sayısı
1923-24	72	796	5 905
1933-34	201	2 136	42 332
1943-44	245	3 851	75 319
1953-54	507	5 311	92 339
1963-64	824	15 059	344 139
1973-74	2 299	26 849	926 887
1983-84	4 274	40 379	1 460 359
1989-90	5 558	46 940	2 028 425

Tablo 28.3 İlköğretim ve yatılı ilköğretim bölge okullarındaki gelişmeler (1. ve 2. kademe dahil)

Öğretim yılı	Okul sayısı	Öğretme sayısı	Öğrenci sayısı
1984-85	549	16 309	404 647
1985-86	572	16 405	410 071
1986-87	630	17 159	436 981
1987-88	685	17 817	476 133
1988-89	742	18 278	502 411
1989-90	927	21 080	575 000

Tablo 28.6 Ortaokullarda gelişmeler (genel ve meslekî teknik)

Öğretim yılı	Okul sayısı	Öğretmen sayısı	Öğrenci sayısı
1984-85	4 964	42 771	1 760 947
1985-86	5 109	42 321	1 854 871
1986-87	5 440	42 144	1 962 324
1987-88	5 735	42 408	2 091 178
1988-89	5 978	43 233	2 225 020
1989-90	6 357	47 239	2 280 606

Tablo 28.7 Genel liselerde gelişme (resmî ve özel)

Öğretim yılı	Okul sayısı	Öğretmen sayısı	Öğrenci sayısı
1923-24	23	513	1 241
1933-34	72	945	9 563
1943-44	80	1 694	28 906
1953-54	100	2 234	31 420
1963-64	217	6 097	102 384
1973-74	718	13 438	304 371
1983-84	1 220	47 011	537 617
1989-90	1 700	61 277	748 623

Tablo 28.8 Anadolu liselerinde gelişme

Öğretim yılı	Okul sayısı (*)	Öğretmen sayısı	Öğrenci sayısı
1957-58	2	2	21
1963-64	8	44	1 214
1973-74	8	168	2 382
1983-84	16	969	8 117
1989-90	76	3 054	21 377

* Anadolu liselerinin sadece lise kısmı teşekkül edenler dikkate alınmıştır. Orta kısım öğrencileri ortaokullar içinde gösterilmiştir.

Tablo 28.9 Özel eğitim okullarında 1989-90 öğretim yılı okul, öğrenci ve öğretmen sayısı

Özür türü	Okul sayısı			Öğrenci sayısı			Öğretmen sayısı		
	İlk	Orta	Lise	İlk	Orta	Toplam	İlk	Orta	Toplam
Sağır okulları	30	22	–	4 432	927	5 359	446	98	544
Kör okulları	8	4	–	607	269	876	99	40	139
Eğitilebilir zihinsel özürlüler	1	8	–	71	497	568	39	23	62
Öğretililebilir zihinsel özürlüler	6	–	–	251	–	251	44	9	53
Ortopedik özürlüler okulu	2	1	1	80	53	180	20	9	29
Toplam	47	35	1	5 441	1 793	7 234	648	179	827
Özel ve alt özel sınıf	789 (Sınıf Sayısı)			8 981	–	8 981	789	–	789
Genel toplam				14 422	1 793	16 215	1 437	179	1 606

Not: Yukarıdaki öğrenci sayılarının yanısıra 2 012 öğrenci de normal okullarda kaynaştırma yoluyla eğitim görmektedir.

Tablo 28.10 Fen liselerinde gelişme

Öğretim yılı	Okul sayısı	Öğretmen sayısı	Öğrenci sayısı
1964-65	1	27	102
1973-74	1	36	274
1983-84	3	70	537
1989-90	13	325	2 527

Tablo 28.11 Son üç yılda kapatılan okul sayıları

Yıllar	İlkokul	Ortaokul	Toplam
1987-88	223	8	231
1988-89	299	9	308
1989-90	309	20	329
Toplam	831	37	868

Tablo 28.12 Öğretmen liselerinde gelişme

Öğretim yılı	Okul sayısı	Öğretmen sayısı	Öğrenci sayısı
1942-43	29	529	12 277
1950-51	31	742	16 306
1960-61	53	958	23 316
1973-74	89	2 912	63 609
1983-84	30	962	7 702
1989-90	28	955	7 928

Tablo 28.13 Akşam liselerinde gelişme

Öğretim yılı	Okul sayısı	Öğretmen sayısı	Öğrenci sayısı
1959-60	4	–	305
1963-64	7	–	1 068
1973-74	32	323	8 222
1983-84	40	291	1 574
1989-90	10	131	3 849

Tablo 28.14 Erkek teknik öğretim okullarında gelişme

Öğretim yılı	Anadolu teknik lisesi		Anadolu meslek lisesi		Teknik lise		Endüstri meslek lisesi		Genel toplam		
	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı
1984-85	3	145	1	48	75	9 514	336	157 212	413	166 910	11 185
1985-86	4	194	1	120	100	11 730	342	175 258	447	187 302	12 411
1986-87	4	644	1	192	104	13 697	342	189 349	451	203 882	13 528
1987-88	9	959	1	257	120	16 201	358	205 549	488	222 996	14 212
1988-89	20	2 752	1	354	132	18 939	369	220 004	522	242 049	15 179
1989-90	31	3 707	3	374	156	22 118	407	238 208	597	264 407	14 510

Tablo 28.15 Kız teknik öğretim okullarında gelişme

Öğretim yılı	Anadolu teknik lisesi		Anadolu meslek lisesi		Teknik lise		Endüstri meslek lisesi		Genel toplam		
	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı
1984-85	-	-	1	213	2	107	260	34 525	263	39 845	8 751
1985-86	-	-	3	375	2	152	265	37 773	270	38 000	9 204
1986-87	-	-	4	678	2	165	276	41 841	282	42 684	9 380
1987-88	-	-	6	1 013	2	138	288	43 186	296	44 327	10 156
1988-89	1	49	7	1 411	3	136	308	43 909	319	45 535	9 496
1989-90	1	60	12	1 817	3	146	328	43 816	344	45 839	10 199

Tablo 28.16 Ticaret ve turizm okullarında gelişme

Öğretim yılı	Ticaret lisesi		Akşam ticaret lisesi		Anadolu ticaret lisesi		Otelcilik ve turizm meslek lisesi		Anadolu otelcilik ve turizm meslek lisesi		Sekreterlik meslek lisesi		Anadolu sekreterlik meslek lisesi		Anadolu aşçılık meslek lisesi		Anadolu dış ticaret meslek lisesi		Genel toplam	
	Ok.	Öğr.	Ok.	Öğr.	Ok.	Öğr.	Ok.	Öğr.	Ok.	Öğr.	Ok.	Öğr.	Ok.	Öğr.	Ok.	Öğr.	Ok.	Öğr.	Ok.	Öğr.
1984-85	190	37 986	4	740	4	303	9	2 010	2	168	4	597	-	-	-	-	-	-	213	91725
1985-86	195	90 465	4	1 170	4	424	9	2 148	2	281	4	592	-	-	-	-	-	-	218	95080
1986-87	198	94 656	4	1 507	4	545	9	1 857	4	673	4	570	-	-	-	-	-	-	223	99808
1987-88	202	108 099	5	2 018	4	660	10	1 468	7	1 544	4	330	1	189	-	-	-	-	233	114366
1988-89	204	120 924	5	2 212	10	1 019	4	1 108	10	2 541	10	426	1	103	-	-	-	-	238	138333
1989-90	214	128 820	5	2 354	23	1 881	5	1 043	14	3 548	23	377	1	140	1	13	3	165	270	138339

Tablo 28-17 Din öğretim okullarında gelişme

Öğretim yılı	İmam-hatip lisesi				Anadolu imam-hatip lisesi				Toplam	
	Orta kısım		Lise kısmı		Orta kısım		Lise kısmı			
	Okul	Öğrenci	Okul	Öğrenci	Okul	Öğrenci	Okul	Öğrenci	öğrenci	Öğretmen
	sayısı	sayısı	sayısı	sayısı	sayısı	sayısı	sayısı	sayısı	sayısı	sayısı
1984-85	375	145 816	341	83 157	-	-	-	-	238 973	10 596
1985-86	375	150 364	341	87 500	1	101	-	-	238 025	11 097
1986-87	375	160 001	341	89 666	1	196	-	-	249 863	11 522
1987-88	375	169 769	342	87 972	1	297	-	-	258 038	11 800
1988-89	382	177 693	350	89 928	1	392	-	-	268 013	11 628
1989-90	382	189 447	365	92 687	1	390	1	58	282 582	12 730

Tablo 28.18 Özel yabancı okullarında altı yıllık gelişme

Okul türü	1984-85			1985-86			1986-87			1987-88			1988-89			1989-90		
	Okul sayısı	Öğret. sayısı	Öğren. sayısı	Okul sayısı	Öğret. sayısı	Öğren. sayısı	Okul sayısı	Öğret. sayısı	Öğren. sayısı	Okul sayısı	Öğret. sayısı	Öğren. sayısı	Okul sayısı	Öğret. sayısı	Öğren. sayısı	Okul sayısı	Öğret. sayısı	Öğren. sayısı
Ana okulu	2	3	77	2	3	84	4	6	82	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ana sınıfı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3	78	2	3	83	3	5	123
İlkokul	3	15	129	2	11	64	3	38	223	3	25	142	3	15	124	5	24	411
Ortaokul	16	237	5 844	16	44	5 717	16	48	5 784	14	29	5 618	14	29	5 622	16	208	4 147
Mes. ortaokul	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	271	1	-	245	1	7	272
Lise	13	266	3 900	13	452	4 010	13	558	4 025	13	604	4 120	13	364	189	14	565	4 695
Mesleki lise	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	15	134	2	22	10	2	20	200
Toplam	34	521	9 950	33	510	9 875	36	650	10 114	35	676	10 363	35	433	400	41	229	9 848

Tablo 28.19 Özel Türk okullarında son altı yıllık gelişme

Okul türü	1984-85			1985-86			1986-87			1987-88			1988-89			1989-90		
	Okul sayısı	Öğret. sayısı	Öğrenci sayısı	Okul sayısı	Öğret. sayısı	Öğrenci sayısı	Okul sayısı	Öğret. sayısı	Öğrenci sayısı	Okul sayısı	Öğret. sayısı	Öğrenci sayısı	Okul sayısı	Öğret. sayısı	Öğrenci sayısı	Okul sayısı	Öğret. sayısı	Öğrenci sayısı
Ana okulu	94	200	4 222	88	224	3 632	99	263	3 819	113	286	3 906	119	275	3 671	129	319	3 949
Ana sınıfı	2	2	83	10	32	4 049	19	57	1 267	48	96	1 565	50	67	1 314	48	80	1 629
İlkokul	42	656	16 937	51	809	21 484	71	1 172	27 886	88	1 433	33 664	95	1 598	35 302	115	1 887	39 400
Ortaokul	56	867	25 319	70	342	31 776	92	2	38 866	110	3	48 481	108	5	46 290	137	1 383	50 267
Mes. ortaokul	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	253	-	-	252	2	5	292
Lise	49	1 031	13 046	53	2 018	14 339	61	3 439	17 228	90	4 284	19 396	104	4 551	26 290	119	3 740	29 379
Meslekî lise	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	81	1 053	3	63	1 145	6	94	1 221
Toplam	243	2 756	59 607	272	3 425	75 271	342	4 933	89 066	454	6 183	108 318	480	6 559	114 164	556	7 508	126 137

Kaynak: MEB

Tablo 30. Üniversitelerdeki önlisans ve lisans düzeyindeki öğrenci sayıları

Üniversite	Kuruluş Yılı	1980-1981	1981-1982	1982-1983	1983-1984	1984-1985	1985-1986	1986-1987	1987-1988	1988-1989 (1)
1. İstanbul Üniversitesi	(1933)	31 002	30 778	30 225	34 069	38 312	37 439	38 454	35 651	36 582
2. İstanbul Teknik Üniversitesi	(1944)	9 526	10 382	13 412	13 990	16 456	17 278	16 900	16 471	16 272
3. Ankara Üniversitesi	(1946)	19 539	17 425	23 967	26 379	31 016	32 205	30 818	30 115	29 815
4. Karadeniz Üniversitesi	(1955)	2 558	2 330	5 703	6 946	8 564	8 921	9 636	10 164	11 102
5. Ege Üniversitesi	(1955)	15 015	15 754	10 068	11 516	13 313	14 400	15 251	15 742	16 650
6. Atatürk Üniversitesi	(1957)	5 991	5 992	9 285	11 013	13 956	14 628	15 002	15 011	14 641
7. Ortaoğlu Teknik Üniversitesi	(1959)	11 711	11 467	12 413	13 365	14 879	15 828	17 238	15 068	15 656
8. Hacettepe Üniversitesi	(1967)	9 830	8 764	13 360	15 388	19 058	21 589	22 237	21 582	22 309
9. Boğaziçi Üniversitesi	(1971)	2530	2262	3 309	3 499	4 258	5 022	5 775	6 516	7 191
10. Dicle Üniversitesi	(1973)	1 364	1 454	4 649	5 374	6 153	6 917	7 127	7 383	7494
11. Anadolu Üniversitesi	(1973)	331	235	70 20	7 702	11 044	12 200	13 181	13 859	14 075
12. Çukurova Üniversitesi	(1973)	1 488	1 902	6 745	2 253	10 736	10 726	11 135	11 650	12 221
13. Cumhuriyet Üniversitesi	(1974)	304	147	1 510	1153	3 140	3 832	4 152	4 526	5 033
14. İnönü Üniversitesi	(1975)	356	441	1 011	3 100	1 588	1 671	1 918	2 496	3 289
15. Fırat Üniversitesi	(1975)	970	1 044	2 304	5 109	4 038	4 608	5 043	5 329	5 612
16. Ondokuz Mayıs Üniversitesi	(1975)	409	468	3 708	9 610	6 702	7 124	7 548	7 563	7 890
17. Selçuk Üniversitesi	(1975)	1 460	1 692	7 783	11 000	11 956	12 702	13 057	13 904	14 875
18. Uludağ Üniversitesi	(1975)	1 911	2 177	8 884	3 398	14 490	15 989	16 623	17 255	17 782
19. Erciyes Üniversitesi	(1978)	392	522	2 724	4 617	4161	4 802	5 282	5 698	6 227
20. Akdeniz Üniversitesi	(1982)	-	-	2 642	23 435	5 267	6 146	5 610	7 199	7 550
21. Dokuz Eylül Üniversitesi	(1982)	-	-	20 669	30 145	24 877	23 137	22 099	21 580	21 697
22. Gazi Üniversitesi	(1982)	-	-	34 025	13 718	32 330	34 210	31 309	30 018	30 007
23. Marmara Üniversitesi	(1982)	-	-	11 830	2 064	15 891	15 640	15 725	16 441	17 201
24. Mimar Sinan Üniversitesi	(1982)	-	-	2 705	4 739	2 332	2 529	2 680	2 911	3 216
25. Trakya Üniversitesi	(1982)	-	-	3 241	9 418	6 131	7 398	8 496	9 133	10 540
26. Yıldız Üniversitesi	(1982)	-	-	7 560	770	10 913	12 336	12 422	12 958	13 436
27. Yüzüncü Yıl Üniversitesi	(1982)	-	-	473	-	1 169	1 457	1 652	1 879	2 044
28. Bilkent Üniversitesi	(1986)	-	-	-	-	-	-	471	1 300	3 088
29. Gaziantep Üniversitesi	(1987)	-	-	-	-	-	-	-	2 560	3 000
Akademiler		9 561	9 472	-	-	-	-	-	-	-
Akademilere Bağlı Fakülteler		48 960	42 894	-	-	-	-	-	-	-
Yüksekokullar		52 419	59 035	813	-	-	-	-	-	-
YAYKUR		9 742	13 766	29 471	-	-	-	-	-	-
Örgün Eğitim Toplam		227 627	226 637	252 068	281 703	332 729	350 744	357 841	361 962	376 495
Yaygın Eğitim / Açıköğretim (2)		9 742	13 766	29 471	40 617	65 456	98 670	123 804	133 139	175 223
GENEL TOPLAM		237 369	240 403	281 539	322 320	398 185	449 414	481 645	495 101	551 718

Kaynak: YÖK, Yükseköğretimdeki gelişmeler, sayfa 37

(1) ÖSYM, 1988-89 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, sayfa 26

(2) Önlisans dahil değildir.

Tablo 31. Üniversitelerdeki Öğretim Elemanları

Üniversite	Kuruluş Yılı	1975-1976 Öğretim Yılı				1980-1981 Öğretim Yılı				1985-1986 Öğretim Yılı				3.11.1988 tarihinde													
		Doç.	Y.Doç.	Öğ.G.		Doç.	Y.Doç.	Öğ.G.		Doç.	Y.Doç.	Öğ.G.		Doç.	Y.Doç.	Öğ.G.											
				Ok.	Ar. G.			Ok.	Ar. G.			Ok.	Ar. G.			Ok.	Ar. G.	Ok.	Ar. G.								
Toplam	Prof.	Toplam	Prof.	Toplam	Prof.	Doç.	Y.Doç.	Ok.	Ar. G.	Toplam	Prof.	Doç.	Y.Doç.	Ok.	Ar. G.	Toplam	Prof.	Doç.	Y.Doç.	Ok.	Ar. G.	Toplam	Prof.	Doç.	Y.Doç.	Ok.	Ar. G.
1. İstanbul Üniversitesi	(1933)	423	330	-	52	389	1804	591	423	-	71	1398	2483	409	431	270	206	1157	2473	652	283	282	291	1056	2574		
2. İstanbul Teknik Üniversitesi	(1944)	274	91	-	59	390	724	217	147	-	34	514	912	161	161	150	333	540	1345	155	202	197	352	548	1554		
3. Ankara Üniversitesi	(1946)	268	283	-	112	397	1760	427	368	-	173	1342	2310	296	317	153	187	1048	2001	377	285	292	342	1255	2551		
4. Karadeniz Teknik Üniversitesi	(1955)	39	36	-	46	183	304	16	59	-	18	192	285	24	84	57	165	246	576	42	89	94	183	346	754		
5. Ege Üniversitesi	(1955)	158	113	-	59	724	1054	246	269	-	94	1244	1853	145	214	195	143	701	1398	197	204	184	208	852	1645		
6. Atatürk Üniversitesi	(1957)	40	56	-	29	475	610	47	118	-	70	477	712	39	139	95	205	383	861	49	117	137	245	505	1053		
7. Ortadoğu Teknik Üniversitesi	(1959)	29	319	-	211	243	802	52	149	316	241	390	1148	58	176	206	369	599	1408	63	215	187	310	716	1491		
8. Hacettepe Üniversitesi	(1967)	101	72	-	705	585	1563	165	183	-	324	819	1491	171	269	183	588	1090	2301	261	222	256	559	1094	2392		
9. Boğaziçi Üniversitesi	(1971)	19	27	-	54	58	158	41	49	-	131	8	229	38	68	61	163	153	483	73	57	82	198	201	611		
10. Dicle Üniversitesi	(1973)	12	19	-	44	148	223	14	23	-	49	233	319	14	34	47	110	244	449	19	33	72	150	362	636		
11. Anadolu Üniversitesi	(1973)	-	-	-	-	-	-	5	10	-	39	64	119	38	97	68	286	286	795	77	84	175	245	420	1001		
12. Çukurova Üniversitesi	(1973)	25	26	-	24	159	234	43	61	-	50	239	493	50	99	78	183	295	705	69	102	115	198	384	868		
13. Cumhuriyet Üniversitesi	(1974)	-	-	-	-	-	-	1	2	-	21	89	113	9	32	56	92	211	400	15	32	61	131	248	487		
14. İnönü Üniversitesi	(1975)	-	-	-	-	-	-	1	-	-	2	21	24	10	8	19	37	52	126	12	15	27	70	99	223		
15. Fırat Üniversitesi	(1975)	5	2	-	13	30	50	6	9	-	30	103	148	11	32	41	101	125	310	23	38	100	112	223	496		
16. Ondokuz Mayıs Üniversitesi	(1975)	-	-	-	-	-	-	3	13	-	18	61	95	21	61	46	194	144	466	31	54	66	176	222	549		
17. Selçuk Üniversitesi	(1975)	-	-	-	-	-	-	6	3	-	16	53	78	27	67	76	305	234	709	61	71	107	334	358	931		
18. Uludağ Üniversitesi	(1975)	7	17	-	1	59	84	35	40	-	21	191	287	57	101	71	229	332	790	90	87	100	262	386	925		
19. Erciyes Üniversitesi	(1978)	-	-	-	-	-	-	5	19	-	34	123	181	13	39	58	83	196	389	18	47	65	113	231	474		
20. Akdeniz Üniversitesi	(1982)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	26	35	52	235	158	506	31	41	72	218	173	535		
21. Dokuz Eylül Üniversitesi	(1982)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	54	98104	117	320	224	813	81	121	154	462	416	1234		
22. Gazi Üniversitesi	(1982)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	55	75	141	682	448	1430	115	101	227	716	677	1836		
23. Marmara Üniversitesi	(1982)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	49	23	101	384	331	940	103	136	154	438	387	1218		
24. Mimar Sinan Üniversitesi	(1982)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	40	26	32	136	103	334	62	61	73	82	127	405		
25. Trakya Üniversitesi	(1982)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	21	107	27	69	90	233	28	29	44	156	180	437		
26. Yıldız Üniversitesi	(1982)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	35	2	59	167	283	651	38	119	96	158	333	754		
27. Yüzüncü Yıl Üniversitesi	(1982)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-	5	25	38	76	12	-	19	35	101	167		
28. Bilkent Üniversitesi	(1986)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	10	17	80	62	181		
29. Gaziantep Üniversitesi	(1987)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	14	78	25	132		
Akademiler	158	139	-	281	540	1118	14	52	-	-	228	428	722	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Akademilere Bağlı Fakülteler	-	-	-	-	-	-	277	305	-	-	510	1130	222	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Yükseköğullar	32	47	-	687	3043	3809	32	42	-	-	964	2995	4033	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
YAYKUR	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
TOPLAM	1590	1587	2387	8881	14445	2245	2344	316	3138	12874	20917	1877	2899	2484	5997	9711	22968	2772	2864	3469	5912	12097	28114	-	-	-	

Kaynak: YÖK, Yükseköğretimdeki Gelişmeler, sayfa 29

Tablo 32. Üniversite ve diğer yükseköğretim kurumlarında öğrenci sayıları genel döküm tablosu (1988-89 öğretim yılı)

	1988-1989 Öğretim yılı						1987-1988					
	Yeni kayıt			Toplam öğrenci sayısı			Öğretim yılı mezunu					
	T	K	E	T	K	E	T	K	E			
<i>Türkiye toplamı</i>	178769	61187	117582	594662	199981	394681	79131	27863	51268			
<i>Üniversiteler</i>												
Önlisans	175480	60788	114692	582973	198943	384030	76703	27707	48996			
Lisans/Undergraduate	30075	9307	20768	66785	20373	46412	17418	6469	10949			
Lisans (AÖF hariç)	133387	47175	86212	484933	167775	317158	54732	19717	35015			
Açıköğretim fakültesi-Açık bölümler	69098	26285	42813	310222	115124	195098	49071	18302	30769			
<i>Lisansüstü</i>	64289	20890	43399	174711	52651	122060	5661	1415	4246			
Yüksek lisans	10938	4002	6936	27058	9639	17419	4023	1406	2617			
Doktora	8164	2980	5184	18171	6524	11647	3397	1201	2196			
Tıpta ihtisas	2774	1022	1752	8887	3115	5772	626	205	421			
	1080	304	776	4197	1156	3041	530	115	415			
<i>Diğer eğitim kurumları</i>												
Önlisans	3289	399	2890	11689	1036	10651	2428	156	2272			
Lisans	60	38	22	187	118	69	99	60	39			
Lisansüstü	2083	42	2041	8541	146	8395	1850		1850			
Yüksek lisans	22	8	14	49	14	35	13	6	7			
Doktora	10	7	3	15	11	4	8	6	2			
Tıpta ihtisas	12	1	11	34	3	31	5		5			
	1124	311	813	2912	760	2152	466	90	376			

Kaynak: ÖSYM - 1988-1989 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, s.25

Tablo 33.1 İlköğretimde toplam öğrenci ve okullaşma oranları

<i>Yıllar</i>	<i>Çağ nüfusu (7-12 Yaş)</i>	<i>Toplam öğrenci</i>	<i>Okullaşma oranı (%)</i>
1963-64	4 880 000	3 562 140	73.0
1964-65	5 030 000	3 769 282	74.9
1965-66	5 150 000	3 933 251	76.4
1966-67	5 270 000	4 216 930	80.0
1967-68	5 390 000	4 448 935	82.5
1968-69	5 521 000	4 684 312	84.8
1969-70	5 652 000	4 829 069	85.4
1970-71	5 716 000	4 937 706	86.4
1971-72	5 783 000	5 024 590	86.9
1972-73	5 849 000	5 237 951	89.6
1973-74	5 770 200	5 324 034	92.3
1974-75	5 878 900	5 377 708	91.5
1975-76	5 988 800	5 463 684	91.2
1976-77	6 111 900	5 499 456	90.0
1977-78	6 242 700	5 454 566	87.4
1979-80	6 348 000	5 618 697	88.5
1980-81	6 520 000	5 691 066	87.3
1981-82	6 688 000	5 860 190	87.6
1982-83	6 839 000	6 038 169	88.3
1983-84	6 211 581	5 511 791	88.7
1984-85	6 191 878	5 602 673	90.5
1985-86	6 218 152	5 735 583	92.5
1986-87	6 329 337	5 792 155	91.5
1987-88	6 412 311	6 880 304	107.0
1988-89	6 680 000	7 059 108	105.6

Kaynak: MEB Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler, Ankara 1988, sayfa 204

Not: XII. M.E. Şûrası kararı gereğince, ilkokula başlama yaşı 72 inci aydır. Okul olgunluğuna gelen 66 aylık çocuklar da, ailenin isteği ile okula kabul edilir. Okul öncesi eğitim 48-72 nci ay arasındaki çocukların eğitimini kapsar, isteğe bağlıdır.

Tablo 33.2 Ortaokullarda toplam öğrenci ve okullaşma oranları

Yıllar	Çağ nüfusu (13-15 Yaş)	Toplam Öğrenci		Okullaşma oranı		Genel ve Meslekî Teknik O. O. Toplamı Okullaşma Oranı %	
		genel	meslekî	genel	meslekî	Öğrenci	Oranı %
1963-64	1 985 000	344 139	63 027	17.3	3.2	407 166	20.5
1964-65	2 090 000	354 257	68 355	16.9	3.3	422 612	20.2
1965-66	2 200 000	412 453	65 754	18.7	3.0	478 207	21.7
1966-67	2 300 000	492 950	62 224	21.4	2.7	555 174	24.1
1967-68	2 390 000	569 397	62 707	23.8	2.6	632 104	26.4
1968-69	2 447 000	639 841	63 622	26.1	2.6	703 463	28.7
1969-70	2 554 000	700 950	65 555	27.4	2.6	766 505	30.0
1970-71	2 606 000	783 471	67 834	30.1	2.6	851 305	32.7
1971-72	2 658 000	852 649	64 269	32.1	2.4	916 918	34.5
1972-73	2 714 000	886 464	44 520	32.7	1.6	930 984	34.3
1973-74	2 642 200	926 887	38 835	35.0	1.5	965 722	36.5
1974-75	2 692 300	945 572	53 133	35.1	1.9	998 705	37.0
1975-76	2 743 300	1 038 844	83 955	37.9	3.1	1 122 799	41.0
1976-77	2 792 800	1 074 289	118 211	38.5	4.2	1 192 500	42.7
1977-78	2 843 000	1 107 455	140 378	38.9	4.9	1 247 833	43.8
1979-80	3 035 000	1 180 233	159 275	38.9	5.2	1 339 508	44.1
1980-81	3 020 000	1 147 512	165 325	38.0	5.5	1 312 837	43.5
1981-82	3 010 000	1 239 727	172 860	41.2	5.7	1 412 587	46.9
1982-83	3 033 000	1 332 809	183 002	43.9	6.0	1 515 811	49.9
1983-84	3 357 000	1 450 624	160 614	46.7	5.2	1 611 238	51.9
1984-85	3 377 000	1 586 581	174 306	47.0	5.2	1 760 887	52.2
1985-86	3 396 000	1 673 723	181 148	49.3	5.3	1 854 871	54.6
1986-87	3 417 000	1 761 794	200 530	51.5	5.9	1 962 324	57.4
1987-88	3 439 000	1 852 851	212 882	53.9	6.2	2 065 733	60.1
1988-89	3 898 000	1 933 665	237 268	49.6	6.1	2 225 020	57.1

KAYNAK: MEB-Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitiminde Gelişmeler, Ankara 1988, sayfa 205

Tablo 33.3 Genel liselerde toplam öğrenci ve okullaşma oranları

<i>Yıllar</i>	<i>Çağ nüfusu (16-18 Yaş)</i>	<i>Öğrenci sayısı</i>	<i>Okullaşma oranı (%)</i>
1935-36	600 953	13 622	2.3
1945-46	1 195 981	25 515	2.1
1950-51	1 528 814	22 169	1.5
1955-56	1 535 351	33 412	2.2
1960-61	1 432 544	75 632	5.3
1963-64	1 675 000	102 384	6.1
1964-65	1 770 000	97 935	5.5
1965-66	1 870 000	111 181	5.9
1966-67	1 970 000	132 801	6.7
1967-68	2 075 000	151 864	7.3
1968-69	2 138 000	187 019	8.7
1969-70	2 255 000	214 960	9.5
1970-71	2 338 000	244 569	10.5
1971-72	2 423 000	261 092	10.8
1972-73	2 511 000	276 625	11.0
1973-74	2 471 900	304 371	12.3
1974-75	2 525 700	339 240	13.4
1975-76	2 579 000	385 688	14.9
1976-77	2 631 100	428 696	16.3
1977-78	2 681 800	456 661	17.0
1979-80	2 994 000	531 760	17.8
1980-81	3 023 000	534 605	17.7
1981-82	3 031 000	544 504	18.0
1982-83	3 024 000	519 721	17.2
1983-84	3 008 000	529 765	17.6
1984-85	3 284 000	583 727	17.8
1985-86	3 321 000	627 985	18.9
1986-87	3 346 000	672 670	20.1
1987-88	3 367 000	703 762	20.1
1988-89	3 611 000	710 021	19.6

KAYNAK: MEB Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler, Ankara 1988, sayfa 206

Tablo 33.4 Ortaöğretimde (lise+meslekî teknik lise) toplam öğrenci ve okullaşma oranları

Yıllar	Çağ nüfusu (16 -18 Yaş)	Toplam öğrenci		Okullaşma oranı		Genel+meslekî Okullaşma	
		genel	meslekî	genel	meslekî	öğrenci	oranı %
1945-46	1 195 981	25 515	29 717	2.1	2.4	55 232	4.5
1950-51	1 528 814	22 169	34 104	1.5	2.2	56 273	3.7
1955-56	1 535 351	33 412	38 598	2.2	2.5	72 010	4.7
1960-61	1 432 544	75 632	71 659	5.3	5.0	147 291	10.3
1963-64	1 675 000	102 384	73 862	6.1	4.4	176 246	10.5
1964-65	1 770 000	97 935	91 329	5.5	5.1	189 264	10.6
1965-66	1 870 000	111 181	109 856	5.9	5.8	221 037	11.7
1966-67	1 970 000	132 801	131 868	6.7	6.6	264 669	13.3
1967-68	2 075 000	151 864	136 962	7.3	6.6	288 826	13.9
1968-69	2 138 000	187 019	143 867	8.7	6.7	330 886	15.4
1969-70	2 255 000	214 960	151 570	9.5	6.7	366 530	16.2
1970-71	2 338 000	244 569	167 252	10.5	7.1	411 821	17.6
1971-72	2 423 000	261 092	189 576	10.8	7.8	450 668	18.6
1972-73	2 511 000	276 625	211 600	11.0	8.4	488 225	19.4
1973-74	2 471 900	304 371	246 604	12.3	9.9	550 975	22.2
1974-75	2 525 700	339 240	260 298	13.4	10.3	599 538	23.7
1975-76	2 579 000	385 688	303 793	14.9	11.7	689 481	26.7
1976-77	2 631 100	428 696	317 515	16.3	12.0	746 151	28.3
1977-78	2 681 800	456 661	329 052	17.0	12.2	785 713	29.2
1979-80	2 994 000	531 760	355 648	17.7	11.9	887 408	29.6
1980-81	3 023 000	534 605	355 007	17.7	11.7	889 612	29.4
1981-82	3 031 000	544 504	357 835	18.0	11.8	902 339	29.8
1982-83	3 024 000	519 721	358 155	17.2	11.8	877 876	29.0
1983-84	3 008 000	529 765	327 740	17.6	10.9	857 505	28.5
1984-85	3 284 000	583 727	283 721	17.8	8.6	867 448	26.4
1985-86	3 321 000	627 985	409 835	18.9	12.3	1 037 820	31.2
1986-87	3 346 000	672 670	437 709	20.1	13.1	1 110 379	33.2
1987-88	3 367 000	703 762	466 077	20.9	13.8	1 169 839	34.7
1988-89	3 611 000	741 060	505 484	19.6	13.9	1 246 544	34.5

KAYNAK: MEB Cumhuriyet Döneminde Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler, Ankara 1988, sayfa 207

Tablo 33.5 Yükseköğretimde toplam öğrenci ve okullaşma oranları

<i>Yıllar</i>	<i>Çağ nüfusu (19 - 22 Yaş)</i>	<i>Öğrenci sayısı</i>	<i>Okullaşma oranı (%)</i>
1963-64	1 880 000	77 281	4.1
1964-65	1 940 000	84 335	4.3
1965-66	2 040 000	97 309	4.7
1966-67	2 150 000	108 632	5.0
1967-68	2 275 000	123 683	5.4
1968-69	2 366 000	140 000	5.9
1969-70	2 482 000	147 175	5.9
1970-71	2 606 000	159 231	6.1
1971-72	2 739 000	159 549	5.8
1972-73	2 880 000	167 918	5.8
1973-74	2 935 000	177 281	6.0
1974-75	3 053 000	262 302	8.6
1975-76	3 149 000	278 139	8.8
1976-77	3 231 400	314 961	9.7
1977-78	3 306 300	326 683	9.9
1979-80	3 713 000	270 278	7.3
1980-81	3 808 000	237 369	6.2
1981-82	3 882 000	240 403	6.2
1982-83	3 940 000	280 539	7.1
1983-84	3 950 000	323 375	8.2
1984-85	4 052 000	398 185	9.8
1985-86	4 151 000	449 414	10.8
1986-87	4 242 000	474 654	11.2
1987-88	4 319 000	481 600	11.2
1988-89 (1)	4 362 000	551 000	12.6

KAYNAK: MEB Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sisteminde Gelişmeler, Ankara 1988, sayfa 208

(1) Tablo 35 (Açıköğretim dahil)

Tablo 60. Konsolide devlet bütçesi içinde Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi

Cari fiyatlarla Milyon TL.

Yıllar	Konsolide Bütçe				MEB Bütçesi				Yüzdele			
	Cari	Yatırım	Transfer	Toplam	Cari	Yatırım	Transfer	Toplam	Cari	Yatırım	Transfer	Toplam
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(5/1)	(6/2)	(7/3)	(8/4)
1963	8164,4	3937,1	-	12101,5	1420,7	463,1	-	1883,8	17,4	11,8	-	15,6
1964	5639,5	1811,7	5033,0	13484,2	1533,7	417,5	37,2	1988,4	23,1	23,0	0,7	14,7
1965	7269,5	1835,9	5315,9	14421,3	1792,4	349,0	40,6	2182,0	24,7	19,0	0,8	15,1
1966	3288,0	2305,9	6181,2	16775,1	1886,9	443,0	44,2	2374,1	22,8	19,2	0,7	14,2
1967	5397,9	2434,6	6960,9	18813,4	2131,5	466,7	45,7	2643,9	22,7	19,2	0,7	14,1
1968	10347,0	2530,3	8734,7	21612,0	2341,0	608,7	40,7	2990,4	22,6	24,1	0,5	13,8
1969	12406,8	6938,9	7323,9	26669,6	2443,5	184,0	52,4	2679,9	19,7	2,7	0,7	10,0
1970	14997,0	6990,5	7905,7	29893,2	2540,5	175,5	53,3	2769,3	16,9	2,5	0,7	9,3
1971	20022,1	7915,6	10534,2	38471,9	4728,9	214,1	93,6	5036,6	23,6	2,7	0,9	13,1
1972	26397,0	9455,2	16116,0	51968,2	5700,9	268,7	99,0	7068,6	25,4	2,8	0,6	13,6
1973	29598,2	15565,1	18545,7	62709,0	6877,5	1554,0	490,4	8921,9	24,0	10,0	2,6	14,2
1974	38252,0	22298,4	23309,7	83860,1	9625,3	2443,4	706,3	12775,0	25,2	11,0	3,0	15,2
1975	48206,3	30586,6	30453,8	109252,7	10476,2	3213,3	824,2	14510,7	21,7	10,5	2,7	13,3
1976	59502,2	42440,0	35167,9	156210,1	16483,7	4178,2	1000,0	21661,9	21,0	9,8	2,8	13,9
1977	34803,0	69205,9	68666,1	232675,0	17940,4	6537,0	1177,6	25655,0	18,9	9,4	1,7	11,0
1978	114439,1	70791,7	94712,8	279943,6	20699,0	5065,6	1498,3	27262,9	18,1	7,2	1,6	9,7
1979	159807,1	116886,2	120184,1	406877,4	34308,0	9504,3	2384,3	46196,6	20,2	8,1	2,0	11,4
1980	313072,8	195994,5	260972,9	770040,2	73562,9	11669,3	3023,2	88255,4	23,5	6,0	1,2	11,5
1981	554752,0	377180,7	516810,3	1558743,0	118803,4	22588,2	5870,3	147261,3	17,9	6,0	1,1	9,4
1982	798900,8	411193,3	594613,9	1804708,0	157638,9	26444,3	3574,5	187657,7	19,7	6,4	0,6	10,4
1983	1136984,7	560578,3	852437,0	2600000,0	241591,1	35650,3	9377,5	286618,9	20,4	6,4	1,1	11,0
1984	1436747,2	742470,0	1045782,7	3284999,9	282622,0	49947,0	8986,5	341555,5	18,9	6,7	0,9	10,4
1985	2165086,9	1081891,0	2292204,1	5542182,0	387047,1	66290,0	12645,0	465982,1	17,7	6,1	0,6	8,4
1986	3048177,0	1302973,0	2902961,0	7254111,0	505925,0	86812,0	25786,5	618523,5	16,6	6,7	0,9	8,5
1987	7040000,0	1853757,0	4998029,0	11050686,0	741400,0	137504,0	49700,0	928604,0	17,9	7,4	1,0	8,4
1988	4138900,0	3465000,0	10335000,0	20840000,0	425000,0	308559,0	65813,0	1797372,0	20,2	8,7	0,6	8,6
1989	11240000,0	5286000,0	16394000,0	32920000,0	2304500,0	517177,0	145400,0	2967077,0	20,5	9,8	0,8	9,0

Kaynak: MEB ve DPT

Not: 1963-1968 Yıllarına ait cari, yatırım ve transfer harcamaları dağılımında genel bütçe rakamları, 1969-1990 yıllarına ait dağılımda ise konsolide bütçe rakamları kullanılmıştır.

Tablo 61. Konsolide devlet bütçesi içinde yükseköğretim kurumları bütçesi

Cari fiyatlarla Milyon TL.

Yıllar	Konsolide Bütçe				YÖK Bütçesi				Yüzdelere			
	Cari (1)	Yatırım (2)	Transfer (3)	Toplam (4)	Cari (5)	Yatırım (6)	Transfer (7)	Toplam (8)	Cari (5/1)	Yatırım (6/2)	Transfer (7/3)	Toplam (8/4)
1963	8164.4	3937.1	-	12101.5	195.5	47.1	-	242.6	2.4	1.2		2.0
1964	6639.5	1811.7	5033.0	13484.2	216.6	55.7	15.5	287.8	3.3	3.1	0.3	2.1
1965	7269.5	1835.9	5315.9	14421.3	235.2	59.4	16.5	311.1	3.2	3.2	0.3	2.2
1966	8288.0	2305.9	6181.2	16775.1	258.5	69.1	21.2	348.8	3.1	3.0	0.3	2.1
1967	9397.9	2435.6	6980.9	18813.4	285.2	95.3	27.1	407.6	3.0	3.9	0.4	2.2
1968	10347.0	2530.3	8734.7	21612.0	340.9	185.1	37.5	563.5	3.3	7.3	0.4	2.6
1969	12406.8	6938.9	7323.9	26669.6	434.0	300.0	75.8	809.8	3.5	4.3	1.0	3.0
1970	14997.0	6990.5	7905.7	29893.2	492.3	321.5	75.7	889.5	3.3	4.6	1.0	3.0
1971	20022.1	7915.6	10534.2	38471.9	403.9	345.9	92.4	845.2	2.0	4.4	0.9	2.2
1972	26397.0	9455.2	16116.0	51968.2	887.8	416.1	114.9	1418.8	3.4	4.4	0.7	2.7
1973	26598.2	15565.1	16545.7	62709.0	1159.5	664.3	89.6	1913.4	4.1	4.3	0.5	3.1
1974	38252.0	22298.4	23309.7	83960.1	1604.6	1083.4	122.0	3010.0	4.7	4.9	0.5	3.6
1975	48206.3	30586.6	30459.8	109252.7	2052.4	1340.2	99.2	3491.8	4.3	4.4	0.3	3.2
1976	78602.2	42440.0	35167.9	156210.1	2548.0	1962.6	118.6	4629.2	3.2	4.6	0.3	3.0
1977	94803.0	69205.9	68666.1	232675.0	3224.6	2867.8	152.8	6245.2	3.4	4.1	0.2	2.7
1978	114439.1	70791.7	94712.8	279943.6	4135.7	3242.8	217.6	7600.1	3.6	4.6	0.2	2.7
1979	169807.1	116886.2	120184.1	406877.4	12372.8	4647.9	296.0	17316.7	7.3	4.0	0.2	4.3
1980	313072.8	195994.5	260972.9	770040.2	21869.0	7061.9	211.4	29142.3	7.0	3.6	0.1	3.8
1981	664752.0	377180.7	516810.3	1558743.0	33843.5	10941.9	1740.5	46525.9	5.1	2.9	0.3	3.0
1982	798900.8	411193.3	594613.9	1804708.0	37420.7	15352.8	2117.3	54890.8	4.7	3.7	0.4	3.0
1983	1186984.7	560578.3	852437.0	2600000.0	67894.0	23844.0	3741.0	95479.0	5.7	4.3	0.4	3.7
1984	1496747.2	742470.0	1045782.7	3284999.9	83644.5	27410.0	7132.2	118186.7	5.6	3.7	0.7	3.6
1985	2165086.9	1081891.0	2295204.1	5542182.0	99500.0	37712.0	14501.9	151713.9	4.6	3.5	0.6	2.7
1986	3048177.0	1302973.0	2902961.0	7254111.0	147000.0	50486.0	25000.0	222486.0	4.5	3.9	0.9	3.1
1987	4198900.0	1853757.0	4998029.0	11050686.0	211199.0	79261.0	33164.0	323624.0	5.0	4.3	0.7	2.9
1988	7040000.0	3465000.0	10335000.0	20840000.0	410663.0	171038.0	32743.0	614444.0	5.8	4.9	0.3	2.9
1989	11240000.0	5286000.0	16394000.0	32920000.0	639428.0	356641.0	47419.0	1043488.0	5.7	6.7	0.2	3.2

Kaynak: MEB ve DPT

Not: 1963-1968 Yıllarına ait cari, yatırım ve transfer harcamaları dağılımında genel bütçe rakamları, 1969-1989 yıllarına ait dağılımda ise konsolide bütçe rakamları kullanılmıştır.

Tablo 65. Genel bütçe yatırımları ile MEB bütçesi ve yatırımlarının karşılaştırılması

(bin TL)

Yıllar	Genel bütçe yat. ödenekleri	Genel yatırım ödeneklerinin gn. bütçe içindeki payı (%)	MEB bütçesi yt. ödenekleri	MEB yat. ödeneklerinin MEB bütçesi içindeki payı (%)	MEB yat. ödeneklerinin gn. büt. yat. ödeneklerine oranı (%)
1951	305 012	20	13 775	7.0	4.0
1955	877 359	30	49 785	13.0	5.7
1960	2 643 209	37	188 003	19.0	7.1
1961	2 717 338	31	286 520	21.4	10.5
1962	3 330 865	33	342 628	23.1	10.2
1963	3 937 150	33	564 561	28.0	14.3
1964	1 811 722	13	630 552	28.5	34.8
1965	1 835 909	12	569 544	24.0	31.0
1966	2 305 952	13	662 349	25.5	28.7
1967	2 434 610	14	785 298	26.5	32.3
1968	2 530 386	12	792 653	29.0	38.4
1969	2 916 397	11	928 253	27.0	31.8
1970	2 709 415	9	781 045	23.0	28.8
1971	3 165 058	9	1 014 538	17.0	32.0
1972	4 365 926	9	1 107 711	14.0	25.4
1973	8 657 478	14	1 554 007	17.4	17.9
1974	12 498 736	15	2 443 486	19.1	19.5
1975	16 608 548	15	3 213 343	22.1	19.3
1976	20 775 664	13	4 178 255	19.2	20.1
1977	35 424 909	15	6 537 033	25.4	18.4
1978	33 471 208	12	5 065 696	18.5	15.1
1979	68 099 876	17	9 504 355	20.5	13.9
1980	120 516 478	16	11 669 342	13.2	9.6
1981	201 601 892	13	22 588 235	15.3	11.2
1982	214 514 910	12	26 444 376	14.0	12.3
1983	301 931 453	11	35 650 391	12.4	11.8
1984	408 794 000	12	49 947 000	14.6	12.2
1985	431 210 500	8	66 290 000	14.2	15.3
1986	536 742 000	7	86 812 000	14.0	16.1
1987	744 641 000	7	137 504 000	14.8	18.4
1988	1 291 345 000	6	308 559 000	17.1	23.8
1989	1 871 686 000	-	517 177 000	-	27.6
1990	3 503 587 000	-	878 844 000	-	25.0

Kaynak: MEB, Cumhuriyet DönemindeTürk Millî Eğitimi Sistemindeki Gelişmeler (1923-1988), Ankara 1988, sayfa 212

Not: 1972 yılına kadar Bayındırlık Bakanlığı bütçesinde yer alan yatırım ödenekleri de dahil edilmiştir.

Tablo 85. Merkezî hükümet giderleri
(Central government expenditure)

	Percentage of total expenditure														Total expenditure (percentage of GNP)	Overall surplus/deficit (percentage of GNP)
	Defense		Education		Health		Housing, amenities; social security and welfare		Economic services		Other ^a					
	1972	1986	1972	1986	1972	1986	1972	1986	1972	1986	1972	1986				
Low-income economies
China and India
Other low-income	..	17.7 w	..	9.8 w	..	3.6 w	..	6.2 w	..	23.8 w	..	38.9 w	..	20.8 w	..	-5.1 w
1 Ethiopia	14.3	..	14.4	..	5.7	..	4.4	..	22.9	..	38.3	..	13.7	..	-1.4	..
2 Bhutan
3 Burkina Faso	11.5	19.2	20.6	17.7	8.2	6.2	6.6	8.3	15.5	13.9	37.6	34.7	11.1	13.2	0.3	1.6
4 Nepal	7.2	6.2	7.2	12.1	4.7	5.0	0.7	6.8	57.2	48.5	23.0	21.5	8.5	19.7	-1.2	-8.1
5 Bangladesh	5.1	11.2	14.8	9.9	5.0	5.3	9.8	0.6	39.3	41.6	25.9	31.3	9.4	10.9	-1.9	-0.2
6 Malawi	3.1	6.0	15.8	11.0	5.5	6.9	5.8	1.9	33.1	30.5	36.8	43.7	22.1	31.5	-6.2	-8.4
7 Zaire	11.1	..	15.2	..	2.3	..	2.0	..	13.3	..	56.1	..	19.8	..	-3.8	..
8 Mali	..	8.1	..	9.0	..	1.7	..	6.2	..	7.7	..	67.3	..	34.0	..	-9.6
9 Burma	31.6	18.8	15.0	11.7	6.1	7.7	7.5	8.4	20.1	35.1	19.7	18.2	20.0	16.2	-7.3	-0.8
10 Mozambique
11 Madagascar	3.6	..	9.1	..	4.2	..	9.9	..	40.5	..	32.7	..	20.8	..	-2.5	..
12 Uganda	23.1	26.3	15.3	15.0	5.3	2.4	7.3	0.8	12.4	14.8	36.6	40.7	21.8	9.4	-8.1	-2.8
13 Burundi	10.3	..	23.4	..	6.0	..	2.7	..	33.9	..	23.8	..	19.9	..	0.0	..
14 Tanzania	11.9	13.8	17.3	7.2	7.2	4.9	2.1	1.4	39.0	24.0	22.6	48.6	19.7	23.9	-5.0	..
15 Togo	..	6.9	..	11.7	..	3.6	..	9.2	..	23.5	..	45.2	..	42.3	..	-5.1
16 Niger
17 Benin
18 Somalia	23.3	..	5.5	..	7.2	..	1.9	..	21.6	..	40.5	..	13.5	..	0.6	..
19 Central African Rep.
20 India	..	18.4	..	2.1	..	2.1	..	5.6	..	23.4	..	48.5	..	16.4	..	-8.1
21 Rwanda	25.6	..	22.2	..	5.7	..	2.6	..	22.0	..	21.9	..	12.5	..	-2.7	..
22 China
23 Kenya	6.0	8.7	21.9	19.7	7.9	6.4	3.9	0.5	30.1	27.6	30.2	37.0	21.0	27.8	-3.9	-6.7
24 Zambia	0.0	..	19.0	16.0	7.4	7.2	1.3	2.6	26.7	16.1	45.7	58.1	34.0	38.2	-13.8	-16.3
25 Sierra Leone	..	3.4	..	12.8	..	5.8	..	2.0	..	15.4	..	60.4	..	13.6	..	-8.9
26 Sudan	24.1	..	9.3	..	5.4	..	1.4	..	15.8	..	44.1	..	19.2	..	-0.8	..
27 Haiti	14.5
28 Pakistan	39.9	33.9	1.2	3.2	1.1	1.0	3.2	10.5	21.4	25.8	33.2	25.6	16.9	23.1	-6.9	-9.5
29 Lesotho	0.0	9.6	22.4	15.5	7.3	6.9	6.3	1.5	21.4	25.5	42.7	41.0	14.5	24.2	3.5	-2.6
30 Ghana	7.9	6.5	20.1	23.9	6.3	8.3	4.1	7.3	15.1	15.7	46.6	38.3	19.5	14.0	-5.8	0.1
31 Sri Lanka	3.1	8.0	13.0	8.4	6.4	4.0	19.5	11.1	20.2	10.2	37.7	58.3	25.4	30.5	-5.3	-9.2
32 Mauritania
33 Senegal	18.8	..	-2.8	..
34 Afghanistan
35 Chad	24.6	..	14.8	..	4.4	..	1.7	..	21.8	..	32.7	..	14.9	..	-2.7	..
36 Guinea
37 Kampuchea, Dem.
38 Lao PDR
39 Viet Nam
Middle-income economies	13.8 w	11.7 w	13.2 w	11.2 w	4.9 w	4.8 w	19.1 w	15.2 w	26.6 w	20.0 w	22.4 w	37.1 w	21.7 w	27.5 w	-3.3 w	-5.8 w
Lower middle-income	16.1 w	15.8 w	22.1 w	14.5 w	6.6 w	4.0 w	15.9 w	9.1 w	24.4 w	21.5 w	14.9 w	35.1 w	22.1 w	24.9 w	-5.2 w	-4.5 w
40 Liberia	..	7.7	..	14.2	..	5.7	..	1.8	..	34.5	..	36.2	..	27.1	..	-9.0
41 Yemen, PDR
42 Indonesia	18.6	9.3	7.4	8.5	1.4	1.9	0.9	1.4	30.5	19.3	41.3	59.6	15.1	26.9	-2.5	-3.9
43 Yemen Arab Rep.	..	28.8	..	22.5	..	4.7	..	0.0	..	7.8	..	36.1	..	25.5	..	-10.3
44 Philippines	10.9	11.9	16.3	20.1	3.2	6.0	0.7	1.6	17.6	44.9	51.3	15.6	13.4	10.8	-2.0	-1.9
45 Morocco	12.3	16.4	19.2	16.6	4.8	2.8	8.4	6.6	25.6	25.9	29.7	31.7	22.8	35.3	-3.9	-8.4
46 Bolivia	18.8	5.8	31.3	11.6	6.3	1.4	0.0	6.0	12.5	5.8	31.3	69.4	9.6	32.0	-1.8	-28.3
47 Zimbabwe	..	15.2	..	20.9	..	6.2	..	4.7	..	26.0	..	27.0	..	35.2	..	-7.0
48 Nigeria	40.2	..	4.5	..	3.6	..	0.8	..	19.6	..	31.4	..	10.2	..	-0.9	..
49 Dominican Rep.	8.5	8.1	14.2	12.8	11.7	9.0	11.8	13.0	35.4	43.5	18.3	13.6	20.0	15.3	-0.2	-2.0
50 Papua New Guinea	..	4.5	..	17.0	..	9.6	..	2.0	..	18.6	..	48.3	..	34.8	..	-2.6
51 Cote d'Ivoire	..	3.9	..	20.5	..	4.0	..	1.8	..	31.5	..	38.3	..	31.2	..	-3.1
52 Honduras	12.4	..	22.3	..	10.2	..	8.7	..	28.3	..	18.1	..	15.4	..	-2.7	..
53 Egypt, Arab Rep.	..	17.7	..	10.8	..	2.4	..	14.9	..	9.3	..	44.9	..	40.6	..	-10.9
54 Nicaragua	12.3	..	16.6	..	4.0	..	16.4	..	27.2	..	23.4	..	15.5	56.4	-3.9	-15.9
55 Thailand	20.2	20.2	19.9	19.5	3.7	5.7	7.0	4.6	25.6	22.6	23.5	27.4	17.2	21.7	-4.3	-5.6
56 El Salvador	6.6	28.7	21.4	17.5	10.9	7.5	7.6	4.6	14.4	22.6	39.0	19.2	12.8	12.9	-1.0	-0.8
57 Botswana	0.0	6.4	10.1	17.7	6.1	5.0	21.5	7.3	27.9	29.7	34.3	34.0	33.6	49.4	-23.8	31.8
58 Jamaica
59 Cameroon	..	8.8	..	14.4	..	5.1	..	11.4	..	33.8	..	26.6	..	22.4	..	0.8
60 Guatemala	11.0	..	19.4	..	9.5	..	4.7	..	23.8	..	31.5	..	9.9	..	-2.2	..
61 Congo, People's Rep.
62 Paraguay	13.8	12.1	12.1	12.2	3.5	3.1	18.3	32.3	19.6	10.1	32.7	30.2	13.1	7.9	-1.7	1.5
63 Peru	14.8	..	22.6	..	6.1	..	2.5	..	30.6	..	23.3	..	16.7	14.1	-1.0	..
64 Turkey	15.5	13.5	18.1	11.9	3.2	2.2	0.8	2.8	41.8	24.3	20.6	45.3	22.7	21.8	-2.2	-3.3
65 Tunisia	4.9	7.9	30.5	14.3	7.4	6.5	8.8	12.4	23.3	33.1	25.1	25.7	23.1	36.9	-0.9	-4.6
66 Ecuador	15.7	11.8	27.5	24.5	4.5	7.3	0.8	0.9	28.9	19.8	22.6	35.8	13.4	15.7	0.2	2.1
67 Mauritius	0.8	0.8	13.5	13.4	10.3	7.7	3.1	1.6	13.9	12.4	58.3	64.1	16.3	24.9	-1.2	-3.5
68 Comombia	13.0	..	-2.5	..

Note: For data comparability and coverage, see the technical notes. Figures in italics are for years other than those specified.

Kaynak: The World Bank, World Development Report 1988, sayfa 266 ve 267

Percentage of total expenditure																
	Defense		Education		Health		Housing, amenities; social security and welfare		Economic services		Others		Total expenditure (percentage of GNP)		Overall surplus/deficit (percentage of GNP)	
	1972	1986	1972	1986	1972	1986	1972	1986	1972	1986	1972	1986	1972	1986	1972	1986
69 Chile	6.1	10.7	14.3	12.5	8.2	6.0	39.8	42.6	15.3	9.2	16.3	19.0	43.2	33.6	-13.0	-1.1
70 Costa Rica	2.8	2.2	28.3	16.2	3.8	19.3	26.7	26.7	21.8	12.3	16.7	23.3	18.9	29.3	-4.5	-5.0
71 Jordan	..	26.7	..	12.2	..	3.8	..	8.6	..	22.5	..	26.2	..	46.0	..	-10.0
72 Syrian arab Rep.	37.2	..	11.3	..	1.4	..	3.6	..	39.9	..	6.7	..	28.8	..	-3.5	..
73 Lebanon
Upper middle-income	13.1 w	10.3 w	9.6 w	10.2 w	4.2 w	5.1 w	21.4 w	17.3 w	27.7 w	19.6 w	24.0 w	37.5 w	21.6 w	28.3 w	-2.7 w	-6.3 w
74 Brazil	8.3	3.1	8.3	3.0	6.7	6.4	35.0	23.7	23.3	11.2	18.3	52.7	17.4	26.4	-0.3	-11.6
75 Malaysia	18.5	..	23.4	..	6.8	..	4.4	0.0	14.2	..	32.7	..	26.5	36.6	-9.4	-7.2
76 South Africa	21.8	26.8	-4.2	-4.5
77 Mexico	4.2	2.5	16.4	11.5	5.1	1.4	25.0	11.4	34.2	25.7	15.2	47.5	12.0	27.3	-3.0	-9.2
78 Uruguay	5.6	10.2	9.5	7.1	1.6	4.8	52.3	49.5	9.8	8.3	21.2	20.1	25.0	24.7	-2.5	-0.1
79 Hungary	..	6.9	..	1.6	..	3.6	..	25.7	..	38.8	..	23.4	..	62.6	..	-3.3
80 Poland	42.2	..	-0.3
81 Portugal
82 Yugoslavia	20.5	60.0	35.6	9.0	12.0	15.4	31.9	15.7	21.1	6.6	-0.4	0.0
83 Panama	0.0	0.0	20.7	16.0	15.1	15.8	10.8	16.7	24.2	9.0	29.1	42.5	27.6	32.5	-6.5	-3.2
84 Argentina	10.0	5.2	20.0	6.0	0.0	1.3	20.0	33.0	30.0	18.4	20.0	36.0	19.6	25.8	-4.9	-8.0
85 Korea, rep. of	25.8	29.2	15.8	18.1	1.2	1.5	5.9	7.2	25.6	16.2	25.7	27.7	18.0	17.8	-3.9	-0.1
86 Algeria	10.3	4.9	18.6	19.8	11.7	8.1	9.2	14.0	25.4	17.9	24.8	35.3	21.4	26.6	-0.3	2.9
87 Venezuela
88 Gabon	40.1	41.0	-12.9	0.1
89 Greece	14.9	..	9.1	..	7.4	..	30.6	..	26.4	..	11.7	..	27.5	50.9	-1.7	-14.4
90 Oman	39.3	41.9	3.7	10.1	5.9	5.0	3.0	1.4	24.4	20.8	23.6	20.8	62.1	63.2	-15.3	-27.9
91 Trinidad and Tobago
92 Israel	42.9	30.1	7.1	6.7	3.6	3.4	7.1	20.4	7.1	5.7	32.2	33.7	43.9	72.1	-15.7	-3.5
93 Hong Kong
94 Singapore	20.1	22.5	9.0	21.6	4.5	6.5	2.2	5.7	5.7	17.7	58.6	26.0	29.5	26.5	1.3	2.0
95 Iran, Islamic Rep.	24.1	..	10.4	..	3.6	..	6.1	..	30.6	..	25.2	..	30.8	..	-4.6	..
96 Iraq
97 Romania	6.2	4.7	3.2	1.8	0.5	0.8	16.5	21.9	..	55.5	73.5	15.4
Developing economies	14.3 w	12.5 w	12.5 w	10.8 w	4.7 w	4.5 w	16.9 w	13.8 w	25.6 w	20.6 w	26.0 w	38.3 w	18.7 w	26.3 w	-3.5 w	-6.2 w
Oil exporters	15.8 w	11.2 w	15.9 w	13.3 w	5.4 w	4.3 w	12.1 w	10.8 w	32.3 w	22.3 w	18.5 w	38.1 w	18.4 w	27.0 w	-3.2 w	-4.7 w
Exporters of manufactures	..	13.6 w	..	5.5 w	..	4.2 w	..	16.2 w	..	20.3 w	..	40.2 w	..	24.7 w	..	-7.0 w
Highly indebted countries	10.1 w	5.7 w	15.8 w	10.3 w	6.8 w	4.9 w	29.3 w	18.8 w	22.5 w	18.0 w	15.5 w	42.3 w	17.5 w	23.7 w	2.7 w	-7.6 w
Sub-Saharan African
High-income oil exporters
98 Saudi Arabia
99 Kuwait	8.4	12.8	15.0	12.6	5.5	7.1	11.9	20.5	16.6	22.4	42.5	24.6	34.4	41.5	17.4	23.6
100 United Arab Emirates	24.4	45.3	16.5	9.7	4.3	6.2	6.1	5.0	18.3	5.1	30.5	28.7	4.3	17.5	0.3	..
101 Libya
Industrial market economies	21.7 w	16.4 w	5.4 w	4.5 w	11.2 w	12.9 w	42.3 w	39.0 w	12.8 w	9.5 w	12.0 w	12.3 w	22.2 w	28.6 w	-1.8 w	-5.1 w
102 Spain	6.5	4.4	8.3	6.2	0.9	13.1	49.8	48.5	17.5	11.7	17.0	16.3	19.8	29.1	-0.5	-7.7
103 Ireland	..	3.1	..	11.7	..	13.2	..	30.1	..	15.0	..	26.9	33.0	54.7	-5.5	-11.6
104 New Zealand	5.8	4.7	16.9	10.9	14.8	12.5	25.6	32.2	16.5	12.3	20.4	27.4	29.2	42.8	-3.9	-4.9
105 Italy	6.3	3.2	16.1	7.2	13.5	9.9	44.8	30.0	18.4	13.2	0.9	36.5	27.6	50.2	-8.1	-14.1
106 United Kingdom	16.7	13.3	2.6	2.1	12.2	12.6	26.5	30.2	11.1	8.9	30.81	33.0	32.3	40.6	-2.7	-3.4
107 Belgium	6.7	5.3	15.5	13.0	1.5	1.7	41.0	41.5	18.9	1.9	6.4	26.5	39.9	56.7	-4.4	-10.6
108 Austria	3.3	3.1	10.2	9.7	10.1	12.0	53.7	42.6	11.3	3.8	11.4	18.8	29.6	40.5	-0.2	-5.9
109 Netherlands	..	5.2	..	11.1	..	10.8	..	39.8	..	10.7	..	22.5	41.0	56.6	0.0	-1.7
110 France	32.0	44.1	0.7	-2.8
111 Australia	14.2	9.3	4.2	7.2	7.0	9.5	20.3	28.9	14.4	7.8	39.9	37.3	18.8	27.9	0.3	-2.3
112 Germany, Fed. Rep.	12.4	8.8	1.5	0.6	17.5	17.9	46.9	50.5	11.3	6.8	10.4	15.4	24.2	29.9	0.7	-0.7
113 Finland	6.1	5.2	15.3	13.7	10.6	10.6	28.4	35.7	27.9	21.0	11.6	13.7	24.3	31.1	1.2	-0.5
114 Denmark	7.3	5.2	16.0	9.2	10.0	1.0	41.6	40.0	11.3	6.8	3.7	37.8	32.6	39.5	2.7	-3.8
115 Japan	12.7	17.4	-1.9	-4.9
116 Sweden	12.5	6.6	14.8	8.9	3.6	1.1	44.3	51.8	10.6	6.8	14.3	24.8	27.9	44.1	-1.2	-2.6
117 Canada	..	7.6	..	3.4	..	6.1	..	35.0	..	14.9	..	33.1	..	25.4	..	-6.2
118 Norway	9.7	8.3	9.9	8.7	12.3	10.5	39.9	35.0	20.2	19.5	8.0	17.9	35.0	40.6	-1.5	3.9
119 United States	32.2	25.8	3.2	1.7	8.6	11.6	35.5	31.0	10.6	8.8	10.1	21.1	19.0	24.5	-1.5	-5.0
120 Switzerland	15.1	10.3	4.2	3.1	10.0	13.1	39.5	50.6	18.4	12.2	12.8	10.8	13.3	18.6	0.9	-0.1
Nonreporting nonmembers																
121 Albania
122 Angola
123 Bulgaria
124 Cuba
125 Czechoslovakia
126 German Dem. Rep.
127 Korea, Dem. Rep.
128 Mongolia
129 USSR

a. See the technical notes. b. Refers to budgetary data.

Şekiller Listesi

- Şekil 1. Türkiye Eğitim Sistemi 198
- Şekil 2. Türkiye ve bazı Avrupa ülkelerinde 1986 - 2000 yıllarında nüfus değişimleri 18
- Şekil 3. Türkiye'de nüfusun artışı ve 2000'li yıllara ilişkin tahmin eğrisi 18
- Şekil 4. Doğu ve Batı Anadolu'da toplam doğurganlık oranlarında değişme 19
- Şekil 5. Türkiye'de nüfusun yaş gruplarına göre yüzde olarak dağılımı 21
- Şekil 6. 1980 ve 1985 genel nüfus sayımlarında cinsiyete göre yaş grupları 23
- Şekil 7. 1965-1970 döneminde iller arası göçler 194
- Şekil 8. 1970-1975 döneminde iller arası göçler 195
- Şekil 9. 1975-1980 döneminde iller arası göçler 196
- Şekil 10. 1980-1985 döneminde iller arası göçler 197
- Şekil 11. İstihdamın sektörel dağılımı ve genel nüfusa oranı 26
- Şekil 12 A. ABD'de dört ana sektörün istihdamdaki paylarının yüzde olarak değişimi 28
- Şekil 12 B. ABD'de dört ana sektörün istihdamdaki paylarının yüzde olarak dağılımı, 1980 28
- Şekil 13 A. Japonya'da dört ana sektörün istihdamdaki paylarının yüzde olarak değişimi 28
- Şekil 13 B. Japonya'da dört ana sektörün istihdamdaki paylarının yüzde olarak dağılımı, 1980 28
- Şekil 14 A. Türkiye'de sektörlerin istihdamdaki paylarının yüzde olarak değişimi 28
- Şekil 14 B. Türkiye'de dört ana sektörün istihdamdaki paylarının yüzde olarak dağılımı, 1980 28
- Şekil 15. 6 ve yukarı yaştaki erkek nüfusun okuryazarlık ve bitirilen son öğrenim kurumuna göre dağılımı 36
- Şekil 16. 6 ve yukarı yaştaki kadın nüfusun okuryazarlık ve bitirilen son öğrenim kurumuna göre dağılımı 36
- Şekil 17. 6 ve yukarı yaştaki toplam nüfusun okuryazarlık ve bitirilen son öğrenim kurumuna göre dağılımı 36
- Şekil 18 A. 6 ve daha yukarı yaştaki erkek nüfusun okuma-yazma bilmeyenlere ve ilkokul mezunu olmayanlara göre dağılımı 38
- Şekil 18 B. 6 ve daha yukarı yaştaki kadın nüfusun okuma-yazma bilmeyenlere ve ilkokul mezunu olmayanlara göre dağılımı 38
- Şekil 18 C. 6 ve daha yukarı yaştaki toplam nüfusun okuma-yazma bilmeyenlere ve ilkokul mezunu olmayanlara göre dağılımı 38
- Şekil 19 A. 6 ve daha yukarı yaştaki erkek nüfusun bitirilen son öğrenim kurumuna göre dağılımı 39
- Şekil 19 B. 6 ve daha yukarı yaştaki kadın nüfusun bitirilen son öğrenim kurumuna göre dağılımı 39

Şekil 19 C.	6 ve daha yukarı yaştaki toplam nüfusun bitirilen son öğrenim kurumuna göre dağılımı	39
Şekil 20 A.	6 ve daha yukarı yaştaki erkek nüfusun ilkokul bitirenlere göre dağılımı	40
Şekil 20 B.	6 ve daha yukarı yaştaki kadın nüfusun ilkokul bitirenlere göre dağılımı	40
Şekil 20 C.	6 ve daha yukarı yaştaki toplam nüfusun ilkokul bitirenlere göre dağılımı	40
Şekil 21 A.	6 ve daha yukarı yaştaki erkek nüfusun ortaokul, lise ve yükseköğrenim bitirenlere göre dağılımı	41
Şekil 21 B.	6 ve daha yukarı yaştaki kadın nüfusun ortaokul, lise ve yükseköğrenim bitirenlere göre dağılımı	41
Şekil 21 C.	6 ve daha yukarı yaştaki toplam nüfusun ortaokul, lise ve yükseköğrenim bitirenlere göre dağılımı	41
Şekil 22.	Türkiye'de 1987-88 öğretim yılında erkek ve kız okullaşma oranları	47
Şekil 23 A.	Ülke genelinde ve bölgelerde erkek ortaokul öğrencilerinin 12-14 yaş çağı nüfusuna oranı (1987-88)	51
Şekil 23 B.	Ülke genelinde ve bölgelerde kız ortaokul öğrencilerinin 12-14 yaş çağı nüfusuna oranı (1987-88)	51
Şekil 23 C.	Ülke genelinde ve bölgelerde toplam ortaokul öğrencilerinin 12-14 yaş çağı nüfusuna oranı (1987-88)	51
Şekil 24 A.	Ülke genelinde ve bölgelerde erkek lise öğrencilerinin 15-17 yaş çağı nüfusuna oranı (1987-88)	52
Şekil 24 B.	Ülke genelinde ve bölgelerde kız lise öğrencilerinin 15-17 yaş çağı nüfusuna oranı (1987-88)	52
Şekil 24 C.	Ülke genelinde ve bölgelerde toplam lise öğrencilerinin 15-17 yaş çağı nüfusuna oranı (1987-88)	52
Şekil 25.	Cumhuriyet döneminde toplam okul, öğrenci ve öğretmen sayılarında artış katları	58
Şekil 26 A.	İlkokullarda öğrenci sayısı ve çağı nüfusu gelişmeleri	60
Şekil 26 B.	Ortaokullarda öğrenci sayısı ve çağı nüfusu gelişmeleri	60
Şekil 26 C.	Liselerde öğrenci sayısı ve çağı nüfusu gelişmeleri	60
Şekil 26 D.	Yüksekokullarda öğrenci sayısı ve çağı nüfusu gelişmeleri	60
Şekil 26 E.	Toplam öğrenci sayısı ve çağı nüfusu gelişmeleri	60
Şekil 27.	Örgün ve açık yükseköğretimde öğrenci sayıları (1982-1990)	61
Şekil 28 A.	1935-36 öğretim yılı öğretim kademelerinde okullaşma oranı	62
Şekil 28 B.	1972-73 öğretim yılı öğretim kademelerinde okullaşma oranı	62
Şekil 28 C.	1987-88 öğretim yılı öğretim kademelerinde okullaşma oranı	62
Şekil 29 A.	İlkokullarda V. Plan döneminde başarı durumu	75
Şekil 29 B.	Ortaokullarda V. Plan döneminde başarı durumu	75
Şekil 29 C.	Liselerde V. Plan döneminde başarı durumu	75
Şekil 30 .	1988-89 öğretim yılı resmî okullarda sınıf tekrarının sebep olduğu derslik maliyeti ile MEB bütçesinin karşılaştırılması	77
Şekil 31.	Üniversitelerde öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayıları	82
Şekil 32.	Üniversitelerde öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayıları	82

Şekil 33.	Ücretliler geçinme indeksleri ile öğretmen maaşlarının karşılaştırılması	84
Şekil 34.	Konsolide devlet bütçesi içinde eğitim harcamaları	92
Şekil 35.	Kamu eğitim harcamaları (1988 fiyatları ile)	94
Şekil 36.	Konsolide devlet yatırımları içinde eğitim sektörü yatırım harcamaları gelişimi	98
Şekil 37.	Toplam eğitim bütçesinin (MEB+YÖK), yatırımlar dahil, öğretim kademelerine göre dağılımı (1989)	107
Şekil 38.	GSMH içinde sektörlerin sabit sermaye yatırımlarının payı	109
Şekil 39.	Toplam sermaye yatırımları içinde sektörlerin sabit sermaye yatırımlarının payı	109
Şekil 40.	Sektörler itibariyle sabit sermaye yatırımları (cari fiyatlar ile)	110
Şekil 41.	Örgün ve yaygın eğitim kurumları	116
Şekil 42.	1980-81 ve 1987-88 dönemlerinde ilkokuldan ortaokula, ortaokuldan liseye ve liseden üniversiteye geçenler	117
Şekil 43.	Eğitim siteminde öğrenci akışı ve üniversiteye giriş köprüsünde yığılma	119
Şekil 44.	Sağlıklı bir sistemde yüksek öğretime geçiş	119
Şekil 45.	METK'ya göre üç amaçlı ortaöğretim ve yükseköğretime geçiş (1973-1983)	120
Şekil 46 A.	1989'da ÖSYS'ye başvuran son sınıf öğrencileri ile eski yıl mezunlarından tekrar başvuranların dağılımı	122
Şekil 46 B.	1989'da ÖSYS'ye yerleşenler ile açıkta kalanların dağılımı	122
Şekil 47.	Talebin oluşumu	123
Şekil 48.	Üniversite giriş sınavlarına başvuran ve yerleşen öğrenci sayıları ve oranları	125
Şekil 49.	1989'da ÖSYS'ye yerleşenlerin başvuranlara oranı	127
Şekil 50.	1989-90 döneminde Açıköğretim Fakültesi lisans programlarına kayıt yaptıran öğrencilerin bitirdikleri ortaöğretim kurumlarına göre dağılımı	128
Şekil 51.	1989-90 döneminde Açıköğretim Fakültesi lisans programlarına kayıt yaptıran öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı	128
Şekil 52.	Meslekî ve teknik eğitim sistemi (3308 sayılı yasaya göre)	130
Şekil 53.	Meslek liselerindeki sayısal gelişmeler	132
Şekil 54 A.	1970'de liselerde (genel+meslek) öğrenci dağılımı	134
Şekil 54 B.	1989'da liselerde (genel+meslek) öğrenci dağılımı	134
Şekil 55.	İmam-hatip ortaokul ve liselerinde sayısal gelişme	138
Şekil 56.	Diyanet İşleri Başkanlığı merkez ve taşra personelinin yıllara ve öğrenim durumlarına göre dağılımı	138
Şekil 57.	İmam-hatip lisesi mezunlarından fakültelere yeni kayıt yaptıranların dağılımı (1988-89)	139
Şekil 58.	Meslekî ve Teknik Öğretim (MTÖ) liseleri dışında kalan çağ nüfusundaki artış	143
Şekil 59.	Orta, lise ve yükseköğretimde 12-21 yaş okul çağı nüfusundan okul dışında kalan gençlik	144
Şekil 60.	12-21 yaş çağ nüfusundan okul içinde ve okul dışında olanlar	144
Şekil 61.	Japonya eğitim sistemi	199
Şekil 62.	Özel, resmî ve belediyelere ait meslek yüksekokullarında (junior college) kayıtlı öğrenci sayı ve oranları	148

Şekil 63.	ABD eğitim sistemi	200
Şekil 64.	İsveç eğitim sistemi	201
Şekil 65.	Fransa eğitim sistemi	202
Şekil 66.	F. Almanya eğitim sistemi	203
Şekil 67.	Millî Eğitim Bakanlığı teşkilât şeması	166
Şekil 68.	Okullaşma oranları ve 2000 yılı hedefleri	173
Şekil 69.	Önerilen yönlendirici eğitim sistemi ve 2000 yılı okullaşma hedefleri	178

Tablolar Listesi

Tablo 1.	Dünya nüfus artışı ve 2000 yılı tahminleri	204
Tablo 2.	Uluslararası demografik göstergelerdeki gelişmeler	20
Tablo 3.	Yaş gruplarına göre toplam nüfus tahminleri	22
Tablo 4.	Seçilmiş yaş gruplarına göre nüfus ve yüzde dağılımları	22
Tablo 5.	Türkiye ve AET ülkelerinde üç ana yaş gruplarının dağılımı ve bağımlılık oranları	24
Tablo 6.	Türkiye ve AET ülkelerinde üç ana yaş grubunun yüzde dağılımı ve bağımlılık oranları	24
Tablo 7.	Yurtdışındaki işçilerimizin ve aile fertlerinin ülkelere göre dağılımı	25
Tablo 8.	Yurtdışındaki Türk işçilerinin öğrenim gören çocuklarının sayıları	206
Tablo 9.	Türk işçi çocuklarının eğitimi için görevlendirilen öğretmenler	206
Tablo 10.	Yurtdışındaki öğrenciler	206
Tablo 11.	İstihdamın sektörel dağılımı	27
Tablo 12.	İstihdamın üç ana sektöre dağılımı	29
Tablo 13.	Bölgelere göre illerin dağılımı	33
Tablo 14.	Nüfusun yaş, yaş grubu, okuryazarlık, bitirilen son öğretim kurumu ve cinsiyete göre dağılımı	207
Tablo 15.	6 ve daha yukarı yaştaki nüfusun okuryazarlık, bitirilen son öğretim kurumu ve cinsiyete göre dağılımı	34
Tablo 16.	6 ve daha yukarı yaştaki nüfusun okuryazarlık, bitirilen son öğretim kurumu ve cinsiyete göre dağılım yüzdeleri	35
Tablo 17.	Bölgelerde 6 ve daha yukarı yaştaki nüfusun okuryazarlık, bitirilen son öğretim kurumu ve cinsiyete göre dağılımı	35
Tablo 18.	Türkiye ve bölgelerde 6 ve daha yukarı yaştaki nüfusun okuryazarlık, bitirilen son öğretim kurumu ve cinsiyete göre dağılım oranları	37
Tablo 19.	Türkiye ve çeşitli ülkelerde okuma-yazma bilmeyenlerin 15 ve daha yukarı yaştaki nüfusa oranları	42
Tablo 20.	Türkiye ve çeşitli ülkelerde 25 ve daha yukarı yaştaki nüfusun eğitim düzeyi	45
Tablo 21.	Türkiye'de 1987-88 öğretim yılında erkek ve kız okullaşma oranları	46
Tablo 22.	Çeşitli ülkelerde okul sistemlerinin kuruluşu	48
Tablo 23.	Çeşitli ülkelerde ortaöğretim ve yükseköğretim kademelerinde brüt okullaşma oranları	49
Tablo 24.	Ülke genelinde ve bölgelerde cinsiyete göre çağ nüfusları, öğrenci sayıları ve okullaşma oranları	50

Tablo 25.	Yedi bölge ve illerinde cinsiyete göre çağ nüfusları, öğrenci sayıları ve okullaşma oranları (7 tablo) 208
Tablo 26.	Dünyada eğitim gelişmesi 212
Tablo 27.	1988-89 öğretim yılı eğitim tür ve kademelerine göre okul, öğrenci, öğretmen sayısı ve başarı durumu 214
Tablo 28.	Örgün eğitim kurumlarında sayısal gelişmeler (19 tablo) 216
Tablo 29.	Yükseköğretim kurumlarında gelişme 215
Tablo 30.	Üniversitelerdeki önlisans ve lisans düzeyindeki öğrenci sayıları 221
Tablo 31.	Üniversitelerdeki öğretim elemanları 222
Tablo 32.	Üniversite ve diğer yükseköğretim kurumlarında öğrenci sayıları genel döküm tablosu 223
Tablo 33.	Örgün öğretim kurumlarında toplam öğrenci ve okullaşma oranları (5 tablo) 224
Tablo 34.	Cumhuriyet döneminde sayısal gelişmeler ve artış katları 58
Tablo 35.	1970-1989 yılları arasında okullaşma oranlarında artış 59
Tablo 36.	Altıncı Beş Yıllık Plan hedefleri ve 1989-90 öğretim yılı gerçekleştirme durumu 63
Tablo 37.	Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda öngörülen hedeflere göre genel, meslekî ve teknik liselerde okutulması planlanan öğrenci sayıları 63
Tablo 38.	İl ve ilçe merkezleri ile köylerdeki okulların öğretim şekline göre dağılımı 67
Tablo 39.	1989-90 öğretim yılında öğretim şekline göre öğrenci sayısı 69
Tablo 40.	İlkokul, ortaokul ve genel liselerde şube ve öğrenci sayıları 69
Tablo 41.	Şehirli nüfusu 300 000'den fazla olan illerde şube, öğrenci ve şube başına ortalama öğrenci sayıları 70
Tablo 42.	Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı ortaöğretim kurumlarının mevcut derslik durumu ve Altıncı Beş Yıllık Plan dönemi sonuna kadar derslik ihtiyacı 71
Tablo 43.	1973-1987 yılları arasında öğrenci akışı 73
Tablo 44.	Beşinci Plan döneminde ilkokul, ortaokul ve genel liselerde başarı durumu 74
Tablo 45.	İlkokul, ortaokul ve genel liselerde sınıfta kalan öğrencilerin toplam maliyeti 76
Tablo 46.	1988-89 öğretim yılı resmî okullarda sınıfta kalanlar 76
Tablo 47.	İlk ve ortaöğretim kademelerinde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 78
Tablo 48.	Çeşitli ülkelerde ilkokullarda toplam öğrenci, öğretmen sayıları ve öğrenci / öğretmen oranları 79
Tablo 49.	Çeşitli ülkelerde ortaokul ve genel liselerde toplam öğrenci, öğretmen sayıları ve öğrenci / öğretmen oranları 80
Tablo 50.	Yükseköğretimde öğrenci / öğretim elemanı oranları 81
Tablo 51.	Üniversitelere göre öğrenci, öğretim üyesi, öğretim elemanı sayıları ile öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayıları 81
Tablo 52.	Çeşitli ülkelerde üniversite+ diğer yüksekokullar ve açıköğretimde öğrenci / öğretim elemanı sayıları ve oranları 83
Tablo 53.	İTO geçinme indeksleri ile öğretmen maaşları karşılaştırması 83
Tablo 54.	Dolar karşılığı olarak öğretmen aylıklarında gelişme 85

Tablo 55.	Çeşitli ülkelerde öğretmen ücretleri	85
Tablo 56.	Bazı kamu personelinin maaşlarında gelişmeler	86
Tablo 57.	1986 ÖYS'de öğretmenlik programlarını tercih edip yerleşen öğrenciler	87
Tablo 58.	Gayri safi millî hasıla (GSMH) içinde eğitim sektörünün payı	92
Tablo 59.	Konsolide devlet bütçesi içinde eğitim harcamaları	93
Tablo 60.	Konsolide devlet bütçesi içinde Millî Eğitim Bakanlığı bütçesi	229
Tablo 61.	Konsolide devlet bütçesi içinde yükseköğretim kurumları bütçesi	230
Tablo 62.	Kamu eğitim harcamaları	93
Tablo 63.	Çeşitli ülkelerde GSMH ve devlet bütçesinden eğitime ayrılan paylar	95
Tablo 64.	Konsolide devlet bütçesi yatırımları içinde, eğitim sektörü yatırım harcamalarının gelişimi	97
Tablo 65.	Genel bütçe yatırımları ile MEB bütçesi yatırımlarının karşılaştırılması	231
Tablo 66.	Millî Eğitim Bakanlığı personel harcamalarındaki gelişmeler	97
Tablo 67.	Millî Eğitim Bakanlığı bütçesinin, bütçe kalemlerine göre dağılımı	97
Tablo 68.	Millî eğitime halk katkıları	98
Tablo 69.	Millî eğitime ayrılan fonlar	99
Tablo 70.	Dünya Bankası'ndan sağlanan krediler	100
Tablo 71.	Eğitim kademelerine göre öğrenci maliyetleri	100
Tablo 72.	İlköğretimde ortalama birim öğrenci maliyetleri	100
Tablo 73.	Genel ortaöğretimde ortalama birim öğrenci maliyetleri	101
Tablo 74.	Meslekî ve teknik ortaöğretimde maliyetler	102
Tablo 75.	Üniversitelerde üç bilim alanına göre öğrenci maliyetleri ve araştırma giderleri	103
Tablo 76.	İktisat ve İş İdaresi öğretimi yapan fakültelerde 1988 bütçe tahsislerine göre carî harcamalar itibariyle öğrenci birim maliyetleri	104
Tablo 77.	Özel okullarda maliyetler	106
Tablo 78.	Bilkent Üniversitesi'nde maliyetler	106
Tablo 79.	Toplam eğitim bütçesinin yatırımlar dahil, öğretim kademelerine göre dağılımı	107
Tablo 80.	Çeşitli ülkelerde bütçenin ilk, orta ve yükseköğretim kademelerine göre dağılımı	108
Tablo 81.	GSMH ve toplam sermaye yatırımları içinde eğitim, enerji, tarım ve ulaştırma sektörleri sabit sermaye yatırımlarının payları	108
Tablo 82.	Sektörler itibariyle sabit sermaye yatırımları	110
Tablo 83.	Sosyal sektörlerin GSMH ve konsolide devlet bütçesinden aldıkları paylar	111
Tablo 84.	Sosyal sektörlerin GSMH ve konsolide devlet bütçesinden aldıkları payların oranları	111
Tablo 85.	Merkezî hükümet giderleri	232
Tablo 86.	İlkokuldan ortaokula, ortaokuldan liseye, liseden yükseköğretime geçen öğrenci sayıları ve oranları	118
Tablo 87.	Genel liselerde sayısal gelişmeler	121
Tablo 88.	1989'da ÖSYS'ye başvuran son sınıf öğrencileri ile eski yıl mezunlarından tekrar başvuranlar,	

yerleşenler ve oranları 121

Tablo 89.	1989-90 öğretim yılında yükseköğretim kurumlarına olan talebin yapısı 124
Tablo 90.	Yükseköğretim giriş sınavlarına başvuran ve yerleşen öğrenci sayıları ve yüzdeleri 124
Tablo 91.	1989'da ÖSYS'ye başvuran ve yerleşenlerin liselere göre dağılımı 126
Tablo 92.	Örgün meslekî ve teknik öğretim okullarının türleri, öğrenim süreleri, okul ve program türü sayıları 131
Tablo 93.	Meslek liselerinde sayısal gelişmeler 132
Tablo 94.	Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı liselerde 1970-1989 yılları arasında öğrenci dağılımında gelişmeler 133
Tablo 95.	İmam-hatip liseleri haftalık ders çizelgesi 135
Tablo 96.	İmam-hatip liselerinde sayısal gelişme 136
Tablo 97.	İmam-hatip liselerinde kız öğrenci sayılarında gelişme 137
Tablo 98.	İmam-hatip lisesi mezunlarının 1988 ÖSYS'de dallara göre 1. tercihleri ve yerleşenler sayısı 137
Tablo 99.	1988 yılı ÖSYS sonuçlarına göre imam-hatip lisesi çıkışlı adayların hukuk fakültelerine yerleşme durumu 137
Tablo 100.	1988 yılı ÖSYS sonuçlarına göre imam-hatip lisesi çıkışlı adayların kamu yönetimi fakültelerine yerleşme durumu 137
Tablo 101.	1985 ve 1988 yıllarında imam-hatip lisesi mezunlarından yükseköğretim programlarına girenlerin dağılımında gelişme 139
Tablo 102.	Meslekî ve teknik yaygın eğitim kurumlarında gelişme 140
Tablo 103.	MEB dahil, çeşitli kurumlar tarafından yürütülen yaygın eğitim kursları 141
Tablo 104.	15-17 yaş grubunda meslekî ve teknik öğretim dışında kalanlar 142
Tablo 105.	Okul dışı çağ nüfusundaki artışlar 143
Tablo 106.	Japonya'da ortaöğretimde genel ve meslekî eğitime devam eden öğrenci oranları 148
Tablo 107.	İmâlat sanayiinde düzenlenen kurslar 149
Tablo 108.	İsveç'te lisede öğretim bölümleri ve dalları 150
Tablo 109.	İsveç'te lise ve dengi okullardaki özel kurslar 151
Tablo 110.	Bazı Avrupa ülkeleri ile Japonya ve ABD'de 17 yaş gençlerinin eğitime katılma oranları 152
Tablo 111.	Bazı Avrupa ülkeleri ile Japonya ve ABD'de 16-19 yaş gençlerinin tam zamanlı eğitime katılma oranları 153
Tablo 112.	Bazı Avrupa ülkeleri ile Japonya ve ABD'de 16-19 yaş gençlerinin tam zamanlı ve kısmî zamanlı eğitime katılma oranları 154
Tablo 113.	Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü'ne bağlı çıraklık eğitim merkezi ve eğitime devam eden aday çırak, çırak ve kalfa ile öğretmen sayıları ve artış oranları 158
Tablo 114.	Sekiz büyük ilde yasa kapsamına alınabilen çırak sayıları 158
Tablo 115.	Dört eğitim yılında okul ve işletmelerde meslek eğitimi gören öğrenci sayısı 159
Tablo 116.	Sekiz büyük ilde ve işletmelerde meslek eğitim kapsamına alınabilen öğrenci sayısı 159
Tablo 117.	2000 yılı okullaşma hedefleri 172

Cumhuriyet Dönemi Millî Eğitim Bakanları

Sıra No	Adı ve Soyadı	Başlama	Ayrılma	Süresi		
				Yıl	Ay	Gün
1	Rıza NUR	4.5.1920	13.12.1920	-	8	11
2	H. Suphi TANRIÖVER	14.12.1920	20.11.1921	-	11	8
3	Mehmet Vehbi BOLAK	20.11.1921	5.11.1922	-	11	16
4	İsmail Sefa ÖZLER	6.11.1922	7.3.1924	1	4	2
5	Vasıf ÇINAR	8.3.1924	21.11.1924	-	8	14
6	Şükrü SARAÇOĞLU	22.11.1924	3.3.1925	-	3	12
7	H. Suphi TANRIÖVER (2. defa)	4.3.1935	19.12.1925	-	9	16
8	Mustafa Necati UĞURAL	20.12.1925	1.1.1929	3	-	13
9	İsmet İNÖNÜ	1.1.1929	27.2.1929	-	1	27
10	Vasıf ÇINAR (2. defa)	28.2.1929	7.4.1929	-	1	8
11	Recep PEKER (Vekil)	9.4.1929	10.4.1929	-	-	2
12	Cemal Hüsnü TARAY	11.4.1929	15.9.1930	1	5	5
13	Refik SAYDAM (Vekil)	17.9.1930	26.9.1930	-	-	10
14	Esat SAGAY	27.9.1930	18.9.1932	1	11	22
15	Reşit GALİP	19.9.1932	13.8.1933	-	10	25
16	Refik SAYDAM (Vekil)	14.8.1933	26.10.1933	-	2	13
17	Hikmet BAYUR	27.10.1933	8.7.1934	-	8	13
18	Abidin ÖZMEN	9.7.1934	9.6.1935	-	11	1
19	Saffet ARIKAN	10.6.1935	27.12.1938	3	6	19
20	Hasan Âli YÜCEL	28.12.1938	5.8.1946	7	7	9
21	Reşat Şemsettin SİRER	6.8.1946	9.6.1948	1	10	6
22	Tahsin BANGOĞLU	10.6.1948	22.5.1950	1	11	13
23	Avni BAŞMAN	23.5.1950	2.8.1950	-	2	12
24	Nuri ÖZSAN (Vekil)	3.8.1950	10.8.1950	-	-	8
25	Tevfik İLERİ	11.8.1950	6.4.1953	2	7	27
26	Rıfkı Salim BURÇAK	9.4.1953	17.5.1954	1	1	8
27	Celâl YARDIMCI	18.5.1954	9.12.1955	1	6	9
28	Ahmet ÖZEL	10.12.1955	13.4.1957	1	-	6

29	Tevfik İLERİ (2.defa)	14.4.1957	25.11.1957	-	7	12
30	Celâl YARDIMCI (2. defa)	26.11.1957	22.5.1959	1	5	27
31	Tevfik İLERİ (Vekil)	23.5.1959	8.12.1959	-	6	17
32	Âtîf BENDERLİOĞLU	9.12.1959	27.5.1960	-	5	20
33	Fehmi YAVUZ	30.5.1960	8.9.1960	-	3	12
34	Bedrettin TUNCEL	9.9.1960	5.1.1961	-	3	28
35	Turhan FEYZİOĞLU	6.1.1961	7.2.1961	-	1	2
36	Ahmet TAHTAKILIÇ	8.2.1961	20.11.1961	-	9	13
37	Hilmi İNCESULU	21.11.1961	26.6.1962	-	7	7
38	Şevket R. HATİPOĞLU	27.6.1962	8.6.1963	-	11	12
39	İbrahim ÖKTEM	11.6.1963	20.2.1965	1	8	9
40	Cihat BİLGEHAN	21.2.1965	27.10.1965	-	8	7
41	Orhan DENGİZ	28.10.1965	1.4.1967	1	3	14
42	İlhami ERTEM	2.4.1967	3.2.1969	1	10	1
43	Orhan OĞUZ	4.2.1969	14.3.1971	1	1	11
44	Şinasi OREL	15.3.1971	13.12.1971	-	8	29
45	İsmail ARAR	14.12.1971	22.5.1972	-	5	9
46	Sabahattin ÖZBEK	23.5.1972	15.4.1973	1	10	23
47	Orhan DENGİZ (2. defa)	16.4.1973	25.1.1974	-	9	10
48	Mustafa ÜSTÜNDAĞ	26.1.1974	17.11.1974	-	10	1
49	Sefa REİSOĞLU	18.11.1974	31.3.1975	-	7	16
50	Ali Naili ERDEM	1.4.1975	21.6.1977	2	2	20
51	Mustafa ÜSTÜNDAĞ (2. defa)	26.6.1977	21.7.1977	-	-	25
52	Nahit MENTEŞE	22.7.1977	5.1.1978	-	5	14
53	Necdet UĞUR	6.1.1978	12.11.1979	1	10	7
54	O. Cemal FERİSOY	13.11.1979	12.9.1980	-	10	-
55	Hasan SAĞLAM	21.9.1980	13.12.1983	3	2	22
56	Vehbi DİNÇERLER	14.12.1983	13.9.1985	1	9	-
57	Metin EMİROĞLU	14.9.1985	21.12.1987	2	4	7
58	Hasan Celâl GÜZEL	22.12.1987	30.3.1989	1	3	10
59	Avni AKYOL	31.3.1989	(Devam ediyor)			

İçindekiler

Birinci Bölüm Eğitim Sistemini Etkileyen Dış Faktörler

I. Demokrasi Faktörü- Sosyal Talep	5
Cumhuriyetle başlayan değişim	5
Tevhidi Tedrisat: Eğitimin Demokratikleştirilmesi ve Lâiklik	6
Bugünün Millî Eğitim Tablosu: Yine Üç Ayrı Kanal mı?	8
Dil ve Yazıdaki İkilik	9
Türk İnsanın Profili	11
II. Kalkınma Faktörü - Ekonomik Talep	13
III. Bilim ve Teknoloji Faktörü	14
Teknolojideki Yenilikler	15
Teknolojinin Yararları	15
IV. Nüfus Faktörü	17
Hızlı Nüfus Artışı	17
Genç Nüfus Yapısı	19
Dağınık Küçük Yerleşme Birimleri	21
Kentlere Yoğun Göç ve Gecekondulaşma	23
Yurtdışında Çalışan Nüfus ve Yetersiz Eğitim	25
Türkçe Bilmeyen Nüfus Faktörü	27
Faal Nüfusun Sektörel Dağılımı	27
İşgücü Planlaması	29

İkinci Bölüm

Nüfusun Eğitim Düzeyi: Genellik ve Eşitlik

Okuma-Yazma Bilmeyenler	37
Bir Okul Bitirenler	43
Okullaşmada Dengesiz Dağılım	44

Üçüncü Bölüm

Eğitimde Sayısal Gelişme ve Hedefler

Eğitimde Sayısal Gelişme	57
Üç Eğitim Piramidi	61
Gelişme Hedefleri	61

Dördüncü Bölüm

Nitelik Gelişmesi: Eğitimde Kalite Krizi

İkili Öğretim Sorunu	68
Kalabalık Sınıflar Sorunu	68
Okul Yapıları Sorunu	69
Öğretim Programları ve Ders Kitapları Sorunu	71
Ders Araç ve Gereçleri Sorunu	72
Verimlilik Sorunu	73
Öğretmen Sorunu	78

Beşinci Bölüm

Sorunların Ortak Noktası: Kaynakların Yetersizliği - Malî Kriz

Eğitime Ayrılan Kaynaklar	91
Yatırım Payları	97
Personel Harcamaları	98
Halk Katkıları	99
Fonlar	99
Proje Kredileri	99
Öğrenci Maliyetleri	99
Öğretim Kademeleri Arasında Kaynak Tahsislerinde Öncelik Sorunu	106
Sektörler arası Kaynak Tahsisinde Öncelik Sorunu	108
Eğitimde Malî Kaynaklar	112

Altıncı Bölüm

Sorunların Temel Nedeni: Eğitim Sistemi

I. Yetersiz Temel Eğitim	115
II. Üniversite Önüne Yığan Temel Eğitim Sonrası Eğitim	118
Yüksek Öğretime Geçiş	123
Ayrıcalıklı Konumda Liseler	124
Özel Dersaneler ve Özel Öğretmenler	127
Ortaöğretimle Yükseköğretim Arasındaki Kopukluk	129

III. Sınırlı Meslek Eğitimi 131

Örgün Meslek Eğitimi 131

Meslek Liseleri 131

İmam-Hatip Liseleri 132

Meslek Yüksekokulları 135

Yaygın Meslek Eğitimi 139

IV. Okul Dışında Kalan Gençlik 142

Meslekî ve Teknik Öğretim Dışında Kalan Çağ Nüfusu 142

Toplam Okul Dışında Kalan Gençlik 142

Yedinci Bölüm

Yönlendirici Sistem Neden Kurulamamıştır?

I. Üç Model 147

Piyasa Modeli 147

Okul Modeli 149

İşbirliği Modeli (çıraklık modeli) 151

II. Yönlendirici Sistemin Kurulamayıp Nedenleri 155

Seçilen Model 155

Lonca Sistemi 155

Çeşitli Okullar Modeli 155

Sistem Dışı Faktörler 156

Meslek-Eğitim-Belge Bağlantısı 156

İstihdam Politikası 156

Sanayi-Okul İşbirliği 157

Sistem İçi Faktörler 157

Programlar ve Öğretmenler 157

Terminal Meslek Eğitim Programları 157

Genel Eğitim Programları 158

Çıraklık Eğitimi 158

III. Eğitim Sisteminin Piyasa Ekonomisine Yapısal Uyumu 161

Sekizinci Bölüm

Yönetim, Politik İrade ve Kamuoyu

Merkeziyetçi Yönetim 165

Öncelik Sorunu 167

Dokuzuncu Bölüm

Özet ve Öneriler

HEDEF VE DARBOĞAZLAR 171

2000 Yılı hedefi 171

Darboğazlar (sorunlar ve kaynağı) 172

I. Eğitim Sistemi Darboğazının Aşılması ile ilgili Öneriler 174

A. DEMOKRASIYE YAPISAL UYUM İÇİN ÖNERİLER 174

Eğitim Profili 174

Temel Eğitim 174

Fırsat Eşitliği ve Sosyal Adalet 175

Eğitim Birliğinin Sağlanması 175

B. KALKINMAYA YAPISAL UYUM İÇİN ÖNERİLER 176

1. Meslek Eğitiminin Geliştirilmesi ile ilgili Öneriler 176

Meslek-Eğitim-Belge Bağlantısı 176

Sanayi-Okul İşbirliğinin Kurumlaştırılması 176

Sanayi ve İstihdam Politikası 177

2. Yönlendirici Eğitim Sistemi ile ilgili Öneriler 177

Birinci Amaç: Doğrudan Hayata ve İş Alanlarına Hazırlamak
(terminal meslek eğitimi) 177

İkinci Amaç: Yükseköğretime Hazırlamak 180

Üçüncü Amaç: Hem Mesleğe hem de Yükseköğretime Hazırlamak 182

C. BİLİMSEL VE TEKNOLOJİK GELİŞMEYE YAPISAL UYUM İÇİN ÖNERİLER 182

Programların Yenileştirilmesi ve Çeşitlendirilmesi 182

Yeni Eğitim Teknolojilerinin Kullanılması 182

Bakanlık İçinde Bilimsel Örgütlenme 183

Üniversitenin Sanayi ile İşbirliği ve Teknoloji Üretimi 183

II. Mali Kaynak Darboğazının Aşılması ile ilgili Öneriler 184

Kaynak İhtiyacının Planlanması 184

Eğitimde Finansman Modeli 184

Özel Sektörün Eğitim Finansmanına Katılımı 184

Okul Yapıları 185

III. Öğretmen Darboğazı ile ilgili Öneriler 185

Genel Durum 185

Öğretmenlik Statüsünün İyileştirilmesi 185

Öğretmen Yetiştirilmesi 186

Öğretim Elemanı, Yönetici ve Uzman Yetiştirilmesi 186

Hizmetiçi Eğitim 186

Öğretmenlerin Örgütlenmesi 186

IV. Eğitimde Süreklilik, Etkinlik ve Öncelik Sağlanması ile ilgili Öneriler 187

Yönetim 187

Okul-Çevre Bütünleşmesi 187

Öncelik ve Kamuoyu 187

Dipnotlar ve Kaynaklar 188

Ekler 193

Şekiller Listesi 235

Tablolar Listesi 239

Cumhuriyet Döneminde Millî Eğitim Bakanları 243

İçindekiler 245